

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

ΒΡΑΒΕΥΘΕΝΤΑ ΤΗΝ 24ην ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1974

Υπό

ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

ΜΑΪΟΣ 2000

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1977 - ΤΕΤΧΟΣ 31 - 32

ΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΑΠΠΑΣ, δικηγόρος, βουλευτής Ν. Χαλκιδικής, **πρόεδρος**
ΕΡΑΤΩ ΖΕΛΛΙΟΥ-ΜΑΣΤΟΡΟΚΩΣΤΑ, προϊσταμένη Β'/θμιας εκπαίδευσης, **Α' αντιπρόεδρος**
ΤΙΜΟΛΕΩΝ ΜΑΚΡΟΓΙΑΝΝΗΣ, καθηγητής πανεπιστημίου, **Β' αντιπρόεδρος**
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, μαθηματικός τ. λυκειαρχής, **γενικός γραμματέας**
ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΛΑΛΙΩΤΟΥ - ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, φιλόλογος, **ειδικός γραμματέας**
ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΧΑΤΖΗΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, τραπεζικός, **ταμίας**
ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΣΑΠΟΥΝΤΖΗΣ, καθηγητής, **υπεύθυνος δημοσίων σχέσεων**
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΡΑΓΙΑΣ, τραπεζικός, **έφορος**
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΗΡΙΤΗΣ, δήμαρχος Πολυγύρου, **μέλος**
ΑΣΤΕΡΙΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ, δήμαρχος Αρναίας, **μέλος**
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΑΛΑΜΠΡΑΣ, δήμαρχος Μουδανιών, **μέλος**
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ, δήμαρχος Κασσάνδρας, **μέλος**
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΦΛΩΡΙΝΗΣ, δήμαρχος Σταγείρων-Ακάνθου, **μέλος**

* Οι εκπρόσωποι της Τοπικής Αυτοδιοίκησης συμμετέχουν τιμητικά στη διοίκηση βάσει του ισχύοντος Καταστατικού της Εταιρείας.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ-ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ
Αλεξάνδρου Σβώλου 10 - 546 22 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Τηλ. - Fax: 031/226.170

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ως Διοικητικό Συμβούλιο της Εταιρείας με συνέπεια και υπευθυνότητα συνεχίζουμε την καταγραφή της ιστορίας της Χαλκιδικής μέσα από την περιοδική έκδοσή της «ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ», βραβευθείσα το έτος 1974 από την Ακαδημία Αθηνών. Στην ίδια έκδοση περιλαμβάνονται (ως παράρτημα) και τα Πρακτικά των Πανελληνίων και Διεθνών Συνεδρίων που οργανώνει η Εταιρεία στο χώρο της Χαλκιδικής.

Παράλληλα όμως, με χαρά και ικανοποίηση, διαπιστώνουμε ότι μερικοί τόμοι της περιοδικής σειράς έχουν εξαντληθεί, εξαιτίας του μεγάλου ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν κατά κοινή ομολογία.

Ανταποκρινόμενο λοιπόν το Συμβούλιό μας στο καθολικό αίτημα των Χαλκιδικέων και των μελετητών της Χαλκιδικής για την παρουσίαση ολοκληρωμένου του έργου, αποφάσισε την επανέκδοση του παρόντος τόμου και όσων άλλων λείπουν.

Υποσχόμεθα να συνεχίσουμε ανελλιπώς την παρούσα έκδοση, αφ' ενός γιατί αποτελεί συμβολή στην πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη της Χαλκιδικής και αφ' ετέρου γιατί πιστεύουμε ότι επιτελούμε το Χρέος μας, ιδιαίτερα για τις επόμενες γενιές.

Βασίλειος Ν. Πάππας
ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΟΙ «ΠΑΡΟΙΚΟΙ» ΤΗΣ ΣΚΟΠΕΛΟΥ (1829)
ΠΟΥ ΚΑΤΑΓΟΝΤΑΝ ΑΠΟ ΤΗ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ

Ι. ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Μετά την κατάνυξη (1822) τῆς ἐπανάστασεως τῆς Χαλκιδικῆς¹, πολλοὶ ἀγωνιστὲς τῆς κατέφυγαν στὴν ὑπόλοιπη μαχόμενη Ἑλλάδα, ὅπου (ἀφ’ οὗ πολέμησαν ἥρωικά) καὶ ἐγκαταστάθηκαν, μαζί με ἄλλους Μακεδόνες².

Μεγάλο μέρος, τῶν προσφύγων ἀγωνιστῶν, βρέθηκε στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, ἀλλὰ κυρίως στὰ νησιά, καὶ ἰδιαίτερα στὴν Εὐβοία καὶ στὶς Βόρειες Σποράδες³.

1. Βλ., γὰρ τὴν ἐπανάσταση στὴ Χαλκιδική, Ἰωάννου Π. Μαμαλάκη : α) Ἡ ἐπανάσταση στὴ Χαλκιδική τὸ 1821, Θεσσαλονίκη 1962, β) Τὰ μαρτύρια τῶν ἀγιορειτῶν ἐπὶ Μεχμέτ Ἐμὶν Ἀδδουλάχ Πασᾶ, Δ.Ι.Ε.Ε.Ε. 17 (1963 - 1964) 39 - 153 καὶ γ) Νέα στοιχεῖα, σχετικὰ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς τὸ 1821, Δ.Ι.Ε.Ε.Ε., 14 (1960) 406 - 549, Γ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου (Λαζαρίδου), Ἐγγραφα Ἁγίου Ὁρους τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως 1821 - 1832 [τόμος 1ος], Ἀθῆναι 1966, καὶ Τὸ Ἅγιον Ὄρος μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴν κατάνυξιν, Ε.Ε.Β.Σ. 32 (1963) 113 - 261, Ἀποστόλου Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1355 - 1833, Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 551 κ.έ. καὶ 559 κ.έ. καὶ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1821, Ἀθῆναι 1971, σελ. 107 κ.έ., Ἰωάννου Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἔκδ. 3η, Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 121 κ.έ., Βασιλείου Στεφ. Παπαστεφάνου, Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐν Χαλκιδικῇ κατὰ τὸ 1821, Ἀθῆναι 1970, Παναγιώτου Γ. Στάμου, Ἡ ἥρωικὴ Κασσάνδρα ἀνὰ τοὺς αἰῶνας, Ἀθῆναι 1961, σελ. 48 κ.έ. καὶ Δημητρίου Δ. Ζάγκλη, Χαλκιδική, Θεσσαλονίκη 1956, σελ. 181 - 211. Βλ. ἀκόμη καὶ τὸ ἄρθρον τοῦ καθηγητῆ Βασ. Σφυρόερα, στὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τόμος 12ος, Ἀθῆναι 1976, σελ. 188 - 189 (πρὸβλ. καὶ σελ. 163 - 165).

2. Βλ. Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Πρόσφυγες καὶ προσφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1939, καὶ ὅπου πρὸ πάνω, σελ. 519 - 616. Πρὸβλ. Ἐμμ. Πρωτοψάλτου, Πρόσφυγες κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, «Νέα Ἔστια» 44 (1948), 1154 - 1157, 1237 - 1241 καὶ 1298 - 1303, Ἰωάννου Βασδραβέλλη, ὅπου πρὸ πάνω, σελ. 208 - 240, Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλυμπον κατὰ τὰ ἔτη 1821 - 1822 (μετὰ ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ νέων στοιχείων περὶ τῶν Λαζαίων καὶ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου), Θεσσαλονίκη 1975, σελ. 40 κ.έ.

3. Βλ. Ἀποστόλου Βακαλοπούλου, Πρόσφυγες..., σελ. 21 - 23,

Είναι απαραίτητη μία προσεκτική μελέτη για την πολύπλευρη έρευνα του θέματος, δηλαδή για τον σημερινό έντοπισμό των Χαλκιδικιωτών στα διάφορα διαμερίσματα της Ελλάδος. Μία παρόμοια προσπάθεια, θα πρέπει να στηριχθή στα (άνεχδοτα και εκδομένα) αρχεία, που διασώθηκαν, στην παράδοση, στη σύγκριση των επιθέτων, ακόμη δὲ καὶ τῶν βαφτιστικῶν, κλπ.

Στὴ διάρκεια τῶν ιστοριοδιφικῶν ἐρευνῶν μου, βρῆκα, στὸ «Ἀρχεῖον Φιλήμονος», πού φυλάγεται στὸ «Ἀρχεῖον ἀγωνιστῶν» τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ελλάδος (Ἀθηνῶν), ἕναν κατάλογο (α/α 8684 ἢ 5043), πού παρουσιάζει πολὺ ἐνδιαφέρον. Στις 19 γραμμένες σελίδες του, δημοσιεύεται «Κατάλογος τῶν παροίκων τῆς Νήσου Σκοπέλου 1829 : τῆ : 2 ἀπριλίου ἐν Σκοπέλω».

Διαιρεῖται σὲ ἑπτὰ στήλες, ὅπου μνημονεύονται: Τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπώνυμο. Ἡ πατρίδα. Τὸ ἐπάγγελμα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀτόμων. Οἱ ἀρσενικοὶ καὶ οἱ γυναῖκες καὶ τέλος ὑπάρχει ἡ στήλη τῶν παρατηρήσεων.

Ὁ κατάλογος περιέχει τὰ στοιχεῖα 545 οἰκογενειῶν, πού ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 2541 ἄτομα, καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ 1284 ἀρσενικοὺς καὶ ἀπὸ 1257 γυναῖκες καὶ κορίτσια.

Τὰ στοιχεῖα γιὰ τοὺς «παροίκους» δημοσιεύονται ἀνακατωμένα. Διὰ λέξα ὅσους κατάγονταν ἀπὸ τὴ Χαλκιδική. Τοὺς κατὰταξα σύμφωνα μὲ τὴν κοινή, ἰδιαίτερη πατρίδα τους καὶ τοὺς ἔβαλα σὲ ἀλφαβητικὴ σειρά, ὥστε νὰ βρίσκονται πιὸ εὐκολὰ ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερόμενους ἀπογόνους τους, οἱ ὅποιοι θὰ ἀνακαλύψουν ἔτσι τὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ ἀναζητήσουν τοὺς προγόνους τους, ὅπου βέβαια τοῦτο εἶναι δυνατὸ, γιὰτὶ συχνὰ εἶναι δύσκολο, μὰ καὶ περισσότεροι Ἑλληγες εἶχαν τὰ ἴδια ὀνόματα καὶ πατρώνυμα, ἀφοῦ, μέχρι καὶ τὸν 19ο αἰῶνα, δὲν ὑπῆρχαν, στὸν κανόνα, ἐπώνυμα, ἀλλὰ οἱ Ἑλληγες διακρίνονταν

24 - 28, 32 - 46 καὶ 106 - 109, Ἰωάννου Ν. Φραγκοῦλα, Ἀγωνιστὰ τοῦ 1821 ἐκ τῆς νήσου Σκοπέλου, «Ἀρχεῖον Θεσσαλικῶν μελετῶν» 3 (1974) 75 - 115, Ἀθαν. Ε. Καραθανάση, Τὸ βιβλίον τοῦ δημοσίου μνήμονος Σκοπέλου, πέντε ἔγγραφα ἀπὸ τὴ Σκόπελο (1831), «Ἀρχεῖον Θεσσαλικῶν Μελετῶν» 4 (1976) 109 - 119, τοῦ ἴδιου, Μακεδονικὰ στὸ βιβλίον τοῦ δημοσίου μνήμονος Σκοπέλου, τοῦ ἔτους 1831, «Μακεδονικὰ» 14 (1974) 403 - 405, Δημοσθ. Ν. Ναστούλη, Σκόπελος, ἡ ἀρχαία Πεπάρηθος, Ἀθῆναι 1950, σ. 50 - 70, Ἀδαμ. Α. Σάμψων, Ἡ νῆσος Σκόπελος, Ἀθῆναι 1968, σ. 200, 204 - 210, 215, 217 καὶ 221, Τρόφωνος Ε. Εὐαγγελίδου, Ἡ νῆσος Σκίαθος καὶ αἱ περὶ αὐτὴν νησίδες, Ἀθῆναι 1913, σ. 86 - 87 καὶ 94 - 139 καὶ Γ. Κορδάτου, Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγιάς, Ἀθῆναι 1960, σ. 698 κ.έ. καὶ 778 κ.έ. Βλ. τελευταία τὴ μελέτη τοῦ Ἀθανασίου Καραθανάση «Μακεδονικὰ Σύμμικτα» στὸ περιοδικὸ «Μακεδονικὰ» 17/1977 σ. 55 κ.έ. καὶ ἰδιαίτερα τὸ τμήμα τῆς μὲ τίτλο «3. Κασσανδρινοὶ καὶ ἄλλοι Μακεδόνες στὴ Σκόπελο (1831)», σ. 69 - 83.

ἀπὸ τὰ βαφτιστικά τους, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ βαφτιστικά τοῦ πατέρα τους, ποὺ δίνονταν στὴ γενική (π.χ. τοῦ Δημητρίου, τοῦ Ἄγγελου κ.ο.κ).

Γιὰ μερικοὺς ἀγωνιστὲς εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ἂν πραγματικά κατάγονταν ἀπὸ τὴ Χαλκιδική, γιατί τὸ ὄνομα τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τους συναντιέται καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος (Καψόχωρα, Λιβιάδι καὶ Συκιά).

Στὸν κατάλογο, ποὺ δημοσιεύω, διόρθωσα σιωπηρὰ τὰ ὀρθογραφικά λάθη τοῦ γραφέα, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ ἴδιο τοπωνύμιο μὲ διάφορους τύπους (ὅπως, π.χ., Βάβδος καὶ Βάβδα, Μαντεμοχώρια, ματέμια καὶ Μαντέμια, Πολύχειρος, Πολύγηρος), ὅπως καὶ τὰ βαφτιστικά τοῦ καταλογογραφούμενου ἢ τοῦ πατέρα του ποὺ συχνὰ τὰ ἄφησα, ὅπως ἔχουν, γιατί πιστεύω ὅτι ἴσως τοῦτο νὰ εἶναι χρήσιμο γιὰ τοὺς γλωσσολόγους.

II. Ο ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

Ὁ κατάλογος τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Χαλκιδικῆς, ποὺ ἔμεναν (στὰ 1829) στὴ Σκόπελο, ἔχει ὡς ἐξῆς, μὲ τὴν ἀλφαθητικὴ σειρὰ τῶν ἰδιαίτερων πατρίδων τους καὶ τῶν ὀνομάτων καὶ πατρώνυμῶν τους:

	Α. Ἄγιον Ὄρος			
1. Στέφανος	9	9		
B. Βάβδος				
2. Βαβδινός Γεώργιος	2	1	1	
3. Βαβδινός Στέργιος	7	5	2	Εἰς τὸ στρατόπεδον
4. Δημητρίου Στεργιανός	6	4	2	Εἰς τὸ στρατόπεδον
5. Κύρκου Ἀργύρης	3	1	2	Εἰς τὸ στρατόπεδον
Γ. Γαλάτιστα				
6. Βενιαμίν μοναχός	3	3		
7. Γαλατζάνιος Δῆμος	5	2	3	
8. Μπαχαιρᾶς Γιαννάκης	4	2	2	Εἰς τὸ στρατόπεδον
9. Παπᾶ Θαλάσσιος	4	2	2	
Δ. Ἐπανομῆ				
10. Ἀποστολάρας Μιχαήλ	3	1	2	
11. Γαρόφαλος	3	2	1	
12. Καραμπατζοῦδη Θεοχάρης	3	2	1	
13. Σταμοῦδη Ἀγώνιος	10	5	5	Εἰς τὸ στρατόπεδον
14. Στεργιανὸς γυνὴ Χήρα	3	2	1	
E. Περισσὸς				
15. Περισσιώτης Ἰωάννης	3	2	1	Εἰς τὸ στρατόπεδον
16. Καραθανάστης	3	1	2	
17. Νικολάου Γαρόφαλος	4	2	2	

ΣΤ. Κασσάνδρα

18.	Ἀγαθοῦδη Ρήγας	5	3	2	
19.	Ἀγαθοῦδη Στέργιος	3	1	2	
20.	Ἄγγελου Γεώργης	4	2	2	
21.	Ἄγγελου γυνὴ χήρα	4	2	2	
22.	Ἄγγελου Κωνσταντίνος	5	2	3	
23.	Ἄγιουαμίτης Δημητράκης	7	5	2	Ἄομου
24.	Ἀδάμ Γεώργιος	4	2	2	
25.	Ἀθανάση Βασιλικός	3	1	2	
26.	Ἀθανασίου Γεώργης	6	3	3	
27.	Ἀναγνώστης	9	3	6	
28.	Ἀναστασίου Ἰωάννης	3	1	2	
29.	Ἀντρονούδη γυνὴ χήρα Κωνσταντία	4	1	3	
30.	Βαγγέλη χήρα Οὐρανία	3	2	1	
31.	Βασιλικῷ Γεώργης	4	3	1	
32.	Βρασανός Δημήτρης	5	3	2	Εἰς τὸ στρατόπεδον
33.	Βρασιχιώτης Στέργιος	3	2	1	Εἰς τὸ στρατόπεδον
34.	Γεωργίου Αὐγερινός	6	2	4	
35.	Γεωργίου Πασχάλης	4	2	2	
36.	Γαράφουλου κόρη χήρα	3	1	2	
37.	Γεροδήμου Τριαντάφυλλος	3	2	1	Εἰς Κασσάνδραν
38.	Γεωργίου Παναζής	2	2		
39.	Γιρακίνας Ἰωάννης	3	1	2	
40.	Δεσποτόπουλος Γιαννιός	2	2		
41.	Δημητρίου Γεώργιος	3	1	2	
42.	Δημητρίου Νικόλαος	16	6	10	
43.	Εὐαγγέλη Γεώργιος	4	1	3	

44.	Ζαγοργιανός Γεώργιος	ἔργατης	4	2	2	
45.	Ζαφείρη Χριστόδουλος	ἔμπορος	3	2	1	
46.	Θανάση Παναξίης	στρατιώτης (:)	3	2	1	Ἵμοῦ
47.	Θεοχάρη γυνή χήρα		4	1	3	
48.	Ἰωάννου Παναξίης	ἔμπορος	4	2	2	
49.	Ἰωάννου Τριαντάφυλλος	ναύτης	4	2	2	
50.	Ἰωσήφ Μοναχός	πνευματικός	1	1		
51.	Καραβάσιλης Χρίστος	ναύτης	7	4	3	
52.	Καραγεώργης	ναύτης	2	1	1	
53.	Κασσανδριανός Γιώγος	ἔργατης	2	1	1	
54.	Κασσανδριανός Δημήτριος	ἔργατης	3	2	1	
55.	Κασσανδριανός Χριστόδουλος	ἔμπορος	6	1	5	
56.	Κατζάνη Βασιλικός	στρατιώτης	14	6	8	Εἰς Κασσάνδρακ
57.	Κοντζᾶ Ἰωάννης	ναύτης	4	1	3	
58.	Κοντογέωργη Γιάννης	στρατιώτης	4	3	1	Εἰς τὸ στρατόπεδον
59.	Κοτζᾶ Ἰωάννης	ναύτης	5	2	3	
60.	Κυριτζί Ἀλέξης	ἔμπορος	6	2	4	
61.	Κυριτζί Γεωργάκης	ἔμπορος	3	1	2	
62.	Κυριτζης Γεώργιος	ἔμπορος	4	2	2	
63.	Κωνσταντίνου Χριστόδουλος	ἔμπορος	7	3	4	
64.	Λαγοῦ Χρυσάφης	στρατιώτης	8	5	3	Ἵμοῦ
65.	Μαρίνης Θανάσης	ἔμπορος	7	4	3	
66.	Ματζάτζος Ἀναγνώστης	ναύτης	11	6	5	
67.	Μελισσᾶ Κωνσταντῆς	ναύτης	5	1	4	
68.	Μηλιᾶ χήρα γυνή		3	1	2	
69.	Μιχάλη Ἀθανάσιος	ναύτης	6	3	3	
70.	Μουλογιαννοῦ Βαγγιέλης	ναύτης	3	2	1	
71.	Νικολάου Γιάννης	στρατιώτης	4	3	1	ἽΟ εἰς εἰς τὸ στρατό- πεδον

72.	Νικολάου Στέργιος	4	1	3	ἔμπροσ
73.	Νικολάου Στάθης	3	1	2	ἐργάτης
74.	Ἐάνθου Ἀνθίτζα γυνή χήρα	3	1	2	
75.	Ευλιχός Κώστας	5	2	3	ἐργάτης
76.	Παῖδα Ρήγας	3	1	2	ναύτης
77.	Παναγιώτου Νικόλαος	3	1	2	στρατιώτης
78.	Παναγιώτου Χρήστος	4	1	3	ἔμπροσ
79.	Πανατζή Γεώργιος	7	4	3	ἔμπροσ
80.	Παναγιή Πανατζής	2	1	1	ἔμπροσ
81.	Παπαῖ Δημητρίου Γεώργιος	4	1	3	ναύτης
82.	Παπαῖ Νικόλαος	5	4	1	ἱερῆς
83.	Παπαῖ Χαρίτων	7	4	3	ἱερῆς
84.	Παπαῖ Ἀγγελή Κυπαρίσσης	4	2	2	στρατιώτης
85.	Παραθωρᾶ Ἰωάννης	5	2	3	ἔμπροσ
86.	Παραθωρᾶς Δημητράκης	7	5	2	ἔμπροσ
87.	Παραθωρᾶς Ρήγας	2	2	2	ἔμπροσ
88.	Πορταρινός Βασίλης	2	1	1	ἔμπροσ
89.	Σαραφειανὸς Στάμιος	3	1	2	ἐργάτης
90.	Σκιώτης (;) Γεώργιος	3	1	2	ἐργάτης
91.	Ταλιανὸς Μιχαλάκης	4	2	2	ναύτης
92.	Ταμπούλου γυνή, χήρα Γεωργίου	6	3	3	
93.	Τζατζαρώνης Ἰωάννης	6	2	4	στρατιώτης
94.	Τζατζαρώνης Γεώργιος	5	1	4	στρατιώτης
95.	Τραμουντάνη Γιαννιός	4	2	2	ναύτης
96.	Τριαντάφυλλος ἱερῆς	4	1	3	ἱερῆς
97.	Φίλιππα Παναγιώτης	5	3	2	ναύτης
98.	Χαντζή Χριστόδουλος	5	2	3	ἐργάτης
99.	Χημευτὸς Ἀναστάσις	14	6	8	στρατιώτης

ἽΟ εἰς εἰς τὸ στρατόπεδον
 Εἰς τὸ στρατόπεδον

9
 Εἰς Κασσάνδραν

100. Χήμου Χριστόδουλος	ναύτης	6	3	3	
101. Χηριτζούδης Νικόλαος	ναύτης	2	1	1	
102. Χίμος Μιχάλης	ναύτης	4	2	2	
103. Χριστόδουλος	ἐργάτης	2	1	1	
104. Χριστοδούλου Γεώργιος	στρατιώτης	4	2	2	Εἰς τὸ στρατόπεδον
105. Χριστοδούλου Γιώργης	ἐργάτης	6	4	2	
106. Χριστοδούλου Στάθης	ἐργάτης	3	2	1	
107. Ψαθᾶ Δημητράκης	ναύτης	4	2	2	
108. Ψαρά Γεωργιάκης	στρατιώτης	4	1	3	
109. Παπαῖ Παναγιώτης	Z. Καψόχωρα ναύτης	5	2	3	
110. Ἀγγελῆ Μαργαρίτης	H. Λιθάδι ἐργάτης	5	2	3	Εἰς τὸ στρατόπεδον
111. Ἀγγελῆ Σπέργιος	ἐργάτης	3	2	1	
112. Ἰωάννου (;) Στρατῆς	ἐργάτης	4	2	2	
113. Κανάκη Νικόλαος	ἐργάτης	7	3	4	
114. Μανόλη Ἀθανάσης	στρατιώτης	3	1	2	Εἰς τὸ στρατόπεδον Ταλάγι.
115. Νικολάου Ἡλίας	στρατιώτης	4	2	2	
116. Στέργιου Θεόδωρος	ἐμπορος	4	2	2	
117. Τρατοῦδη Πασχάλης	ἐργάτης	5	2	3	
118. Ἀγγελῆ Θανάσιος	Θ. Μανδημοχώρια ἐργάτης	7	4	3	
119. Ἀγγελου Θεόδωρος	στρατιώτης	3	2	1	
120. Ἀδάμη Κωνσταντῖνος	ἐμπορος	3	1	2	

121.	Ἄθανάσινα χήρα γυνή	ἔμπορος	4	4	3	Εἰς τὸ στρατόπεδον
122.	Ἄθανασιου Ἰωάννης	χάλαρος	5	2	2	Εἰς τὸ στρατόπεδον
123.	Ἀποστολάρας	στρατιώτης	3	2	1	
124.	Ἀργύρη Δημήτριος	ἔμπορος	6	3	3	
125.	Βασιλείου Ἀναστάσης	ἔμπορος	3	1	2	
126.	Γαλαριώτης Δημήτριος	στρατιώτης	4	2	2	
127.	Γεωργίου Παύλος	ἔργατης	3	1	2	
128.	Δημητρίου Βασιλείος	ἔμπορος	3	2	1	
129.	Δημητρίου Δεαμαντῆς	ἔμπορος	5	3	2	
130.	Δημητρίου Κωνσταντῆς	ἔργατης	4	2	2	
131.	Δημητρίου Κώστας	ἔργατης	3	2	1	
132.	Δούνα Ἀποστόλης	ἔργατης	3	2	1	
133.	Ζαχάρου γυνή χήρα	ἔργατης	3	1	2	
134.	Θεοδοσίου Ἰωάννης	στρατιώτης	3	2	1	Εἰς τὸ στρατόπεδον
135.	Καραχάλη Παναγιώτης	ἔργατης	4	1	3	
136.	Καρυῆδας Δῆμος	στρατιώτης	3	1	2	
137.	Κριμνιώτης Κωνσταντῖνος	στρατιώτης	4	1	3	
138.	Κυπαρίσινα χήρα γυνή	στρατιώτης	3	2	1	Ἵμοῦ
139.	Κυράκου Παναγιώτης	ἔργατης	5	3	2	
140.	Κωνσταντίνου Τριαντάφυλλος	στρατιώτης	10	5	5	ἽΟ εἰς εἰς τὸ στρατόπεδον
141.	Κώστα Ἀλέξη	ἔμπορος	5	3	2	
142.	Μόνα Ἰωάννης	ἔργατης	5	2	3	
143.	Νικολάου Δημήτριος	ἔμπορος	5	3	2	
144.	Οἰκονόμου Χρίστος	ἔμπορος	2	1	1	
145.	Παναγιώτου Δημήτριος	ἔργατης	3	2	1	
146.	Παναζῆ Γρηγόριος	ἔμπορος	4	3	1	
147.	Παπα Ἀργύρης	ἔμπορος	4	3	1	

148. Παπαδάσιλης	ἱερεὺς	8	5	3	
149. Παπαῦ Βασιλείου Ἰωάννης	ἔμπορος	3	1	2	
150. Περιστερίτης Κυπαρίσσης	στρατιώτης	3	1	2	Εἰς τὸ στρατόπεδον Ταλάγτι
151. Περιστερίτης Μανόλης	στρατιώτης	3	1	2	Εἰς τὸ στρατόπεδον Ταλάγτι
152. Πετρονούδη Στέργιος	ἔμπορος	7	5	2	
153. Πιτζάνη Δημήτριος	ἐργάτης	5	5		
154. Σερραφείμ	ἔμπορος	1	1		
155. Στεριανοῦ Ἰωάννης	ἐργάτης	3	2	1	
156. Ταμπάκης Δημῶς	ἐργάτης	5	2	3	
157. Τραχανᾶ Ἰωάννης	ἐργάτης	7	4	3	
158. Χαλκιάς Θανάσης	στρατιώτης	7	4	3	Εἰς τὸ στρατόπεδον
159. Χατζῆ Θύμμιου Κωνσταντῖνος	ἐργάτης	7	5	2	
160. Χριστοδούλου Ἰωάννης	ἐργάτης	4	1	3	
I. Παλιούρι					
161. Παλιουριώτης Γεώργιος	στρατιώτης	3	2	1	
IA. Πολύγυρος					
162. Ἀργύρης Γεώργιος	στρατιώτης	7	4	3	
163. Ἀργύρης	ἐργάτης	6	3	3	
164. Γέρο Γιώργου Χρυσάφης	στρατιώτης	4	2	2	Εἰς τὸ στρατόπεδον
165. Γεώργιος	ἔμπορος	3	1	2	
166. Γεωργίου Ἀργύρης	ἔμπορος	2	1	1	
167. Γεωργίου Στυριανῶς	ἔμπορος	4	3	1	
168. Γούναρη Νικόλαος	ἐργάτης	4	1	3	
169. Δήμου Νικόλαος	ναύτης	3	1	2	

170. Ἰωάννου Μιχαήλης
 171. Ματαράς Γεώργιος
 172. Ματσούδη Θανάσιος
 173. Μαυρωδῆ Δημήτριος
 174. Μιχαήλη Ἀργύρης
 175. Πανέλη Θανάσιος
 176. Παπαδάσιλειου Γεώργιος
 177. Παύλος
 178. Πολυγερινός Γεωργιάκης
 179. Πολυγερινός Γεώργιος
 180. Πολυγερινός Γεώργιος
 181. Πολυγερινός Χρήστος
 182. Φωτίου Γεώργιος

ἔμπορος 3 2 1
 ποιμήν 3 2 1
 ἔμπορος 8 4 4
 ἔμπορος 5 4 1
 ἔμπορος 3 2 1
 ἐργάτης 5 2 3
 ἔμπορος 5 2 3
 ἐργάτης 3 2 1
 2 1 1
 στρατιώτης 3 2 1
 ποιμήν 4 3 1
 ἐργάτης 3 2 1
 στρατιώτης 5 1 4

Εἰς τὸ στρατόπεδον

Ὁ εἰς εἰς τὸ στρατόπεδον

ΙΒ. Στάγειρα

183. Δημήτριος

ἔμπορος 3 1 2

ΙΓ. Συκιὰ

184. Ἄγγελος
 185. Ἄγγελος
 186. Ἀνδρέα Δημήτριος
 187. Βαῖνᾶ Ἀποστόλη Στέργιος
 188. Κωνσταντίνου Γεώργιος
 189. Μουστάκας Στέργιος
 190. Παπᾶ Σταμάτη Ἰωάννης
 191. Σκιώτης Ἄγγελος
 192. Σκιώτης Ἀθανάσιος
 193. Σκιώτης Βασιλῆος
 194. Χριστόδουλος

στρατιώτης 2 1 1
 στρατιώτης 4 2 2
 στρατιώτης 5 1 4
 στρατιώτης 3 2 1
 ἐργάτης 7 4 3
 στρατιώτης 4 2 2
 στρατιώτης 6 4 2
 στρατιώτης 4 2 2
 στρατιώτης 3 1 2
 στρατιώτης 4 2 2
 ἐργάτης 2 1 1

Εἰς τὸ στρατόπεδον

Εἰς τὸ στρατόπεδον

Εἰς τὸ στρατόπεδον

Εἰς τὸ στρατόπεδον

III. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Ἀπὸ τὸν πῦρ πάνω κατάλογο προκύπτει ὅτι, ἀπὸ τὶς 545 οἰκογένειες τῶν προσφύγων («παροίκων»), ποὺ βρισκόνταν (1829) στὴ Σκόπελο, οἱ 194 οἰκογένειες κατάγονταν ἀπὸ τὴ Χαλκιδική. Καὶ τοῦτο ἀποκτᾷ μεγαλύτερη σημασία ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι ἀπὸ ὅλη τὴ Μακεδονία (καὶ τὸν Ὀλυμπο) προέρχονταν συνολικὰ 232 οἰκογένειες καί, συνεπῶς, ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Μακεδονία καὶ τὸν Ὀλυμπο κατάγονταν (ἂν ἀφαιρέσουμε τὶς 194 οἰκογένειες τῶν Χαλκιδικιωτῶν) μονάχα 38 οἰκογένειες ἀγωνιστῶν - παροίκων τῆς Σκοπέλου.

Συγκεκριμένα, οἱ Χαλκιδικιωτὲς κατάγονταν ἀπὸ τὶς ἑξῆς ἰδιαιτέρες πατρίδες τους:

- α) Ἀπὸ τὸ Ἅγιο Ὄρος 1 οἰκογένεια
- β) Ἀπὸ τὸν Βάβδο 4 οἰκογένειες
- γ) Ἀπὸ τὴ Γαλάτισσα 4 οἰκογένειες
- δ) Ἀπὸ τὴν Ἐπανομή 5 οἰκογένειες
- ε) Ἀπὸ τὴν Ἱερισσό 3 οἰκογένειες
- στ) Ἀπὸ τὴν Κασσάνδρα 91 οἰκογένειες
- ζ) Ἀπὸ τὴν Καφόχωρα 1 οἰκογένεια
- η) Ἀπὸ τὸ Λιδάδι 8 οἰκογένειες
- θ) Ἀπὸ τὰ Μανδεμοχώρια 43 οἰκογένειες
- ι) Ἀπὸ τὸ Παλιούρι 1 οἰκογένεια
- ια) Ἀπὸ τὸν Πολύγυρο 21 οἰκογένειες
- ιβ) Ἀπὸ τὰ Στάγειρα 1 οἰκογένεια καὶ
- ιγ) Ἀπὸ τὴ Συκιά 11 οἰκογένειες

2. Δὲν γνωρίζομε τί ἀπόγιναν οἱ Χαλκιδικιωτὲς «παροικοὶ» τῆς Σκοπέλου, πόσοι, δηλαδή, ἔφυγαν, ὕστερα, σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς ἐλεύθερης πιά πατρίδας ἢ καὶ ἐπέστρεψαν στὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα τους, ὅπως συνέβηκε μὲ λίγους ἄλλους Μακεδόνες. Πάντως, ξέρομε ὅτι καὶ στὰ 1831 ὑπῆρχαν Μακεδόνες πρόσφυγες στὴ Σκόπελο καὶ στὴ Σκιάθο⁴.

Ἡ ἐξακρίβωση τῆς τύχης τῶν «παροίκων», προϋποθέτει διεξοδικὴ ἔρευνα, ἐπὶ τόπου, καὶ μάλιστα πολὺπλευρῆ, δηλαδή — ὅπως σημειώθηκε καὶ στὰ «προλεγόμενα» — τὴν ἐξέταση τῶν τοπωνύμων, τῶν ὀνοματεπώνυμων, τῆς προφορικῆς παραδόσεως, τῶν γλωσσολογικῶν καταλοίπων, τῆς λαογραφικῆς κλη-

4. Βλ. ἐφημερίδα «Ἀπόλλων», τῆς Ἰδρας, φύλλο 47, τῆς 19.8.1831, σελ. 195, ὅπου ἀναφέρεται ἡ λήψη (στὴν Ἰδρα) δύο ἀναφορῶν (Ἰούλιος 1831) ἀπὸ τὴ Σκιάθο καὶ Σκόπελο, τὶς ὁποῖες ὑπογράφουν καὶ οἱ ἐκεῖ «Παροικοῦντες Θεσσαλομακεδόνες». Ζητοῦσαν τὴ συγκρότηση Ἑθνικῆς Συνελεύσεως.

ρονομίας, καί, βέβαια, τῶν διασωζόμενων ἐγγράφων. Ἡ ἐργασία αὕτη πρέπει νὰ γίνη ἀπό ομάδα ἐρευνητῶν, γιατί, ἀλλιῶτικα, χρειάζεται πολὺς κόπος καὶ χρόνος⁵.

Εἶθε, τὸ μικρὸ τοῦτο μελέτημά μου νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀφορμὴ καὶ τὸ κέντρισμα γιὰ μιὰ παρόμοια (τόσο χρήσιμη) προσπάθεια...

5. Ἄρχισα μιὰ παρόμοια προσπάθεια καὶ μελέτησα ὁλόκληρο τὸ ἀρχεῖο ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος (Ἀθηνῶν). Προϊὸν αὐτῆς τῆς ἐρευνᾶς μου (ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ τὴ μελέτη καὶ μιὰ σχετικὴ, ἀλλὰ γενικότερη, ποὺ δημοσιεύεται στὰ «Μακεδονικά» 17 [1977]) εἶναι ἤδη δύο σχετικὰ δημοσιεύματά μου: Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Οἱ εἰς τὰ μητρῶα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 ἀναγραφόμενοι Μακεδόνες, «Μακεδονικά» 12 (1972) 34-64, τοῦ ἴδιου, Ἐγγραφα τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, συλλογὴ πρώτη, «Μακεδονικά» 14 (1974) 86-105, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ἡ μετακίνηση Μακεδόνων πρὸς ἄλλα διαμερίσματα τῆς χώρας εἶναι καλιότερο φαινόμενο. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ἡ σχέσις τῆς μακεδονικῆς Βεροίας πρὸς «τὰ Βέροια» τῆς Πελοποννήσου, «Πρακτικά Α' διεθνούς συνεδρίου πελοποννησιακῶν σπουδῶν», τόμ. 2ος, Ἀθῆναι 1976, σελ. 69-75, ὅπου καὶ σχετικὲς, βιβλιογραφικὲς, παραπομπές.

Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ
ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΙΠΠΙΚΟΥ ε. ε.

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ ΔΡΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΥ ΜΙΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ ἀμέσως κατωτέρω ἔκθεσις ἀποτελεῖ συμπλήρωμα συντόμου ἐκθέσεως μου δημοσιευθείσης κατὰ τὸ 1928 εἰς τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκδιδόμενον περιοδικὸν «Μακεδονικὸς ἀγὼν» καὶ ἀφορώσης τὴν δρᾶσιν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἰ. Ἀθανασίου Μινοπούλου κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀναφερομένης δὲ εἰδικῶς εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ἄνω ὀπλαρχηγοῦ κατὰ τὸ διάστημα τῆς αἰχμαλωσίας μου ὑπὸ ληστρικῆς συμμορίας καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς ἀπελευθερώσεώς μου.

Ἡ σύντομος ἐκείνη ἔκθεσις ἐδημοσιεύθη, ἄνευ τῆς γνώσεως τοῦ ρηθέντος ὀπλαρχηγοῦ, κατόπιν παρακλήσεως τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ φίλου δικηγόρου κ. Μπέζα. Κατὰ συνέπειαν τὰ ἐκτιθέμενα ἐκεῖ γεγονότα εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἔβλεπα, ὑπῆρχαν ὅμως καὶ ἄλλα τὰ ὅποια λόγῳ τῆς θέσεως πού εἶχα ὡς αἰχμαλώτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ βλέπω. Ἦδη, χάρις εἰς τὴν καλὴν μοῖραν πού ἔφερε τὸν 87ετῆ ὀπλαρχηγὸν εἰς συνάντησίν μου, ἐκτὸς τῆς μεγάλης χαρᾶς πού ἠσθάνθη ἐκ τῆς συναντήσεώς μας, εὐχαρίστως προβαίνω (φυσικὰ κατόπιν αἰτήσεώς του) εἰς τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης ἐκθέσεως περιλαμβανούσης καὶ γεγονότα τὰ ὅποια διὰ πρώτην φορὰν πληροφοροῦμαι ἀπὸ τὸν ἴδιον σχετικὰ μὲ τὴν περιγραφομένην ὑπόθεσιν. Καὶ ἤδη μετὰ τὸν πρόλογον τοῦτον, προβαίνω εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν γεγονότων.

Τὸ ἔτος 1904 καὶ μῆνα Ἰούλιον εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν, ἤμην φοιτητῆς πρωτοετῆς τῶν Μαθηματικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, λόγῳ δὲ τῶν διακοπῶν εὐρισκόμην εἰς τὸ χωρίον μου Ραθῶν (Πετροκέρασα ἤδη) Χαλκιδικῆς. Τὴν 17ην Ἰουλίου ἐξῆλθον εἰς κυνήγιον εἰς τὴν θέσιν «Παναγιά» περὶ τὰ 2 χιλιόμετρα δυτικῶς τοῦ χωρίου, ὅτε αἰφνιδίως ἔπεσα αἰχμαλώτος εἰς χεῖρας ληστρικῆς συμμορίας ἐρχομένης ἐκ τῆς κατευθύνσεως τοῦ Ζαγκλιβερίου καὶ ἣ ὅποια εἶχεν αἰχμαλωτίσει πρὸ ὀλίγου τὸν ἐκ τοῦ ἰδίου χωρίου Ραθῶν καταγόμενον Μιχάλην Νανάκον, θεῖον μου ἐκ μητρὸς. Λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς ἀγριότητος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς συμμορίας, ἣτις ἦτο γνωστὴ εἰς ὅλην τὴν Χαλκιδικὴν ὡς ἐκ τῶν πολλῶν βασάνων εἰς τὰ ὅποια εἶχεν ὑποβάλει πρὸ ἡμῶν ἄλλους αἰχμαλώτους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ἱατρὸν Κοτρόζον, ὁ ὁποῖος παρεφρόνησε μετὰ τὴν ἀπόλυσίν του, ἣ συγκίνησις μεταξὺ τῶν οἰκείων μας ἦτο μεγίστη, ἐπιτεινομένη μάλιστα ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ συμμορία αὕτη, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν δρῶσα, ἦτο ἀσύλληπτος χάρις εἰς τὴν ἀρίστην γνῶσιν τοῦ ἐδά-

φους, ἦν εἶχεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς καὶ εἰς τὰς ληστρικές του ἱκανότητος. Θεωρῶ σκόπιμον νὰ παραθέσω κατάλογον ὀνομαστικὸν τῆς συμμορίας μὲ τὰ ληστρικά των ὀνόματα.

- 1) Τρομάρας ἐκ Κρήτης, ἀρχηγὸς συμμορίας
- 2) Ζαρχάδας ἐξ Ἀθύτου Χαλκιδικῆς, ὑπαρχηγὸς
- 3) Παλαβρέκας ἐκ Λιαριγκόβας, συμμορίτης
- 4) Λάμπρος ἐκ Κρήτης, συμμορίτης
- 5) Χατζῆς ἐκ Μάνης, συμμορίτης
- 6) Τσέλιος ἐκ Βόλου, συμμορίτης
- 7) Μπόμπο ἐξ Ἀλθωνίας, συμμορίτης

Ἐκ τῶν μελῶν τῆς συμμορίας ὁ ὑπ' ἀριθμ. 1 καὶ ὑπ' ἀριθ. 5 ἦσαν μετὰξὺ 52 καὶ 55 ἐτῶν, οἱ λοιποὶ ἀπὸ 25 - 28 ἐτῶν, πλὴν τοῦ Μπόμπο ὅστις ἦτο 20 ἐτῶν, πιθανῶς μαθητευόμενος ληστής καὶ μὴ γνωρίζων οὔτε λέξιν ἑλληνικά.

Ἡ συμμορία ἐφαίνετο πειθαρχοῦσα, τυφλοῖς ὄμμασιν, εἰς τὸν ἀρχηγόν, ὅστις ἐπεβάλλετο εἰς πάντας σχεδὸν σκαιοτάτα καὶ σατραπικῶς, ἐξαιρέσει μόνον τοῦ συμμορίτου Τσέλιου, ὅστις ἦτο ἀτίθασος καὶ ἀνυπότακτος χαρακτήρ καὶ εἰς τὸν ὁποῖον αἱ ἀπειλαὶ τοῦ Τρομάρα δὲν εὗρισκαν θέσιν, δι' ἃ καὶ ἀπέναντι τούτου ἐφέρετο μαλακά, ἐνῶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἢ συμπεριφορὰ του ἦτο σχεδὸν ὑβριστικὴ προκαλοῦσα συχνάκις τὸν οἶκτον ἡμῶν τῶν αἰχμαλώτων. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἰδιοτήτων του ὁ Τρομάρας εἶχε καὶ προσόντα, οὕτως εἶπεν, ληστρικά, ἀπαραίτητα διὰ τὸν ἀρχηγόν μιᾶς συμμορίας ληστῶν ἦτο ζωηρός, τολμηρός, ταχύτατος εἰς τοὺς πόδας καὶ μεγάλῃς ἀνοχῆς, μὴ αἰσθανόμενος οἶκτον διὰ τοὺς αἰχμαλώτους του καὶ ἐπὶ πλέον τέλειος γνώστης τῆς τοπογραφίας τῆς Χαλκιδικῆς.

Ὡς ἦτο φυσικὸν ἢ αἰχμαλωσία μας δὲν ἔμεινε ἄνευ ἀντιδράσεως ἐκ μέρους τῆς τουρκικῆς τότε Κυβερνήσεως ἔν ἀκαρεῖ τουρκικὰ στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα ἐτέθησαν εἰς κίνησιν πρὸς πολλὰς διευθύνσεις. Τὸ σύνολον τῶν ἀποσπασμάτων ἦτο δυνάμειος δύο Ταγμάτων Πεζικοῦ καὶ μιᾶς Ἰλῆς Ἰππικοῦ, ὑπαγόμενα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ τότε ἀντισυνταγματάρχου τοῦ Μηχανικοῦ Φάικ μπέη, τὸν ὁποῖον κατόπιν μετὰ 9 ἔτη, κατὰ τὸ 1912, τὸν εἶδον, στρατηγὸν πλέον, αἰχμάλωτον εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ τὸν ὁποῖον ἀτυχῶς δὲν μοὶ ἐπετράπη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς συνοδείας αἰχμαλώτων, ἀγνωστού μοι Ἑλληνοσυνταγματάρχου, νὰ χαιρετήσω. Ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἤμην ἀνθυπὶλάρχος.

Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ ζῆλος τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Φάικ πρὸς ἀπελευθέρωσίν μας, εἰς οὐδὲν ὠφέλησαν. Ὁ Τρομάρας εἶχεν λημέρια ἀσφαλῆ ἐντὸς τοῦ λίαν πυκνοῦ δάσους Σουγλιάνη καὶ δὲν ἦτο εὐκολον νὰ ἀνακαλυφθῇ. Ἐν τῇ μετὰξὺ ὁ πατήρ μου κατέφυγεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν Προξενεῖον Θεσσαλονίκης ἐκλιπαρῶν τὴν ἀπολύτρωσίν μου, καθ' ὅσον ὁ Τρομάρας διὰ ἐπιστολῆς του ἐζήτηι 1000 λίρας τουρκικὰς δι' ἐμὲ καὶ 5.000 ἀπὸ τὴν γυναῖκα τοῦ θελοῦ μου.

Ἐκ τῆς Προξενείου τότε (Πρόξενος Κορομηλάς) εἰς ὃ ἦσαν πολὺ γνωσταὶ αἱ ληστεῖαι τοῦ Τρομάρα διετάχθη ὁ ἐκ Βαρβάρας τῆς Χαλκιδικῆς ὀπλαρχηγὸς Ἄθαν. Μινόπουλος νὰ εὕρῃ τὸ καταφύγιον τῶν ληστῶν καὶ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ μετὰ τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ἐγνώριζε. Ἡ διαταγὴ ἥτις τῷ ἐδόθη ἀπὸ τὸν διευθύνοντα τότε τὸν ἀνταρτικὸν ἀγῶνα λοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ κ. Κάκκαθον (Ζώνη), νῦν ὑποστράτηγον, ἦτο νὰ ἐξοντωθῇ πάσῃ θυσίᾳ ὁ Τρομάρας καὶ ἡ συμμορία του. Ἐκ τῶν ὑστέρων ἔχω τὴν γνώμην ὅτι καταλληλοτέρα ἐκλογὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ. Οὐδεὶς ἄλλος ἀρχηγός, πλὴν τοῦ Μινοπούλου, ἠδύνατο νὰ μᾶς ἀνακαλύψῃ καὶ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ μετὰ τὸ ἀζημίωτον, ὅπως ἐγένετο. Τότε δὲν ἐγνώριζον τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα ποῦ ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν διὰ νὰ φθάσῃ ἕως τὸ κρησφύγετον τῶν ληστῶν καὶ νὰ μᾶς ἀπολυτρώσῃ, ἐφ' ὅσον ἤμην αἰχμάλωτος, ἤδη ὁμοῦ κατόπιν τῆς συναντήσεώς μας δὲν θεωρῶ ἄσκοπον νὰ τὰ ἐκθέσω.

Τὸ πρῶτον μέτρον ἦτο νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Πρόξενον Κορομηλᾶν ἕνα γράμμα ἀπευθυνόμενον προσωπικῶς πρὸς τὸν Τρομάραν ἠπίου ὕφους καὶ οἰονεὶ συμβουλευτικοῦ. Τὸν συνεδούλευσε νὰ παύσῃ τὸ ληστρικὸν ἐπάγγελμα καὶ νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχηγίαν ἑνὸς ἀνταρτικοῦ καὶ ὄχι ληστρικοῦ σώματος κλπ. Τὸ γράμμα τοῦτο τῷ ἐδόθη ἐσφραγισμένον μετὰ τὴν σφραγίδα τοῦ Προξενίου. Ἀμέσως κατόπιν ὁ Μινόπουλος μετέβη νύκτωρ εἰς τὸ χωριὸν μου Πετροκέρασα καὶ συνήντησε τὸν Στέργιον Μπασσιούρη, ὁ ὁποῖος ἦτο ἡμιονηγός, μεταφέρων τὸν αἰχμαλωτισθέντα θεῖον μου Μιχάλην Νανάκον ἐπὶ τοῦ ἡμιόνου του μὴ δυνάμενον νὰ ὀδοιπορῇ περὶ λόγῳ τῆς ἡλικίας του (ἦτο ἤδη 60 ἐτῶν) καὶ τῆς παχυσαρκίας του, παρὰ τοῦ ὁποῖου (ἡμιονηγοῦ) ἐπληροφορήθη, ὅτι ὁ πρῶτος σταθμὸς ὅπου ἐφθάσεν ἡ συμμορία ἦτο ἡ Διαρίγκοβα, δύο ὥρας πρὶν χαράξῃ. Εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, 200 μέτρα περίπου ἔξωθι τοῦ χωρίου, ἀφέθη ἐλεύθερος καὶ ὁ ἡμιονηγός μετὰ τὸ ζῶον του. Ὁ Μινόπουλος ἐν συνεχείᾳ κατόπιν τῆς ἀνωτέρω πληροφορίας μετέβη (νύκτωρ πάντοτε) εἰς Διαρίγκοβαν καὶ συνεσκέφθη μετὰ τὸν Κῶτσον Μήτσιον, ὅστις ἦτο πρᾶκτωρ τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, κάτοικος Διαρίγκοβας. Ὁ ρηθεὶς πρᾶκτωρ ὑπέδειξεν ὡς ὑποπτον πρόσωπον τὸν ἐγχωριὸν του Μπάρμπα Στέργιον Μυλωνᾶ, ὅστις συλληφθεὶς, κατόπιν ἀπειλῆς ὅτι θὰ φονευθῇ ἂν δὲν μαρτυρήσῃ τὴν ἀλήθειαν, ὡμολόγησε ὅτι οἱ λησταὶ ἐπῆραν τὸν δρόμον πρὸς Βαρβάραν.

Μεταθὰς εἰς Βαρβάραν συνήντησε ἕτερον πρᾶκτορα ἀνταρτῶν, τὸν Ντούβελο, ὁ ὁποῖος ὑπέδειξεν ὡς ὑποπτον τὸν παντοπώλην Λεωνίδα, ὁ ὁποῖος κατόπιν ἀπειλῶν ἠναγκάσθη νὰ ὑποδείξῃ ὡς τελευταῖον τὸν ποιμένα Λέχον ἐκ Βαρβάρας, ὅστις ἐλάμβανε τὰ τρόφιμα διὰ τοὺς ληστὰς ἀπὸ τὸν ἀνωτέρω παντοπώλην καὶ ἐντὸς ἑνὸς λάκκου, ὅπου τὰ μετέφερε, ἐπήγαγον δύο λησταὶ καὶ τὰ παρελάμβανον.

Μετὰ τὴν ἐξακρίβωσιν αὐτὴν ὁ Μινόπουλος συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ δύο ἀνταρτῶν εὐρρώστου σωματικῆς διαπλάσεως καὶ κατ' ἐξοχὴν τολμηρῶν, τοῦ

Ζάχου Καραπλιᾶ ἐκ Γαλατίστης καὶ τοῦ Τριανταφύλλου Τριανταφ. ἀπὸ τὸ Μόδη, μετέβησαν εἰς τὸ ὑποδειχθὲν ὑπὸ τοῦ ποιμένου Λέχου σημεῖον, ὅπου μετ' ὀλίγον κατέφθασαν καὶ οἱ δύο συμμορῖται πρὸς παραλαβὴν τῶν τροφίμων. Κατὰ καλὴν τύχην ἦσαν οἱ συμμορῖται Τσέλιος καὶ Λάμπρος.

Κατ' ἀρχὰς εἶχαν αἰφνιδιασθῆ, καὶ συνῆλθον ἀμέσως μετὰ τὴν σύντομον συνομιλίαν ποῦ εἶχον μὲ τὸν Μινόπουλον. Τοὺς ὑπέδειξεν ὅτι ὁ δρόμος ποῦ ἐπῆραν δὲν εἶναι ὁ δρόμος τῆς τιμῆς καὶ τελικῶς συνεφώνησαν ὅτι πρέπει νὰ εὔρεθῆ τρόπος νὰ ἀπαλλαγοῦν τοῦ Τρομάρα. Μεθ' ὃ κατηρθύνθησαν εἰς τὸ λημέρι τῆς συμμορίας οἱ δύο λησται καὶ ὁ Μινόπουλος, τῶν δύο ἄλλων ἀνταρτῶν, Ζάχου καὶ Τριανταφύλλου, παρακολουθοῦντων κάπως μακρόθεν. Ἐνώπιον τῶν ληστῶν ἐνεφανίσθη μόνον ὁ Μινόπουλος, ἐνῶ οἱ δύο ἀντάρται, Ζάχος καὶ Τριανταφύλλου, ἦσαν ὠπλισμένοι καὶ κεκρυμμένοι ἐκεῖ πλησίον διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Ὁ Μινόπουλος παρέδωκεν τὸ γράμμα τοῦ προξένου εἰς τὸν Τρομάραν, ὁ ὅποιος μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τὸ ἔσχισε παρουσίᾳ καὶ ἡμῶν τῶν αἰχμαλώτων μὲ ὕβρεις σχεδόν, τὸ ἀπεκάλεσε κουρελόχαρτον καὶ διέταξε νὰ ρίξουν κληρον ποιὸς θὰ κόψῃ τὰ αὐτὰ τῶν αἰχμαλώτων γιὰ νὰ τὰ στείλῃ στὸ χωριὸ μας, μὲ σκοπὸν νὰ ἐπισπευθῆ ἢ ἀποστολὴ τῶν λίτρων μας, διότι ἄλλως θὰ μᾶς ἐφόνευεν.

Ἡ στιγμὴ δι' ἐμᾶς τοὺς αἰχμαλώτους ἦτο κρίσιμος· ὁ θεὸς μου εἶχε γίνῃ κάτωχρος· κάτι ἤθελε νὰ προφέρῃ, ἀλλὰ ἡ φωνὴ δὲν ἔβγαине ἀπὸ τὸ στόμα του· ἐγὼ, λόγῳ τῆς ἡλικίας μου, εἶχα μιὰν διαίσθησιν ὅτι δὲν θὰ πάθω τίποτε, ἢ ὅποια καὶ ἐπαλήθευσε. Ὅταν μὲ φωνὴν ἔντονον διέταξε «ρίξτε κληρον κλπ.», ἀμέσως σχεδὸν παρητήθη τῆς προθέσεώς του. Δὲν ἐπρόφερε ἄλλη λέξιν· ἀπὸ τὴν ἄλλην μεριὰν οἱ συμμορῖται ἀλληλοκυττάχθησαν χωρὶς νὰ βγάλουν λέξιν. Εἰς τὸν ἐσωτερικὸν τοὺς κόσμον κάτι μυστήριον συνέβαινε καὶ εὐθὺς ἀμέσως ὁ Τρομάρας ἀκολουθοῦμενος ἀπὸ τὸν Μινόπουλον ἐξεκίνησαν νὰ φύγουν. Ὁ Τρομάρας κάπου ἤθελε νὰ μεταβῆ δι' ὑπόθεσίν του, ὁ δὲ Μινόπουλος ἔφευγε χωρὶς θεβαίως νὰ φέρῃ εἰς πέρας ὠλοκληρωμένην τὴν ἀποστολὴν του. Ὁ Τρομάρας ἐξέλεξε ὡς συνοδὸν τοῦ τὸν συμμορῖτην Τσέλιον. Μετὰ πάροδον μιᾶς περίπου ὥρας ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των, εἰς τὸ λημέρι ὅπου ἐμέναμεν οἱ αἰχμαλῶτοι μὲ τοὺς ὑπολοίπους ὃ συμμορῖτας ἠκούσθη ἕνας βροντερὸς πυροβολισμὸς ὅπλου γκρᾶ. Οἱ συμμορῖται τραβήχθησαν πάρα πέρα ἀπὸ μᾶς, συνδιαλεγόμενοι· ἢ φυσιογνωμία των ἦτο σοδará. Ἡμεῖς οἱ αἰχμαλῶτοι εἰχομεν διαφορετικὰς προαισθήσεις· ὁ θεὸς μου εἶχε τὴν προαισθησιν ὅτι ἐφονεύθη ὁ Μινόπουλος καὶ ὅτι τὸ τέλος μας θὰ εἶναι κακόν. Ἐγὼ εἶχα τὴν διαίσθησιν ὅτι ἐφονεύθη ὁ Τρομάρας. Τὸ μυστήριον διελευκάνθη τὸ ἑσπέρας, ὅποτε ἐπιστρέψαντες οἱ Μινόπουλος καὶ Τσέλιος μᾶς ἀνήγγειλαν ὅτι τὸν Τρομάραν τὸν ἐπυροβόλησεν καθ' ὁδὸν ὁ Τσέλιος. Ἠλευθέρωθημεν, χάρις εἰς τὴν δραστηριότητα, τὴν τόλμην καὶ τὸν ἐπιτήδειον χειρισμὸν τοῦ Μινοπούλου, χειρισμὸν τὸν ὁποῖον θὰ ἐξήλεγε καὶ ὁ καλλίτερος ντέτεκτιβ. Δικαιότατα· ἔθεωρεῖτο «ὃ κατ' ἐξοχὴν καπετάνιος τῆς Χαλκιδικῆς».

Οἱ ἄθλοὶ τοὺς ὁποίους ἐξετέλεσεν ὁ καπετάν Μινοπούλος ἦσαν πολλοί. Κάθε δύσκολος καὶ ἐπικίνδυνος ὑπόθεσις ἀντιτίθετο εἰς αὐτὸν ἐκ μέρους τοῦ Προξενείου καὶ ἐφέρετο πάντοτε εἰς αἴσιον πέρας. Ἐγὼ ἐκθέτω ἐνταῦθα ὑπόθεσιν ἣ ὅποια ἀφορᾷ ἐμὲ προσωπικῶς καὶ ἐφόσον μοῦ τὸ ἐξήγησεν, ἐθεώρησα ὅτι εἶχον καθήκον νὰ περιγράψω ἐδῶ ἓνα μέρος τῆς δράσεώς του λόγῳ εὐγνωμοσύνης. Τοῦ ὀφείλω τὴν μετὰ τὸ 19ον ἔτος τῆς ἡλικίας μου ζωὴν.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ ληστήρχου Τρομάρα ἀποκοπεῖσα, δι' ἀπεσταλμένου τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Μινοπούλου ἐστάλη εἰς Πολύγυρον καὶ ἐστήθη ἐπὶ πασάλου ἐξωθι τῶν γραφείων τῆς Εἰσαγγελίας. Ὁ ἀπεσταλμένος οὗτος, τοῦ ὁποίου διὰ πρώτην ἤδη φοράν τὸ ὄνομα δίδεται εἰς τὴν δημοσιότητα, ἦτο ὁ χωροφύλαξ τῆς ἐπίππου τουρκικῆς Χωροφυλακῆς Γκανιάς Ἀθανάσιος ἀπὸ τὰ Σανά τῆς Χαλκιδικῆς. Εἶχεν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὸν καίμακάμην Πολυγύρου Ἀλῆ Κόκκαν ὡς ἐπίππος ἀκόλουθος τοῦ Ρώσου ὀργανωτοῦ τῆς τουρκικῆς Χωροφυλακῆς, τότε συνταγματάρχου Πλατάνωφ, τὸν ὁποῖον συνῴδευε ὁσάκις ἐπεσκέπτετο οὗτος σλαυϊκὰ μετόχια εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Χαλκιδικῆς.

Ὁ Μινοπούλος εἶχε προσέξει τὰς συχνὰς ἐπισκέψεις τοῦ Πλατάνωφ καὶ ὑποψιάζετο ὅτι κάτι θὰ συμβαίνοι· ὡς ἐκ τούτου, ἐσκέφθη νὰ προσεταιρισθῆ τὸν χωροφύλακα συνοδὸν Γκανιᾶν. Γραμμικεὺς τοῦ καίμακάμη Ἀλῆ Κόκα ἦτο ὁ Γεώργιος Καζιάνης, ἀπόφοιτος τουρκικῆς σχολῆς Θεσσαλονίκης καὶ πολὺ γνωστὸς τοῦ Μινοπούλου. Ὁ Καζιάνης, ἄνευ οὐδενὸς διαταγμοῦ, παρουσίασε τὸν Μινοπούλου εἰς τὸν καίμακάμην, ὅστις ἦτο πολὺ φιλέλλην, γεννημένος εἰς Ἰωάννινα καὶ γνώστης τελείως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Μόλις ἤκουσε τὴν αἴτησιν τοῦ Μινοπούλου, ἀπήντησε ὅτι θὰ διατάξῃ τὸν Γκανιᾶν νὰ μεταφέρῃ ἓνα ἔγγραφόν του εἰς χωρίον τοῦ Χολομῶντα καὶ ὁ Μινοπούλος δύναται νὰ τὸν συλλάβῃ δι' ἐνέδρας καθ' ὁδόν. Ὁ Γκανιάς συνελήφθη, ἀλλὰ ὡς ἐπληροφόρηθη τὴν ιδιότητα τοῦ Μινοπούλου, τὸν ἐπληροφόρησεν ὅτι ὁ Πλατάνωφ ἐπεσκέπτετο συχνὰ τὸ Ἀζάπικο καὶ συνηντᾶτο μὲ δύο ἄτομα, τὰ ὅποια ἐπαγγέλλονται τὸν καρβουνιάρην, ἀλλὰ ἡ ὄλη των ἐμφάνις δεικνύει ἄλλην ιδιότητα. Ὑποθέτει ὅτι μᾶλλον θὰ εἶναι Βούλγαροι ἀξιωματικοὶ ἢ κομιτατζήδες καὶ ὅτι ἐκτὸς αὐτῶν τῶν δύο, ὑπάρχουν ἄλλοι δώδεκα Βούλγαροι, καρβουνιάρηδες κατ' ἐπίφασιν, ἀλλὰ κομιτατζήδες. Ὁ Μινοπούλος, κατόπιν τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν, ἔχων δέκα ἰδικούς του ἀντάρτας, συνεννοήθη καὶ μὲ τὸν ὀπλαρχηγὸν ἄλλης γειτονικῆς περιφερείας τὸν Καπετάν Ἀνδρέαν (Βελίτσαν), ὅστις διέθεσεν ἄλλους δέκα καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐξωλόθρευσαν δλόκληρον τὴν ἐκ 14 ἀτόμων βουλγαρικὴν συμμορίαν.

Τὸ δεῦτερον τοῦτο μέρος τῆς ἐκθέσεώς μου ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ τὸ ἐπισυνάψω, ἐφόσον τὸ ὄνομα τοῦ Γκανιᾶ ἦτο συνδεδεμένον μὲ τὴν προσωπικὴν μου περιπέτειαν καὶ ἐφόσον ἡ ἄλλη ὑπηρεσία ἦν προσέφερον ἦτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονευθῆ ἐνταῦθα, ἐνῶ ἐδόθη ἢ εὐκαιρία.

H. Kapsas

Προσέλευση

Ο κ. Kapsas εισήγαγε στην Ελληνική Δημοκρατία τον σκύλο της φυλής "Borzoi", ο οποίος εισήχθη στην Ελλάδα το 1904 μέχρι 1908 και στη συνέχεια το 1912 ως είδος διακομής για τις βόρειες χώρες, με τη βοήθεια του κ. Kapsas. Το 1903 ο κ. Kapsas εισήγαγε στην Ελλάδα τον σκύλο της φυλής "Borzoi", ο οποίος εισήχθη στην Ελλάδα το 1904 μέχρι 1908 και στη συνέχεια το 1912 ως είδος διακομής για τις βόρειες χώρες, με τη βοήθεια του κ. Kapsas. Το 1903 ο κ. Kapsas εισήγαγε στην Ελλάδα τον σκύλο της φυλής "Borzoi", ο οποίος εισήχθη στην Ελλάδα το 1904 μέχρι 1908 και στη συνέχεια το 1912 ως είδος διακομής για τις βόρειες χώρες, με τη βοήθεια του κ. Kapsas.

Εκ Ηλείας τις 10 Οκτωβρίου 1929.
Kapsas H. Kapsas'us.

Κυρία μου το πρώτο έτος εισήχθη
στην Ελλάδα ο σκύλος της φυλής "Borzoi"

Η Διεύθυνση τις 12 Οκτωβρίου 1929
ο εισήγαγος
Kapsas Βορζοί'us
C. L.

Κυρία μου εισήγαγε

Handwritten signature and initials.

ΙΣΤΟΡΙΚΟΛΟΓΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΖΕΡΒΟΧΩΡΙΑ

(κυρίως από τὰ Ριζὰ και τὴν Παλαιόχωρα)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐπιβάλλεται νὰ γνωρίσουμε καλὰ ἔχει μόνον τὰ γεγονότα, ἀλλὰ και τὸν τόπο, ὅπου διεδραματίσθηκαν αὐτά, και ὅπου ἄλλοτε οἱ πρόγονοί μας ἦσαν οἰκοῦντες (και σήμερα εἰσοικοῦντες καθὼς και ἔμεῖς οἱ ἀπόγονοί τους ἄφευκτα αὔριο ἐκεῖ θὰ καταλήξουμε). Θὰ πρέπει δὲ νὰ κατανοήσουμε, ὅτι αὐτὴ ἡ γῆ ποὺ σήμερα πατοῦμε εἶναι ἐκείνη, ποὺ ὅταν ὄλοι γύρω μας μᾶς ἐγκαταλείψουν, μόνον αὐτὴ θὰ ἔρθῃ νὰ μᾶς κρατήσῃ φιλόστοργα για πάντα στὴν ἀγκαλιὰ της, ὅπως λέει κι ὁ Ρωμαῖος Π λ λ ν ι ο ς.

Γεννωμένους μᾶς δέχεται
γεννωμένους μᾶς τρέφει
ἀφοῦ μιὰ φορὰ τὴν πατήσουμεν
δὲν παύει νὰ μᾶς θαστᾶ.

Και τελευταῖον, ὅταν ὄλη ἡ φύσις
μᾶς ἀποκηρύξῃ, τότε μάλιστα
μᾶς περιλαμβάνει στὴν ἀγκαλιὰ της
και μᾶς σκεπάζει ¹.

Γι' αὐτὸ φρονοῦμε, πὼς εἶναι πολὺ ἀταίριαστο και μᾶλλον ἐκφράζει ἀγνωμοσύνη τὸ νὰ γεννιέσαι σ' ἓνα τόπο, νὰ τὸν πατᾶς, νὰ τὸν καλλιεργῆς, νὰ τρέφεσαι ἀπ' αὐτόν, νὰ ζῆς τόσα χρόνια πάνω του και αὐτὸς ἀγόγγυστα νὰ σὲ κρατᾶ στὴν πλάτη του, νὰ σὲ ἀνέχεται, νὰ σὲ ὑπομένῃ και σὺ ν' ἀδιαφορῆς και νὰ μὴ γνωρίζῃς τίποτε γι' αὐτόν ἢ τουλάχιστο κάτι για τὴν ἱστορία του.

Θὰ ἐπιχειρήσω νὰ παρουσιάσω μερικὰ στοιχεῖα για ὄλα τὰ χωριά τῶν Ζερβοχωριῶν, ἀλλὰ κυρίως για τὴν γεννέτειρά μου Παλαιόχωρα, για νὰ μὴ συμβῆ κι ἀπ' τὴν ἀδιαφορία τὴ δική μου και τὴν πολυκαιρία νὰ χαθοῦν και νὰ ξεχαστοῦν.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΤΑ ΖΕΡΒΟΧΩΡΙΑ

1. ΤΑ ΖΕΡΒΟΧΩΡΙΑ ΓΕΝΙΚΑ

Τὰ Πετροκέρασα, τὰ Δουμπιά, τὰ Σανά, ὁ Γεροπλάτανος, τὰ Ριζά, ἡ Παλαιόχωρα καὶ ἡ Κρήμηνη λέγονται Ζερβοχώρια, γιὰτὶ βρίσκονται ζερβά, δηλαδὴ ἀριστερὰ ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο ποὺ συνδέει τὴ Θεσσαλονίκη μὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος - Μαντεμοχώρια καὶ μὲ τὴ διακλάδωση Θεσσαλονίκης - Παλαιόκαστρου - Πολυγύρου - Σιθωνίας κλπ.

Αὐτὸς δὲ ἦταν ὁ κυριώτερος δρόμος, γιὰτὶ ἐκτὸς τοῦ Πολυγύρου, ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦταν καὶ ὁ Μαχαλαῶς σὰν πρωτεύουσα τῶν αὐτοδιοικουμένων χωριῶν τῆς Βόρειας Χαλκιδικῆς καὶ ἐπὶ πλέον τὸ πνευματικὸ κέντρο τῆς Πίσσεως καὶ τὸ καταφύγιο τῶν κατατρεγμένων Ἑλλήνων ἦταν τὸ Ἅγιον Ὄρος.

Τὰ χωριά αὐτὰ ἦταν ἀπομονωμένα καὶ παράμερα. Καὶ ὅποιος ἤθελε νὰ τὰ ἐπισκεφτῆ, θὰ ἔπρεπε νὰ ξεκινήσῃ ἀποκλειστικὰ γι' αὐτὰ.

Βρίσκονται ἀπὸ πίσω ἀπ' τὴν κορυφογραμμὴ ποὺ ἐνώνει τὰ βουνὰ Χολομώντα καὶ Χορτιάτη καὶ βλέπουν πρὸς τὰ βόρεια, δηλαδὴ πρὸς τὴ λίμνη τῆς Βόλθης ποὺ ἀπέχει περίπου 20 χιλιόμετρα.

Δείχνουν σὰν μιὰ καδῆνα μὲ φλουριά κρεμασμένη στὰ στήθια τῶν βουνῶν, ποὺ ἔχει τίς δύο ἀκρινῆς καρφίτσες τῆς μπηγμένες τὴ μιὰ στὸν ὦμο τοῦ Χολομώντα καὶ τὴν ἄλλη στὸν ὦμο τοῦ Χορτιάτη.

Ἐπειδὴ τὰ χωριά αὐτὰ ἦταν παράμερα ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο, χρησίμευαν καὶ σὰν καταφύγιο τὰ δάση τους. Πολλοὶ κατατρεγμένοι Ἕλληνες Χριστιανοὶ κατὰ τὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς τοῦ ἔθνους μας ἀπ' τοὺς Τούρκους καὶ ἀπ' τοὺς κατοίκους εὗρισκαν καταφύγιο. Σ' ὅλα τὰ χωριά θὰ θρῆτε ἐπίθετα ξένα· ὑπάρχουν Ἄλβανοί, Ἑπειῶτες, Βολιώτες κ.ἄ.

Εὕρισκόμενοι οἱ κάτοικοι τῶν Ζερβοχωρίων παράμερα, παρέμειναν ἀπάτητοι, καθαρόαιμοι Ἕλληνες καὶ Χριστιανοὶ μὲ ἀμιγῆς ἑλληνικὸ καὶ χριστιανικὸ ἰδεώδες.

Τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν τοῦ συμπλέγματος Ζερβοχωρίων ἦταν:

- Τὰ Ραθνά (εἶναι ξενικὴ λέξη).
- Τὰ Δουμπιά (ὑπάρχουν ἐκεῖ Τύμβοι - Τυμβία - Τουμπιά - Δουμπιά).
- Τὰ Σανά (βρίσκονται σὲ εὐθῆμα καὶ τὰ σιτηρὰ ἦταν κατάλληλα μᾶλλον γιὰ σανό).
- Τὰ Τοπλίγια (ξενικὴ λέξη· σημαίνει ζεστό νερό — δὲν πίνουν ἀπὸ τὸν πλάτανο).
- Τὰ Σιπουτνίγια (ξενικὴ λέξη· σημαίνει μικρόβρυση, τσεσμές).
- Ἡ Παλαιόχωρα (δὲν ἄλλαξε· εἶναι ἑλληνικὴ).
- Ἡ Κρήμηνη (δὲν ἄλλαξε· εἶναι ἑλληνικὴ).

«Δυνάμει τοῦ Ν.Δ. τῆς 17ης Σεπτεμβρίου 1926 ὑπερὶ μετονομασίας συνοικισμῶν ἢ κωμῶν, ὅπερ ἐκυρώθη διὰ Ν.Δ. τῆς 13ης Νοεμβρίου 1927 δημοσιευθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 281, τεύχος Δ' φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως»² καὶ συνεπεῖα τούτου μετωνομάστηκαν τὰ ξενόγλωσσα χωριά ὡς ἑξῆς:

- Τὰ Ραβγὰ ἐγιναν Πετροκέρασα (γιατὶ ἔχουν καλὰ, τραγανὰ κεράσια).
- Τὰ Τοπλίκια μετωνομάστηκαν Γεροπλάτανος (γιατὶ στὸ μέσο τοῦ χωριοῦ ὑπάρχει ἕνας γέρικος πλάτανος, ποὺ ἀπὸ τὶς ρίζες του ἀναθρύζει νερό. Τὸ νερὸ αὐτὸ δὲν εἶναι πόσιμο, γιατί εἶναι ζεστὸ καὶ γι' αὐτὸ οἱ ξένοι τὸ ὠνόμασαν «Τοπλίκια» = ζεστὸ νερὸ, ὅπως μοῦ εἶπε ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Κασσανδρείας Εἰρηναῖος, ποὺ ἦταν γνώστης τῆς Σλαυικῆς διαλέκτου).
- Τὰ Σιπουτνίκια ἐλέχθησαν Ριζὰ (ἐπειδὴ θρίσκονται στὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ).

2. ΤΑ ΖΕΡΒΟΧΩΡΙΑ ΚΑΙ Η ΔΙΕΙΣΔΤΣΗ ΤΩΝ ΣΛΑΥΤΩΝ

Εὐλογία εἶναι ἡ ἀπορία, γιατί στὸν τόσο καθαρὸ ἑλληνικὸ χῶρο τῆς Χαλκιδικῆς ἀκούγονται μερικὲς σλαυικὲς λέξεις στὰ χωριά καὶ στὰ τοπωνύμιά της. Νὰ γιατί:

Ἐπὶ τὴν ἱστορία μαθαίνουμε ὅτι ἐπὶ Βυζαντινῶν οἱ Βούλγαροι μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Σαμουήλ κατὰ τὰ ἔτη 976 - 1018 μ.Χ. θρῆκην εὐκαιρία καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Μακεδονίας - Χαλκιδικῆς καὶ ἔφτασαν μέχρι τὴν Πελοπόννησο. Ὁ πόλεμος αὐτὸς κράτησε 42 χρόνια. Τὰ πρῶτα 20 χρόνια θριάμβευσαν οἱ Βούλγαροι. Μετὰ ὅμως ἀνέλαβε ὁ Βασίλειος ὁ Β' ὁ Μακεδών, ὁ ὁποῖος κατενίκησε κατὰ κράτος τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς ἔκαμε φόρου ὑποτελεῖς καὶ τὴν Μακεδονία - Χαλκιδικὴ ἐπαρχία πάλι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Ἀργότερα μειώθηκε ἡ δύναμη τοῦ Βυζαντίου, ὁπότε ἐπακολούθησε ἡ πτώση καὶ ἡ ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1453 μ.Χ.

Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁπότε δὲν ὑπῆρχε κράτος Ἑλληνικὸ, παρὰ μόνο Τουρκικὸ, οἱ Βούλγαροι ἔρχονταν σὰν ἐργάτες γιὰ τὴν καύση καμινῶν τῶν μεταλλείων τοῦ Ἴσθορου, σὰν τσιομπάνηδες, καρβουνιάρηδες καὶ ξυλοκόποι στὰ μέρη τῆς Βόρειας Χαλκιδικῆς. Ἄλλοτε ἔμεναν ἕνα ἑξάμηνο καὶ ἄλλοτε ἔφερναν καὶ τὶς οἰκογένειές τους, τὶς ὁποῖες ἐγκαθίστασαν προσωρινὰ σὲ καλύβες καὶ ἀργότερα σὲ συνοικισμοὺς ποὺ δημιουργοῦσαν (π.χ. Νέο χωριὸ - Νοβοσέλο κλπ.). Πάντοτε δὲ ἔρχονταν σὲ ομάδες. Ἔτσι ἐγκαθίστατο σὲ ὄρεινὲς περιοχὲς λόγῳ τῆς ἐργασίας τους, ἔδιναν ὅμως δι-

2. Βλ. ἀρχεῖον Ἐφημερίδος Πολυγύρου «Φωνὴ τῆς Χαλκιδικῆς».

3. Βλ. Ἄπ. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1354 - 1833, Ἑσσελονίκη 1969, σελ. 153 καὶ Δ η μ. Ζάγκλη, Χαλκιδικὴ - Ἱστορία - Γεωγραφία (Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι 1912), Θεσσαλονίκη 1956, σελ. 126.

κές τους ονομασίες στις περιοχές, στα χωριά, στις πηγές κλπ. δῆθεν για δική τους συνεννόηση στη γλώσσα τους, πλὴν ὅμως καὶ μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὸν ἐκσλαυισμό τῆς περιοχῆς, γιὰ νὰ τὸν διεκδικήσουν σὲ κατάλληλο χρόνο. Ἔτσι ἔκαμναν τὴν προπαγάνδα τους «ὕπὸ τὰ ὄμματα» τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖο καθόλου δὲν ὑποπτεύονταν.

Στὴν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα (1903-1908) κινήθηκαν δραστήρια οἱ Βούλγαροι μὲ τοὺς κομιτατζῆδες τους ἐναντίον τῶν χωριῶν τῆς Μακεδονίας γιὰ νὰ τὰ ἐκσλαυίσουν. Πέρα ἀπὸ τίς λίμνες εἶχαν μερικές ἐπιτυχίες, γιατί εἶχαν εἰσχωρήσει σὲ πολλὰ χωριά σὰν κάτοικοι. Δῶθε ἀπὸ τίς λίμνες ὅμως ὁ πληθυσμὸς ἦταν καὶ ἔμεινε ἀμιγῆς. Ὁ Μακεδονικὸς ἀγὼνας μὲ τοὺς ἀγωνιστὲς καὶ ὀργανωτὲς του καὶ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Παῦλο Μελά ἀπὸ τρεψαν τὴ διείσδυσή τους, ἀργότερα δὲ πού ἔφυγαν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ ἐπακολούθησε καὶ ὁ πόλεμος τοῦ 1912-1913 μπῆκαν στὴ θέση τους τὰ πράγματα καὶ σταμάτησε ἡ ἀπληστία καὶ ἡ ἐπεκτατικότητα τῶν Βουλγάρων.

3. ΑΞΙΟΛΟΓΟΙ ΑΝΔΡΕΣ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΖΕΡΒΟΧΩΡΙΑ

Ἄπὸ τὰ Πετροκέρασα

Ὁ Στρατηγὸς Ἰωαννίδης Βασίλειος πὺ πολέμησε στὸ Μακεδονικὸ Ἀγώνα, στὸν Ἑλληνοτουρκικὸ καὶ Ἑλληνοβουλγαρικὸ πόλεμο, στὸν πόλεμο τῆς Μ. Ἀσίας καὶ στὸ Ἀλβανικὸ κατήγετο ἀπὸ τὰ Πετροκέρασα.

Ὁ Κώττας Νικόλαος, νομικός, πὺ γεννήθηκε τὸ 1886, διετέλεσε πολλές φορές Βουλευτὴς τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος, Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου Βορείου Ἑλλάδος καὶ Ὑπουργὸς Βορείου Ἑλλάδος καὶ σήμερα ζεῖ σὲ βαθιὰ γηρατιά, εἶναι ἀπὸ τὰ Πετροκέρασα.

Ἄπὸ τὰ Δουμπιά

Τὰ Δουμπιά κάηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, διότι ἀπ' ἐδῶ κατάγονταν οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ἀστέριος Τσαράπας καὶ Κωνσταντῖνος Πλιάκος⁴.

Ἀπὸ τὰ Δουμπιά κατάγονταν ὁ Στρατηγὸς Δουμπιώτης. «Ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἄουμπιώτης» ἔδρασε κατὰ τὸν ἀγὼνα πολυμελὲς οἰκογένεια ἐκ Δουμπιῶν Χαλκιδικῆς, τῆς ὁποίας τὰ μέλη πολλὰς ὑπηρεσίας προσέφερον εἰς τὴν Πατρίδα. Ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας αὐτῆς ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ὁ Κ α π ε τ ἄ ν Κ ὶ σ τ α ς, σύμπασης εἰς τὰ Μαδεμοχώρια... Μυηθεὶς εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας ἀπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Παππᾶ συνεφώνησε μετὰ τῶν

4. Μεγάλη Ἐγκυκλοπαίδεια Πυρσοῦ, τόμος Θ', σελ. 520.

ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῆς Μακεδονίας ἐν γένει ν' ἀναπετάσουν καὶ αὐτοὶ τὸ Λάδαρον τῆς ἀνεξαρτησίας.

Κατασταλείσης τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἡ οἰκογένεια Δουμπιώτη ἀπώλεσε πολλὰ μέλη αὐτῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν Στέργιον ἢ Ἀστέριον φημιζόμενον διὰ τὸ κάλλος του, τὸν Γεώργιον καὶ τὸν Χαρίτιωνα, ὡς καὶ πολλὰς γυναῖκας σφαγεῖσας εἰς τινα ἐνέδραν. Οἱ λοιποὶ μετὰ τῶν γυναικῶν, τέκνων καὶ ἄλλων ἀγωνιστῶν κατήλθον διὰ τῆς Ζαγοράς εἰς Σκόπελον. Οἱ Δουμπιώται εἰς τὴν Σκόπελον κατήρτισαν σώματα πολλὰ καὶ ἔσπευδον ὅπου ἡ χρεία τοὺς ἐκάλει. Ἐκ τούτων ὁ Βασιλικὸς ἀνεδείχθη χιλιάρχος. Ὁ Ἰωάννης ἀφου νεώτατος ἐπολέμησε κατὰ τὸν ἀγῶνα εἰς Σποράδες, εἰς Εὐβοίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν, κατόπιν μετέσχε τῆς Θεσσαλικῆς Ἐπικρατείας 1854 (δηλαδὴ Τσιάμη Καρατάσιου Ἐπανάστασις) φυλακισθεὶς τότε παρὰ τῶν Ἀγγλων, διότι τὸ Σῶμα του ἐφόνευσε ναύτην τινὰ ἐκ παρεξηγήσεως. Ὁ Κωνσταντῖνος μεγαλύτερος τῶν ἀδελφῶν πολεμήσας καθ' ὄλον τὸν ἀγῶνα μετὰ τοῦ Γάτσου, τοῦ Καρατάσου καὶ τοῦ Κριεζώτου καὶ ἄλλων ἀρχηγῶν, μετέσχε διαφόρων μαχῶν. Πολλάκις ἐτραυματίσθη καὶ τέλος προήχθη εἰς Στρατηγόν. Ἀμειφθεὶς διὰ ταγματάρχιας ἐπὶ Καποδιστρίου, παρέμεινεν εἰς τὸν ἐνεργὸν στρατὸν καὶ διεκρίθη κατὰ τὴν Βασιλείαν τοῦ Ὀθωνος, ὅστις μεγάλως τὸν ἐξετίμα. Ἀποσυρθεὶς εἰς Χαλκίδα ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας περὶ τὸ 1875»⁵.

Ὁ Κωνσταντῖνος Δουμπιώτης ἔδρασε στὴ Χαλκιδικὴν τὸ 1821 μὲ τὸν Ἐμμ. Παππᾶ καὶ στὴ συνέχεια στὴ Νάουσα μὲ τὸν Καρατάσιο, Ἀγγελῆ, Γάτσο καὶ ἄλλους. Ἔλαβε τὸ βαθμὸ τοῦ Στρατηγοῦ καὶ ἀπεσύρθη στὴν Χαλκίδα, ὅπου πέθανε τὸ 1875 σὲ βαθιὰ γεράματα.

Ἔῤῥε τρία ἀδελφία, τὸν Στέργιο, πού ἐφονεύθη κατὰ τὸ 1821, τὸν Βασιλικὸ καὶ τὸν Νικόλαο. Ὁ Βασιλικὸς καὶ ὁ Νικόλαος ἐγκατεστάθησαν στὴν Ἀταλάντη. Ὁ Νικόλαος εἶναι πολεμιστῆς τοῦ 1854 (τοῦ Τσιάμη Καρατάσιου).

Ὁ Στρατηγὸς Κοσμᾶς Δουμπιώτης ἦταν γυῖος τοῦ Στέργιου. Ἔλαβε μέρος ὡς Λοχαγὸς στὴν Ἐπανάστασι τοῦ Ὀλύμπου (1878), ὅπου ἔδρασε καὶ ἔλαβε καὶ τὸν βαθμὸ τοῦ Στρατηγοῦ. Ἀπεστρατεύθη τὸ 1896 καὶ πέθανε στίς 24 Μαΐου 1922 (Εἰκ. 1).

Ὁ Ἰωάννης Νικολάου Δουμπιώτης, ἡρωϊκὸς ἀγωνιστῆς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα (1903-1908) γεννήθηκε τὸ 1866 στὴν Ἀταλάντη καὶ σὲ ἡλικία 16 ἐτῶν κατατάχθηκε ἐθελοντῆς. Εἰσήχθη στὴ Σχολὴ Ἀξιωματικῶν καὶ πῆρε τὸ βαθμὸ τοῦ Ἀνθυπολοχαγοῦ. Μετὰ, ἀπὸ τὸ Κέντρο

5. Γ. Δ. Κ. (= Γ. Δ. Κορομηλά, δημοσιογράφου), Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαίδεια Πυρσοῦ, τόμος Θ', σελ. 520.

Ἀμόνης Ἀθηνῶν στάλθηκε σάν Ἀρχηγός τοῦ Σώματος στο Νομό Πέλλης καί Ἡμαθίας, ὅπου ἔδρασε μέ τὸ ψευδώνυμο «Καπετάν Ἀμόντας». Ἀργότερα στήν Ἑδεσσα, Γιαννιτσά καί Καρατζόβα μέ τὸ ψευδώνυμο «Ἐπαμεινώνδας»⁶.

Εἰκόνα 1. Ὁ ἡρωϊκὸς ἀγωνιστὴς Νικόλαος Ι. Δουμπιώτης (ἀριστερά) καί ὁ στρατηγὸς Κοσμάς Δουμπιώτης (δεξιά).

Ἀπὸ διαφόρους κατοίκους ἀπ' τὰ Δουμπιά προφορικὰ πληροφορήθηκα τὰ ἑξῆς:

Τριάντα τρεῖς παππούδες Δουμπιώτες κατὰ τὸ 1850 κατώρθωσαν καί ξαναγόρασαν τὸ χωριὸ Δουμπιά ἀπ' τὸν Τούρκο Μπέη, πού τοὺς τὸ εἶχε πάρει γιὰ τσιφλίκι τὸ 1821. Αὐτοὶ οἱ γέροι υπέγραψαν τὸ ταπι (συμβόλαιο) μέ τὸν Μπέη καί ἐξαγόρασαν καί τὸ χωριὸ καί τὰ κτήματα. Ὡς τότε φαίνεται πὼς οἱ κάτοικοι ἐργάζονταν σάν σκλάβοι στὸν Μπέη μόνο γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί.

Οἱ τριάντα τρεῖς αὐτοὶ γέροι, κατὰ τὴν παράδοση, τιμῆς ἔνεκεν, πήραν μεράδι ὄλοι μαζί γιὰ τὸ ἱστορικὸ ἀπὸ μιὰ λωρίδα χωράφι ἐπὶ πλέον στήν τοποθεσία πού λέγεται σήμερα «Λωρίδια». Τὰ ἄλλα ἀγροκτήματα τὰ μοιράστηκαν ὄλοι ἀνακατεμένα. Στὴν Κοινότητα ὑπάρχει καί ὁ τίτλος (ταπι) τῆς ἀγοραπωλησίας αὐτῆς μεταξὺ τοῦ Μπέη καί τῶν 33 γερόντων.

Τὸ νερὸ πού ὑπάρχει καί σήμερα στὸ μέσον τοῦ χωριοῦ καί περνάει κά-

⁶ Α. Κ. Ἀνεστοπούλου, Μακεδονικὸς Ἀγὼν, 1903 - 1909, τόμος Β', Θεσσαλονίκη 1969.

τω ἀπὸ τὰ θεμέλια τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Πιπερᾶ (παλαιότερα τοῦ Διαμαντῆ) τὸ ἔφερε ἡ γυναίκα τοῦ Μπέη στὸ χωριό. Τὸ σπίτι αὐτὸ ἦταν ἡ κατοικία τοῦ Μπέη ἀρχικὰ καὶ ἀργότερα ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸν Διαμαντῆ καὶ σήμερα ἀνήκει στὸν Πιπερᾶ.

Λέγεται ὅτι κάποιος ποὺ λεγόταν Τσολακᾶς εἶχε γίνει φίλος τοῦ Μπέη καὶ πρόδωκε σ' αὐτὸν τὰ μυστικὰ τοῦ χωριοῦ. Αὐτὸν τὸν βρῆκαν σκοτωμένο μέσα στὴν ἀδελκιά μὲ ζεμένα τὰ πόδια. Τὸν εἶδε δῆθεν ὁ Χρῆστος Διαμαντῆς ἀπὸ μακρῶς, ποὺ γιὰ πολλὴ ὥρα δὲν κουνιῶταν, φώναξε τὸν κόσμον καὶ πῆγαν καὶ τὸν βρῆκαν νεκρό. Ὁ φονιάς τότε δὲ βρέθηκε. Ὅταν ὅμως πέρασε ὁ κίνδυνος τῆς συλλήψεως καὶ φυλακίσεως, φανερώθηκε μόνος του ὁ φονιάς, ποὺ δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ ὁ Χρῆστος Διαμαντῆς, ποὺ δῆθεν τὸν εἶχε βρῆ τότε νεκρό καὶ τὸν ἔκλαιγε ἀπαρηγόρητος. Ἡ τοποθεσία ἐκεῖνη μένει καὶ σήμερα μὲ τὸ ὄνομα «στοῦ Τσολακᾶ».

Οἱ χωρικοὶ πιστεύουν ὅτι ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸ χωριό ἦταν στὴν τοποθεσία γύρω ἀπὸ τὴν «Βασμούρα», ὅπου βρίσκονται ἀρχαιότητες.

Κάτω στὰ χωράφια τους βόρεια τοῦ χωριοῦ βρίσκονται τάφοι, τύμβοι, ἀπὸ ὅπου πῆρε καὶ τὸ ὄνομα Δουμπιά (ἔπρεπε νὰ λέγεται Τυμβία ἢ Τουμπιά).

Στὸ σπίτι τοῦ Ἀστερίου Πλιάκου βρίσκεται ἐντοιχισμένη σκαλιστὴ μαρμάρινη πλάκα ἀρίστης καλλιτεχνικῆς τέχνης μὲ τέσσαρα κεφάλια ποὺ βρέθηκε προπολεμικὰ στὸ χωράφι του. Ἄλλη μαρμάρινη πλάκα ποὺ ὑπάρχει γράφει: «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ — ΑΛΕΞΙΟΥ — ΔΑΛΟΥ. . . τοῦ πατρὸς καὶ μνήμης Ἀλεξάνδρου. . . καὶ χάριν τοῖς ἑαυτοῖς ζώσιν».

Ἐπίσης σπουδαῖο ρόλο διαδραμάτισε στὶς ἐθνικὲς ἐκδηλώσεις καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Μελχισηδῆς, ἐκ Δουμπιῶν, θεολόγος, ποὺ σπούδασε μὲ τὴ βοήθεια τῶν Βασιλέων Γεωργίου Α' καὶ Ὀλγας.

Ἀπὸ τὰ Σανά

Στὰ Σανά εἴτε λόγῳ τοῦ ἐδάφους εἴτε γιὰ νὰ παρακολουθοῦν ἀπὸ κοντὰ τὶς κινήσεις τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν ἤρθαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν καὶ οἰκογένειες Τούρκων καὶ ἔτσι ὁ πληθυσμὸς ἦταν ἀνάμικτος.

Λόγῳ τῆς κατασκοπευτικῆς δράσεως τῶν Τούρκων τῶν τουρκομαχαλάδων Καρῆ Γκιὸλ (Καλαμωτοῦ κλπ.) ἐμποδίστηκε ἡ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν γνωρίζουμε κάτι σημαντικὸ.

Ἀπὸ τὸ Γεροπλατάνο

Ὁ αἰδεσιμώτατος Μενέλαος Παπαγρηγορίου, ἐφημέριος Γεροπλατάνου, καὶ ὁ Ἀθανάσιος Σμαλέκης μοῦ διηγήθηκαν τὰ παρακάτω σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορία τοῦ χωριοῦ τους.

«Στοῦ Τσιάμ' τὰ χρόνια», δηλαδὴ στὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1854, δταν

ἐπικεφαλῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Χαλκιδικῆς ἦταν ὁ Τσιάμης Καρατάσιος, οἱ Τούρκοι βασάνισαν πολὺ ἔλα τὰ χριστιανικὰ χωριά. Στὰ Τοπλίκια (Γεροπλάτανο) σπτά κοπέλες γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τοὺς Τούρκους κλείστηκαν στὸ Νερόμυλο τοῦ Γεωργίου Τσιάμη πού βρίσκεται στὴ βορειοανατολικὴ ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Ἐκεῖ τίς ἀνακάλυψαν οἱ Τούρκοι. Τίς πρότειναν νὰ ἀλλαξοπιστήσουν γιὰ νὰ μὴ τίς κακοποιήσουν. Οἱ ἔξη ἀπὸ τίς ἑπτὰ προτίμησαν τὸ μαρτύριο καὶ κἀθηκαν ζωντανές μέσα στὸ μύλο, ὅπου καὶ σήμερα ἀκόμη φαίνονται τὰ καμμένα ξύλινα ζωνάρια τοῦ ντουβαριοῦ καὶ οἱ μαυρισμένες ἀπὸ τὴ φωτιά πέτρες. Μόνο μιὰ κοπέλα λιποψύχησε καὶ παραδόθηκε στοὺς Τούρκους.

Αὐτὰ τὰ διηγόταν ὁ γερο-Γιώργης Τσιάμης, ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ μύλου, πού τὰ εἶχε ἀκούσει ἀπὸ ἀφηγήσεις προγόνων του, πού πῆραν καὶ τὸ ἐπίθετο Τσιάμης, γιὰτὶ ὁ παπποῦς του μᾶλλον εἶχε ἀκολουθήσει τὸν Τσιάμη Καρατάσιο.

Ἡ κοπέλα πού δὲν ἄντεξε καὶ παραδόθηκε στοὺς Τούρκους ὠδηγήθηκε στὸ διπλανὸ χωριό, στὰ Σανά, ὅπου ἦσαν ἐγκατεστημένοι Τούρκοι — ἀνάμικτοι μὲ Ἑλληνες Χριστιανούς — καὶ ἦταν τὸ μόνο ἀπὸ τὰ Ζερβοχώρια πού εἶχε καὶ Τούρκους κατοίκους. Ἡ κοπέλα αὐτὴ ἦταν τῆς οἰκογενείας Γεροπλάτανου, πού λέγεται Τζιτζινεῦ Βασιλείου. Τὸ τί συνέβη ἀκριβῶς στὰ Σανά δὲν τὸ ξέρουμε. Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἀσπάσθηκε τὸ Μωαμεθανισμό, γιὰτὶ ὑπάρχει ἀπ' αὐτὴν γενεὰ χριστιανικὴ μέχρι σήμερα μὲ τὸ ἐπίθετο Μπάτσιου. Ἄπ' αὐτὴ τὴ γενεὰ κρατᾶ καὶ ἡ γυναίκα τοῦ ἀειμνήστου Δημητρίου Κόκκαλου ἀπ' τὸν Πολύγυρο.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἀπήγαγαν οἱ Τούρκοι ἄλλα τρία κορίτσια. Τὰ δύο ἀπ' αὐτὰ βρέθηκαν ἀργότερα ἐγκαταστημένα στὸ Λαγκαδά. Τὸ ἓνα ἦταν τὸ γένος Παπαρηγορίου ἀπ' τὸ Γεροπλάτανο καὶ ὑπάρχουν καὶ σήμερα ἀπόγονοί του στὸ Λαγκαδά, ὅπως ὁ δικηγόρος καὶ ἄλλοτε βουλευτὴς Τσιπάρας, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀποθανὼν ἱερεὺς Παπανικόλαος Παπαρηγορίου, ἀδελφὸς τοῦ σημερινοῦ ἱερέα, ἐρχόταν σὲ τακτικὴ ἐπικοινωνία. Τὸ ἄλλο κορίτσι ἦταν τὸ γένος Παρούκα ἀπὸ τὸ Γεροπλάτανο καὶ βρίσκονται σήμερα στὸ Λαγκαδά οἱ ἀπόγονοί του μὲ τὸ ἐπίθετο Λάλα. Τοῦ τρίτου κοριτσιοῦ, πού ἦταν τῆς οἰκογενείας Γεροπλάτανου Σαμαλέκη, χάνθηκαν τὰ ἴχνη.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, κατὰ τὴν παράδοση, κἀκε τὴν ἴδια ἐποχὴ καὶ ξαναχτίστηκε ἐκεῖ κοντὰ στὸν προηγούμενο. Οἱ εἰκόνες τοῦ σημερινοῦ ναοῦ ἔχουν χρονολογία 1858 (1858 - χεῖρ Γ.Α.). Κάτω ἀπὸ τὴ στέγη ὑπάρχουν τοιχογραφίες (ἀγιογραφίες) πού δὲ μπορέσαμε νὰ δροῦμε τὴν χρονολογικὴ τους τοποθέτηση.

Κατὰ τὴν παράδοση, ὁ ἀρχιμᾶστορας ἐπειδὴ βιαζόταν νὰ τελειώσῃ τὴν τοιχοποιία, δὲν ἔκαμνε καλὴ δουλειά. Ὅταν ὅμως τὸ ἄλλο πρῶτὸ πῆγαινε νὰ συνεχίσῃ εὔρισκε τὸ ντουβᾶρι πού διαστικὰ καὶ πρόχειρα εἶχε τὴν προηγούμενη μέρα χτίσει νὰ εἶναι γκρεμισμένο. Εὔρισκε ὅμως καὶ πατημασιές ἀλόγου

ἐπάνω στὰ χαλάσματα, γι' αὐτὸ καὶ διαμαρτυρήθηκε στοὺς χωρικοὺς ποὺ δὲν περιορίζουν τὰ ἄλογά τους καὶ τοῦ χαλοῦν τὴ δουλειά.

Τότε, ἕνας ἀπ' τοὺς γέρους τοῦ χωριοῦ, ποὺ πρόσεξε πῶς οἱ πατημασιές τοῦ ἀλόγου ἦταν ἀφύσικα μεγάλες καὶ δὲν ἔμοιαζαν μὲ τίς πατημασιές τῶν ἀλόγων, εἶπε στὸν ἀρχιμάστορα: «Πρόσεξε καλά! Κάποια καλπιὰ κάνουν κι ὁ Ἅγιος Δημήτριος μὲ τὸ ἄλογό του σοῦ χαλνάει τὸ ντουβάρι. Τέτοιες πατημασιές δὲν ἔχουν τὰ δικά μας ἄλογα».

Ἔτσι ὁ ἀρχιμάστορας ἀναγκάστηκε νὰ κάνῃ καλὰ τὴ δουλειά του, ὅποτε καὶ στέρωσε τὸ ντουβάρι, ποὺ ἀπ' τὸ βορεινὸ μέρος φαίνεται ὅτι εἶναι λίγο πάνω ἀπὸ τὴ γῆ σταματημένο καὶ ξανά ἀρχινημένο καὶ τελειωμένο.

Στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ στὴν ἄκρη τῆς αὐλῆς του ὑπάρχει μιὰ κολώνα ἀρχαία μὲ χαραγμένα γράμματα. Τὴν ἔφεραν οἱ παπποῦδες ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς «Ἁγίας Κυριακῆς», ποὺ εἶναι στὸ βόρειο μέρος τοῦ χωριοῦ.

Ἐπάρχει καὶ ἕνα πλατάνι (Εἰκ. 2), ποὺ ὅπως λέγε εἶναι 600 ἐτῶν⁷.

Εἰκόνα 2.

Ἐπὸ τὰ Ριζὰ

α) Ὁ κυρ-Θανάσης. Αὐτὸς εἶναι ὁ παπποῦς τῶν πολιτευτῶν Ἀθανασίου καὶ Περικλῆ (Στρατηγοῦ) Καλλιδοπούλου. Κατὰ τὴν παράδοση ἦταν τῆς οἰ-

7. Βλ. Ἐφημερίδα «Νέα» τῆς 29.5.76.

κογένειας Παλιούρα και όταν κάποτε ο δεσπότης τῆς περιοχῆς ἐκείνης τὸν συνάντησε τυχαῖα στὸ δάσος νὰ βόσκη τὰ γουρούνια ἑνὸς ἄρχοντα τῶν Ριζῶν, τὸν λυπήθηκε πού ἦταν ρακένδυτος καὶ τὸν πῆρε μαζί του. Τὸν εἶχε σὰν παιδί του. Τὸν μόρφωσε στὴν Ἀθήνα, ὅπου μπῆκε στοὺς καλοὺς κοινωνικοὺς κύκλους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἀπέκτησε τόσο κύρος καὶ δύναμη πού ὁ λόγος του ἦταν ἀκουστός καὶ στὸ Τουρκικὸ Κράτος.

Αὐτὰ ὅμως δὲν ἔγιναν αἰτία νὰ ξεχάσῃ τὸν τόπο του ἀπεναντίας, ἐπισκεπτόταν τὴ γενέτειρά του καὶ ἔδειχνε μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὸ καλὸ ὄλων τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς μας. Λέγεται ὅτι αὐτὸς εἶχε υποδείξει ἀπὸ τότε τὴν ἔνωση σ' ἓνα μεγάλο χωριὸ τῆς Παλαιόχωρας καὶ τῶν Ριζῶν⁸.

β) Ὁ Βασίλειος Ἀθανασίου Βασιλικός, δημοσιογράφος καὶ πολιτευτὴς πού γεννήθηκε τὸ 1891. Αὐτὸς ἐκλεγόταν πάντοτε βουλευτὴς τοῦ Συντηρητικοῦ Κόμματος στὴ Χαλκιδική, ἐχρημάτισε Ὑφυπουργός, Ὑπουργός Βιομηχανίας, Ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλῆς, Πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Θεσσαλονίκης καὶ Πρόεδρος τῆς Ἐνώσεως Συντακτῶν Μακεδονίας - Θράκης ὑπὸ τὴν ἐπαγγελματικὴ του ιδιότητα τοῦ δημοσιογράφου.

Σὲ ὅλα τὰ χωριά ἀπὸ τὸ 1878 καὶ ἀπὸ πῶς μπροστὰ γίνονταν μυστικὲς προετοιμασίες γιὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς Μακεδονίας κατὰ τῶν Τούρκων πού ἔγινε στὸν Ὀλυμπο.

Στὸ Β' τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς»⁹ διαβάσουμε: «Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Μητροπολίτου Ἰωακείμ (Θεσσαλονίκης) ἐξ Ἀγίου Ὁρους οἱ κάτοικοι τῆς Χαλκιδικῆς συνῆλθαν εἰς μυστικὰ συνεδρίασι. Οὕτω ἐξελέγησαν ἐπιτροπαὶ ἀγῶνος ὡς (ἀναφέρονται ὅλα τὰ χωριά) εἰς Σιπὸτίνικια ὁ Βάνος Παπαγεωργίου καὶ Μιχαήλ Χρήστου».

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὄνομα Μιχαήλ Χρήστου, ἀσφαλῶς θὰ εἶναι τῆς σημερινῆς οἰκογενείας Μιχαῶ. Γιὰ τὸ ὄνομα Βάνος Παπαγεωργίου δὲν γνωρίζουμε τίποτε, γιατί τέτοιο ὄνομα δὲν ὑπάρχει σήμερα, ἀφοῦ ὅσοι ἔχουν τὸ ἐπίθετο αὐτὸ σήμερα προέρχονται ἐξ Ἀλβανίας ὁ πρόγονός τους ὀνομαζόταν Ἀθανάσιος καὶ ὁ πατέρας του Γεώργιος (Παπαγεωργίου δέ, διότι ἦταν παπᾶς στὸ Παλαιόκαστρο - Καγιαντζίκι). Ἴσως νὰ ἦταν ξένος, ἐπειδὴ στὸν κατάλογο τῶν ἄλλων χωριῶν ἀναφέρονται καὶ ὀνόματα μερικῶν πού ὑπηρετοῦσαν σ' αὐτὰ σὰν ἱερεῖς καὶ γιατροί.

Ὁ Καπετᾶν Θανάσης ἦταν ἔγγαμος καὶ ἄφησε ἀβάπτιστο παιδί πού μετὰ τὸν θάνατο τοῦ πατέρα του πῆρε τὸ ὄνομά του. Ἡ σύζυγός του Δάφνη

8. Βλ. «Χρονικὰ Χαλκιδικῆς», τεῦχος 7ον.

9. Ἰωάννου Ἀποστολίδου, Τὰ γύρω ἀπὸ τὸ 1880 γεγονότα — ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ βιβλίου Νικολάου Γκάρμπολα — Πῶς ἡ Μακεδονία παρέμεινε Ἑλληνική, σελ. 92 - 286.

και ο γιός του πέθαναν, γι' αυτό και σήμερα δέν υπάρχουν απόγονοί του. 'Ο Καπετάν Θανάσης (άλλος ήταν ο κυρ-Θανάσης) φαίνεται πώς ήταν γερο-δεμένο και καλό παληκάρι που έφυγε απ' τó χωριό και έγινε καπετάνιος ίσως από πατριωτισμό, ίσως επειδή τόν κυνηγοῦσαν οί Τούρκοι, ίσως επειδή παρασύρθηκε από κλέφτες (ληστές) που σάν δῆθεν πατριώτες - ελευθερωτές είχαν έρθη από άλλα μέρη. Αὐτούς τούς τελευταίους, όταν ἤρθε ο καιρός για ἔθνικη δράση, τούς κάλεσε ή πατρίδα στο Μακεδονικό Ἐγώνα (1903 - 1908) ἐναντία στους Βουλγάρους, τούς ἔδωσε ἀμνηστία για ὅτι είχαν κάνει στο παρελθόν, τούς χαρακτήρισε ἀργότερα Μακεδονομάχους και τούς ἔδωσε γεωργικούς κλήρους σέ ἀνταλλάξιμα κτήματα.

"Όσοις ὁμως ἀπ' αὐτούς ὑποτάσσονταν και παραδίδονταν οἰκισθελῶς στους Τούρκους, αὐτούς τούς χρησιμοποιοῦσαν οί Τούρκοι για τήν ἡσυχία τοῦ τόπου ὡς ἔνοπλους μισθωτοῦς που τούς ἔλεγαν «μουαβινέδες» (ἀραβικά μουαβιν = δοηθός). «Ὅτως ὠνομάσθησαν οί δοηθοί τῶν Γενικῶν Διοικητῶν, Ἵποδιοικητῶν ὁτινες συμφώνως πρὸς διαφόρους νόμους περί μεταρρυθμίσεως τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως ἔδει νά εἶναι Χριστιανοί ("Ἑλληνες ἢ Ἀρμένιοι)»¹⁰.

Μουαβίνης λοιπόν κατέληξε νά γίνη ο Καπετάν Θανάσης, ὅπως διαβάσουμε στο «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς»¹¹: «Δύο ἔτερα ἀνταρτικά σώματα εἶχαν ἐμφανισθῆ εἰς τήν Χαλκιδικήν, τοῦ ἐκ Βάθδου Καπετάν Γεώργη και τοῦ Ἐθανασίου Σιποτνικιώτη (Ριζιώτου). Ἀμφότεροι ἐπεδείξαντο γενναϊότητα ἀπαράμυλλον. Ὁ Καπετάν Γεώργη εἰς τινά μάχην μετά τοῦ Τουρκικοῦ ἀποσπάσματος τραυματισθεῖς εἶχε συλληφθῆ. Ὁ δὲ Ἐθανάσιος Σιποτνικιώτης τῇ μεσολαβήσει τοῦ Ἁγίου Ἀρδαμρίου κατέθεσε τὰ ὅπλα ἐνώπιόν του. Παραλαβὼν δὲ τότε αὐτόν και τούς ἀνδρας τοῦ Σώματός του, ὠδήγησεν αὐτούς ἐνώπιον τοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ Χιλμῆ Πασσά, ὅστις διέμεγεν ἐν Λιαιρικῶδῃ (Ἀρναία). Ὁ Διοικητῆς ἀφοῦ ἐνοουθέτησε καταλλήλως τούς ἀνδρας τοῦ Σώματος ἀπένειμεν αὐτοῖς ἀμνηστείαν».

Φαίνεται πώς ἀπό τότε ήταν ὑποχρεωμένοι νά ἐκτελή τίς διαταγές τῶν Τούρκων και νά καταδιώκη τούς ληστές. Ἔτσι, σέ μιὰ μάχη στο ρέμα που ἀγεαίγει ἀπό τήν Λέβιν πρὸς τὸ Ἀρδαμέρι σκοτώθηκε. Ὅλ' αὐτὰ ἔγιναν πρὶν ἀπό τὸ Μακεδονικό Ἐγώνα.

Μετά τήν ἐπανάσταση τοῦ 1821 και τοῦ Τσιάμη Καρατάσιου (1854) οί Τούρκοι ἀφήρσαν τήν αὐτοδιοίκηση τῆς Βόρ. Χαλκιδικῆς ἀπό τούς Ἑλληνες και για νά προλάβουν νέες ἐξεγέρσεις πῆραν ὅλη τήν ἐξου-

10. Βλ. Μεγάλη Ἐγκυκλοπαίδεια «Πυρσοῦ», τόμος ΙΖ', σελ. 401.

11. Τεύχος Β', σελ. 216.

σία στα χέρια τους. Μόνο τήν ασφάλεια τοῦ τόπου ἀνέθεσαν σέ "Ἕλληνες δ-πλαρχηγούς, τοὺς «Μουαβινέδες».

Στὸν Πύργο τῶν «Μαριανῶν - Ὀλύμβου», ποὺ ἦταν πέρασμα δλων τῶν μελισσάδων τῆς Βόρ. Χαλκιδικῆς ποὺ πήγαιναν γιὰ τὴν Κασσάνδρα, ἦταν ἐγκατεστημένος ἓνας Τούρκος «Ἐρίφ Τσιλεπής» μὲ ἄγρια ἔνστικτα ποὺ λήστευε κάθε περαστικό. Αὐτὸ ἀνάγκασε τὰ χωριά τῆς περιοχῆς νὰ κάνουν μιὰ ἐπιτροπὴ καὶ νὰ πᾶνε νὰ ποῦνε τὰ παράπονά τους στὸ Σουλτάνο στὴν Πόλη (Κωνσταντινούπολη). Στὴν ἐπιτροπὴ ἦταν γέροι ἀπὸ τὸν Πολύγυρο, τὴ Βάβδο καὶ τὰ Σιποτνίκια. Δὲ στάλθηκαν νέοι, διότι ὑπῆρχε κίνδυνος στρατο-λογήσεώς τους καὶ ἐπειδὴ οἱ γέροι ἔχουν γνώση καὶ πείρα. Τὸ καθένα ἀπ' τὰ τρία αὐτὰ χωριά ἀντιπροσώπευε τὴν περιφέρειά του· π.χ. τὰ Σιποτνίκια ὅλα τὰ Ζερβοχώρια.

Στὸ περιστατικὸ αὐτὸ ἀναφέρονται καὶ τὰ παρακάτω τραγούδια ποὺ μᾶς εἶπε κάποιος γέρος ἀπὸ τὴ Βάβδο.

Α'.

Βαθδινοί, Πολυγυρ'νοί
 κι Σιπουγκιῶτες γέροντες
 στὸ Βασιλιᾶ πααίνουν,
 σχῆμα ἔβαλαν
 Ἄφέντη Βασιλιᾶ μας
 κι Πολυχρονεμένε
 ἡμεῖς χουζούρ' δὲν ἔχουμε
 ἀπ' τὸν Ἐρίφ - Τσιλεπή.

Β'.

"Ουτάνταν ἡ ὥρα ἡ κακιὰ
 ἡ ὥρα ἡ φαρμακεριὰ
 μαζεύουνταν συνιάζουνταν
 Πολυγυρνοὶ γραμματικοὶ
 Σιποτνικιῶτες γέροντες
 νὰ πᾶν στὴ Πόλι νὰ κλαφθοῦν.
 Σὰν κίνησαν κί πάϊναν
 στὸν Βασιλιᾶ ἐκόνιθαν ¹²
 τ' ἀριντζιουχάλια ¹³ ἔρριχαν.

12. Κουνέβω = φιλοξενοῦμαι (τουρκικά).

13. Ἄρτζι = ἔγγραφον. Βλ. Β. Στεφανίδη, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 750: «...καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴν ἡμπορῇ πλέον ποτε ὁ Πατριάρχης νὰ βουλῶνη κα-
 νένα ἄρτζι (ἔγγραφον)...».

Ἄκουε Μπέη γ' Βασιλιᾶ
 τί θά σέ πῆ ἡ φτουχουλουγιά.
 Ἡμεῖς χουζούρ δὲν ἔχουμε
 ἀπ' τὸν Ἀβγτούλα τὸν ὕγιό
 κι' ἀπ' τὸν Ἀρίφη Τσιλεπῆ.

Ἡ συνέχεια τῶν τραγουδιῶν καὶ τῆς ὑποθέσεως δὲ διασώζεται.

Μὲ τὸ ἱστορικὸ τῆς ὑποθέσεως τοῦ δευτέρου τραγουδιοῦ ἀσχολεῖται καὶ ὁ ἀδελφός Μαυρουδῆς Παπαθανασίου καὶ γράφει¹⁴ τὰ ἑξῆς: «Ἡ περιοχὴ τῆς βορειοδυτικῆς Χαλκιδικῆς στὰ παλιὰ χρόνια τῆς δουλείας εἶχε ὡς φαίνεται (δηλαδὴ δὲν εἶναι σίγουρο αὐτὸ) διοικητικὴ στρατιωτικὴ ἔδρα τὸ χωριὸ Σιπουτνίκια, σημερινὰ Ριζά. Στὸ χωριὸ αὐτὸ σώζονται ἐρείπια κτίσματος, ὅπου διέμενε ὁ Βοεβόδας καὶ ἀποκαλεῖται 'Μπηγλίκι' (ἀστυνομικὸ, στρατιωτικὸ κτίριο). Σὲ μιὰ ἀνασκαφὴ βρέθηκαν σ' αὐτὸ ὀστᾶ, πιθανῶς κρατουμένων, πού βρῆκαν στὰ κελλιά τους τὸν θάνατο. Ἡ περιοχὴ τῆς ἔδρας καὶ λοιπὰ μέρη βασανίζονταν ἀπὸ τὴν τυραννικὴ διοίκηση τοῦ γιοῦ καπετάν Ἀβγτοῦλ καθὼς καὶ τοῦ Ἐρίφ. Γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τῶν κατοίκων ἀπὸ τοὺς σκληροὺς αὐτοὺς δυνάστας, οἱ προύχοντες καὶ οἱ ἐγγράμματοι τοῦ Πολυγύρου ὅπου ἡ ἔδρα τοῦ Καζᾶ, καθὼς καὶ οἱ δημογέροντες Σιπουτνικίων, συνέταξαν σχετικὰς αἰτήσεις, συγκέντρωσαν στοιχεῖα (ἀριτξουχάλια) καὶ ἀπέστειλαν ἐπιτροπὴ στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ τὰ ὑποβάλουν στὸ Σουλτάνο καὶ προβῆ στὶς δέουσες ἐνέργειες».

Στὸ παραπάνω κείμενο παρατηροῦμε ὅτι ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ λείπουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Βαδδινῶν ἀκόμη ὅτι στὰ Σιπουτνίκια (Ριζά) ὑπῆρχε Βοεβόδας καὶ στὸ Διοικητήριό του ἦταν τὸ «Μπηγλίκι» (μόνο πού δὲν πρέπει νὰ λέγεται «Μπηγλίκι» ἀλλὰ «Μπεηλίκι», διότι «Μπεηλίκι» σημαίνει τόπος διαμονῆς τοῦ Μπέη, δηλαδὴ τοῦ κατωτέρου σὲ βαθμὸ Τούρκου ἀξιωματικοῦ, ἐνῶ «Μπηγλίκι» εἶναι ὁ τόπος διαμονῆς τῶν κρατουμένων ἀπὸ τὸν ἀγροφύλακα ἀδέσποτων ζώων μέχρι νὰ ἔρθουν οἱ ἰδιοκτῆτες τους νὰ πληρώσουν τὰ σύλληπτρα καὶ τὴν ἀγροζημία καὶ νὰ τὰ πάρουν).

Δὲν γνωρίζουμε ἀπὸ ποῦ ὁ κ. Μαυρουδῆς Παπαθανασίου ἀντλήσε τὶς πληροφορίες αὐτές, τίς ὁποῖες παραθέτει ὡς πιθανὲς («ὡς φαίνεται»), ἀλλὰ ἀπὸ ὅσα κι ἡμεῖς γνωρίζουμε στὰ Σιπουτνίκια (Ριζά) ὑπῆρχε ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἀστυνομία λόγῳ τῆς θέσεώς τους καὶ ἀφοῦ ὁ τίτλος τοῦ Βοεβόδα κατάντησε νὰ δίνεται καὶ στοὺς κατωτέρους ὑπαλλήλους καὶ ἀστυνομικούς.

14. Βλ. «Χρονικὰ Χαλκιδικῆς», τεῦχος 13 - 14, Λαογραφικὰ Ἀρναίας, σελ. 650 - 651.

Ἀπὸ τὴν Παλαιόχωρα

Στὴν Παλαιόχωρα δὲν γνωρίζουμε νὰ ὑπῆρξε κάποια προσωπικότητα μὲ ιστορική δράση.

Ἀπὸ τὴν Κρήμνη

Ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Κρήμνης πληροφορηθήκαμε ὅτι κατὰ τὴν παράδοση πρὶν ἔρθουν οἱ Τούρκοι στὴν Ἑλλάδα, δηλαδή πρὶν ἀπὸ τὸ 1453, καὶ πρὶν ἀπὸ 500 χρόνια ἀπὸ σήμερα, τὸ χωριὸ βρισκόταν στὴν τοποθεσία «Ἁγία Παρασκευὴ - Παπαρνάκη μύλος» καὶ στὰ ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ Μαραθοῦσα (Ράβνα)¹⁵. Κάπου ἀπὸ κεῖ περνοῦσε ἡ Ἑγνατία ὁδὸς μὲ κατεύθυνση Καλαμωτοῦ - Χιλιόδενδρα στὴν Παλιὰ Ἀπολλωνία. Δὲ γνωρίζουμε ἀν ὁ μεγάλος αὐτὸς δρόμος περνοῦσε μέσα ἀπὸ τὸ χωριὸ ἢ εὐθυγράμμισή ὅμως τῆς Ἑγνατίας δείχνει πῶς ἀπὸ ἐκεῖ κοντὰ ἔπρεπε νὰ περνᾶ. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ μέρος αὐτὸ ποὺ κατεῖχε τὸ χωριὸ ἦταν εὐφορο, τοὺς ἔδωξαν οἱ Τούρκοι καὶ τοὺς πῆραν τὰ κτήματα. Αὐτοὶ σκόρπισαν καὶ γιὰ νὰ εἶναι ἀσφαλεῖς κατέφυγαν στὰ ὄρεινά καὶ πῶς ἄγωνα κατὰ συνέπεια μέρη. Στὴν ἀρχὴ ἐγκαταστάθηκαν κοντὰ στὴ θέση ποὺ εἶναι τὸ ἐξωκκλήσι Ἁγίου Ἀθανάσιου, ἀνάμεσα στὸ παλιὸ χωριὸ Κρήμνη καὶ στὸ μύλο τοῦ Παπαρνάκη. Ἐκεῖ μὰ λοιμώδους ἀσθένεια θέρισε τὰ παιδιὰ τους. Ἐφυγαν γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἀπὸ κεῖ καὶ πῆγαν κι ἔχτισαν μερικά σπίτια ἐπάνω στοὺς κρημνοὺς. Ἀργότερα ἐκεῖ ἤρθαν καὶ ἄλλες οἰκογένειες καὶ ἐπειδὴ ἔχτισαν τὰ σπίτια τους ἐπάνω στοὺς κρημνοὺς, τὸ καινούργιο αὐτὸ χωριὸ πῆρε τὸ ὄνομα Κρήμνη. Ἡ παράδοση δὲ διέσωσε τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου χωριοῦ.

Κατὰ τὸ 1800 ὁ Μπέης πῆρε τὰ κτήματα 18 οἰκογενειῶν καὶ ὑποχρέωσε τὰ μέλη τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν νὰ ἐργάζωνται σ' αὐτὰ σὰν δικοὶ του ὑπάλληλοι. Ἀργότερα ὅμως, ὅταν ὁ Μπέης πέθανε, ἡ χήρα του Ἀῖσὲ τὸ 1847 πούλησε στὶς 18 αὐτὲς οἰκογένειες τὰ κτήματα σὲ φθηνὴ τιμὴ καὶ ἔφυγε γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη. Γι' αὐτὸ καὶ σήμερα οἱ 18 αὐτὲς οἰκογένειες ἔχουν τίτλους κυριότητος (ταπιὰ) γιὰ τὰ χωράφια ποὺ εἶναι ἐκεῖ ὅπου ἦταν ἀρχικὰ τὸ χωριὸ. Τὰ χωράφια ἦταν 3.000 στρέμματα καὶ ἔγιναν 22 κλῆροι.

Τὸ χωριὸ ἔμεινε σ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς Τουρκοκρατίας καὶ σ' ὅλες τὶς κατοπινὲς ἀναστατώσεις πιστὸς θεματοφύλακας τῶν ἐλληνοχριστιανικῶν παραδόσεων. Τὸ 1960, μὲ τοὺς σεισμοὺς ποὺ ἐπληξάν τὴν περιοχὴ μας, μεταφέρθηκε ὅλο τὸ χωριὸ βορειότερα ἀπὸ τὸ παλαιὸ σὲ τοποθεσία ρυμοτομημένη καὶ μὲ συγκοινωνιακὴ σύνδεση μὲ τὴ Χαλκιδικὴ καὶ τὴ Θεσσαλονίκη. Σήμερα ὁ πληθυσμὸς του εἶναι πενταχόσια άτομα περίπου.

15. Ἡ Μαραθοῦσα (ἄλλοτε Ράβνα) περιλαμβάνεται στὰ Ζερβοχώρια ὄχι γιὰτὴν ἀνήκει τὸ χωριὸ αὐτὸ στὰ Ζερβοχώρια, ἀλλὰ γιὰτὴν ἓνα μεγάλο ποσοστὸ τῶν σημερινῶν κατοίκων του κατάγονται ἀπὸ τὰ Ζερβοχώρια, ἐνῶ ὁ ὑπόλοιπος πληθυσμὸς εἶναι πρόσφυγες ἀπὸ τὴ Θράκη.

4. ΑΡΧΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΖΕΡΒΟΧΩΡΙΩΝ

Ἀσφαλῶς ἡ ἀρχικὴ θέση ὄλων τῶν Ζερβοχωριῶν δὲν ἦταν αὐτὴ ποὺ εἶναι σήμερα. Θὰ πρέπει νὰ ἦταν στὸ πεδινὸ μέρος, χαμηλότερα. Ὅταν ὁμως ἤρθαν στὴν περιοχὴ οἱ Τοῦρκοι, τοὺς ἐδιώξαν ἀπὸ τὸν εὐφορο κάμπο καὶ ἔτσι ἀναγκάστηκαν ν' ἀνέβουν ψηλότερα, πρὸς τὰ ὄρεινά καὶ ἄγρονα μέρη.

Στὴ Ρωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ ἐποχὴ τὰ Ζερβοχώρια ἦταν κοντὰ στὶς τοποθεσίαις «Βασμούρα», «Λιάσκοδη», «Κάμπο», «Καμπόλακκα», «Γιαχιάν», «Μ'λιάθ'κα», «Καρατζιάς Λάκκο καὶ Τούμπα», «Κτίσματα», «Μπαμπακιές», «Πουρνάρα», «Καλαμιές» κλπ., γιατί σ' ὄλες αὐτὲς τίς τοποθεσίαις κατὰ καιροὺς βρέθησαν τάφοι, ἀγάλματα, ἐπιγραφές κλπ.

Τὰ Δουμπιά π.χ. λέγονταν «Τυμβιά», γιατί κάτω ἀπ' αὐτὰ βρέθησαν ἀρχαῖοι Τύμβοι.

Ἡ τοποθεσία «Λιάσκοδη» ἦταν ἐλληνικὸ - χριστιανικὸ χωριό, ποὺ τὸ κατέστρεψαν οἱ Τοῦρκοι πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821. Οἱ κάτοικοι τοῦ διασκορπίστηκαν στὰ γύρω χωριά· στὰ Ριζὰ ἢ οἰκογένεια Αὐγέρου, στὴν Παλαιόχωρα ἢ οἰκογένεια Θεοχάρη¹⁶. Ποιὸ ἦταν τὸ ἐλληνικὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ δὲν τὸ γνωρίζουμε. Ἐδῶ, μὲ ὑπερφυσικὸ τρόπο ἤρθε ἡ θαυματουργὴ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου¹⁷, ποὺ δείχνει ὅτι ἡ Λιάσκοδη ἦταν χριστιανικὸ χωριό.

Τὰ Ριζὰ πρέπει νὰ ἦταν στὴν τοποθεσία «Κτίσματα» ποὺ εἶναι 300-500 μέτρα Β.Δ. τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ.

Ἡ Παλαιόχωρα θὰ ἦταν στὶς τοποθεσίαις ποὺ εἶναι γύρω ἀπὸ τὸ νερὸ «Παλιοπήγαδο», π.χ. «Γήπεδο» - «Λειβαδιώτη φράγμα», «Πουρνάρα», «Πύργος», «Μπαμπακιές» κλπ.

Σὲ ὄλες αὐτὲς τίς τοποθεσίαις βρέθησαν ἀντικείμενα προχριστιανικῆς ἐποχῆς. Ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ ἐποχὴ δὲ βρέθηκε τίποτε. Δὲν γνωρίζουμε πότε ἀρχικὰ χτίστηκαν τὰ χωριά αὐτά, ποῖα ἦταν τὰ ἀρχικὰ τοὺς ὀνόματα καὶ πῶς ἦταν στὴ Ρωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ ἐποχὴ. Γνωρίζουμε μόνο τὰ ξενικὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν αὐτῶν καὶ τίς τοποθεσίαις ποὺ ἔχουν καὶ σήμερα. Μὲ τίς ξενικὲς ὀνομασίαις τὰ ἀναφέρει καὶ στὴν Ἱστορία τοῦ ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, ποὺ ἐξιστορεῖ γεγονότα ἀπὸ τὸ 1500 μ.Χ., ὁπότε ἡ Βόρεια Χαλκιδικὴ ἀπόκτησε αὐτονομία μὲ τὴν Τουρκικὴ κατοχὴ χάρις στὰ Μεταλλεῖα Ἰσσοβόρου. Ἐπομένως μόνο γιὰ γεγονότα 500 ἐτῶν μπορούμε νὰ μιλοῦμε, ἀφοῦ δὲ γνωρίζουμε τίποτε γιὰ τὰ προηγούμενα. Πιθανὴ ἀκόμη θεωροῦμε καὶ τὴ θέση τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ στὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἀφοῦ οἱ δρόμοι γίνονται γιὰ νὰ

16. Ἡ παράδοση μᾶς διέσωσε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοχάρη, ποὺ ἤρθε στὴν Παλαιόχωρα, καὶ ὁ ὁποῖος λεγόταν «Μᾶρκος». Ἐκτισε τὸ σπιτί του στὴ θέση «Θεοχάρη σκαμιά» νοτιοδυτικὰ τοῦ χωριοῦ.

17. Βλ. «Χρονικὰ Χαλκιδικῆς», τεῦχος 7ον.

έξυπηρετοῦν τὰ χωριά. Ἄλλα χωριά δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρχαν πρὶν ἀπὸ τὴ λίμνη Βόλβη, ἀφοῦ ἡ Βόλβη μὲ τὰ ἔλη της ἔφτανε στοὺς πρόποδες τῶν βουνῶν Ἄναλλ καὶ Μαδύτου καὶ τὰ χωριά Ἑγρί - Μποντζιάκ (= στραδὸ μαχαίρι), Παζαρούδα (γινόταν 10ῆμερο παζάρι), Κοκκαλοῦ (τόπος σφαγῆς τῶν Χριστιανῶν - Κρανίου τόπος), Στρόλογκος καὶ Μόδι ἔγιναν μετὰ τὸ 1453 ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Μόνο ἡ ἀρχαία Ἀπολλωνία προῦπῆρχε, πού τὰ ἐρείπιά της εἶναι κοντὰ στὸ Μελισουργὸ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπάνω πρὸς νότο εἶναι τὰ ἄλλα χωριά ἀπὸ Καλαμωτοῦ μέχρι Μόδι καὶ στὴ θέση «Ἄγναντος» - «Σαμάρι» - «Ἁγία Μαρίνα».

5. Η ΕΓΝΑΤΙΑ ΟΔΟΣ

Ἐχομε ἱστορικὰ δεδομένα ὅτι ἡ Ἑγνατία ὁδὸς ὑπῆρχε πρὸ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴ Ρωμαϊκὴ ἐποχὴ. Ὁ αὐτοκράτορας Τραϊανὸς τὸ 109 μ.Χ. τὴν ἐπισκεύασε. Ἄρχιζε ἀπὸ τὸ «Δυρράχιον» καὶ ἔφτανε στὰ Κύψελα Ἐδρου. Τὸ μῆκος της ἦταν 800 χιλιόμετρα. Στὴ Μεγάλῃ Ἑγκυκλοπαίδεια τοῦ Πυρσοῦ διαβάζουμε: «...ἐκ Θεσσαλονίκης διὰ τῶν Νοτίων ὄχθων Λαγκαδᾶ καὶ Βόλβης λίμνης ἢ διερχομένη διὰ τῆς Ἀπολλωνίας καὶ φθάουσα εἰς τὸν Στρυμωνικὸν Κόλπον...».

Αὐτὴν τὴν ὁδὸ ἀκολούθησε καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὅταν τὸ 52 μ.Χ. ἦρθε ἀπὸ τοὺς Φιλίππους στὴ Θεσσαλονίκη. «Διοδεύσαντες δὲ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ Ἀπολλωνίαν ἤλθον εἰς Θεσσαλονίκην» (Πράξ. ιζ' 1).

Ἡ Ἑγνατία ἦταν τότε ὁ μοναδικὸς δρόμος πού ἔβωνε τὴν Εὐρώπη μὲ τὴν Ἀσία, τὴν παλιὰ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία μὲ τὴν Βυζαντινὴ, τὴν Ρώμη μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἦταν ἡ μεγαλύτερη «λεωφόρος» κάθε διακίνησης ἐμπορικῆς καὶ στρατιωτικῆς. Ἀπὸ τίς πόλεις καὶ τὰ χωριά πού περνοῦσε ὁ δρόμος αὐτὸς ἡ κίνηση ἦταν μεγάλη.

Ἐχομε τὴ γνώμη ὅτι ἡ Ἑγνατία, ἀφοῦ περνοῦσε ἀπὸ τὰ βόρεια τεῖχη τοῦ Κάστρου τῆς Θεσσαλονίκης, γιὰ νὰ εἶναι σύντομη, θὰ ἔπρεπε ν' ἀκολουθῆ εὐθύγραμμη πορεία, δηλαδὴ νὰ περνᾷ ἀπὸ τὸ Ἀσβεστοχώρι, Χορτιάτη, κάτω ἀπὸ τὸ Ἀρδαμέρι, Σαρακίνα, Ἁγιο Χαράλαμπος¹⁸, ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ Ζαγκλιβέρι, Ἀδάμ, Καλαμωτοῦ, Παλαιὰ Ἀπολλωνία, Μελισουργὸ τοποθεσία «Ἄγναντος» - «Σαμάρι» - «στροφή Ἁγίας Μαρίας» καὶ ἀπὸ τὸ Στρυμώνα. Τὴν ἀποψὴ μας αὐτὴ τὴ στηρίζουμε στὰ ἐξῆς:

α. Τὸ εὐθύγραμμο συντομεύει τὸ δρόμο, πράγμα ἀπαραίτητο.

18. Στὸν Ἁγιο Χαράλαμπος, στὴν αὐλὴ τοῦ Βασιλείου Μπαρμίκου, ὅπου εἶναι καὶ παλιὸς δρόμος, βρέθηκε πλακόστρωτο, πού ξανασκεπάστηκε. Ἀξίζει νὰ ἐρευνηθῆ ἢ περικύπτωσι...

- β. Πρὸ Χριστοῦ οἱ ὄχθες τῶν λιμνῶν ἦταν βορειότερα καὶ ἐκεῖ πού σή-
μερα περνᾷ ὁ δρόμος τῆς Καβάλας θὰ ἦταν ἐλώδης περιοχή.
- γ. Τὰ βουνὰ τοῦ Ἄναλι καὶ Μαδύτου ἐμπόδιζαν τὴν ὁμαλὴ διάβαση.
- δ. Τὸ σημεῖο πού ἱστορικά εἶναι ἀποδεδειγμένο ὅτι περνοῦσε ἡ Ἑγνα-
τία ἦταν ἡ ἀρχαία Ἀπολλωνία, πού εἶναι πιὸ ψηλά ἀπὸ τὴν λίμνη
Βόλβη.
- ε. Ὅλη ἡ περιοχή ἀπὸ τὴν τοποθεσία «Ἄγναντος» σὲ εὐθεῖα γραμμὴ
νότια τῆς Ἑγνατίας εἶναι γεμάτη οἰκισμούς, πύργους, τάφους κλπ.,
ἐνῶ ἀπὸ τῆ μεριά τῶν λιμνῶν δὲ θρέθησαν οἰκισμοί.

Ἄν ὑποτεθῆ πῶς ἀπὸ αὐτὰ τὰ σημεῖα περνοῦσε ἡ Ἑγνατία, δὲν ἀπο-
μακρυνόμαστε ἀπὸ τὴ γνώμη τῶν ἀρχαιολόγων ὅτι διὰ τῶν νοτίων ὄχθων
τῶν λιμνῶν διέρχεται.

Τὴν ἀποψή μας αὐτῇ, τῆς διέλευσης τῆς Ἑγνατίας μέσω Ἀδάμ - Ζαγ-
κλιθερίου - Καλαμωτοῦ, τὴν ἐνισχύει καὶ ὁ μῦθος γιὰ τὰ αἰωνόβια χιλιόδεν-
δρα τῆς Καλαμωτοῦς, πού λέγεται, ὅτι φύτεωσαν οἱ πάσσαλοι πού ἔμπηξε καὶ
ἔδεσε τὰ ἄλογα τοῦ ἱππικοῦ του ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καθὼς
πήγαινε νὰ πολεμήσῃ τοὺς Πέρσες. Μήπως ὁ μῦθος αὐτὸς
θέλει νὰ δείξῃ ὅτι ἀπ' ἐκεῖ περνοῦσε τότε ὁ δρόμος καὶ ἔτσι παρέκαμπτε τὰ
ἔλη τῶν λιμνῶν, τοὺς δύσβατους ὄγκους τῶν βουνῶν καὶ γινόταν πιὸ σύντο-
μος ὁ δρόμος;

Ἄλλὰ καὶ οἱ Τοῦμπες (Γύμβοι) καὶ οἱ χωμάτενοι γήλοφοι πού ὑπάρ-
χουν στὸ χωριὸ Δουμπιά, ἀπὸ τίς ὁποῖες πῆρε καὶ τὸ ὄνομά του, μήπως δεί-
χνουν τὸ πέρασμα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καθὼς πήγαινε νὰ πολεμήσῃ
τοὺς Πέρσες, ἀφοῦ ἐκεῖνος συνήθιζε νὰ κάμνῃ στὸ δρόμο του τεχνικὰ ὑψώμα-
τα γιὰ νὰ ἐγκαθιστᾷ σ' αὐτὰ τὸ δίκτυο τῆς με δαυλοῦς ἐπικοινωνίας του, καὶ
ἐπομένως τὰ μέρη αὐτὰ δείχνουν τὸν ἄξονα τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ;

6. Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΤΑ ΖΕΡΒΟΧΩΡΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥΤΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Σχετικὰ μὲ τὴ Διοίκηση τῆς Βόρειας Χαλκιδικῆς ὁ ἱστορικὸς Παπαρ-
ρηγόπουλος γράφει ὅτι τὰ Μαντεμοχώρια εἶχαν αὐτοδιοικούμενη ὁμο-
σπονδιακὴ ὀργάνωση. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη γύρω στὸ 1500 παρεχώρησε μερικὲς
ἐλευθερίες στὴν περιοχή αὐτή, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῆς γινώριζαν νὰ βγάξουν
τὸ μέταλλο ἀπὸ τὰ Μεταλλεῖα τοῦ Ἰσθόρου καὶ γιὰ νὰ ἀπολαμβάνῃ πολλὰ
κέρδη ἀπὸ αὐτὰ (κάθε χρόνο ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἔπαιρνε 220 ὀκάδες καθαρὸ
ἀσήμι).

Τὴ διοίκηση τῆς Βόρειας Χαλκιδικῆς, δηλαδὴ τῶν Μαντεμοχωρίων,
τὴν ἀσχοῦσαν οἱ παρακάτω δώδεκα κωμοπόλεις:

1. Λιαρίγκοβα (Ἄρναϊα)
2. Γαλάτισσα

3. Βάβδος
4. Ραυνά (Ραβνά) (Πετροκέρασα)
5. Στανός
6. Βαρβάρα
7. Νοβοσέλο (Νεοχωῖρι)
8. Χωρούδα (υπάρχει σήμερα μόνο σάν τοποθεσία)
9. Μαχαλαῖς (Στάγειρα)
10. Ἴσβορος (Στρατονίκη)
11. Ἴερισσός
12. Ρεβενίγια (Νέα Παναγία)

«... καὶ τὰ γύρω χωριά...».

Μιά φορά τὸ χρόνο μαζεύονταν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν χωριῶν αὐτῶν (ἓνας ἀπὸ κάθε χωριὸ) στὴν πρωτεύουσα, τὸ Μαχαλαῖ, ὅπου ἦταν ἡ ἔδρα τοῦ διοικητῆ Μαντέμ - Ἀγαῖ καὶ ὅπου σῶζεται μέχρι σήμερα καὶ ἡ κατοικία του, ὁ Πύργος.

Ἐκεῖ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δώδεκα αὐτῶν κωμοπόλεων ἐξέλεγαν τέσσερες ἄρχοντες, τοὺς Βεϊκίληδες, ποὺ ἀσκούσαν τὴ διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία στὴν περιοχή τῶν Μαντεμοχωριῶν.

(Ὁ Στρατηγὸς Δημήτριος Δ. Ζάγκλης στὸ βιβλίο του «Χαλκιδική, Ἱστορία - Γεωγραφία ἀπὸ τῶν ἀρχαιστάτων χρόνων μέχρι 1912» (Θεσσαλονίκη, 1956) γράφει ὅτι ἡ Χαλκιδικὴ διοικητικὰ κατὰ τὸ 19ο αἰῶνα ἦταν χωρισμένη στὰ διαμερίσματα:

«1. Καλαμαριάς: Κατέχοντος τὸ Β.Δ. καὶ τὴν Ἀγ. Παραλιαν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. 2. Τᾶχάσιχα: Κατέχοντος τὸ μέσον καὶ ὄν καθόλου ἀμιγῆς ξενικοῦ πληθυσμοῦ. 3. Τῶν Μαδεμοχωριῶν, ἀπαρτιζόμενον ἐξ (9) χωριῶν ἀντὶ τῶν (12) ὑφ' ὧν πρότερον ἀπηρτίζετο καὶ κατέχοντος τὸ Ἀνατολικὸν μέρος μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Στρυμωνικοῦ κόλπου [ἀφαιροῦνται μᾶλλον Γαλάτιστα, Βάβδος, Ραβνά (Πετροκέρασα)]. 4. Τὸ Ἀρδαμέρι, ἀπαρτιζόμενον ἐκ (16) χωριῶν καὶ κατέχοντος τὸ Β.Δ. μέρος τῆς Χερσονήσου (ἀσφαλῶς αὐτὰ ποὺ καὶ σήμερα ἀνήκουν εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀρδαμερίου: α) Ἀρδαμέρι, β) Περιστερά, γ) Λειθάδι, δ) Γαλάτιστα, ε) Βάβδος, στ) Ἀγ. Πρόδρομος, ζ) Παλαιόκαστρον, η) Ζαγκλιθέρι, θ) Ἀδάμ, ι) Πετροκέρασα, ια) Δουμπιά, ιβ) Σανά, ιγ) Γεροπλάτανος, ιδ) Ριζά, ιε) Παλαιόχωρα, ιστ) Κρήμνη) καὶ 5. Τμῆμα Παζαριάς: Τὸ πρὸς μεσημβριαν τῶν λιμνῶν Κουτσιούκ, Μπουγιούκ - Μπεσίχ (δηλαδὴ Μικρὸ καὶ Μεγάλον χωριὸ Μπεσίχ)»¹⁹.

Ἐπειδὴ συχνὰ γίνεται λόγος στὰ χωριά μας περὶ Βοεβόδα καὶ βοϊβόδαλικιοῦ, ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι σύμφωνα μὲ τὶς ἐγκυκλο-

19. «Μπεσίχ» = λίκνο - κούνια· ἔτσι μοιάζει ἡ λίμνη, γιὰτὶ εἶναι στενόμακρη.

παιδείες «Πυρσοῦ» και «Ἡλίου» ἡ λέξη εἶναι Σλαυική. Βότ = Πόλεμος - Στρατός. Βοδίτι = ὄδηγῶ. Δηλαδή σημαίνει τὸν πολιτικὸ και στρατιωτικὸ ἄρχοντα τῆς χώρας.

Ὁ τίτλος αὐτὸς τοῦ Βοεβόδα ἐπεκράτησε σὲ ὅλες τῖς σλαυικὲς χῶρες. Οἱ Βούλγαροι χρησιμοποίησαν τὴ λέξη «Βοϊβόδα» στὸ Μακεδονικὸ Ἄγωνά για τὸν ἀρχηγὸ τῶν Κομιτατζήδων. Οἱ Τούρκοι χρησιμοποίησαν τὴ λέξη «Βοϊβόδα» για τοὺς ἡγεμόνες τῆς ὑποδουλωμένης σ' αὐτοὺς Βλαχίας και Μολδαύτας και ἀργότερα για τοὺς κατώτερους διοικητικοὺς και ἀστυνομικοὺς ὑπαλλήλους.

Στὴν Πελοπόννησο π.χ. σὲ κάθε ἐπρχία²⁰ μαζί με τὸν Καδῆ ἦταν κι ἓνας «Βοϊβόδας» ποὺ ἦταν οἰκονομικὸς ὑπάλληλος και εἰσπράκτορας τοῦ Δημοσίου.

Στὴ Νάουσα ὁ Βοϊβόδας ἦταν εἰσπράκτορας τῶν Σουλτανικῶν φόρων²¹. Στὸν Πολύγυρο ὁ κ. Βακαλόπουλος²² ὀνομάζει τὸν Διοικητὴ τοῦ Ἀστυνομικοῦ Σταθμοῦ ποὺ ἐφόνευσαν οἱ ἐπαναστάτες τοῦ Πολυγύρου με τοὺς 18 χωροφυλάκους του τὴν 17 Μαΐου 1821 «βοϊβόδα».

Ἄρα ὁ τίτλος τοῦ «Βοεβόδα» με τὴν ἔννοια τοῦ πολιτικοῦ και στρατιωτικοῦ διοικητῆ και ἀρχηγοῦ με «Βοϊβοδαλίκια» στὰ χωριά μας πρέπει νὰ ἀποκλεισθῆ για τοὺς παρακάτω λόγους:

1. Διότι δὲν ὑπῆρχε ἰδιαίτερη διοίκηση στὰ χωριά μας μετὰ ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους και μέχρι τὸ 1821 και 1912, ὁπότε ἀπελευθερώθηκε ἡ Ἑλλάδα. Ἐπὶ 400 χρόνια τὰ χωριά μας ἀνήκαν στὴν ὀμοσπονδιακὴ αὐτοδιοίκηση τῶν Μαντεμοχωριῶν με τὸν «Μαντέμ Ἄγα» Ἰσθόρου. Βέβαια τὰ χωριά μας δὲν ἀναφέρονται μέσα στὰ 12 χωριά ποὺ ἀναγράφηκαν παραπάνω, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Ραβνά, ἀλλὰ ἐξυπονοοῦνται στὴ διατύπωση: «και τὰ γύρω χωριά».

2. Διότι πρὶν ἔρθουν οἱ Τούρκοι, ἀνήκαμε στὸ μεγάλο Βυζαντινὸ Κράτος και δὲν ὑπῆρχαν «Βοϊβοδαλίκια».

3. Ὁ τίτλος τοῦ «Βοεβόδα» εἶναι σλαυικὸς και μεταγενέστερος, ἀφοῦ ἡ περιοχὴ μας ποτὲ δὲν ὑπετάγη στοὺς Σλαοὺς.

4. Διότι και ὅταν κατὰ τὸ 19ο αἰῶνα ὑπαχθῆκαμε στὴν περιφέρεια «Ἀρδαμερίου» ἦταν ἀδύνατο νὰ διοικῆται ἡ περιοχὴ ἀπὸ τὰ μικρότερα χωριά και νὰ μὴ συμμετέχουν στὴ διοίκηση τὰ μεγάλα, ὅπως ἡ Γαλάτισσα, τὸ Ζαγκλιβέρι κ.ἄ.

Τὸ πὸ πιθανὸ εἶναι ὅτι ὁ τίτλος τοῦ Βοεβόδα χρησιμοποιήθηκε πολὺ συχνὰ σὰν ὀνομασία τῶν κατωτέρων διοικητικῶν και ἀστυνομικῶν ὑπαλ-

20. Βλ. Ἐγκυκλοπαίδεια «Πυρσοῦ».

21. Βλ. Βακαλόπουλος, Μακεδονικοὶ ἄγῶνες 1335 - 1833.

22. Ἐνθ' ἄνωγ.

λήλων από τους Τούρκους, όπως είδαμε ότι συνέβη στην Πελοπόννησο, στη Νάουσα, στον Πολύγυρο κ.ά.

7. ΠΟΛΕΜΟΙ — ΕΠΙΛΗΨΕΙΣ — ΧΑΛΑΣΜΟΣ

Ἡ περιοχή τῶν Ζερβοχωρίων καὶ μέχρι τῆς λίμνης τῆς Βόλβης εἶναι ἡ μόνη περιοχή τῆς Χαλκιδικῆς ποῦ ἦταν δίπλα στὸν κεντρικὸ δρόμο τῶν δύο ἡπείρων, στὴν Ἐγγατία δὲ, γι' αὐτὸ καὶ ἔγινε θέατρο ὅλων τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων Μακεδόνων, Ἀθηναίων, Σπαρτιατῶν, Ρωμαίων, Βυζαντινῶν, Σταυροφόρων, Σλαύων καὶ Τούρκων. Ἀπὸ τὴν περιοχή αὐτὴ πέρασαν οἱ στρατιεῖς τους καὶ ἄφησαν τὰ ἔχνη τῆς διαβάσεώς τους. Παραλείποντας τὸ πλῆθος αὐτῶν τῶν πολεμικῶν - ἱστορικῶν γεγονότων, θὰ ἀσχοληθοῦμε στὰ παρακάτω μὲ τὶς ἐξεγέρσεις τῶν κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς ἐναντίον τοῦ Τούρκου κατακτητῆ στὰ χρόνια ἀπὸ τὸ 1821 ὡς τὸ 1854.

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821

Στὴ Χαλκιδικὴ στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 πρωτοστάτησε ὁ Ἐμμανοὺ ἡ λ Π α π π ᾶ ς. Τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως δόθηκε τῆ 16ῃ Μαΐου 1821 στὸν Πολύγυρο, ὅταν οἱ Τούρκοι σκότωσαν τὸν Πρόεδρο τῆς Κοινότητος Κύρκον Παπαγεωργάκη (Αἰκατερινάρη). Τὴν ἄλλη μέρα, 17 Μαΐου, οἱ Ἐλληνες ἐπαναστάτες τοῦ Πολυγύρου σκότωσαν τὸν Τούρκο «Καϊμακάμη» (Βοεβόδα) καὶ τοὺς 18 χωροφύλακες τοῦ Ἀστυνομικοῦ Σταθμοῦ Πολυγύρου. Γιὰ ἀντίποινα ὁ Γιουσοφ Πασᾶς ἐπνιξε στὴ λίμνη «Μπεσικιών» (Βόλβη) τοὺς πρὸ πολλοὺς κατοίκους τῆς Παζαρούδας καὶ κατέσφαξε περισσότερους ἀπὸ 400 χριστιανούς τῆς Ἱερισσοῦ. Στὸ μεταξὺ κατέφθασε στὴ Θεσσαλονικὴ ὁ Μ π α ἱ ρ ᾶ μ Π α σ ᾶ ς μὲ 30.000 ἄνδρες, πυροβολικὰ, 5.000 ἵππεις καὶ μὲ δύο φάλαγγες ξεκιναῖ ἐναντίον τῆς Χαλκιδικῆς. Ἡ πρώτη φάλαγγα κατευθύνεται πρὸς τὸ Χορτιάτη, Ἀρδαμέρι, Λαγκαδίκια καὶ Παζαρούδα. Ἡ δευτέρα, πρὸς Ἄγ. Πρόδρομο, Παλαίόχωρα, Μαραθούσα καὶ Ἐγρι Μπουτζιὰκ (Νέα Ἀπολλωνία).

Στὰ Λουτρὰ τῆς Ν. Ἀπολλωνίας ἔγινε φονικὴ μάχη μὲ τὴν ὀπισθοφυλακὴ τοῦ Ἐμμανοὺ ἡ λ Π α π π ᾶ ποῦ τὴ διοικοῦσε ὁ Κ α π ε τ ᾶ ν Εὐθύμιος, ὅπου διαλύθηκαν οἱ ἀνοργάνωτοι Ἕλληνες ἐπαναστάτες καὶ σκοτώθηκε ὁ Καπετάν Εὐθύμιος.

Ἀπὸ τὴ δευτέρη φάλαγγα μᾶλλον κάηκαν ὅλα τὰ Ζερβοχώρια. Ἡ λαϊκὴ μούσα ἀποθανάτισε τὴ μάχη αὐτὴ τοῦ Ἐγρι Μπουτζιὰκ ὡς ἐξῆς:

Κι ἡ Μανουλάκης τὸ σκυλὶ
γράφει χαρτὶ καὶ στέλνει
Νὰ μάσουν τὸ ἀσκέρι του
νὰ πάη νὰ πολεμήση.

Στὸ Γρι Μπουτζιάκ κατέβαινε
 μὲ τέσσαρες χιλιάδες
 Κι ἡ Τουρκιά τοὺς πλάκισε
 μέσα στὸ Γριμπουτζιάκι.

Κι πιάσθηκαν στὸν πόλεμο
 κι πιάσθηκαν στὸ τσέγκι.

Ὁ Μπαϊράμ Πασᾶς σὲ ἀναφορά του ὡς ἐξῆς περιγράφει τὶς καταστροφές πού ἔκανε τὴν 21η Ἰουλίου 1821: «Ὁὗτω ἔκτελῶν. . . τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ (προφήτου) πρόσταγμα καὶ ἐκκαθαρίζων ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀκαθάρτων στοιχείων καὶ βδελυρῶν ἔρπετῶν τὴν περιφέρειαν Θεσσαλονίκης, ἐπέδραμον μετὰ τοῦ γενναίου στρατοῦ μου κατὰ τῶν περιοχῶν Καλαμκριας, Παζαρούδας, Σιδηρόπορτας (Ἰσβορος), Κασσάνδρας, Κίτρους καὶ Κατερίνης ἔνθα καταπολεμήσας τοὺς ἀπίστους ἐξόντωσα καὶ ἀπήλειψα ἀπὸ προσώπου γῆς 42 πόλεις καὶ χωρία αὐτῶν. . . αὐτοὺς μὲν τοὺς ἰδίους διεπέρασα ἐν στόματι ρομφαίας, τὰς γυναίκας καὶ τὰ τέκνα των ἐξηνδραπόδησα, τὰ ὑπάρχοντά των διένειμα μετὰ τῶν πιστῶν νικητῶν, τὰς ἐστίας δὲ αὐτῶν παρέδωσα εἰς τὸ πῦρ καὶ τὴν τέφραν, ὥστε φωνῆ ἀλέκτορος νὰ μὴν ἀκούεται πλέον εἰς αὐτάς»²³.

Αὐτὸς εἶναι ὁ περίφημος «χ α λ α σ μ ὸ ς». Τότε ὁ παπποῦς ἀπὸ τὴ μάνα τοῦ Χρ. Γ. Βασιλικοῦ ἀπὸ τὰ Ριζά, τὸ γένος Λινικοῦ, ἔρριξε τὸ μωρὸ παιδί του σ' ἓνα πηγάδι κοντὰ στὴν Ἱερισσό, γιατί ἔκλαιγε καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ προδῶσῃ μὲ τὰ κλάμμά του τὸ κρυφύγέτο τους· ὅταν ὁμως σὲ λίγο σκέφτηκε ὅτι ὄλος ἐκεῖνος ὁ ἀγῶνας γινόταν γιὰ χάρη τῶν παιδιῶν, πῆγε καὶ τὸ πῆρε. Σ' αὐτὸ τὸ «χ α λ α σ μ ὸ ς» ἐπάνω γεννήθηκε καὶ μιὰ Πασχαλάδαινα ἀπὸ τὴν Παλαιόχωρα, κοντὰ στὴν Ἱερισσό.

Κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἡ παράδοση λέει ὅτι σώθηκαν ἀπὸ τὴν καταστρεπτικὴ μανία τῆς πυρκαϊᾶς στὴν Παλαιόχωρα τὸ σπίτι τοῦ Δημητρίου Ἰθάν. Καλύθα (σήμερα παλιὰ ἀχυρόνα δίπλα στὰ καλυβάδικα σπῖτια) καὶ τοῦ Χαϊδευτοῦ Κ. Κορμπέτη (κατεδαφισμένο στὴν Πλαγιά, κοντὰ στὰ Βαρβαριωτάδικα) καὶ ἡ παλιὰ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Γεωργίου πού κατεδαφίστηκε ἀργότερα γιὰ νὰ χτιστῇ στὴ θέση της ἡ καινούργια. Στὰ Ριζά σώθηκε τὸ σπίτι τοῦ Μανωλά, ἐνῶ ἡ ἐκκλησία μᾶλλον κἀνκε, γιατί φαίνεται πὺ νέα ἀπὸ τὴν παλιὰ τῆς Παλαιόχωρας. Σὲ πολλοὺς κήπους βρίσκονται καμμένα κτίρια. Ἔνα τέτοιο βρῆκα τὸ 1925 στὴν ἀγλή τοῦ σπιτιοῦ μου, ὅπου βρῆκα ἐπίσης καὶ νομίσματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πού τὰ φυλάω σὲ συλλογή.

23. Βλ. Ἰ. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδονικοὶ ἀγῶνες 1796-1832, σελ. 95, 96, 123, 251.

Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1854

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1854 ἔγινε ἡ ἐπανάσταση στὴ Χαλκιδικὴ τοῦ Ἰστιά-
μη Καρατάσιου. Τὰ δεινὰ αὐτῆς τῆς ἐπαναστάσεως τὰ ὑπέστησαν κυρίως τὰ
Χάσικα χωριά, δηλαδὴ ἡ Συκιὰ, ὁ Παρθενώνας, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἡ Νι-
κήτη, τὰ Ὀρμίλια, τὰ Βραστὰ καὶ ὁ Πολύγυρος, ἐπειδὴ ὁ Καρατάσιος ἀπο-
βιδάστηκε στὴ Συκιὰ καὶ ξεσήκωσε σὲ ἐπανάσταση ὅλα αὐτὰ τὰ χωριά. Στὸν
«Καθρόλακκα» τοῦ Πολυγύρου οἱ ἄνδρες τοῦ Καρατάσιου συνήψαν μάχη, ὅπου
σκοτώθηκε ἓνας στρατιώτης του, γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τότε ἡ τοποθεσία ἐκείνη
ὠνομάστηκε «στὸν Ἑλληνα» (γιατί, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς ὑπόδουλους Χαλκι-
δικιώτες, οἱ στρατιῶτες τοῦ Καρατάσιου ποὺ ἤρθαν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, τὴν ἐ-
λεύθερη Ἑλλάδα, λέγονταν Ἑλληνες).

Ὅταν ὀπισθοχώρησε ὁ Καρατάσιος μὲ τὰ παληκάρια του ἀπὸ τὰ Βρα-
στά²⁴, μπῆκαν οἱ Τούρκοι στὸν Πολύγυρο καὶ σκότωσαν 28 προύχοντες στὴ
θέση «Λειβάδι», ὅπου εἶχαν πάει νὰ τοὺς ὑποδεχτοῦν καὶ νὰ δικαιολογήσουν
τὴ στάση ποὺ κράτησαν ἀπέναντι στὸν Καρατάσιο, μήπως καὶ σώσουν τὸν
Πολύγυρο ἀπὸ τὴν ἐκδικητικὴ τους μανία. Τοὺς ἐσφαξαν στίς 22 Ἀπριλίου
1854, τὴν παραμονὴ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Στὸ Ἡρῶο ποὺ εἶναι στημένο στὴν
τοποθεσία τῆς σφαγῆς τοὺς εἶναι γραμμένα τὰ ὀνόματά τους. Ἡ λαϊκὴ μούσα
ἀποθανάτισε τὸ γεγονός αὐτὸ ὡς ἑξῆς:

Τρίτη, Τετάρτη φοδερὴ
Πέμπτη φαρμακωμένη
Ἄσατ Πασᾶς μᾶς ἔρχεται
νὰ ἰδοῦμε τί θὰ γένη.

Ἐκίνησε Ἄσατ Πασᾶς
στὸν Πολύγυρο νὰ πάη
βγῆκαν ἄνθρωποι σεμνοὶ
ἄνθρωποι τῆς Παζαριάς
κι αὐτοῦ τοῦ Πολυγύρου
βγῆκαν νὰ προῦπαντήσουνε
νὰ προῦποδεχθοῦνε.

Τότε Ἄσατ Πασᾶς εὐθὺς
τὰ κιάλια του ἀρπάζει
εὐθὺς τὸν Βοῦρο φώναξε
κι τ'εἶ ἔκανε θυσία.

24. Ἐπειδὴ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία τάχθηκαν ὑπὲρ τῆς Τουρκίας καὶ ἐναντίον
τῶν Ρώσων καὶ ἐναντίον μας — Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος —, ὁ Καρατάσιος διὰ τοῦ Ἁ-
γίου Ὁρους (ὅπου δὲν βρῆκαν ἀπήχηση τὰ ἐπαναστατικά του κηρύγματα) ἐπέστρεψε
στὴν Ἀθήνα.

Ἄχ Κουρούς και Μαρέτη
 ὁ Πολύγυρος δὲν πρέπει
 Κατερνάρη, Κατερνάρη,
 κι πολυγυρνὸ καμάρι.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ τὸ γράψαμε πρὶν ἀπὸ 15 χρόνια ἀπ' τὸν ἀείμνηστο Γεώργιο Κόθρο, ἀπὸ τὰ Ριζά, πού ἔλεγε ὅτι εἶχε γεννηθῆ τὸ 1881, δηλαδὴ 27 χρόνια μετὰ ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτό.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΤΑ ΡΙΖΑ ΚΑΙ Η ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ

Στὸ δεῦτερο αὐτὸ μέρος θὰ ἀσχοληθοῦμε εἰδικὰ μὲ τὴν Παλαιόχωρα και τὰ Ριζά, πού ἔχουν πολλὰ κοινὰ μεταξὺ τους και πού σάν γενέτειρά μου γνωρίζω μερικὲς ἄγνωστες στοὺς πολλοὺς λεπτομέρειες.

Εἶπαμε ὅτι τὰ δυὸ αὐτὰ χωριά ἔχουν πολλὰ κοινὰ μεταξὺ τους. Τὸ πιὸ σωστὸ θὰ ἦταν ἂν λέγαμε ὅτι εἶναι ἓνα χωριὸ μὲ δυὸ ὀνομασίες. Δὲν ὑπάρχει οἰκογένεια και στὰ δυὸ χωριά πού νὰ μὴ ἔχη στενοὺς συγγενεῖς στὸ ἄλλο. Μὲ τὴν ἀδιάκοπη ἐπιμιξία μπῆκαν τὰ Ριζά στὴν Παλαιόχωρα και ἡ Παλαιόχωρα στὰ Ριζά και ὅ,τι καλὸ ἢ κακὸ εἶχε τὸ ἓνα χωριὸ τὸ μετέδωσε και στὸ ἄλλο. Μὲ τὴν ἀναστάτωση ὁμως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Τουρκοκρατία ἀναμίχθηκαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῶν χωριῶν αὐτῶν μὲ πολλοὺς κατοίκους ἄλλων χωριῶν και γεωγραφικῶν περιοχῶν ἀπὸ τὴ Μάνη μέχρι τὰ σύνορα τοῦ Βορρᾶ κι ἔτσι ἀναμίχθηκαν ἦθη, ἔθιμα και γλωσσικοὶ ιδιοματισμοί.

Τώρα, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, ἂν προσπαθήσῃ κάποιος ἀπὸ μᾶς νὰ βρῆ τὴν ἀρχικὴ του καταγωγὴ, θὰ δυσκολευτῆ πολὺ νὰ ἀνακαλύψῃ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀρχικοὺς και πρῶτους κατοίκους τῶν δυὸ χωριῶν μας. Γεγονὸς ὁμως παραμένει ὅτι ἡ ἀπόσπαιση ἀνάμεσα στὴν Παλαιόχωρα και στὰ Ριζά ὄλο και μικραίνει καθὼς χτίζονται καινούργια σπίτια και γεφύρια. Ἡ ἐνότητα ὑπάρχει· λείπει μόνο ἡ τυπικὴ ἔνωσις.

Τὰ ὄρια τῶν δύο χωριῶν ἦταν κοινὰ ἀπὸ ἀμνημόνευτα χρόνια. Ἴσως τὰ χωριά ἦταν ἐνωμένα και εἶχαν ἓνα ὄνομα. Τὸ σύστημα ὕδρευσεως ἦταν κοινόν. Τὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Λιαῖ ἦταν τὸ ἐπίκεντρο κοινοῦ πανηγυρισμοῦ τῶν κατοίκων τῶν δύο χωριῶν. Τὸ ἴδιο συνέβαινε και στὴν λιτανεία τοῦ Πάσχα, ὁπότε τὰ δυὸ χωριά μὲ τοὺς ἱερεῖς και τὰ εἰκονίσματά τους συναντιώντουσαν στὴν τοποθεσία «Βουρλιά», ὅπου εἶναι σήμερα τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο τῆς Παλαιόχωρας, ἔκαναν στάση και οἱ ἱερεῖς ἀντάλλαζαν τίς εἰκόνες τῶν πολιούχων ἁγίων κάθε ἐκκλησίας, Ἁγίου Γεωργίου και Ἁγίου Ἀθανασίου, τίς ὕψωναν ψάλλοντας τὸ ἀντίστοιχο τροπάριο τοῦ Ἁγίου, ἀλληλοσπαζόντουσαν, ἐνῶ τοὺς ἐμμοῦντο και οἱ κάτοικοι τῶν δύο χωριῶν πού ἔδιναν κι αὐτοὶ τὸν

πασχαλινό άσπασμό «Χριστός Ἄνέστη» «Ἄληθῶς Ἄνέστη», καί γεμάτοι χαρά καί συγκίνηση γύριζαν ὁ καθένας γιά τὸ χωριό του μὲ τὴν εὐχή «Καί τοῦ χρόνου μὲ ὑγεία καί χαρά». Ἡ ἴδια μονιασμένη συνύπαρξη καί συνεργασία βασίλευε καί στήν καλλιέργεια τῶν γειτονικῶν κτημάτων καί χωραφιῶν.

Ἄσπον ἀφορᾶ τὴν ὑποταγή τοῦ ἑνὸς χωριοῦ στό ἄλλο, δὲν ὑπάρχουν ἱστορικές μαρτυρίες, ἀφοῦ πρὸ Χριστοῦ καί ἐπὶ Βυζαντινῶν ἀκόμη δὲν γνωρίζουμε οὔτε πῶς λεγόταν τὰ δυὸ αὐτὰ χωριά. Μὲ τὰ σημερινά τους ὀνόματα τὰ γνωρίζουμε ἀπὸ τὸ 1430, δηλαδή ἀπὸ τότε ποῦ ἄρχισε ἡ Τουρκοκρατία. Ἐπομένως ἡ ἱστορική μας ἐμπειρία εἶναι 500 ἐτῶν.

1. ΤΑ ΡΙΖΑ

Τὰ Ριζά, ὅπως καί ὅλα τὰ Ζερβοχώρια, ἀσφαλῶς ἦταν σὲ πιὸ χαμηλότερη τοποθεσία, διότι ὅλη ἡ περιοχή ποῦ εἶναι κάτω ἀπὸ τὰ σημερινὰ Ζερβοχώρια ἔχει ἀρχαίους οἰκισμούς, ὅπως στίς θέσεις «Κάμπος», «Καμπόλακκας», «Μ'λιάθ'κα», «Καρατζιᾶ Λάκκος καί Τούμπα», «Κτίσματα» κλπ. Στὰ «Κτίσματα» (ἐκεῖ βρέθηκαν πολλὰ ἀρχαῖα κτίσματα) ποῦ εἶναι περίπου 500 μέτρα Β.Δ. τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ, ἐπικρατεῖ ἡ ἀποψη ὅτι ἦταν ἡ ἀρχική θέση τοῦ χωριοῦ Ριζά.

Δὲ γνωρίζουμε τὴν παλιὰ ὀνομασία τοῦ χωριοῦ. Τὸ ὄνομα «Σιποτνίκια» ποῦ εἶχε πρὶν ὀνομασθῆ Ριζά εἶναι ξενικό καί πολὺ μεταγενέστερο, ἀφοῦ οἱ ξένοι ἤρθαν στὰ μέρη αὐτὰ ἀργότερα.

Τὰ «κτίσματα» εἶναι μᾶλλον προχριστιανικῆς περιόδου, γιὰτι προπολεμικά στήν περιοχή αὐτὴ ἀνακαλύφθηκαν εὐρήματα τῆς Προχριστιανικῆς ἐποχῆς. Ὁ κ. Ζαχαράς Γεώργιος τοῦ Παναγιώτου βρῆκε τάφο δύο ἀνθρώπων καί μαρμάρινη σκαλιστὴ πλάκα ποῦ τὸν σκέπαζε μὲ ἀνάγλυφες παραστάσεις δύο ἐπίππων ἀνδρῶν καί τὰ ὀνόματα «ΤΡΑΛΥΣ - ΔΑΛΟΥΤΙΡΩΝ» καί στήν μία ἄκρη τῆς πλάκας κάτω σκαλισμένο ἓνα ἀγριογούρουνο καί στήν ἄλλη ἓνα κυνηγετικό σκυλί.

Οἱ κάτοικοι τῶν Ριζῶν κρατοῦν πιστὰ ὅσες παραδόσεις καί θρύλους κληρονόμησαν ἀπὸ τοὺς προγόνους τους. Ἔτσι, λένε ὅτι τὸ χωριό αὐτὸ ἦταν τὸ πιὸ μεγάλο στήν περιοχή ἐκεῖνη, εἶχε Πύλες, καταστήματα χαλκωμάτων, τὰ «Καζαντζήδικα», ἓναν «ἀσημένιο ἀργαλειό», ἦταν ἔδρα τοῦ Βοεβόδα (πολιτικοῦ καί στρατιωτικοῦ διοικητῆ) καί «Βοϊβοδαλίκι» (διοικητικὴ περιφέρεια τοῦ Βοεβόδα).

Ἡ σημερινὴ θέση τοῦ χωριοῦ μᾶλλον εἶναι ἡ ἴδια μ' ἐκεῖνη ποῦ κατεῖχε τὸ 1430, ὅταν ἤρθαν οἱ Τοῦρκοι. Βρίσκεται πάνω στό ἀντέρεισμα καί ἔχει μεγάλο ὄριζοντα. Δεξιὰ καί ἀριστερὰ ἔχει ρεματιές, ποῦ σὲ ὥρες ἐπιδρομῶν ἐχθρικῶν διευκολύνουν τὴ φυγὴ τῶν κατοίκων πρὸς τὸ βουνό. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θρῖσκόταν τὸ χωριό, ὅταν στήν ἐπανάσταση τοῦ 1821 κἀνκε μαζί μὲ

τὴν ἐκκλησία του, πράγμα πού πιστοποιεῖται ἀπὸ τὰ καμμένα σπίτια πού βρίσκονται στὰ θεμέλια τῶν καινούργιων σπιτιῶν.

Ὁ ναὸς τοῦ χωριοῦ εἶναι χτισμένος στὸ μέσο τοῦ χωριοῦ πρὸς τιμὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ἔχει καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου, πού ἡ παράδοση λέει ὅτι ὅταν οἱ Τούρκοι ἔκαψαν τὸ χωριὸ Διάσκοβη ἢ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου μὲ θαυμαστὸ τρόπο ἤρθε στὰ Ριζά²⁵. Ὅταν ὁμως πρὶν λίγα χρόνια ἐπισκευάστηκε ὁ ναὸς, βάλανε σὰν ἔτος ἀνοικοδομήσεως τὸ 1852, διότι τότε δῆθεν, στὴν ἐποχὴ τοῦ Τσιάμη Καρατάσιου, εἶχε καεῖ τὸ χωριὸ καὶ ὁ ναὸς. Ἐμεῖς ὁμως ὑποστηρίζουμε ὅτι τὰ χωριά μας δὲν κήηκαν ἐπὶ Καρατάσιου, ἀλλὰ τὸ 1821 ἐπὶ Ἐμμανουὴλ Παππα. Τὴν ἀποψη αὐτὴ τὴν στηρίζουμε καὶ σὲ ὅσα μᾶς διηγήθηκε ὁ Χρῆστος Γ. Βασιλικὸς πού πέθανε πρὶν λίγα χρόνια. Σύμφωνα μὲ τὴν διήγησή του, ἡ ἐκκλησία αὐτὴ ἔγινε μὲ δανεικὰ χρήματα πού τὸ χωριὸ τὰ δανείστηκε ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τοῦ Ξηροποτάμου στὸ Ἅγιον Ὄρος. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ δυσκολεύτηκαν πολὺ νὰ ἐξοφλήσουν αὐτὸ τὸ χρέος. Ὁ παπποῦς τοῦ Βασιλικοῦ πῆγε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ πῆρε ἀπὸ τὸ Σουλτάνο καὶ τὸν Πατριάρχη τὴν ἀδεια γιὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τῆς ἐκκλησίας. Ὁ πατέρας ὁμως τοῦ Χρήστου Βασιλικοῦ πέθανε τὸ 1929 σὲ ἡλικία 83 ἐτῶν ἦταν συνεπῶς γεννημένος πρὶν ἀπὸ τὸ 1846, δηλαδὴ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁπότε κήηκε ἡ ἐκκλησία. Ἄν ὁμως ἔγινε τὸ 1852, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ θυμᾶται ὁ πατέρας του καὶ ὄχι νὰ μιλάη γιὰ διήγηση τοῦ παπποῦ του, ἀφοῦ ὁ πατέρας του τὸ 1852 θὰ ἦταν περίπου 6 χρονῶν.

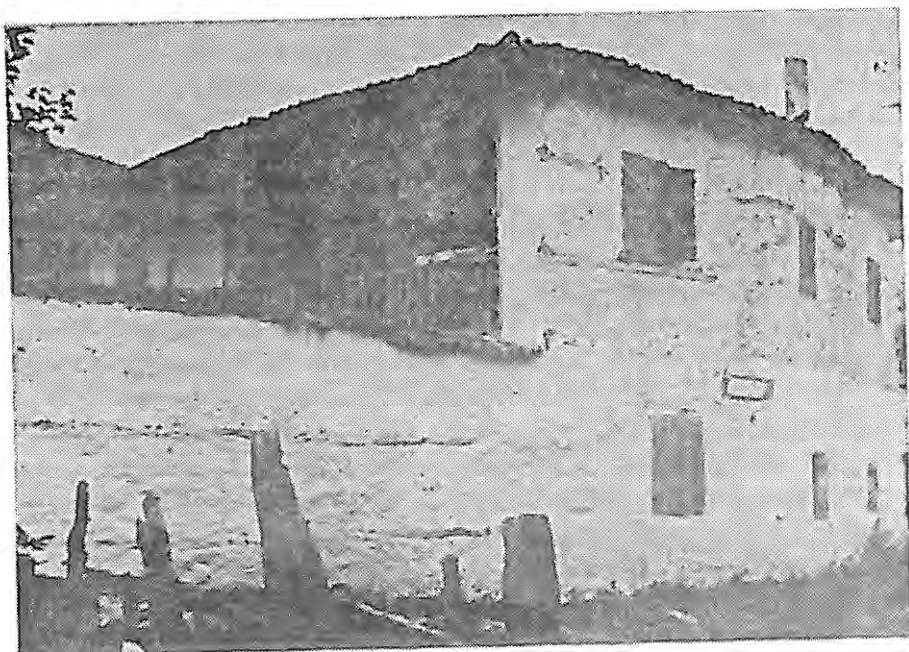
Ἐπάρχει ὁμως καὶ κάτι ἄλλο· δίπλα στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς ἐκκλησίας εἶναι τὸ σπίτι τοῦ ἀείμνηστου Ἀθ. Ὁρολογᾶ, πού στὴ Β.Δ. γωνία του ἔχει σὰν χρονολογία ἀνοικοδομήσεώς του τὸ 1842 (Εἰκ. 3), δηλαδὴ, ἂν δεχτοῦμε γιὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τῆς ἐκκλησίας τὸ 1852, τὸ σπίτι αὐτὸ εἶναι κατὰ 10 χρόνια πιὸ παλιὸ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Πῶς ὁμως θὰ ἐξηγήσουμε τὸ γεγονός ὅτι ὅταν κήηκε ἡ ἐκκλησία, τὸ σπίτι τοῦ Ὁρολογᾶ ἔμεινε ἄθικτο;

Ἄλλὰ ὅσοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ ναὸς καταστράφηκε τὴν ἐποχὴ τοῦ Τσιάμη Καρατάσιου²⁶, θὰ πρέπει νὰ λάβουν ὑπόψη τους ὅτι ὁ Καρατάσιος κήηρξε τὴν ἐπανάσταση στὴ Χαλκιδικὴ ὅταν στίς 6 Ἀπριλίου τοῦ 1854 ἔφτασε στὸν Κουφὸ τῆς Συκιᾶς. Στίς 9 Ἀπριλίου — Μ. Παρασκευὴ — πῆγε στὴ Νικητῆ, στίς 11 Ἀπριλίου γιόρτασε τὸ Πάσχα στὸν Ἅγιο Νικόλαο καὶ στίς 22 Ἀπριλίου ἔδωσε μάχη στὴν τοποθεσία «Καθρόλακκας» τοῦ Πολυγύρου· ἐπομένως πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἐκκλησία νὰ καταστράφηκε ἐπὶ Καρατάσιου καὶ νὰ

25. Περισσότερα περὶ αὐτοῦ βλέπε στὸ 7ο τεῦχος τῶν «Χρονικῶν τῆς Χαλκιδικῆς».

26. Βλ. Δημητρίου Δ. Ζάγκλη, Χαλκιδική, Ἱστορία - Γεωγραφία (Ἀπὸ τῶν ἀρχαιολογικῶν χρόνων μέχρι τοῦ 1912), Θεσσαλονίκη 1956, σελ. 211 - 214.

άνοικοδομήθηκε τὸ 1852, δηλαδή δύο χρόνια πριν πατήση τὸ πόδι του στὴ Χαλκιδικὴ ὁ Καρατάσιος;

Εἰκόνα 3.

Στὸ βορεινὸ μέρος τοῦ χωριοῦ ἐπάνω σ' ἓνα δενδροφυτεμένο μὲ αἰωνό-
βιους πρίγους λόφο εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ νεκροταφείου, πρὸ
ἀπὸ τῆς χρονολογίας τῶν εἰκόνων φαίνεται ὅτι χτίστηκε ἀργότερα ἀπὸ τὸ ναὸ
τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὅπου σώζονται οἱ ἐξῆς εἰκόνες:

- Κοιμήσεως Θεοτόκου (καμμένη, στὸ προσκυνητάρει), τοῦ 1854.
- Προφήτη Ἡλία (τῆ συνδρομῆ Βασ. Πλουμῆ), τοῦ 1869.
- Τριῶν Ἱερρχῶν, τοῦ 1872.
- Τρύφωνος καὶ Χριστοφόρου, τοῦ 1879.
- Συναξεως 12 Ἀποστόλων, τοῦ 1884.
- Βημόθουρα, τοῦ 1886.
- Ἁγίου Ἀθανασίου (ζωγραφισμένη ἐπάνω σὲ μουσαμᾶ)²⁷.

Στὸ παρεκκλήσι τοῦ νεκροταφείου σώζονται δύο εἰκόνες τοῦ Ἁγίου Ἀ-
θανασίου, ἡ μία μὲ χρονολογία 1864 καὶ ἡ ἄλλη, ἔργο τοῦ Ζωγράφου Πο-
λίτη ἀπὸ τῆ Βάβδα, τοῦ 1898.

27. Βλ. «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», τεῦχος 7ον.

Τὸ παλιὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο εἶναι μέσα στὴν ἴδια μὲ τὴν ἐκκλησίαν περιφραξή και στὴ νότια πλευρά της. Εἶναι διώροφο. Κάτω ἔχει ἀποθήκες, «ἀμπάρια», γιὰ τὰ γεννήματα και ἐπάνω δύο αἶθουσες διδασκαλίας και ἓνα δωμάτιο γιὰ κατοικία τοῦ δασκάλου. Ὁ ἀείμνηστος Χρῆστος Γ. Βασιλικὸς ἔλεγε ὅτι χτίσθηκε γύρω στὰ 1870 - 72.

Στὴ Β.Δ. γωνιά του ἦταν ἐντοιχισμένο ἓνα «ἀκέφαλο ἄγαλμα», ποῦ κατὰ τὸν Χ. Γ. Βασιλικὸ βρέθηκε ἀκέφαλο στὰ θεμέλια ὅταν χτιζόταν ἡ ἐκκλησία. Τοῦ πρόσθεσαν ἓνα γύψινο κεφάλι, ποῦ μὲ τὰ χρόνια κιτρίνισε και ἔδειχνε ὅτι δὲν ἀνῆκε στὸ ἄγαλμα και γιὰ ἀρχαιολογικοὺς λόγους ἀφαιρέθηκε, ὁπότε ἔτσι ἀκέφαλο βρίσκεται σήμερα σὲ μιὰ αἶθουσα τοῦ παλιοῦ σχολείου.

Ἀπὸ κομμάτια πῆλινων σωλῆνων ποῦ βρέθηκαν στὴν τοποθεσία «Ριζὸ» φέινεται ὅτι ἀπὸ παλιὰ τὸ χωριὸ ἔπαιρνε νερὸ ἀπὸ κεῖ, ὅπου ὑπῆρχε παλιὸ ὑδραγωγεῖο. Τελευταῖα ἔγιναν ἀνασκαφές γιὰ νὰ ἀνακαλυφθῆ ἡ πηγὴ, ἡ «μάννα», ἀλλὰ δὲν εἶχαν ἀποτέλεσμα.

Τὸ χωριὸ ἔπαιρνε νερὸ ἀπὸ τὶς θρύσες ποῦ εἶναι στὶς δυὸ ρεματιές, στὸ ἀνατολικὸ και δυτικὸ μέρος τοῦ χωριοῦ.

Στὴν ἀνατολικὴ ρεματιὰ εἶναι ἡ θρύση «Π α π π ο ὺ Π η γ ά δ ι α» (περιοδικὰ εἶχε νερὸ ἀπ' ὅπου ὑδρεύονταν ἡ Παλαιόχωρα) και «Π' γ ά δ ι α», ὅπου τὸ σημερινὸ ἀντλιοστάσιο γιὰ τὴν ὑδρευση τοῦ χωριοῦ. Ἐδῶ ὑπάρχουν ὑπόγειες παμπάλαιες μεγάλες σήραγγες, ποῦ βρέθηκαν και ἐπάνω στὸ δρόμο ποῦ ἔνοιξαν γιὰ τὸ παλιὸ ἐκκλησιάκι τοῦ Ἁγίου Χριστοφόρου. Στὴ δυτικὴ ρεματιὰ ὑπάρχει ἡ θρύση «Κ α λ ά Π' γ ά δ ι α».

Τὰ καλυτερίμια τῶν Ριζῶν και Παλαιόχωρας ποῦ ὀδηγοῦσαν στὶς θρύσες και στὰ νεκροταφεῖα λέει μιὰ παράδοση ὅτι ἔγιναν μὲ δωρεὰ ἐνὸς πολὺ πλούσιου Τούρκου ἀπὸ τὴν Καρατζόβα, τοῦ Νταριπ - Μουσταφᾶ, ποῦ ὅταν κάποτε πῆγαινε στὸ Ἅγιον Ὄρος νὰ δώσῃ ἓνα τάμα του — πολλὲς χρυσὲς λίρες —, ἀπεκλείσθηκε ἀπὸ χιονοθύελλα τὸ θράδυ στὰ Σιποτνίκια (Ριζά). Αὐτὸ τὸ ἀντιμετώπισε σὰν θέλημα τοῦ Ἄλλᾶχ και ἄφησε τὸ τάμα του γιὰ νὰ γίνουιν τὰ νερά και τὰ καλυτερίμια τῶν δύο αὐτῶν χωριῶν. Ὑπεύθυνους διαχειριστὲς ἄφησε τὸ νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ ποῦ τὸν φιλοξένησε στὰ Ριζά, ὀνόματι Οἰκονόμου, Πρόεδρο τῆς Κοινότητος, και τοὺς τοπικοὺς ἄρχοντες και ἐπέστρεψε στὴν Καρατζόβα. Τὰ καλυτερίμια αὐτὰ δὲν εἶναι πολλὰ χρόνια ποῦ καταστράφηκαν· σώζονται ὅμως λείψανά τους και σήμερα²⁸.

Σήμερα σώζεται τὸ παλιὸ κτίσμα τοῦ νεροῦ «Π' γάδια» στὰ Ριζά μὲ ἓνα τοῖχο και στὸ μέτωπο μὲ μιὰ ἐντοιχισμένη μικρὴ πλάκα. Λένε ὅτι σ' αὐτὴ τὴν πλάκα εἶναι γραμμὲν μὲ τουρκικὰ γράμματα ἡ ἱστορία τῆς κατασκευῆς τῶν νερῶν, τῶν καλυτεριμῶν, τὸ ὄνομα τοῦ Τούρκου δωρητῆ και ἴσως και ἡ χρο-

28. Βλ. «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», τεῦχος 7ον.

νολογία τῆς κατασκευῆς του (Εἰκ. 4). Ὁ ἀείμνηστος Δημήτριος Β. Καράβατος ἀπὸ τὴν Παλαιόχωρα ἔλεγε ὅτι ὁ ἀείμνηστος Γεώργιος Βαφειάδης ἀπὸ τὸ Ἰθάκι, ποὺ ἀργότερα εἶχε γίνῃ δικολάβος Ζαγκλιβερίου, γνώστης τῆς τουρκικῆς γραφῆς, ὅταν κάποτε πέρασε ἀπὸ τὸ χωριὸν διάβασε καὶ ἐξήγησε τὴν ἐπιγραφή. Σήμερα αὐτὴ ἡ πλάκα εἶναι σκεπασμένη μὲ ἀσβέστη.

Εἰκόνα 4.

Ἐπειδὴ τὸ χωριὸν εἴσεται στὸ ριζὸ τοῦ βουνοῦ, ἀπὸ Σιποτινίκια μετονομάσθηκε σὲ Ριζὰ «δυνάμει τοῦ Ν.Δ. τῆς 17 Σεπτεμβρίου 1926 Ἐπερ μετονομασίας συνοικισμῶν ἢ κωμῶν», ὅπερ ἐκυρώθη διὰ Ν.Δ. τῆς 13 Νοεμβρίου 1927 δημοσιευθέντος ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 281 τευχῶς Α' Φ.Ε.Κ.».

Ἡ λέξις «Σιποτινίκια» εἶναι βλάχικη καὶ ἀπὸ κάποιον ποὺ ἤξερε τὰ βλάχικα ἔμαθα ὅτι σημαίνει βρύση. Τὴν ἴδια ἐρμηνεία ἔδωσε καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀποστολίδης, γραμματεὺς τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρίας Χαλκιδικῆς σὲ ἰδιόχειρο σημειώμα του ποὺ ἔστειλε στὸν κ. Βασίλειο Ἀθ. Βασιλικό, ἄλλοτε πρόεδρος τῆς ἴδιας Ἐταιρίας, ποὺ τὸν ρώτησε σχετικὰ, καὶ ποὺ τὸ σημειώμα του αὐτὸ τὸ ἔχω στὴν κατοχή μου. Σ' αὐτὸ λοιπὸν ὁ Ἀποστολίδης γράφει «Σιποτινίκια» = Μικρὴ Βρύση (Μικρόβρυση). Καὶ στὴ γλώσσα μας ἔγινε «Σι π ο υ τ ν ί κ ι α». Ἔτσι καὶ οἱ δύο ἀπόψεις καταλήγουν στὴν ἴδια ἀποψη, ἀφοῦ τὸ χωριὸν πράγματι εἴσεται ἀνάμεσα σὲ βρύσες.

²⁹Αξίζει για την ιστορία να αναφέρουμε μερικά τοπωνύμια από άπολεσθέντα ονόματα τῶν Ριζῶν. Τέτοια εἶναι τὰ ἑξῆς:

- «Μούτ'ραχόν» (Νότια τοῦ χωριοῦ).
- «Μπίνας» (ἴσως Μπιγίνας - Β.Δ.).
- «Μαυρομύτ' λάκκου» (ὁ Μαυρομάτης εἶναι τῆς γενεᾶς Παπαχρίστου - Βόρεια).
- «Μήτρια Π'γάδια» (Β.Δ.).
- «Γιάνν' ράχ'» (Β.Δ.).
- «Γραμματ'κοῦ Π'γάδια» (Δυτικά).
- «Καλυβιώτ' ραχόν'» (Β.Δ.).
- «Καρατζιά Λάκκος» (Β.Δ.).
- «Καρατζιά Τούμπα» (Β.Δ.).
- «Κύρκ' Μύλου» (Β.Δ.).
- «Λιάλ' Π'γάδ'» (Δυτικά)²⁹.
- «Χραμπάρα» (Δυτικά).
- «Πύργος» (Βόρεια — Σήμερα ὁ Πύργος δὲν ὑπάρχει, οὔτε τὸν θυμούνται· ἢ τοποθεσία εἶναι στὰ σύνορα Κρήμνης - Ριζῶν).

³⁰Αξίζει ὅμως να παραθέσουμε καὶ μερικά ἀπὸ τὰ ἐπίθετα οἰκογενειῶν τῶν Ριζῶν³⁰.

1. Ἀκριθόπουλος	15. Λινικός (ἀπὸ τὸ Ἰνδικόν Ἄδᾶμ)	24. Νίνος (ἀπὸ τὴν Παλιόχωρα)
2. Αὐγέρος	16. Λογοθέτης (ἀπὸ τὴν Ἡπειρο)	25. Ξουγκᾶς
3. Βασιλικός	17. Λουκοδίτης (ἀπὸ τὴν Λουκόδη)	26. Οἰκονόμου
4. Βουλγαράκης	18. Λυκοστράτης	27. Παλιούρας
5. Γεροδασίλης	19. Μανωλᾶς	28. Παπαγεωργίου (ἀπὸ τὴν Ἀλβανία)
6. Γεροντίνης	20. Μιχαλᾶς	29. Παπαοικονόμου
7. Γιάννος	21. Μπαλάσης	30. Πασχάλης
8. Ζαχαρᾶς	22. Μπεσικιώτης (ἀπὸ τὰ Μπεσίκια)	31. Πλευρίτης
9. Ζόγκας	23. Μπουντιώτης	32. Πρασσαῖς
10. Καραμανώλης		33. Προπόδης (ἀπὸ τὴν Ἡπειρο)
11. Καρακάσης		34. Ρίζος

²⁹ Ὁ Λιάλιος εἶναι τῆς οἰκογένειας Ζουγκοῦδη καὶ εἶναι ἐγκαταστημένος στὸ Βελεστίνο. Σήμερα ὁ Λιάλιος ὀνομάζεται Νικολαΐδης. Ἐφόνευσε ἕνα «Κουνιαροῦδι» καὶ ἔφυγε. Ὁ Ἄν. Γ. Στύλος ἔχει ἀλληλογραφία. Εἶναι τοῦ γένους Ζόγκα.

³⁰ Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπώνυμα τὰ συγκέντρωσα τὸν Αὐγούστο τοῦ 1975, ἀπὸ τοὺς κ.κ. Γεώργιο Π. Ζαχαρᾶ καὶ Ἀναστάσιο Γρ. Τσιούμαρη, ὅταν εἶμασταν μαζί στὰ λουτρά τῆς Νέας Ἀπολλωνίας.

35. Σαλονικιός	39. Τσιφτσής	42. Καράδατος (ἀπό τὴν Παλαιόχωρα)
36. Στύλος	40. Φάκας (ἀπὸ τὰ Πετροκέρασα)	43. Τσιολάκης (Παλαιόχωρα)
37. Τσιούμαρης		
38. Τζιότζιος	41. Ὁρολογᾶς	

Ἡ παράδοση κάνει λόγο γιὰ ἓνα κορίτσι ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Πρασσᾶ, ποὺ προτίμησε νὰ πεθάνη παρά νὰ τουρκέψη. Λένε ὅτι ἓνας Τοῦρκος ἀγάπησε ἓνα κορίτσι ἀπὸ τὰ Ριζά, ἐξαιρετικῆς καλλονῆς καὶ θέλησε νὰ τὴν ἀπαγάγῃ. Ἐκείνη ὅμως γιὰ νὰ μὴ ἀλλαξοπιστήσῃ ἔφυγε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Τοῦρκου καὶ κυνηγημένη ἔφτασε στὴν τοποθεσία «Καρακαζάνι», ἀπ' ὅπου ἔπεσε ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ βράχου κάτω καὶ σκοτώθηκε.

2. Η ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΑ

Καιρὸς νὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὴν Παλαιόχωρα, ποὺ εἶναι ἡ γενέτειρά μου. Δυστυχῶς τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα γι' αὐτὴν εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτα. Ἀπὸ τὴν ὀνομασία της ὅμως μπορούμε νὰ διατυπώσουμε τὶς παρακάτω ἀπόψεις. Ἀπὸ τὴ λέξη Παλαιό-χωρα εὐγαίνει ὅτι τὸ χωριὸ ἦταν παλιό, δηλαδή πιὸ παλιό ἀπὸ τὰ γύρω χωριά. Τὸ χώρα σημαίνει ὅτι δὲν ἦταν ἓνα μικρὸ χωριουδάκι (ὁπότε θὰ λεγόταν Παλαιόχωρι, ὅπως συνέβη μὲ τὸ Παλαιόχωρι τῆς Ἀρναίας), ἀλλὰ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ γύρω χωριά. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἐνισχύει καὶ ἡ ὕπαρξη Πύργου, ἐνὸς κτίσματος ποὺ τὸ συναντοῦμε στὰ μεγάλα χωριά. Λείψανα αὐτοῦ τοῦ Πύργου σώζονται ἀκόμη καὶ σήμερα· βρίσκονται μισὸ χιλιόμετρο παρακάτω ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο, σὲ λόφο, καὶ σὲ ἔκταση ποὺ ἀνήκει στὸ Χρίστο Γ. Θεοχάρη καὶ ἔχει τὴν ἐπωνυμία «Πύργος».

Σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ γύρω χωριά ποὺ μέχρι τὸ 1927 εἶχαν ξενικῆς ὀνομασίες, τὸ χωριὸ αὐτὸ εἶχε ἀνέκαθεν τὴν ἐλληνικὴ ὀνομασία Παλαιόχωρα, γι' αὐτὸ μαζὶ καὶ μὲ ὅσα ἄλλα χωριά κράτησαν τὶς ἐλληνικῆς τοὺς ὀνομασίες χαρακτηρίζονταν «Χάσιχα».

Στὰ ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ, σὲ ἀπόσταση 6-8 χιλιομέτρων, σὲ διασῶδη περιοχὴ καὶ σὲ στρατηγικὴ θέση ὑπάρχει ἓνα παλιὸ προβυζαντινὸ Κάστρο μὲ κυκλώπεια τείχη, τὸ «Παλαιόκαστρο». Ἴσως αὐτὸ συνδεόταν μὲ τὴ Θεσσαλονικὴ καὶ τὴ νότια Χαλκιδικὴ μὲ ἓνα μονοπάτι ποὺ ὑπάρχει καὶ σήμερα καὶ περνᾷ ἀπὸ τὶς τοποθεσίες «Δαμασκ'νιά», «Σουρβές», «Μ'πλιά», «Μαριν Λάκκα», «Βατόνια». Ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ δέσποζε στὴν περιοχὴ ἓνα παλιὸ Κάστρο, ἀπ' τὸ ὁποῖο πῆρε τὸ ὄνομά του (Παλαιόκαστρο) τὸ χωριὸ ποὺ παλιὰ λεγόταν «Καϊτζίκι». Στὰ βόρεια συνδεόταν μὲ ἄλλο Κάστρο στὴν τοποθεσία «Κουτοκαρλῆς» («Καστέλλι»). Στὸ σημεῖο αὐτὸ φαίνεται ὅτι ἔσμιγε μὲ τὸν δρόμο ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὰ χωριά ποὺ εἶναι γύρω ἀπὸ τὴ λίμνη τῆς Βόλ-

θης και τῆς περιφερείας Ζαγκλιβερίου και κατευθυνόταν πρὸς τὴν Ἄρναια ἢ και πρὸς τὴν ἀγροτική περιοχή «Ἄγναντος» Μελισσουργου - Στανοῦ, ποῦ ἦταν παλιὰ κατοικημένη και ἀπὸ ὅπου ἴσως περνοῦσε ἡ Ἐγνατία ὁδός, μιὰ και σώζονται «Κάστρα» και ἕνας ἐτοιμόρροπος «Πύργος». Γιατὶ στοὺς συγκοινωνιακοὺς κόμβους γιὰ ἀσφάλεια ὑπῆρχαν Κάστρα, ποῦ συνδέονταν μεταξύ τους. Ἐνάμεσα στὰ δύο Κάστρα «Παλαιόκαστρο», «Καστέλλι» ἦταν ἡ τοποθεσία «Ξεπτέρη Ραχόνι», ὅπου σώζονται λείψανα ἀρχαίου οἰκισμοῦ. Δυτικὰ ἀπὸ τὸ Παλαιόκαστρο περνοῦσε δρόμος ποῦ κατέληγε στὴν τοποθεσία «Σμόλι». Ἐπὶ ἐκεῖ κατέβαινε δρόμος πρὸς «Μαραθούσα», «Παζαρούδα», «Σταυρό», ἀπὸ ὅπου μὲ βοϊδάμαξα οἱ Τοῦρκοι μετέφεραν τοὺς χονδρὸς κορμούς δένδρων (τὰ τομπρούκια) ποῦ ἔκοδαν ἀπὸ τὸ δάσος και μὲ καϊκία τὰ ἔστελναν στὴν Κωνσταντινούπολη. Γι' αὐτὸ μέχρι και σήμερα ὁ δρόμος αὐτὸς λέγεται «Ἀραμπόστρατα» και σ' ἕνα του σημείου, ὅπου ἴσως ἀχρηστεύθηκε και ἐγκαταλείφθηκε κάποιος ζυγὸς ἀμαξιοῦ, «Ἄμαξ' Ἰγός».

Στὶς τοποθεσίες ποῦ εἶναι γύρω ἀπὸ τὸ χωριό, ὅπως «Πουρνάρα», «Λειθαδιώτη Φράγμα», «Γήπεδο», «Λάκκες», «Μπαμπακιές», «Ντελεῖ Μύλο», βρέθηκαν τάφοι μὲ ὀστά, κτερίσματα και ἀγάλματα. Στὴν τοποθεσία «Πουρνάρα» βρέθηκε κεφαλὴ ἀγάλματος ποῦ εἶναι τώρα ἐντοιχισμένη σ' ἕνα σπιτί τοῦ χωριοῦ. Στὸ Σμόλι καθὼς ἔψαχναν γιὰ νὰ βροῦνε τὴν πηγὴ τοῦ νεροῦ ἔσπασαν ἕνα πέτρινο διῶλιστήριο. Στὸ χωράφι τοῦ Βαρβαριώτη, στὸ γήπεδο, στοῦ Ἄλθανοῦ και στὶς «Λάκκες», ὅπου ἐνώνονται τὰ δύο ρεύματα, βρέθηκαν ὑπόγειες σήραγγες.

Ἐκεῖνο ποῦ ἰσχυρισθήκαμε πιὸ πάνω, ὅτι ἡ Παλαιόχωρα εἶχε πιὸ πολλοὺς κατοίκους ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, φαίνεται και ἀπὸ τὸ κτηματολόγιο και τὰ ὀνόματα παλιῶν κατοίκων ποῦ σώζονται σήμερα ὡς τοπωνύμια και ποῦ ὅσα ἢ ἔρευνά μας ἀνακάλυψε τὰ παραθέτουμε μὲ τὴν ἔνδειξη σὲ ποιὸ σημείο σχετικὰ μὲ τὸ χωριὸ βρίσκονται.

1. Ἀθράμι Τούμπα, Ἄνατολικὰ	13. Καλόγηρος, Ἄνατολικὰ
2. Ἀλέξ' Π'γάδ', Ἄνατολικὰ	14. Λιτσιάν' ἀπουλιάνα, Ἄνατολικὰ
3. Ἀνδρειάθ' Π'γάδια, Ἄνατολικὰ	15. Μαλιτᾶ, Ἄνατολικὰ
4. Γερογκουλάθ'κου, Ἄνατολικὰ	16. Μαρίν' Λάκκα, Νότια
5. Γερμανοῦ, Ἄνατολικὰ	17. Μοῦρ' Πλάτανος, Ἄνατολικὰ
6. Γραμματ'κό, Νότια	18. Οὐζούν, Ν.Α.
7. Γκόλ' Τσιαῖρ', Νότια	19. Παπαθκιαιλ'κοῦ, Ἄνατολικὰ
8. Γιαννέλλ' Τσιαῖρ', Ἄνατολικὰ	20. Παπατσιόκ' Πλατάνια, Β.Α.
9. Δημητράκου τούπα, Νότια	21. Πέγκα Βρύσ' Πλατάνια, Ἄνατολ.
10. Κουρμάζ' Λάκκος, Βόρεια	22. Πιτσιᾶ Π'γάδια, Ἄνατολικὰ
11. Κουλουκ'θᾶ χωράφ', Νότια	23. Ραμπατζιάν', Νότια
12. Κούφαρ' ραχόν', Ἄνατολικὰ	24. Σαμαρᾶ Π'γάδια, Ἄνατολικὰ

25. Σαρρή - γκαρνά, Βόρεια	31. Τσιρουνά'κου, 'Ανατολικά
26. Σουσάνας Τρύπα, Ν.Α.	32. Τσιάφ' Λάκκα, 'Ανατολικά
27. Στρίκ' ραχόν', Β.Δ.	33. Τσιασούσ' Τούμπα, Ν.Α.
28. Σκάρδαμ'ς, Ν.Α.	34. Φώτ' Πέτρα, 'Ανατολικά
29. Τσμέν' ραχόν', Β.Δ.	35. Χαίλακκα Τούμπα, 'Ανατολικά
30. Τσιάρ', 'Ανατολικά	

'Αρκετοί από τούς κληρονόμους τών παραπάνω έπωνύμων άλλαξαν όνόματα και έπίθετα, ένώ άλλοι είναι γνωστοί με παρατσούκλια. Μερικά έπίθετα, έλλείπει άρρένων κληρονόμων, εξέλειπαν, όπως

1. Κουτίκας	4. Μανίκας
2. Κιρτσόσης	5. Παπ'τσής
3. Λιμούκας	κλπ.

Παντού έπικρατεί τό παλιό: Παλιόχωρα, Παλιόκαστρο, Παλιοπήγαδο, Παλιόμ'λος κ.ά.

Στά νερά έχουμε τίς όνομασίες:

1. «Τό Παλιοπήγαδο» (ποταμός έν ένεργεία).
2. «'Η Χρούσου» (ποτάμι περιοδικά με νερό).
3. «Τό Σιπουτό» (θύση).
4. «Τό Π'γάδ'» (στό μεσοχώρι σκεπασμένο).
5. «Τό Π'γάδ'» (στό Σταυρό - πουρνάρες σκεπασμένο).
6. «Βουρλιά» (άνατολικά του Σχολείου περι τά 50-100 μέτρα: περιοδικό νερό που άνέβλυζε σαν ποτάμι από διάφορα σημεία: από τό 1931 δέν ξαναβγήκε).

'Υπάρχουν και τρεις νερόμυλοι: οί δύο, ό Παλιόμ'λος και του Γραμματικά, είναι έγκαταλελειμμένοι, και ό τρίτος, του Ντελή, λειτουργεί και σήμερα.

Σέ δύο μόνο παλιά σπίτια του χωριού βρήκαμε χρονολογία άνοιχοδομήσεως και τά δύο χτίστηκαν τό 1875. Είναι τό σπίτι του 'Αθανασίου Κ. Γιουρούδη, που κατεδάφισε τό παλιό και στο καινούργιο που έχτισε διέσωσε τήν πέτρινη πλάκα της άνοιχοδομήσεως του παλιού, και του Γεωργίου 'Αποστόλου Τσιολάκη, που στή Β.Δ. γωνία του έχει τή χρονολογία της άνοιχοδομήσεώς του.

Τριακόσια περίπου μέτρα νότια του «Πύργου» και στα δυτικά του Νεκροταφείου, που είναι στο μέσο της άποστάσεως που χωρίζει τον Πύργο από τό χωριό, ύπήρχε ό παλιός ναός του 'Αγίου Γεωργίου, που έρειπωμένο και μέσα σε συστάδα δένδρων τον θυμούμαστε από τά παιδικά μας χρόνια. Τώρα δέν ύπάρχει πιά: έγινε χωράφι ή τοποθεσία όμως είναι και σήμερα γνωστή με τό όνομα «'Αγιος Γεώργιος». 'Ισως έδώ στα χαμηλά και-γύρω από αυτήν τήν εκκλησία ήταν χτισμένο τό χωριό, που προστατεύονταν από τον «Πύρ-

γο» πού μέχρι πριν λίγα χρόνια υφίστατο. Ίσως ακόμη αργότερα, μετά την άλωση της Κων) πόλεως, τὸ 1543, γιὰ ἀσφάλεια τὸ χωριὸ ἀνέθηκε πιδ ψηλά, ὅπου ἔχτισαν τὴν ἐκκλησία καὶ πάλι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, πού τὸ 1914 τὴν ἀντικατέστησαν μ' αὐτὴν πού σήμερα ὑπάρχει.

Ἀνατολικά στὴν παλιὰ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ὑπάρχει τὸ Νεκροταφεῖο, ὃ Ἁγιὸς Ἀθανάσιος. Ὁ ναὸς τοῦ νεκροταφείου χτίστηκε τὸ 1901 πρὸς τιμὴν καὶ πάλι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἴσως γιὰτὶ στὴν ἀνοικοδόμησή του συνέβαλε ὁ Γεώργιος Βαρβαριώτης (παπποῦς τοῦ σημερινοῦ Γεωργίου Βαρβαριώτου) καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖ κοντὰ ὑπῆρχε ὁ παλιὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ὁ παλιὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἦταν στὸ μέσο σχεδὸν τοῦ καινούργιου ναοῦ. Ἦταν μικρὸς, χαμηλὸς καὶ μὲ μικρὰ παράθυρα. Δὲν κἀηκε στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821. Αὐτὸν τὸν παλιὸ μικρὸ ναὸ ὅταν τὸ 1912 ἀπελευθερώθηκε ἡ Μακεδονία ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ μὲ ζῆλο καὶ ἐνθουσιασμὸ ἀποφάσισαν νὰ ξαναχτίσουν. Ἔτσι, τὸ 1914 στὴν αἴθουσα τοῦ παλιοῦ σχολείου, δίπλα στὴν ἐκκλησία, ἡ «Ἀδελφότητα» τοῦ χωριοῦ μὲ 50 λίρες πού διέθετε καὶ μὲ μηχανικὸν τὸν Ἀθανάσιο Κάλφα ἀπὸ τὴν Ἀρναία ξαναχτίσε τὸν σημερινὸ μεγαλοπρεπῆ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Ὁ αἰωνόβιος ἀειμνηστὸς Γρηγόριος Ν. Καμπούρης μᾶς εἶπε ὅτι τὴν πέτρινη πλάκα πού οἱ προπάπποι μας τοποθέτησαν στὴν Ἁγία Τράπεζα τῆς παλιᾶς ἐκκλησίας τὴν ἔδωκαν στὴν τοποθεσία «Λουρίτη» πού ἀπὸ τότε τὴν ὀνόμαζαν «Ἁγία Τράπεζα» καὶ ἔδειχναν τὸ σεβασμὸ τους στὴν τοποθεσία ἐκεῖνη. Ὁ ἴδιος γέροντας μού εἶπε ὅτι τὰ παράθυρα τῆς ἐκκλησίας μας ἦταν πιδ μικρὰ ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῶν Ριζῶν γιὰτὶ ἡ ἐκκλησία στὰ Ριζὰ ἔγινε αργότερα ἀπὸ τὴ δικὴ μας, ὁπότε εἶχαν κάπως χαλαρώσει τὰ ἀπαγορευτικὰ μέτρα τῶν Τούρκων³¹.

Περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὴν καινούργια ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (1914-1922) εἶναι δημοσιευμένα στὸ 7ο τεῦχος τῶν «Χρονικῶν τῆς Χαλκιδικῆς».

Στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου σώζονται τὰ ἐξῆς παλιὰ ἀντικείμενα:

1. Στέφανα γάμου (εἶναι μεταλλικά).
2. Πολυέλαιος (εἶναι ἀνηρτημένος στὸ ναὸ τοῦ νεκροταφείου).
3. Ἡ Σταύρωση (χρησιμοποιεῖται καὶ σήμερα στὴν ἐκκλησία).

31. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 760: «Ἡ ἐπίδειξις μεγαλοπρεπείας προσέκρουεν εἰς τὸν φανατισμὸν τῶν Τούρκων καὶ προκάλει νέας ἀπαγὰς καὶ καταπίσεις. Ἐν τῇ λατρείᾳ ἐπεκράτει πτωχεία καὶ ταπεινότης. Οἱ ναοὶ ἦσαν μικροὶ καὶ ταπεινοί. Καὶ τὸ ἀπαιτούμενον ὕψος ἐλάμβανον πολλάκις διὰ τῆς ἐκσκαφῆς τοῦ ἐδάφους, ὥστε ἐξωτερικῶς ἦτο ἀπαράτηρον, ἔφθανε δὲ τις εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ κατερχόμενος βαθμίδας τινάς».

4. Τὰ ἐπιμόθια (εἶναι ἔργα τοῦ ζωγράφου Ἀναστασιάδου ἀπὸ τῆ Βέροια, τοῦ ἔτους 1894)³².

Ἐπὶ ἄλλοις ἐχρημάτισαν ἱερεῖς στὴν Παλαιόχωρα, ἔχουμε στοιχεῖα μόνο γιὰ τοὺς παρακάτω δικτῶ:

1. Παπατσιώκης (δείχνουν τὰ τοπωνύμια - ἀγνώστου χρονολογίας).
2. Παπαβασιλικός (δείχνουν τὰ τοπωνύμια - ἀγνώστου χρονολογίας).
3. Χρίστου καὶ Ἀσημίνας (ψυχοχάρτι Μαγ. Γ. Παλούδη - ἀγνώστου χρονολογίας).
4. Παπακούλας (Κούλας ἐκ Ριζῶν - μετὰ τὸ 1800).
5. Παπαζιάκας Δημήτριος (Ζιάκας - πρὸ τοῦ 1900).
6. Παπαζιάκας Γεώργιος (ἀπὸ τὸ Παλαιοχώρι Ἀρναίας ἀργότερα πηγὴ στὸ Γιθά, ὅπου καὶ ἀπεβίωσε - μετὰ τὸ 1930).
7. Παπαϊωάννης Βρασταμνός (πρὸ τοῦ 1900 καὶ μέχρι τὸ 1934).
8. Παπανικόλαος Ἀθ. Καράδατος (γεννήθηκε τὸ 1901 - ἀπὸ τὸ 1931 μέχρι 1977 εἶναι ὁ ἱερέας τοῦ χωριοῦ μας. Ἐσχάτως ἔλαβε σύνταξη).

Ἐνα κειμήλιο, μιὰ ἔγγραφη μαρτυρία, ποὺ δείχνει ὅτι πρὶν ἀπὸ 250 χρόνια ὑφίστατο ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ κατὰ συνέπεια τὸ χωριό μας, εἶναι ἓνα παμπάλαιο Ἱερὸ Εὐαγγέλιο, τυπωμένο τὸ ἔτος αψιθ (= 1719) παρὰ «Νικολάου Γλυκεῖ ἐξ Ἰωαννίνων», καὶ τὸ ὅποιο ἔχει τὴν ἐξῆς ιδιόχειρη ἀφιέρωση ἑνὸς μοναχοῦ, ἴσως τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὀνόματι Κοσμᾶ: «αὐτὸ τὸ ἱερὸν αἰφαγγέον ἀφιερώνεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου μεγαλομάρτυρος γεωργίου, διὰ μνημόσυνον αἰώνιον» (αψλε' = 1735) (Εἰκ. 5).

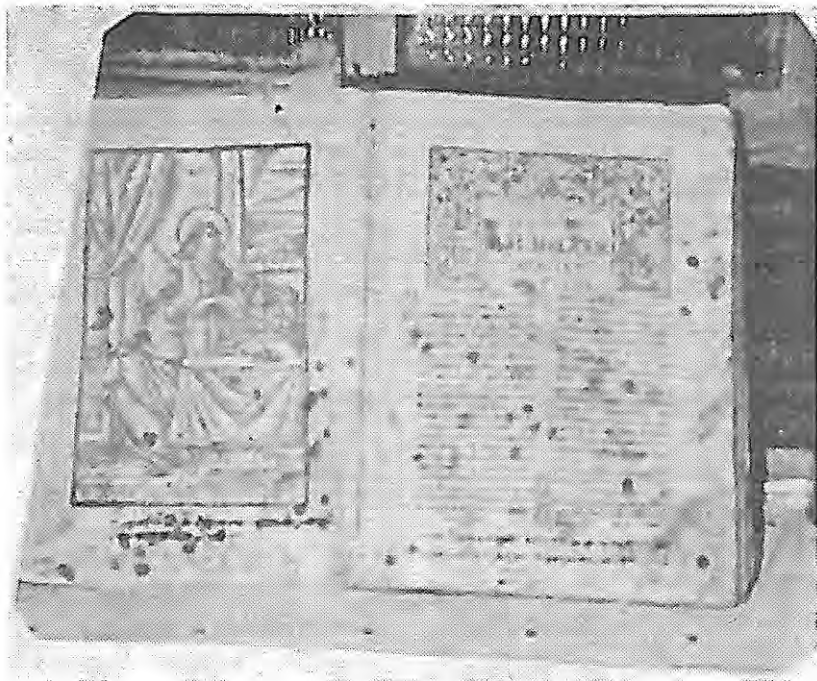
Σύζεται ἀκόμη ἓνα Τριώδιον (Ἰωάννου καὶ Σπυρίδωνος αὐτοδέλφων Βελούδων - ἔτος 1856) μὲ τὴν ἀφιέρωση: «Ἀφιέρωθη τὸ παρὸν τριώδιον παρὰ τοῦ Ὁσιοτάτου γερο - Μερκουρίου Βατοπεδίου εἰς μνημόσυνον ἐν τῷ Ναῷ Ἁγίου Γεωργίου Παλαιοχώρας Σιποτνικίων, ἔτος (1867) Δεκέμβριος 30». Ἀπὸ τὴν ἀφιέρωση αὐτὴ ἀποδεικνύεται ὅτι ἀπὸ τὸ 1867 ὑφίστατο ἡ Παλαιόχωρα καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἀκόμη, ὅτι ἀπὸ τότε τὸ χωριὸ κρατοῦσε τὸ ὄνομα Σιποτνίκια. Τὸ ὅτι γράφηκε «Παλαιόχωρα - Σιποτνικίων» ἔγινε γιὰ ταχυδρομικὴ συνεννόηση καὶ δὲν εἶναι δηλωτικὸ ὑποταγῆς, πράγμα ἀγνώστο καὶ ἀνιστόρητο στὴ γενιὰ τῆ δικῆ μας καὶ τῶν παππούδων μας.

Ἐπὶ ἄλλοις ἔχουμε καὶ ἓνα ἄλλο Τριώδιο (παρὰ Δημητρίου Θεοδοσίου ἐξ Ἰωαννίνων - 1783) μὲ τὴν ἐξῆς ἀφιέρωση: «Τὸ παρὸν τριώδιον μεθ' ἑνὸς Εὐχολογίου καὶ μιᾶς Παρακλητικῆς δεδεδεμένων καὶ τῶν τριῶν ἢ ἐν Ἁθῶν Ἱερὰ τοῦ Βατοπεδίου Μονῆ ἀφιερῶνται εἰς τὸν ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Ἀρδαμερίῳ χω-

32. Ὁ Ἀναστασιάδης εἶχε ἀρραβωνιαστῆ μὲ τὴν Εὐαγγελὴ Χρ. Τσιότρα, μετέπειτα σύζυγο Γ. Τζιότζιου ἀπὸ τὰ Ριζά. Ἡ Εὐαγγελὴ, μετὰ τὴν διάλυση τῶν ἀρραβῶνων τῆς, χάρισε τὸ μεγάλῃς ἀξίας μαντήλι ποὺ τῆς δώρησε ὁ μνηστήρας τῆς στὴν Ἁγία Τράπεζα.

ρίφ 'Παλαισχωράς' 'Ιερὸν Ναὸν τῆς 'Οσιομάρτυρος Παρασκευῆς κατ' αἰτησιν, τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1880».

Ἀπὸ τὴν ἀφιέρωση αὐτὴ ὑπαγραμμίζουμε ὅτι καὶ πάλι τὸ χωριὸ μας ὀνομάζεται Παλαιόχωρα, τοποθετεῖται στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία Ἀρδαμείρου καὶ ὅτι στὴν Παλαιόχωρα ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς.

Εικόνα 5.

Σώζεται ἀκόμη καὶ ἓνα Πεντηκοστάριο (ἀνατυπωθὲν τὸ ἔτος 1805 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεὶ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων) μετὴν ἔνδειξη: «Ἐν τευξομένοις. — Γεώργιος Ἱεροδιάκονος Σουγδούρης — ἔτος 1881».

Εὑρίσκεται ἐπίσης μία Χρηστοθήθεια (Νικοδήμου Ἀγιορείτου Λόγοι) ποὺ στὴν Εἰσαγωγή ἔχει ἐπιστολὴ ἐπικυρωτικὴ τῆς ὠφελείας τοῦ βιβλίου γραμμένη ἀπὸ τὸν πρῶτον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τοῦ ἔτους αψιθ (= 1719) Δεκεμβρίου Ε'.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι ἄδετο καὶ ὅπως μᾶς εἶπε ὁ ἱερέας Παπανικόλαος Καραβάτος τὸ δώρησε στὴν ἐκκλησίαν ὁ ἀείμνηστος Χρῆστος Δημ. Μπάτσιος, ποὺ τοῦ τὸ εἶχε ἀφήσει ὁ πεθερὸς του ἱερέας Παπαϊωάννης Βρασταμινός, ποὺ ἦταν ὁ προκατόχος τοῦ σημερινοῦ ἱερέα τῆς Παλαιόχωρας.

Υπάρχει και ένα άλλο Πεντηκοστάριο (Σπυρίδωνος Ἱερομονάχου Ζερβοῦ - ἔτους 1902).

Σώζεται και χειρόγραφη ἀκολουθία τῆς Ὁσιομάρτυρος Παρασκευῆς γραμμένη τὸ 1904 ἀπὸ τὸν δημοδιδάσκαλο τῆς Παλαιόχωρας Γεώργιο Κουτζιαμάνη.

Τέλος, ἀπὸ τὴν σειρά τῶν Μηναίων (Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ — ἐν Βενετία τυπογραφείου Ἑλληνικὸν Ἅγιος Γεώργιος — 1852) σώζονται τὰ ἐννέα και λείπουν τῶν μηνῶν Σεπτεμβρίου, Ὀκτωβρίου και Νοεμβρίου. Στὸ μηνιαῖο τοῦ Μαΐου ὑπάρχει ἡ σημείωση: «τὴν 1ην Μαΐου (1875) (ὀπογραφή) JEORGIOS STERGIU (δηλαδή, Γεώργιος Στεργίου) - διδάσκαλος».

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικά βιβλία - κειμήλια ὑπάρχουν στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου και ἀξιόλογες εἰκόνες, ποὺ εἶναι οἱ παρακάτω ἀναφερόμενες:

1. Ἰωάννου Προδρόμου (μεγάλη, τοῦ 1853).
2. Παντοκράτορος (μεγάλη, τοῦ 1854).
3. Ἐλεούσας (μεγάλη, τοῦ 1854).
4. Πέτρου και Παύλου (μέτρια, τοῦ 1856· εἶναι τώρα στὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Σχολείου).
5. Ἁγίου Νικολάου (μέτρια, τοῦ 1861· δωρεὰ Νικ. Θεοδοσίου) (δηλαδή Νικολ. Καμπούρη).
6. Παντοκράτορος (μικρή, τοῦ 1873· εἶναι πρὶν ἀπὸ τὶς εἰκόνες τοῦ τέμπλου).
7. Ἰωάννου Προδρόμου (μικρή, τοῦ 1875· εἶναι πρὶν ἀπὸ τὶς εἰκόνες τοῦ τέμπλου).
8. Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ (μέτρια, ἴσως τοῦ 1888).
9. Ἁγίων Ἀναργύρων (ὑπάρχει ἀφιέρωση μισοσβυσμένη).
10. Ἁγίου Γεωργίου (μεγάλη, στὸ προσκυνητᾶρι, χωρὶς χρονολογία).
11. Ἀναστάσεως (μέτρια).
12. Ἁγίου Γεωργίου (ἔχει χρονολογία 1273, εἶναι δηλαδή ζωγραφισμένη πρὶν 704 χρόνια!).

Οἱ εἰκόνες ποὺ εἶναι ζωγραφισμένες σὲ χονδροπελεκημένο σανίδι εἶναι οἱ πιὸ παλιές. Οἱ εἰκόνες τοῦ ναοῦ τοῦ Νεκροταφείου εἶναι νεώτερες, ἀφοῦ ὁ ναὸς χτίστηκε τὸ 1901, εἶναι κάπως ἄτεχνες και σὲ μερικές ὁ μουσαμᾶς ἔχει φθαρεῖ.

Πρὶν κλείσουμε τὸ κεφάλαιο αὐτὸ ποὺ ἀφορᾶ τὴν Παλαιόχωρα, ἀξίζει νὰ παραθέσουμε τὸν κατάλογο ἐκείνων ποὺ ἐχρημάτισαν κατὰ καιροὺς δάσκαλοι στὸ χωριὸ μας και ποὺ εἶναι οἱ ἐξῆς:

1. Στεργίου Γεώργιος	1875	Βλέπε σημείωση Μηγαίου Ματού έκδόσεως 1852.
2. Κουτζιαμάνης Γεώργιος	1904	Ἐπὶ τὴν Κοζάνη· ἔγραψε ἀκολουθία Ὁσίας Παρασκευῆς.
3. Ἀστεριάδης Δημήτριος		Ἐπὶ τὸ Βόλο· μετέπειτα ἱερέας Δουμιπιῶν
4. Βαφειάδης Γεώργιος		Ἐπὶ τὸ Ἀδάμ· μετὰ δικολάβος Ζαγκλιβερίου
5. Πανώρης Γεώργιος		Ἐπὶ τὸ Παλαιοχώρι Χαλκιδικῆς
6. Καϊμάκης Δημήτριος		Ἐπὶ τὴν Γαλάτιστα, ὅπου ἀργότερα ἐγίνε καὶ ἱερέας.
7. ; Πασχάλης		Ἐπὶ τὸ Λειβάδι
8. Μπαίλας Ἀργύριος		Ἐπὶ τὴν Γαλάτιστα
9. ; Ζαχαρίας		Ἐπὶ τὸ Βάβδο
10. Καλούδα Γραμμένου		Ἐπὶ τὸ Ἀδάμ
11. Παπαγιάννης Δημήτριος	1920	Ἐπὶ τὸν Ταξιάρχην
12. Παπακωνσταντίνου Χριστίνα	1920	Ἐπὶ τὴν Στενήμαχο Βουλγαρίας
13. Μαυρίδης Κωνσταντίνος	1921	Ἐπὶ τὴν Θράκην· σκοτώθηκε ἐπὶ τὴν Μ. Ἀσίαν
14. ; Ἄννα	1921	—
15. Μπαρῆς Χρῆστος		Ἐπὶ τὸ Παλαιόκαστρο Χαλκιδικῆς
16. Γιαννόπουλος ;		
17. Χλωρίδης Ἀριστείδης	1926	Ἐπὶ τὴν Σάντα τοῦ Πόντου
18. Δράγουλα Μαρία	1926	Ἐπὶ τὴν Θράκην (χῆρα)· παντρεύτηκε τὸν Χλωρίδην Ἀριστείδην.
19. Αἰκατερινάκης Ἀπόστολος	1929	Ἐπὶ τὸν Πολύγυρο
20. Λειβαδιώτης Κυπαρίσσης	1929	Ἐπὶ τὴν Καλάνδρα Χαλκιδικῆς· πέθανε.
21. Μπάριμα Ζαῖρα	1930	Ἐπὶ τὴν Κέρκυρα
22. Μπανάβας Γεώργιος		Ἐπὶ τὸν Πολύγυρο Χαλκιδικῆς
23. Παπαγιάννης Μιλτιάδης	1935	Ἐπὶ τὸν Ταξιάρχην Χαλκιδικῆς
24. Νίκου Ἀντιγόνη	1935	Ἐπὶ τὸν Ταξιάρχην Χαλκιδικῆς
25. Τσιότρας Δημήτριος Βασ.	1936	Ἐπὶ τὴν Παλαιόχωρα Χαλκιδικῆς
26. Βασιλειάδου Νίκη	1936	Ἐπὶ τὴν Μ. Ἀσίαν· σύζυγος Ἀθαν. Καραβάτου· κάτοικος Παγκρατίου Ἀθηνῶν.
27. Κουγιουμτζῆς Ἰωάννης		Ἐπὶ τὸν Πολύγυρο Χαλκιδικῆς. Ἀπεβίωσεν.
28. Κυδερνήτης Ἰωάννης		Ἐπὶ τὸ Βάβδο Χαλκιδικῆς
29. Πολυμένος Δημήτριος		Ἐπὶ τὸ Ζαγκλιβέρι Λαγκαδᾶ

30. Πανουριά Κούλα	Ἐπὶ τὴ Ν. Γωνία Χαλκιδικῆς
31. Καρτσιώτης Μιχαὴλ (κοινοτικός)	Ἐπὶ τὰ Πετροκέρασα Χαλκιδικῆς
32. Τζαθάρας Δημήτριος	Ἐπὶ τὴν Πελοπόννησο
33. Καραβάτος Ἰωάννης Σαραφιανός	Ἐπὶ τὴν Παλαιόχωρα Χαλκιδικῆς
34. Ἀναγνωστάκη Ἀγγελικὴ (Κικὴ)	Ἐπὶ τὴν Κρήτη. Παντρεύτηκε τὸν Ι. Καραβάτο.
35. Μπαρῆς Ἀντώνιος	Ἐπὶ τὴν Ἐλευθεροπόλιν Κασσάνδρας
36. Καραβάτου Ἐλένη	Ἐπὶ τὴν Παλαιόχωρα Χαλκιδικῆς. Παντρεύτηκε τὸν Ἀ. Μπαρῆ.
37. Διδῆς Πέτρος	Ἐπὶ τὸ Ζαγκλιθέρι Λαγκάδα.

Τὸ Νηπιαγωγεῖο τῆς Παλαιόχωρας ἰδρύθηκε τὸ σχολικὸ ἔτος 1969 - 1970 μὲ πρώτη νηπιαγωγὸ τὴν Παπαπαναγιώτη Διασημή.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔθνη, τὰ ἔθιμα καὶ τὴ γλῶσσα τῆς Παλαιόχωρας, πού εἶναι περίπου τὰ ἴδια σὲ ὅλα τὰ χωριά τῆς Χαλκιδικῆς, παραπέμπουμε τὸν ἐνδιαφερόμενο ἀναγνώστη στὸ 7ο τεύχος τῶν «Χρονικῶν τῆς Χαλκιδικῆς», ὅπου καταχωρήθηκαν ὅλα τὰ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα, πού ἀρκετὰ μαγνητοφωνήθηκαν προηγουμένως.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στις σελίδες πού προηγῆθηκαν ἐπιδιώξαμε νὰ τονίσουμε ὅτι:

α) Στὰ παλιὰ χρόνια ὅλα τὰ Ζερβοχώρια ἦταν σὲ καλύτερη μοῖρα, γιατί ὀρισκόντουσαν ἐπάνω στὴν Ἐγνατία ὁδὸ, σ' ἓνα δρόμο πού μὲ τὴ διακίνηση τῶν ἐμπορευμάτων καὶ στρατευμάτων ἔβγαζε τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση, τὴν Εὐρώπη μὲ τὴν Ἀσία, τὴ Ρώμη μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴ Ρωμαϊκὴ μὲ τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία.

β) Τὰ Ζερβοχώρια ἦταν ἰσάξια μὲ τὰ παραλιακὰ χωριά τῆς νότιας Χαλκιδικῆς, γιατί ἐνῶ ἐκεῖνα εἶχαν τὴν παραθαλάσσια συγκοινωνία, τὰ δικά μας εἶχαν τὴ χερσαία.

γ) Ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι πῆραν ὅλα τὰ καμπίσια χωράφια τῶν Ζερβοχωρίων, οἱ κάτοικοι ἀναγκάστηκαν νὰ ἀποτραβηχτοῦν πρὸς τὰ ψηλῶματα καὶ τὰ βουνά.

δ) Κάτω ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν σημερινῶν χωριῶν ὑπάρχουν πολλὰ ἀρχαῖα κτίσματα.

ε) Τὰ ἔλη τῶν λιμνῶν καὶ τὰ βουνά πρὸς τίς ὄχθες τῶν λιμνῶν Βόλθης καὶ Ἁγίου Βασιλείου καὶ ἡ συντόμιση τῆς ἀποστάσεως δείχνουν ὅτι ἀπὸ κεῖ περνοῦσε ἡ Ἐγνατία ὁδός.

στ) Στρατιωτικὲς καὶ πολιτικὲς φυσιογνωμίες προσέφεραν πολλὰ στὴ γενέτειρά τους καὶ γενέτειρά μας καὶ στὴν Ἑλλάδα γενικότερα.

ζ) Στα 500 χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας τὰ κάπως ἀπόμερα Ζερβοχώρια ἔγιναν τὸ καταφύγιο πολλῶν κατατρεγμένων Ἑλλήνων καὶ οἱ ἀπάτητες ἀπὸ τοὺς Τούρκους πλαγιῆς τοῦ Χολομώντα ἔσωσαν πολλοὺς ἀπὸ τὸν κίνδυνο τοῦ κατακτητῆ.

ΓΙΑΝΝΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΟΛΛΟΥΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΙΩΤΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΠΟΥ ΤΟ 1821 ΣΥΝΕΧΙΣΑΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΩ ΕΛΛΑΔΑ

Ὁ συναξιούχος δημοδιδάσκαλος κ. Ἄθων. Μπαφίλας, ἀπὸ τῆ Γαλατίστα κατέθεσε στὰ γραφεῖα τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρείας Χαλκιδικῆς δυὸ ἀντίγραφα ἐγγράφων τοῦ μακαρίτη Ἄθων. Βελώνη, ποὺ ἀφοροῦν στὸν ἀγωνιστὴ τοῦ 1821 Δημήτριον Ἀθανασίου Γαλατσιάνου.

Τὸ πρῶτο εἶναι ἀντίγραφο πιστοποιητικοῦ τοῦ Δημάρχου Σκοπέλου, ὅπου ἐγκαταστάθηκε μετὰ τὴν Ἐπανάσταση ὁ παραπάνω Ἀγωνιστής, μὲ ἡμερομηνία 4 Μαρτίου 1841 καὶ τὸ δεύτερο τῶν στρατηγῶν Βάσ. Μαυροβουνιώτη, Θ. Γρίβι κλπ., μὲ ἡμερομηνία 22 Μαρτίου 1846. Καὶ στὰ δυὸ ὑπάρχουν ἰδιόχειρες σημειώσεις τοῦ Ἄθων. Βελώνη, ὡς ἑξῆς :

Στὸ πρῶτο :

Ἀντίγραφον τοῦ παρόντος ἐγγράφου, γραμμένου διὰ γραφομηχανῆς, μοὶ ἔδωκεν ὁ ἐν Σκοπέλῳ κάτοικος Ἱερεὺς καὶ Ἐφημέριος τῆς Ἐνοριακῆς Ἐκκλησίας Παναγίας Φανερωμένης Αἰδεσ. Νικόλαος Γαλατσιάνος, ἀπόγονος ἢ μάλλον ἐγγονὸς τοῦ ἀναφερομένου Δημητρίου Ἀθανασίου Γαλατσιάνου, διὰ νὰ κατατεθῆ στὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Συλλόγου τῆς Χαλκιδικῆς, ὅταν θὰ γίνῃ οὗτος. Τὸ παρὸν ἀντίγραφον τὸ ἀντέγραψεν ὁ γηραιὸς μὲν τὴν ἡλικίαν ἀλλὰ νεάζων τὸν ζῆλον καὶ τὴν Ἐθνικὴν καὶ Χαλκιδικιώτικην ὑπερηφάνειαν ἰατρὸς Δημήτριος Ἐμμ. Χατζόγλου, διὰ νὰ σταλῆ εἰς τὴν Σχολικὴν Βιβλιοθήκην τῆς ἀγαπητῆς του γενετήρας Γαλατίστης, ὡς ἕνας τίτλος τιμῆς, ὅτι ἐν ἑκ τῶν τέκνων τῆς ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐπισήμως, ὡς ἐξυπηρετήσαν τὴν Ἐθνικὴν ὑπόθεσιν κατὰ τὰς κοσμογονικὰς ἐκείνας ἡμέρας τῆς Ἐθνικῆς Ἐπαναστάσεως τῶν ἐτῶν 1821 - 1829.

Στὸ δεύτερο :

Ἀντίγραφον τοῦ παρόντος ἐγγράφου ἔλαβα ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐκ τοῦ πρωτοτύπου τὴν 2 Μαΐου 1935, εὕρισκόμενος ἐν Σκοπέλῳ τῆς νήσου Σκοπέλου καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἐκεῖ διαμένοντος Ἱερέως τῆς Ἐκκλησίας Παναγίας Φανερωμένης κ. Νικολάου Γαλατσιάνου,

ἀπογόνου ἢ μᾶλλον ἐγγόνου τοῦ ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἀναφερομένου Ἀγωνιστοῦ Δημητρίου Ἀθανασίου τοῦ ἐκ Γαλατίστης Χαλκιδικῆς κλπ. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 21 Μαΐου 1935. Ὑπογραφή : Ἀθαν. Βελώνης.

Τὸ πρῶτον ἔγγραφον ἔχει ὡς ἑξῆς : (Διατηρεῖται ἢ ὀρθογραφία του).

Χρονολογῶ τὰς στρατιωτικὰς ἐκδουλεύσεις μου : Ἡμε τὴν πατρίδα Μακεδῶν, ἐκ Γαλατίστης τῶν Μαδεμίων, ἐτῶν 41, τοῦνομα Δημήτριος, ὁ πατήρ μου ἦτο ποιμὴν.

Ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως :

1822. Μὲ Χ΄ Ἰησοῦν ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Στρατηγοῦ Νικήτα εἰς τὰς τὰ Ταβερνάκια τῆς Πελοποννήσου μάχας μετὸν Μαχμούτ πασιᾶ Δράμαλη. Τὸ ἴδιον ἔτος ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ αὐτοῦ Στρατ. Νικήτα εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἀκράταν πολυορκίαν καὶ μάχην ἐξολοθρευτικὴν τῶν αὐτῶν στρατευμάτων τοῦ Δράμαλη. Τὸ ἴδιον ἔτος εἰς τὴν πολυορκίαν τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Στρατ. Νικήτα, ἕως οὗ παρεδόθη τὸ φρούριον εἰς ἡμᾶς.

1823. Εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Καρύστου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Στρατηγοῦ Νικ. Γρηζιώτου μετὰ στρατιώτας ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου 15 : δέκα πέντε εἰς διαφόρους ἀκροβολιστικὰς μάχας εἰς τὰς ὁποίας ἐπληγώθησαν δύο σύντροφοί μου, ἀφ' ὧν ὁ εἰς ἀμέσως ἀπέθανε. Τὸ ἴδιον ἔτος μετὸν Κ. Γιανὸν Χαλκιᾶν μετὸς αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου στρατιώτας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Στρατ. τῆς Εἰβοίας Δ. Νικολάου εἰς τὴν κατὰ τὰ Τριαλὰ μάχην μετὸν Μπικρόφτζαλη πασιᾶ κλπ. Τὸ ἴδιον ἔτος μετὸν Κ. Ἀναστάση Στάμου (στόμου) Βούλγαρη μετὸς αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου Στρατιώτας εἰς τὰ Χανιά τῆς Κρήτης ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κυρίου Χ΄ Ἐμμανουὴλ Τουμπάζη καὶ εἰς Ρέθυμνο εἰς ἀκροβολιστικὰς μάχας.

Τὸ ἴδιον ἔτος ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Κυριακούλη μετὸς αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου στρατιώτας ἐμβήκαμεν μετὰ προδοσίαν εἰς τὸ φρούριον τῆς Γραμβούσης ἀπὸ τὸ ὁποῖον προλαβόντες οἱ τότε κατέχοντες Τούρκοι μᾶς ἔξωσαν μετὰ φθοράν μας.

1824. Εἰς Ὑδραν μετὸν Χ΄ Ἠλίαν μετὸς αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου στρατιώτας.

1825. Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Στρατηγοῦ Χ΄ Ἰησοῦ εἰς Νεόκαστρον μετὸς αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου στρατιώτας, ἀπὸ

τούς όποιους εἰς τὰς μετὰ τοῦ Ἡμπραῆμ πασιᾶ ἐκεῖ μάχας ἔσκοτώθηκαν πέντε σύντροφοί μου, ἐπληγώθην καί ἐγὼ εἰς τὴν ἀρισταθερὰν χεῖρα μὲ ἄλλους δύο συντρόφους μου τὸ ἴδιον. . . ἀφ' οὗ ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τὴν ἐν Νεοκάστρω πολιορκίαν εἰς Ἀκροκόρῃθον. . . Ὑπὸ τὴν φρουραρχίαν τοῦ Σωτηράκη καί εἰς Ἀθήνας ἐπομένως ὑπὸ τοῦ Γούρα.

1826. Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀρχοντοπούλου εἰς τὸν Πειραιᾶ μὲ 20 ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν μου στρατιώτας εἰς τὰς μετὰ τοῦ Κιουταχῆ ἐν Ἀθήναις μάχας.

1827. Εἰς τὴν κατὰ Τρίκερι ἐκστρατείαν μὲ τοὺς αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν μου στρατιώτας εἰς τὰς μετὰ τοῦ Ταχῆρ ἀγά καὶ Νούρια πὲς διαφόρους μάχας, εἰς τὰς ὁποίας καί ὁ ἴδιος πολέμων ἔσκοτώθη.

1828. Εἰς τὴν χιλιαρχίαν Καρατάσιου ἐπροβιάσθην μὲ βαθμὸν εἰκοσιπεντάρχου.

1820, Εἰς τὸ τάγμα Ἀποστολάρα μὲ τὸν αὐτὸν βαθμὸν ταξιαρχικός. Ἐπειτα μὲ διαταγὴν τῆς Σ. Κυβερνήσεως μετὰ καὶ ἄλλων 4 Ταξιαρχικῶν εἰκοσιπεντάρχων διωρίσθην εἰς τὴν πολιταρχίαν τῆς Σκοπέλου, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκεῖ Διοικητῶν, τῆ 22 Ἀπριλίου 1833.

Ἐν Καινούργιῳ Χωρίῳ τῆς μενδενίτσες.

Ὁ τυφλὸς ὑπήκοος

Δημήτριος Ἀθανασίου, Θεσσαλονίκης.

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ τῆ 30 Ἀπριλίου 1833, Καινούργιο Μενδενίτσες. Ἡ Ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία Μενδενίτσες.

(Τ.Σ.) Ἡ. Γκολφόπουλος

Γεροαβγέρος.

Ἴσον ἐξ ἴσου. Ἐν Σκοπέλῳ τὴν 4 Μαρτίου 1841.

Ὁ Δήμαρχος Σκοπέλου Γ. Καμπούρης.

Τὸ παρὸν ἀντίγραφον ἐξεδόθη ἐν Βόλῳ τῆ 10 Αὐγούστου 1929 ὑπὸ τοῦ κατέχοντος τὸ πρωτότυπον (δηλαδὴ ἀντίγραφον ἐκδοθὲν τὸ 1841) κ. Νικολάου Γαλατσιάνου, τηρηθείσης τῆς ὀρθογραφίας τοῦ πρωτοτύπου).

Τὸ δεύτερον ἔγγραφον :

Χαρτόσημον τάξεως Δρχ. 1.

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟΝ

Οἱ ὑποφαινόμενοι πιστοποιοῦμεν ὅτι ὁ φέρων τὸ παρὸν πιστοποιητικὸν ἔγγραφον Κύριος Δημήτριος Ἀθανασίου ἐκ Γαλατίστης τῆς Μακεδονίας, ἐξ ἀρχῆς τοῦ Ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος ἔλαβε τὰ ὄπλα ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας καὶ ὑπηρετήσῃ τὴν Πατρίδα στρατιωτικῶς ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1829. Τὸ πρῶτον κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ δεύτερον ἀποτυχόντος τοῦ ἐκεῖσε πολέμου, εἰς διαφόρους κατὰ τῶν ἐχθρῶν μάχας, κατὰ τὴν ἀνὰ χεῖρας του στρατιωτικὴν ἔκθεσιν καὶ ὅτι καθ' ὅλας ταύτας τὰς μάχας ἔδειξε μεγάλην γενναϊότητα, πληγωθεὶς κατὰ τὸ Νεόκαστρον, διαγωγὴν ἄμεμπτον καὶ εὐπέθειαν εἰς τοὺς ἀνωτέρους του καὶ ὅτι ἔφερε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ ἱκανοὺς στρατιώτας. Ὅθεν ἐπειδὴ δὲν ἐπληρώθη μέχρι σήμερον διὰ τὰς προσωπικὰς του στρατιωτικὰς ταύτας πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐκδουλεύσεις, ἐκδίδομεν αὐτῷ τὸ παρὸν πιστοποιητικὸν ἔγγραφον, δυνάμει τοῦ ὁποῖου συστηθεὶς ὅπου ἀνήκει, λάβῃ τὸ δίκαιόν του καὶ ὑποφαινόμεθα.

Τῆ 22 Μαρτίου 1846 ἐν Ἀθήναις.

(Ἵπογραφαί): Νικόλαος
 Βάσος Μαυροβουινιώτης

 Θεοφάνης Σιατιστεύς
 Νικηταρᾶς Σταματελόπλο
 Θ. Γρίβας

Ἐπικυροῖ τὸ γνήσιον τῶν ὀπισθεν ἐπτὰ ὑπογραφῶν.

Ἀθῆναι τῆ 1 Ἀπριλίου 1846. Ὁ ἐκπληρῶν χρεὴ Δημάρχου
 (Τ.Σ.) Σπ. Βενιζέλος

Ἐπικυροῦται τὸ γνήσιον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἐκπληροῦντος χρεὴ Δημάρχου Ἀθηνῶν Δημαρχιακοῦ παρέδρου κ. Σπ. Βενιζέλου.
 Ἀθῆναι τῆ 1 Ἀπριλίου 1846. Ὁ Νομάρχης Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας
 (Τ.Σ.) Ἵπογραφή δυσανάγνωστος.

ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ *

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ - ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

Είναι δύσκολο για τὸ συλλέκτη τῶν λαογραφικῶν στοιχείων, μέσα ἀπὸ τὰ τόσα πού υπάρχουν στὰ ἑλληνικά χωριά, νὰ δώση τὰ καλύτερα καὶ γνησιότερα ἀπ' ὅλα ἐκεῖνα πού θὰ ἔχη τὴν τύχη νὰ συγκεντρώση.

Κι ἐγὼ πῆρα ὅ,τι νόμιζα πὺς ἦταν τὸ καλύτερο γιὰ παρουσίαση ἀπ' ὅλα ὅσα ἄκαυσα ἀπὸ ἡλικιωμένους τοῦ χωριοῦ μου. Ἡ περιοχὴ ἀπ' ὅπου προέρχονται τὰ λαογραφικά αὐτὰ στοιχεία δὲν βρίσκεται μακριὰ ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη. Εἶναι ἕνα χωριὸ — "Ἁγιος Νικόλαος — χτισμένο ἐκεῖ ὅπου ἀρχίζει νὰ σχηματίζεται ἡ μεσαία ἀπ' τὶς χερσονήσους τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ Σιθωνία, ἀπ' τὴν πλευρὰ τοῦ Ἁγίου Ὀρους.

Ὅπως πληροφορεῖται κανεὶς ἀπὸ ἔγγραφα πού βρίσκονται στὸ "Ἁγιο Ὀρος, τὸ χωριὸ ὑπῆρχε καὶ στὴ Βυζαντινὴ ἐποχὴ στὸ ἴδιο μέρος μὲ διαφορετικὸ ὄνομα. Λέγονταν «Φουρνεία» ἀπ' τοὺς πολλοὺς φούρνους πού ὑπῆρχαν χτισμένοι ἀνάμεσα στὶς δασώδεις ἐκτάσεις καὶ ἔλιωναν οἱ κάτοικοι τὴ ρετσίγη τῶν πεύκων. Στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ἀνῆκε στὸ Ναχιζιέ (Δῆμο) Σιδηροκασίων - Παζαριάς, πού κάλυπτε ὅλη τὴν περιοχὴ τῆς Σιθωνίας, ἔφτανε πρὸς βορρᾶ μέχρι τὸ Παλαιοχώρι καὶ τὴν Ἱερισσὸ ("Ἴσθορο), καὶ ἦταν ἡ ἔδρα ὅλου τοῦ Ναχιζιέ μὲ τὸ ὄνομα τῶρα Παζαριά.

Ἀργότερα γιὰ ν' ἀποφύγουν οἱ κάτοικοι τῆς Παζαριάς τὶς διώξεις καὶ τὶς βαριεὲς φορολογίες τῶν Τούρκων, διασκορπίστηκαν στὰ δάση τῆς Σιθωνίας πού λέγονταν «Δόγγος» καὶ ἔχτισαν διαφοροὺς οἰκογενειακοὺς συνοικισμοὺς, ὅπως τὸν "Ἁγιο Γεώργιο, τὰ Δημάνια, τὰ Καστέλια, τὴν Παγαγία, τὸν "Ἁγιο Νικόλαο τοῦ Γιάννη τὸ Λιμόρι καὶ ἄλλους. Καὶ μόνο κατὰ τὸν 17ο καὶ 18ο αἰῶνα συγκεντρώθηκαν πάλι στὴ σημερινὴ τοποθεσία, ὅπου καὶ ἔχτισαν τὸ χωριὸ συγκεντρωμένο πιά καὶ μὲ τὸ σημερινό του ὄνομα. Οἱ κάτοικοι τῶν παλιῶν Φουρνείων (Ἁγιογιωργίτες, Δηγμαγιῶτες κλπ.) λέγονταν «ἀφεντάδες» (κύριοι), ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐπειδὴ κυρίως ἦταν ἀποικοὶ ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν «Παλιά Ἑλλάδα», τοὺς ἔλεγαν «Μανιάτες». Ἀκριβῶς γιὰτὶ τότε λέγοντας

* Φροντιστηριακὴ ἐργασία, πού ἔγινε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τὸ 1969, στὸ Β' ἔτος φοιτήσεως.

«Μάνη», ἐνοουσαν ὅλη τὴ νότια Ἑλλάδα καὶ τὰ νησιά μαζί. Καὶ οἱ περισσότεροι ἀπ' τοὺς λεγόμενους Μανιάτες ἦταν Ψαριανοὶ ποὺ κατέφυγαν ἐκεῖ μετὰ τὴν καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Ἡ ὀνομασία αὐτὴ «Μανιάτες» διατηρεῖται καὶ μέχρι σήμερα γιὰ ὅλους τοὺς Ἀγιονικολάτες.

Μιά ἀπ' τὶς πιὸ διαδεδομένες παραδόσεις τοῦ χωριοῦ μου εἶναι ἡ παράδοση τοῦ δράκου ποὺ φυλάει μιὰ τρύπα (σπηλιά) μὲ χρήματα. Τὴν ἄκουσα ἀπὸ τὸ μπαρμπα-Γιάννη τὸ Λάσκο, ὀγδόντα χρονῶν γέρο, ποὺ κατάγεται ἀπ' τὴν Καλλιπόλη τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἀνθρωπο ἀγράμματο, γεωργὸ καὶ ποτισμένο μὲ πίστη στὶς παραδόσεις αὐτές. Τὴν παραθέτω ὅπως μοῦ τὴ διηγήθηκε.

«Κάτ' στ' θάλασσα κὶ στοὺ μέρους ποὺ τοῦ λέμι Σπλιά κὶ Δρακότρυπα εἶναι ἕνα φίδ', ἕνας δράκος, ποὺ φλάει ἱκεῖ μέσα φλουριά. Κὶ ἡ σπλιά αὐτὴν εἶναι πουλὺ βαθειά, κατηθὲνς μέσα στὴν γῆς. Κὶ λὲν ὅτι φλάει ἱκεῖ μέσα πουλλά λιφτά. Κὶ ὄσσοι πλούτναν ἰδῶ στοὺ χωριοῦ ἀπ' τ' μιὰ μέρα στν' ἄλλ', ἀποὺ κεῖ τὰ ἔχν' τὰ λιφτά. Κὶ ἴγῳ ἡ ἴδιους μιὰ μέρα τοῦ θρήξα αὐτὸ τοῦ φίδ'. Δὲν ἦταν ὅμως ὅπως τὰ ἄλλα τὰ φίδια. Ἰδῶ π' σὺ βλέπου κὶ μὶ βλέπς.

Κατηφόρζα γιὰ τ' θάλασσα κὶ ἱκεῖ κουντὰ στ' τρύπα τ', βλέπου μπρουστά μ' ἕνα φίδ' ποὺ τέτοιου οὔτι εἶδα καμιάφουρα οὔτι θαρρῶ θά ξαναδγῶ. Εἶχι ἕνα κιφάλ' σὰ ντοῦ κασιόκ' κὶ κάτ' μάτια μουσκαρίσια, κάτ' μικρὰ αὐτιά — ἀκοὺς ἱκεῖ φίδ' μὶ αὐτιά! — κὶ κέρατα. Ἦταν κολουθὸ κὶ μὶ λέπια, κουντὰ τρία μέτρα μακρὺ, ἀλλὰ ἦταν χουντρὸ σὰν ἀγριντιὰ (= δοκάρη). Πάγουσα σὰ ντοῦ εἶδα. Ντέντουσι τοῦ κιφάλι τ' κὶ μ' ἔβλιπι. Πάλι καλὰ ποὺ δὲ μὶ γιούρτσι (= ριχτηκε). Κὶ τώρα π' σὺ τοῦ λέου μαζόντι οἱ τρίχις ἀπ' τοῦ κιφάλι μ'. Τέτοιου φίδ' πρώτ' φουρὰ ἔβλιπα. Κὶ λὲν ὅτι παέν' κὶ ἔρχιτι οὔλου στοῦ ρέμα ἀπ' τοὺν Ἀί-Γιῶρ' ὡς τ' φουλιά τ'. Κὶ δὲ ντοῦ εἶδα μωναχὰ ἰγῶ. Τοῦ εἶδαν κὶ ἄλλοι ἰδῶ στοῦ χωριοῦ κὶ ξιτρομάξαν. Κὶ λὲν' ὅτι ἅμα τοῦ δγιῆς πρέπ' νὰ γυρίης ἀλλοῦ τοῦ κιφάλι σ' κὶ νὰ τοῦ ρίξ' ἕνα μκντίλ' ποὺ θὰ στοῦ γιουμῖσ' φλουριά. Ἀλλὰ γιὰ τέτοια εἶσι ἰσὺ ἱκεῖν' τν' ὦρα ποὺ τρέμνς οὐλόκληρους;»

Ἡ θεία πάλι τοῦ πατέρα μου Καλὴ Ἐμμανουήλ, ἑβδομηνταπέντε χρονῶν, μοῦ εἶπε μιὰ ἄλλη παράδοση τοῦ χωριοῦ μας, ὅπως τὴν ἄκουσε καὶ ἀπ' τὸν παπποῦ μου — τὸν ἀδερφὸ τῆς —, ἀλλὰ κὶ ἀπ' ἄλλους ἀκόμα μεγαλύτερους ἀπ' αὐτήν. Εἶναι ἡ παράδοση γιὰ τὶς νεράϊδες τοῦ θουνοῦ καὶ τῶν ρεματιῶν ποὺ κοντὰ στοὺς «λάκκους», στὰ ρέματα καὶ στοὺς νερόμυλους, χορεοῦν τὴ νύχτα καὶ τραγουδοῦν.

«Κατέβιτι πουλές ή παππού σ' μιὰ θραδιά απ' τν' *Ασπρ' (= *Ασπρη, μιὰ τοποθεσία τοῦ χωριού), πού εἶχι ἀπουλύκ' τὰ μιλήσσια κι ἰπειδὴ εἶχι πιράσ' ἢ ὦρα σκέφκι νὰ μὴ μπάη στοῦ χωριό, ἀλλὰ νὰ κμηθῆ ἱκεῖ τ' νύχτα πὰ στ' ἀλουνοῦδ'. *Απλουσι γτ' γκάπα τ' κι ξάπλουσι. Καμιὰ φουρὰ ξυπνάει ἀποῦ δγιουλιὰ, κλαρίνα κι τραγοῦδια πού ἄκουι. Τρῦδ' τὰ μάτια τ' μήπους νειρευίτι, σκῶνιτι ἀπάν', τίπουτα. Δὲ νειρευόνταν. Τ' ἀκούι στὰ σουστά τ'. Γυνικεῖς φουγές, τραγοῦδια κι χάχανα ἀκούγνταν κι τὰ ὄργανα ἐπιζαν. Τὰ ἔχασι. Τότι θμῆθκι γιὰ τσ' νιράϊδεις πού εἶχι ἀκούσ' κουντὰ στὰ ρέματα κι ἔκανι τοῦ σταυρό τ'. Κι τότε ἀπότουμα ἔπαψαν κι τὰ δγιουλιὰ κι τὰ τραγοῦδια. Κι ἄλλοι πουλνοὶ πού κμοῦνταν ὄξου τ' νύχτα ἄκουγαν τέτοια τραγοῦδια κι μουσικές.

Κι οὔλα αὐτὰ τὰ ἄκουγαν πάντα κουντὰ σὶ λάκ' κι σὶ νιρόμυλ'. Ἴκεῖ οἱ νιράϊδεις οὔλις μαζὶ κατήβκιν' ἀπ' τοῦ βνὸ κι μὶ τ' ἄσπρα τς τὰ ρούχα κι μὶ τὰ μακρια τς τὰ μαλλιὰ σιακάτ', πιασμένις χέρ' χέρ' τραγοῦν κι χουρεύουν'. Κι ἄμα χαράξ' ἢ μέρα γίνιτι ἀέρας κι χάντι. *Αλνοι πάλι λέν' ὅτι εἶνι μιταμουρφουμέν' διαδὸλ' κι λέν' ὅτι ἄμα καρφώης ἕνα ξύλινου σταυρὸ σὶ ἕνα δέντρου ἱκεῖ κουντὰ, δὲ ξαναπατοῦν κι παέν' ἀλλοῦ νὰ χουρέψν'. *Αλλὰ οὔτι θρήσκς ἄκρια σὶ κάτ' τέτοια κουπέλα μ'».

Πολλὰ παλιὰ τραγοῦδια ἐπίσης ὑπάρχουν στὸ χωριό μου. Μάλιστα, μερικὰ ἀπ' αὐτὰ συνδέονται καὶ μὲ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς Τουρκοκρατίας. *Απ' αὐτὰ διάλεξα τὰ παρακάτω. Τὸ πρῶτο εἶναι ἕνα ἀργὸ καθιστὸ τραγοῦδι.

“Ὅσα κάστρα κι ἄν εἶδα
κι ἄν πιρπάτησα
σὰν τῆς *Ὠριᾶς (κατ' ἄλλους Στοριᾶς = Καστοριᾶς) τοῦ κάστρου
κάστρου δὲν εἶδα.

Τοῦρκοι τοῦ πουλιμοῦσαν
χρόνια δῶδικα
κανές κι δὲ γτοῦ πῆρι
τοῦ Ρημόκαστρου.

Μό' ἴνα μικρὸ τουρκάκι
Ρουμιουγύρισμα (= ἴσως ἀπόγονος Ρωμιοῦ)
στοῦ βασιλέα πάει
κι σκῆμα (= προσκύνημα) ἔβαζι.

«Κύρι βασιλέα»
 «τί ἴν' τοῦ ζήτησι;»
 «Ἔνα σπαθί ἀσημένιου
 γιὰ τοῦ μπόλιμου (= πόλεμο)
 νὰ πὰ' νὰ μπουλιμήσου
 γιὰ τὸν Ἕλληνα».

Τὸ δεύτερο τραγούδι εἶναι πηδηχτὸ καὶ χαρούμενο χορευτικὸ τραγούδι ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ τῆς περιοχῆς.

* Ἀσπρα μου πιριστέρια
 μαῦρα μου πουλιά
 ἴσεις ψηλά πιτάτι
 κι διαδαίνιτι.

Γιὰ κουντουκαρτιρέστι (= περιμένετε λίγο)
 χαμηλώσατι,
 νὰ γράψου ἕνα γράμμα
 μιὰ φιλή γραφή
 νὰ στείλου στὴν ἀγάπη μ'
 νὰ μὴ γκαρτιρῆ.

Θέλει καλόγρια ἄς γίγη
 θέλ' ἄς παντρευτῆ,
 ἰγού στοῦ ντόπου πού ἴρθα
 ἰδῶ θὰ παντριυτῶ.
 Θὰ πάρου ἕνα κουπέλι
 δικασουχτῶ χρουνώ.

Μιᾶς χήρας δυχατέρα
 μάγισσας πιδι
 μαγεύει τὰ καράβια
 κι δὲν ἀρμινουῖν (= ταξιθεύουν).

Μι μάγιψι κι μένα
 δὲ μπουρῶ νὰ ἴρθω.
 * Ὄταν κινήσου νᾶρθου
 χιόνια κι βρουχῆς
 κι δταν γυρίσου πίσου
 ἡλιους, ξαστιριές.

Τὸ τρίτο τραγούδι εἶναι δεμένο μὲ ἓνα ἱστορικό γεγονός πού συνέβη στὸ χωριὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀναφέρεται στὴ ναυμαχία πού ἔγινε τὸ 1854 στὸ λιμάνι «Κρυφτός» τοῦ νησιοῦ «Διάπορος» τοῦ χωριοῦ μου μὲ τὰ πλοῖα τοῦ Τσιάμη Καρατάσιου καὶ μὲ τὰ Τουρκικά. Εἶναι χορευτικό καὶ χορεύεται πάντα ἀπὸ κοπέλες μὲ τὰ χέρια σταυρωτὰ πιασμένα μεταξύ τους.

Ἦρταν καράβια κι ὦχ ἀμάν ἀμάν
ἦρταν καράβια στοῦ γιαλὸ (δὶς)
τούρκικα κι ρουμέικα (δὶς) .

Κι πιάστηκαν κι ὦχ ἀμάν ἀμάν
κι πιάστηκαν στοῦ μπόλιμου (δὶς)
τρεις μέρις κι ἓνα γιόμα (= ἀπόγευμα) (δὶς) .

Κι νίκησαν κι ὦχ ἀμάν ἀμάν
κι νίκησαν τὰ τούρκικα (δὶς)
κι πῆραν τὰ ρουμέικα (δὶς) .

Μό' 'να καράβι κι ὦχ ἀμάν ἀμάν
μό' 'να καράβι ἔμεινε (δὶς)
ξεχωριστὸ ἀπὸ τ' ἄλλα (δὶς) .

Πῶχει κατάρτια κι ὦχ ἀμάν ἀμάν
πῶχει κατάρτια μπρούτζινα (δὶς)
κι πλώρη ἀσημένια (δὶς) .

Ἔχει κι ἓνα κι ὦχ ἀμάν ἀμάν
ἔχει κι ἓνα ναυτόπουλο (δὶς)
πού τὸν γκιρὸ (= καιρὸ) γγουρίζει (δὶς) .

Ἄργὸ καθιστὸ εἶναι καὶ τὸ τέταρτο τραγούδι.

Σήμερα Ντούλα μ' (ἴσως Τούλα) Πασχαλιὰ
σήμερα πανηγύρι,
σήμερα ἀλλάζουν οἱ νύφες τὰ πιδιὰ
κι οἱ πιθιρές τις νύφες.
Κι σὺ Ντούλα μ' στὴ φυλακὴ
στ' Ἀλαρσινὰ (= ἴσως Λαρσινὰ) μπουντρούμια.

Ντούλα μ' δὲν ἀντρειώνισι
τὰ σίδιρα νὰ σπάσης,

νά πάρης δίπλα τὰ θουγά
 δίπλα τὰ κουρφουθούνια
 κί νά σφυρίξης κλέφτικα,
 νά μάσης νιούς, νά μάσης νιές,
 νά μάσης παληκάρια.

Τὸ πέμπτο τραγούδι εἶναι χορευτικό ἀργό, πού ἔχει σχέση μὲ τὸ δουλεμπόριο τῆς πειρατείας καὶ τῆ «σπλαβιά» τῶν δούλων στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Εἶναι κι αὐτὸ σὲ δεκαπεντασύλλαβο.

Καλουγριουπούλα πιρπατεῖ
 στὴν ἄκρη τῆς θαλάσσης.
 Μὴ τὰ μαλλιά της ξέπλικα
 τὰ χέρια σταυρουμένα.

Πιρπατοῦσι κι ἔλιγι
 πιρπατεῖ κι λέγει :
 «Αὐτὸν τοῦ νιὸ πῶχιτι κεῖ,
 αὐτὸ τοῦ παληκάρι
 νά μὴ ντοῦ θάλτι σὶ κουπί
 κουπί νά μὴ ντραβήξη.

Κί μαραθοῦν τὰ νιάτα του
 κί πάει ἡ λιθιντιά του.
 Κί δώσου χίλια νά τοῦν δγιῶ,
 χίλια νά τοῦν γνουρίσου.

Κι ἄμα δὲ φτάσουνι κι αὐτά,
 δίγου κι τὰ φλουριά μου,
 δίγου τοῦ κουμπουλόι μου
 τοῦ βαρυτιμημένου,
 πού μὴ τοῦ βαρυτίμησαν
 στή Ντόλ' (= Πόλη) οἱ γιάρχουντάδεις.

*Όλα αὐτὰ τὰ τραγούδια (ἴσως γιὰ τὸ ρυθμὸ) ἔχουν καὶ λέξεις πού δὲν ἀκολουθοῦν πιστὰ τὸ ἰδίωμα τοῦ τόπου. *Ίσως πάλι νά εἶναι ἐπίδραση ἀπὸ παρόμοια τραγούδια ἄλλων τόπων. *Ἔτσι κι ἓνα ἄλλο τραγούδι σὲ δεκαπεντασύλλαβο, λέγεται στὸ χωριὸ μου, ὄχι ὅμως στὴν τοπικὴ διάλεκτο. *Ίσως νά ἦρθε ἀπ' ἄλλοῦ, ἴσως πάλι νά ἔχη ἐπηρεαστῆ ἀπὸ ἄλλο παρόμοιο τραγούδι. Τὸ ἔκτο

αὐτὸ τραγοῦδι εἶναι γιὰ τὸ «μικρὸ Κωσταντῖνο» ποῦ — σὰν ἄλλη Μήδεια — τὸν ἔσφαξε ἡ μάνα του.

Μικρὸς μικρὸς στὰ γράμματα, μικρὸς καὶ στὸ σχολεῖο,
ὁ δάσκαλος τοὺς ἔστειλε νὰ πᾶν νὰ γευματίσουν.
Βρίσκει τὶς πόρτες σφαιλιστὲς καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα,
βρίσκει τὴ μάνα πῶκρενε (γιὰ ἄλλους : ἀπόκρεμνα = στὴν πλαγιὰ)
μὲ Τοῦρκο ἀγκαλισμένη.

Ἔννοια σου μάνα, ἔννοια σου κι ἐγὼ θὰ μαρτυρήσω
τὸ θράδυ σὰν ἔρθῃ ὁ μπαμπᾶς, θὰ σοῦ τὰ ἐξηγήσω.
«Τί εἶδες βρέ παλιόπαιδο καὶ τί θὰ μαρτυρήσης;»
«Ὁ,τ' εἶδαν τὰ ματάκια μου κι ὁ,τ' ἄκουσαν τ' αὐτιά μου»·
Ἄρπάξ' ἢ Τούρκα τὸ παιδί καὶ στὴν αὐλὴ τὸ πάει
καὶ σὰν ἀρνάκι τῶσφαξε, τὸ αἶμα ἐκυλάει.

... Νὰ κι ὁ μπαμπᾶς ποῦ ἔρχεται μετὰ δυὸ τρεῖς ἡμέρες.

«Γυναίκα ποῦ ἔναι τὸ παιδί, ὁ γιός μου Κωσταντῖνος;»

«Τὸ ἔλουσα, τὸ χτένισα καὶ στή γιαγιά του πάει».

Δίνει βιτσιὰ τὸ ἄλογο καὶ στή γιαγιά του πάει.

«Μητέρα ποῦ ἔναι τὸ παιδί, ὁ γιός μου Κωσταντῖνος;»

«Ἔχω τρεῖς μέρες νὰ τὸ δῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸ φιλήσω
κι ἂν δὲν τὸ δῶ καὶ ἄλλες τρεῖς, εὐθὺς θὰ ξεφυχήσω».

Δίνει βιτσιὰ τὸ ἄλογο καὶ στή γυναίκα πάει.

«Γυναίκα ποῦ ἔναι τὸ παιδί, ὁ γιός μου Κωσταντῖνος;»

«Τὸ ἔλουσα, τὸ χτένισα καὶ στὸ σχολεῖο του πάει».

Δίνει βιτσιὰ τὸ ἄλογο καὶ στὸ σχολεῖο του πάει.

«Δάσκαλε ποῦ ἔναι τὸ παιδί, ὁ γιός μου Κωσταντῖνος;»

«Ἔχω τρεῖς μέρες νὰ τὸ δῶ καὶ τρεῖς νὰ τὸ διαβάσω,
κι ἂν δὲν τὸ δῶ καὶ ἄλλες τρεῖς εὐθὺς θὰ τὸ ξεγράψω».

Δίνει βιτσιὰ τὸ ἄλογο, στὸ μάγειρα πηγαίνει

«Κυρ-μάγειρα βάλε φαί, βάλε φαί νὰ φάω.

Θὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
νὰ πά' νὰ βρῶ τὸ γιόκα μου, τὸ γιό μου Κωσταντῖνο».

Ἔχει ποῦ κάθισε νὰ φάῃ, ὁ γιός του τοῦ μιλοῦσε,
γιὰ μὲ τὴν μπρώτη πειρουγιὰ ἄρπαξε τὴν καρδιά του.

«Ἄν εἶσαι Τοῦρκος φάγε με, Ρωμὸς κατήλυσέ με,
κι ἂν εἶσαι ὁ μπαμπάκας μου σκύψε καὶ φίλησέ με».

Πετάγεται ἀπ' τὴν ὀργὴ στὸ σπίτι του νὰ τρέξῃ.

Ἄρπάξ' τὴν Τούρκα ἀπ' τὰ μαλλιά, στὸ μύλο τὴν πηγαίνει.

«Ἄλεθε μύλε, ἄλεθε τῆς Τούρκας τὸ κεφάλι,
ποῦ ἔσφαξε τὸ γιόκα μου, τὸ γιό μου Κωσταντῖνο».

Ἄπ' τῆ θεῖα Ἄγνα Χαθαδέλου, ἑβδομήντα χρονῶν, γυναίκα τοῦ λαοῦ ἀγράμματη, ἄκουσα δυὸ παραμύθια.

Μιὰ φουρά κι ἕναν γκιρὸ μέσα σ' ἕνα δάσους ἕνας τσιουμπάνους εἶχε τοῦ καλύδι τ'. Μιὰ μέρα πέρασι ἀπὸ κεῖ ἡ βασιλιάς πὸ βγῆκε γιὰ κυνήγ'. Ἔτυχε τότε βρουχή κι μπόρα κι ἀπάγκισσι στ' γκαλύδα τ' τσιουμπάν'. Κι νὰ πὸ ἔτυχε νὰ γινησ' μπρουστά ἀπὸ δυὸ τρεῖς μέρης ἡ γυναίκα τ' βουσκοῦ. Κι γιουμάτους χαρὰ ἡ τσιουμπάνους εἶπε στοῦ ξένου νὰ γέν' κουμπάρους. Παέρν' τότε μιὰ χουματένια λικάν' κι τοῦ βάφτσαν. Ἔστειρα ἔκαναν τοῦ βασιλιά τραπέζ'. Ἰκει ὄμοιους πὸ κάτσαν νὰ φάν', ἔκουβι ψουμί ἡ βουσκὸς συνεχία. Ἔκουβι κι δὲ σταματοῦσι. «Ἔ, τί κόβς τόσο ψουμί», τὸν λέει ἡ βασιλιάς. «Στοῦ σπῖτι μ' κάνου κουμάντου», ἀπαντάει ἡ τσιουμπάνους κι τὸν διν' ἕνα χαστούκ'. Ἡ βασιλιάς τοῦ φσοῦσι κι δὲ γκρύουνι. «Ἄκοῦς ἰκεῖ νὰ τὸν χαστουκίσ' ἡ τσιουμπάνους! . . .». Δὲν εἶπει ὄμοιους τίπουτα. Ἔβγαλι μουνάχα κι τὸν ἔδουσι ἕνα χρυσὸ φλουρί μὲ τν' εἰκόνα τ' ἀπάν' κι τὸν εἶπει: «Μ' αὐτὸ τοῦ φλουρί, ὅτα θιλήης καιμιὰ φουρά, θὰ μὲ βρῆς». Ἔτσ' φεύγ' ἡ βασιλιάς καταφουρμισμένους κι μὲ σκουπὸ κάπουτι νὰ τὸν ἰκδικηθῆ.

Πέρασαν λίγα χρόνια κι κάπουτι ἡ βουσκὸς, παραμουνη τοῦ Πάσκα ἰτοιμάσκι νὰ πάη στοῦ γκουμπάρου τ' τὰ δῶρα, τὰ μπαξίσια. Παίρν' ἕνα ἄσπρου ἀρνούδ', παίρν' μιὰ πουγάτσια κι γιὰ τ' βασίλισσα ἕνα ζιθγάρ' σκουφία. . . Τὰ φουρτών' στοῦ γάδαρου τ', κάν' κι αὐτὸς καθάλα κι ζικνάει.

Ἔστειρα ἀπὸ πούλλη ἀναζήτησ', φτάν' καιμιὰφουρα ὄξου ἀπ' τοῦ παλάτ'. Σάν ντοῦν εἶδαν — μὲ τοῦ γάδαρου μῆσ' στ' μπὸλ — οὔλοισι τὸν στραβουκοίταζαν κι γιλοῦσαν. Ἡ φρουρὸς κάτ' στοῦ παλάτ' ὄχ' κι ὄχ' δὲν ντοῦν ἔβαζι μέσα. Οὐλόκληρ' φασαρία γίνικι. Ἄπ' τ' φασαρία τ' μπουλλη βγῆκε κι ἡ βασιλιάς στοῦ μπαλκόν'. Γνώρσι τοῦ βουσκὸ κι κρυφουγέλασι. Ἔστειρα ἀπὸ πούλλη ὦρα πόλιμου μὲ τοῦ φρουρό, φώναξι ἡ βασιλιάς νὰ τὸν ἀφήσ' νὰ πιράσ'. Χιρέτσι τοῦ γκουμπάρου τ' ἡ βουσκὸς κι ἔβγαλι ἀπ' τοῦ ντρουδὰ τ' τὰ μπαξίσια. Ἡ βασιλιάς γιλοῦσι κάτ' ἀπ' τὰ μουστάκια τ'. Δὲ ἔξεχασι ὄμοιους κι τοῦ χαστούκ'. Γι' αὐτὸ εἶπει στοῦ μάγειρα νὰ θάλ' στοῦ φατ' ζάχαρ' κι στὰ γλυκὰ ἄλας. Δὲ μπουρὶ εἶπει ἡ βασιλιάς θὰ πῆ τίπουτα ἀφοῦ δὲ θὰ τὸν ἀρέσ'.

Κάτσαν τότε στοῦ τραπέζ' νὰ φᾶν' κι αὐτὸς τσιμουδιά. Ἔτρουι κι δὲν ἴλι τίπουτα. Οἱ φύλακισ γιὰ νὰ τὸν κάν' νὰ κρίν' οὔλοιο κατσούφιαζαν. Δὲ τσ' ἄριζι δῆθεν τοῦ φατ' κι οὔλο γκρίνιαζαν. Τὸν ρουτοῦσαν κι αὐτόν, ἀλλὰ ἀπαντοῦσι: «Στοῦ σπῖτι τ' κάν' κουμάντου». Ἔσκανι ἡ βασιλιάς. Τὰ ἴδια κι τὰ ἴδια. «Στοῦ σπῖτι τ' κάν' κουμάντου».

Ἰφκι ἡ βουσκὸς κι ἡ βασιλιάς ἔσκασι ἀπ' τοῦ κακό τ'. . . Τοῦ χαστούκ' δὲ μπόρσι νὰ τοῦ ξιπληρώσ'. «Στοῦ σπῖτι τ' κάν' κουμάντου», σὺ λέει ἡ ἄλλους».

Αὐτὸ εἶναι περισσότερο ἕνα εὐθυμογράφημα, πὸ πῶς μεγάλη χάρη ἀποχτᾶ ὅταν τ' ἀκοῦς ἀπ' τὴν ἴδια βέβαια μὲ τὴν ἀφέλεια πὸ τὰ διηγεῖται.

Τὸ ἐπόμενο παραμῦθι τὸ ἄκουσα πάλι ἀπ' τὴν ἴδια.

«Μιά φουρά κι ἕναν γχιρὸ ἦταν ἕνας βασιλιάς κι μιὰ βασίλισσα πού εἶχαν μιὰ πουλὺ ὄμουρφ' βασιλουπούλα. Ἡ βασίλισσα ἔβαλι κάπουτι ἕνα διασίδ' (= ὀφαντὸ στὸν ἀργαλειὸ) πού γένταν μὲ δικαῆξ πατήτρις (πατήτριες = ἕνα ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους τμήματα τοῦ ἀργαλειοῦ πού πατοῦν μὲ τὰ πόδα). Κι ἦταν τόσου δύσκουλου πού καμιὰ γυναίκα μέσα στοῦ βασίλειου δὲ μπορούσι νὰ τοῦ κἀν'. "Ὀμους ἦρταν ἀνάπουδα τὰ χρόνια κι ἡ βασίλισσα πιθαίν' χουρις νὰ τιλειώσ' τοῦ διασίδ'. Στὰ τιλιωταῖα τς μάλιστα ἀπαύκι (= εἶπε τελευταῖες λέξεις) στοῦ βασιλιά νὰ παντριυτῆ τ' γυναίκα πού θὰ μπορούσι νὰ τιλειώσ' τοῦ διασίδ'. Καμιὰ ὄμους ἀπ' ὄβλου τοῦ βασίλειου δὲ μπορούσι νὰ τοῦ τιλειώσ'. Κάθιτι μιὰ μέρα κι ἡ βασιλουπούλα, κι πῶς τὰ κατάφιρι ἡ τύχ' τοῦ ὕφανι. «Κι τώρα — λέει ἡ πατέρας τις — πρέπ' νὰ γέν'ς γυναίκα μ'. Ἔτσι μ' ἀπαύκι ἡ σχουρημέν' ἡ μάνα σ'». Τί νὰ κἀν' τότε τοῦ κουρίτσ'. «Καλὰ πατέρα» εἶπι. «"Ὀμους θέλου νὰ μὲ φέρ'ς αὔριου μιὰ καλὴ ντουλάπα πού μὲ τρίχα ν' ἀνοίη κι μὲ τρίχα νὰ κλίν'». Τν ἄλλ' τ' μέρα ἴφιρι ἡ βασιλιάς μιὰ τέτοιην ντουλάπα. Τί κἀν' τότε ἡ βασιλουπούλα; Κλεινιτι μέσα σ' ντουλάπα, παίρν' κι τς τρίχες κι ἡ βασιλιάς ἀπόμνει μ' ἄδεια χέρια. Πούλσι τότε κι αὐτὸς ν' ντουλάπα σ' ἕναν ἔμπουρα κι τιλικὰ ἔφτας στ' γκάμαρ' πού εἶχι ἡ γιὸς τ' βασιλιά ἀπ' τ' διπλανὴ χώρα. Κανένας δὲν ἤξιρι τίπουτα γιὰ τ' ντουλάπα. Οὔτι νὰ τν ἀνοίξν' μπορούσαν. Μιὰ μέρα ὄμως πού ἄφσι ἡ βασίλισσα τοῦ φαί τ' πιδιοῦ στοῦ δουμάτιου τ' κι ἰκείνου ἄργησι νὰ πάη νὰ φάη, βρῆχι τοῦ πιάτου ἄδειου. Ἀρχισαν τότε νὰ ὑποψιάζντι. Κάποιους ἔφαί τοῦ φαί, ἀλλὰ δὲν ἤξιραν οὔτι ἀπὸ ποῦ ἦρτι οὔτι ποιὸς ἦταν. Ἡ βασιλουπούλα μέσα μέσα ἔβγινι ἀπ' τ' γκρυψώνα τς κι ἔτρουι τοῦ φαί'.

Μιὰ μέρα τοῦ βασιλόπουλου — πού ὑποψιάσκι ὅτι κάποιους ἔβγινι ἀπ' ντουλάπα — χουρις νὰ φάη ξιάπλουσι στοῦ κριβάτι τ' κι ἔκανι πῶς κμοῦνταν. Τότε βγαίν' ἡ βασιλουπούλα, τρώει τοῦ φαί κι κλείνιτι πάλι στ' ντουλάπα. Τοῦ βασιλόπουλου τᾶχασι ἀπ' τν οὔμουρφά τς κουπέλας. Ἦταν ὄμως ἀρραβωνιασμένους.

Φεύγ' ὄστிரα γιὰ ταξίδ' κι παραγγέλν' στ' βασίλισσα νὰ βάζ' κάθι μέρα τοῦ φαί τ' στοῦ δουμάτιου τ'. Κι ἄμα ἔβλιπι τοῦ πιάτου ἄδειου νὰ ξέρ' ὅτι ἦταν καλὰ. Οὔλα γίνταν ὄπους ἤθιλι τοῦ βασιλόπουλου. Ἐμπινι ἡ βασίλισσα στ' γκάμαρ' τ' πιδιοῦ, ἔβλιπι τοῦ πιάτου ἄδειου κι χαίρνταν πού ἡ γιὸ τς ἦταν καλὰ. Κι ἡ κουπέλα χουρις νὰ ξέρ' τίπουτα ἔτρουι κάθι μέρα μιὰ χαρά. Μιὰ μέρα ὄμους λαχτάρσι τὸν ἥλιου κι μιτὰ τοῦ φαί δὲ γκρυφκι, ἀλλὰ κάτση στοῦ παράθυρου νὰ λιαστῆ. Πιρνοῦσι ὄμους ἀπὸ κἀτ' ἡ ἀρραβωνιαστικιά τ' βασιλόπουλου κι καταφουρκίσκι σὰν εἶδι μιὰ κουπέλα στ' γκάμαρ' τ' ἀρραβωνιαστικοῦ τς. Κι ἀπὸ τς φουνές τς καθὼς ἀνέβηνι νὰ δγῆ ποιὰ ἦταν, τᾶχασι ἡ κουπέλα κι κρύφκι γλήγουρα σ' ντουλάπα χουρις νὰ πάρ' τ' ντρίχα πού ἄνγι. Σὰ μπῆκι

ή άλλ' στού δουμάτιου, ἀρπάζ' τ' ντρίχα κι ἀνοίγ' τ' ντουλάπα. Φουνές κι κακό μέσα στού παλάτ'. 'Αρπάζ' τ' γκουπέλα κι τ' μπιτάει δξου, χουρίς νά ρουτήσ' πώς βρέθκι ικει. "Ίφκι ικειν' ή καημέν' κι τ' σμάζιφι μιὰ γριά ικει κουντά σ' ένα χαμόσπιου. Φτάν' καμαάφουρα κι τού βασιλόπουλου κι πέφτ' ἄρρουστου ἀπ' τού γκαημό τ' πού ἔχασι τ' γκουπέλα. "Ίφιρι ή βασιλιάς οὔλναι τσ' γιατροί, ἀλλά κανένας δέ μποροῦσι νά τούν καν' καλά. Λέει τότε τού βασιλόπουλου σί έναν γιατρό μυστικά: «Θά γίνου καλά μουνάχα αν ζητήσ' ή πατέρας μ' ἀπ' οὔλα τὰ σπίτια πού εἶνι γύρου γύρου, πλούσια κι φτουχά, ένα μικρό πράμα, μιὰ μπουκιά ψουμί, μιὰ κουταλιά ρύζ' . . .». Γιατί πίστινι διι ικει κουντά κρύδνταν ή κουπέλα κι θά τούν ἔστειλνι ένα σιάδι τς. "Αρχισαν τότε νά παέν στού παλάτ' ἀπ' ὄλα τὰ κουντινά σπίτια ένα πράμα. Τὰ ἔφαχνε τού βασιλόπουλου, δέν ἴθρισκι τίποτα τὰ πιτοῦσι. Μιὰ μέρα πάει κι ή γριά πού εἶχι μαζέψ' τ' βασιλουπούλα. «"Αντι κυρά μ' τόσ' κι τόσ' ἴφισαν, τό δκό σ' τού φαί θά γιάν' τού βασιλόπουλου;» τν εἶπι ή φρουρός. Αὐτήν ὄμους ἱπέμνινι. Μι τὰ πουλλά τού πάει τού βασιλόπουλου. Τού φάχν' αὐτός κι τὰ μάτια τ' ἔλαμψαν. Βρῆκι μέσα ένα δαχλύδ'. «"Εχ'ς κυρά μ' στού σπίτι σ' μιὰ κουπέλα: . . .» τ' λέει. «Ναί πιθάκι μ' . . . » κι τούν εἶπι οὔλν' τν ἱστουρία.

"Από τ' μέρα ικειν' γίνκι καλά τού βασιλόπουλου. Παράγγλι κι σην ἀρραβουνιαστικιά τ' νά ἱτοιμαστῆ γιατί τν ἀλλ' τ' Κυριακή θά γένταν ή γάμους. "Ομους ἀντι νά γίν' ικειν' νύφ', γίνκι ή ἀλλ' πού εἶχι ἀγαπησ' τού βασιλόπουλου ἀπό τ' μπρώτ' φουρά πού τν εἶδι. Κι ἱζῆσαν αὐτοί καλά κι ἱμεῖς καλύτιρα».

Τὸ τρίτο παραμῦθι τὸ ἄκουσα ἀπ' τῆ γιαγιά μου, "Αννα "Εμιμανουήλ, ἀγράμματη γυναίκα τού χωριοῦ, ἐννενήντα χρονῶν.

«"Ηταν μιὰ φουρά κι ἔγαν γκιρό τρεῖς ἀδιρφές. "Η μιάνα τς εἶχι πιθάν' κι ζοῦσαν μουναχές τς. Οἱ δυὸ μιγάλες ἦταν ἄσχημις, ἱνῶ ή μικρότιρ ἦταν ὄμουρφ' σὰ βασιλουπούλα. Κι ἔλιουαν ἀπ' τού κακό τς οἱ δυὸ μιγάλις γιά τν οἰμουρφιά τς Μαρίας τς μικρότιρης. "Εβγιναν κάθε μέρα προυι προυι δξου και οἱ τρεῖς, κι ρουτοῦσαν τούν ἥλιου. «"Ηλι μκς, προυσῆλι μας, πιά ἀπ' τς τρεῖς εἶνι οἰμουρφώτιρ;». Κι ή ἥλιους ἀπαντοῦσι «Οὔλις καλές εἶσι μὰ σὰ ντ Μαρίνα δέν εἶσι». "Εσκαναν οἱ ἄλλις δυὸ. Μιὰ μέρα σκέφκαν νά καν' δῆθιν μιὰ λειτρουιά (λειτρουγιά = ψωμί πού τὸ εὐλογεῖ ὁ παπᾶς) γιά ντ μπιθαμέν' τ' μιάνα τς κι νά καν' πώς τς πέφτ' στού γκριμό. Θά ἔσπρουχγαν τότε τ' Μαρίνα νά πάη νά τ' φέρ', ἀλλά πέφτουντας θά σκουτώνταν. Κι ἦταν καταχαρούμνις μ' αὐτὸ τού σχεδίου οἱ κακές ἀδιρφές. "Οπως τού σχεδίασαν, πῆγαν μιὰ μέρα κουντά σ' ένα γκριμνὸ κι ἔκαναν πώς χουρίς νά τού θέλν' δῆθιν τς ἔπισι ή λειτρουιά. «Κι τώρα ποιὸς θά πάη; Νά πάη ή Μαρίνα πού τρέχ' πρισσότερο νά τ' μπρουλάθ'». Αὐτήν ή καημέν' δέν ἴφιρι ἀντίρησ'. Τν ἔσπρουξαν στού γκριμνὸ

κί καταχαρούμινι οί άλλις γύρσαν στού σπίτ'. Πίστιυαν πώς σκουτώθκι ή άδιρφή τς κι' άπαλλάχκαν άπ' αύτήν. Τν άλλ' τ' μέρα του προύι παέν' ξανά στούν ήλιου κί τούν ρουτοϋν. «"Ηλι μας προουσήλι μας, ποιά είνι ή ούμουρφώτιρ';». Κι ή ήλιους άπάντσι πάλι πώς σά τ' Μαρίνα καμιά τις δέν ήταν. Πήγγαν νά σκάζν' αύτές τότε άπ' του κακό τς, γιατί αύτό σήμμι πώς ή άδιρφή τς δέν μπέθανι άλλα ζούσι. . .

Αύτην ή καημέν' μόλις κατακύλσι στού γκριμνδ χουρίς νά πάθ' τίπουτα, άρχισι νά ψάχν' για τ' λειτρουιά. Κι ψάχνουντας βγήκι σ' ένα δρόμου. Προухώρσι, προухώρσι κάμπουσου κί θρέθκι μπρουστά σ' ένα δμουρφο παλάτ'. Θαμπώθκι ή Μαρίνα σά του είδι. Ούλα έλαμπαν ίκει. "Ομους δέ φαίνταν ψυχή πουθινά. Άνοίει τ' μπόρτα κί μπαίν' μέσα. Άπάμμι μ' άνοιχτό στόμα άπ' τ' μπουλυτέλεια κί τά χρυσαφικά ίκει μέσα. Προухουρεί σ' έναν μακρú διάδρουμου κί έλέρ' δώδικα πόρτις σι' σειρά. Ήταν δώδικα κάμαρις. Σι κάθι μιá ούλα έλαμπαν. "Ομους όταν άνξι τ' ντιλυταία, είδι μιγάλ' άκαταστσία. Γι' αύτό κάτσι ίκει, σκούτσι, ταχτουπόίησι, έκανε του φαί κι όταν κόντιυι νά τιλειώσ' άκουσι φασαρία κί φουνές. Κρύφκι τότε γλήγουρα κάτ' άπ' του κριβάτ' κί είδι νά μπαίν' μέσα ένα παληκάρ' δμουρφου σά βασιλόπουλου. Αύτός τά είδι ούλα ταχτουποιημένα κί άπόρρησι. "Υστιρα άπου λίγου πάλι ή φασαρία άκούσκι. Ήταν κί πάλι τά δώδικα παληκάρια πού κατοικοϋσαν ίκει κι έφουγαν για τ' δλειά τς. Τν άλλ' τ' μέρα του μικρότιρου άπ' τ' άδέρφια παρατήρησι του ίδιου πράμμι στού δουμάτιου τ' δπους κί τ' προυηγούμιν'. Σκέφκι γι' αύτό νά μη μπάη μιá μέρα σι' δλειά, άλλα νά καθήσ' νά φλάξ', για νά δγή ποιός ήταν αύτός πού τά κán' ούλα ίντάξ. Είδι τότε νά θγαίν' άπ' του κριβάτ' μιá πιντάμουρφ' κουπέλα. Θαμπώθκι άπ' τν ούμουρφιά τς. Βγήκι τότε κι αύτός άπ' τ' γκριφώνα τ' κι ή κουπέλα κατατρόμαξι. Αύτός ήμους — πού τν είχι άγαπήσ' — τ' μπαρηγόρησι κί τν είπι θτι δέ θά τ' γκάν' κακό. "Ομους τούν είχι άγαπήσ' κι αύτην για τ' γκαλουσύνη τ' κί τν ούμουρφιά τ'. "Ετσ' ζούσαν ίκει ήσυχα κί χαρούμενα. Κι οί άδιρφές τς Μαρίνας όταν ρουτοϋσαν τούν ήλιου, ούλου τά ίδια άκουγαν. Κι έλιουγαν άπ' του κακό τς και τ' ζήλεια τς. "Υνω ή Μαρίνα μι τούν άγαπημένου τς ίζησαν καλά κι ίμεις καλύτερα».

ΑΡΙΣΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΦΙΛΟΛΟΓΟΥ

ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΜΟΥΛΙΑΝΗ *

Τὰ τραγούδια τῆς μικρῆς αὐτῆς συλλογῆς προέρχονται ἀπὸ τὸ νησί Ἄμμουλιανή ποῦ βρίσκεται στὸν Σιγγιτικὸ κόλπο τῆς Χαλκιδικῆς, ἀπέχοντι ἀπὸ τὸ Ἅγιο Ὄρος. Κατοικεῖται ἀπὸ πρόσφυγες ἀπ' τὴ Μ. Ἀσία καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὰ νησιά τῆς Προκοννήσου στὴν Προποντίδα.

Αὐτὰ τὰ τραγούδια τὰ τραγουδοῦσαν, ὅταν ἀκόμη κατοικοῦσαν στὴν Προποντίδα, ἀπ' ὅπου ἔφυγαν μὲ τὴν Ἀνταλλαγή τῶν πληθυσμῶν τὸ 1922.

Τὰ νησιά τῆς Προκοννήσου εἶναι τὰ ἑξῆς :

- α. Μαριμαρᾶς.
- β. Πασαλιμάνι.
- γ. Κούταλη.
- δ. Ἀφισιά.

Ὁ Μαριμαρᾶς εἶναι τὸ μεγαλύτερο νησί. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἄμμουλιανῆς εἶναι κυρίως ἀπὸ τὸ Πασαλιμάνι καὶ τὴ Γαλιμὴ (χωρὶς 1.200 κατοίκων τότε τοῦ νησιοῦ Μαριμαρᾶ). Δὲ φημίζονται γιὰ τὰ ἔθιμα καὶ τὰ τραγούδια τους. Τὰ τραγούδια τους εἶναι λίγα. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι τὰ παρακάτω.

Τὸ πρῶτο τραγούδι «Ὁ Κρητικὸς» τὸ ἄκουσα ἀπὸ τὴ Μαλαμάκη Μητσόκη, πενήντα χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ. Τραγουδιέται τὶς Ἀποκριές.

Στὴν Ἑγριππο τὴν φοβερὴν
γίνεται σύγχυση πολλή,
π' ἀγάπησ' ἔνας Κρητικὸς
μὰ περιστέρα ἀπ' τὸ λουτρό.
Κεῖν' ἦταν Ἑγριππιώτισσα
εὐγενικιά κι ἀρχόντισσα.
Μέρα καὶ νύχτα τραγουδεῖ,
νὰ τὴν ἐλκύσῃ δὲ μπορεῖ.
Ἄραξε τὸ καρᾶδι του,
εὐγενικὸ κλωνάρι του

* Φροντιστηριακὴ ἐργασία, ποῦ ἔγινε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης τὰ 1969, στὸ Β' ἔτος φοιτήσεως.

ἀπὸ κάτ' ἀπ' τὰ παραθύρια της,
μαῦρα τὰ ματοφρύδια της.
Καὶ ἡ πάγα του δουλεύει,
πότε θά σέ κάνω ταίρι.

Μιά Κυριακή ἀπ' τὸ πουργὸ
βγῆκε ἡ κόρη στὸ λιακό.
Βγῆκε ἡ κόρη στὸ λιακό
σάν ἄστρι, σάν αὐγερινός.

Κι ὅταν τὴν εἶδ' ὁ Κρητικὸς
ἔτσι ἔμεινε σάν τὸν νεκρό.

- Καλημερά σ' ἀγάπη μου
μὲ πλήθυνες τὰ πάθη μου.
- Σὰ μ' ἀγαπᾶς ἀπὸ καρδιά
γιατί δὲ στέλνεις προξενιά;
- Ἐγὼ 'στεῖλα προξενητὴ
καὶ τοῦ χωριοῦ σου προεστή.
'Εμένα δὲ θελήσανε
καὶ σένα δὲν τὸ εἶπανε.
Μῆλο μου φαραγκομένο
νὰ σὲ κλέψω νὰ διαβαίνω.
- Ὡστόσο δὲν τὸ κάνω αὐτό.
'Ἐχω μπαμπὰ σημιδιακό.
'Ο πρῶτος μου ὁ ἀδελφὸς
μαχαιροβγάλτης καὶ κακός.
Καὶ πᾶν' καὶ τὸ νειδίσουνε,
τὸ αἷμα τους θὰ χύσουνε.
'Η μάνα της καθοῦντανε.
καὶ τὴν ἀφυγκριούντανε.
- Κόρη μ' γιατί τὸν ἀγαπᾶς
τὸν Κρητικὸ ποῦναι φονιάς;
- Μάνα μ' γιατί τὸν λὲς φονιά
τὸν σταυραητὸ τῆς γειτονιάς;
'Αφοῦ γιὰ μένα τραγουδεῖ
πὼς εἶμαι πέρδικας πουλί.
Κατάλαθαν τ' ἀδέλφια της
καὶ τὰ πρωταξαδέλφια της.
'Ἄλλο πύργο τὴν κάνανε
κι ἀπάνου τηγε θάγανε.

Σάν τῶμαθε ὁ Κρητικός,
 ὁ θγενικός, ὁ ξακουστός
 εὐθὺς πῆγε στὸ χασαπίδ,
 παίρνει κριάσι ἐκλεκτό,
 σὰ μπουμπάρδα κάνει βόλτα
 στὴν καρδιένια της τὴν πόρτα.
 Ἐβάλανε καὶ φυλαχτές
 μόνο δυὸ λέοντες λυτές.
 Καθὼς θὰ πάη ὁ Κρητικός
 νὰ τονε φᾶνε ζωντανό.

- Κατέθα κι ἀνοιξε λυγερή,
 ἀγάπη μου ξεχωριστή.
- Πῶς νὰ σ' ἀνοίξω Κρητικέ
 πῶχω δυὸ λέοντες λυτές;
 Βάζει σκάλα κι ἀνεβαίνει
 καὶ στὴ λυγερὴ πηγαίνει.
 Τὸ μάθανε τ' ἀδέλφια της
 καὶ τὰ πρωταξαδέλφια της.
 Τὸν πύργο τρογουρίζανε,
 σὰν τὰ σκυλιὰ βαδίζανε.
- Πῶς θὰ κατέβης Κρητικέ,
 κι ἂν δὲν σὲ φᾶμε ζωντανέ.
 Κατέβηκε ὁ Κρητικός,
 ὁ θγενικός, ὁ ξακουστός
 θγάζει τὸ μαχαιράκι του,
 κτῶ ἕνα δυαχτυλάκι του.
 Σάν τὸν ψωμᾶ τὸν πιάσανε
 καὶ πᾶν' νὰ τὸν κρεμάσουνε
 καὶ θγάζει μιὰ σκληρὴ φωνή.
- Πρήγορα γύρισε νὰ διῆς
 μὴ γράψουν τὸ ἰλάμι μου
 εὐγενικό κλωνάρι μου
 καὶ πᾶν' καὶ μὲ κρεμάσουνε
 ψηλὰ θὰ μ' ἀνεβάσουνε.
- Βάλε τὸ γεμενὶ μπερδὲ
 μισανοιμένε μου κοντζέ
 γιὰ νὰ μὴ περνοῦν οἱ μπάλες
 Μάη μου μὲ τίς δροσάλες.
 Βάζει τὸ φουστανάκι της

τ' ἀγγελικὸ κορμάκι της,
 θάζει καὶ μαῦρο γεμενὶ
 τίς τρέλανε Τούρκοι, Ρωμιοί.
 Στὸ Μεχκεπέ π' ἀνέβαινε
 καὶ τὸν Κατῆ τὸν τρέλαινε.
 Σκύφτει, φιλάει τὸ χέρι του
 κάθεταί στὸ μπεντέρι του.

— Τόσο διασάκι εἶν' ὁ σεβντάς
 ὁ Κρητικὸς ποῦ μ' ἀγαπᾶ;
 — Δὲν εἶν' διασάκι ὁ σεβντάς
 ὁ Κρητικὸς ποῦ σ' ἀγαπᾶ,
 ποῦ λάθωσ' ἔν' ἀδέλφι σου
 κι ἕνα πρωταξαδέλφι σου;
 Βγάζει τὰ ἔτοιμα φλουριά
 ἀπὸ κρυσταλλένια λαιμικά
 κλι στὴν ποδιά του τᾶβαλε
 καὶ τὴν καρδιά του μάρανε.
 Καὶ τῆ δίνει τὰ φλουριά της
 ὀριτζᾶς ἢ ἔμορφιά της.
 Τῆ δίνει καὶ τὸν Κρητικὸ,
 τὸν βγενικό, τὸν ξακουστὸ
 καὶ τὴν παίρνει καὶ διαβαίνει,
 μάνα της τὴν περιμένει.

Τὸ δεῦτερο τραγούδι τὸ ἄκουσα ἀπὸ τὴν ἴδια, τὴ Μαλαμάκη Μητσοκόπη.

— Ἔλα τριανταφυλλένια μου στὸ σπίτι τὸ δικό μας,
 μὴ φοβηθῆς τὴ μάνα μου, οὔτε τὸν ἀδελφὸ μας.
 Ἄν ἔρτης καὶ στὸ σπίτι μας, μὴν κρύψης τὸν καημὸ σου,
 ρώτησε καὶ τὴ μάνα μου «κυρά μ' καὶ ποῦ ἔν' ὁ γιός σου;»
 Δεξιὰ ζερβά ἢ κάμαρα, δίπλα εἶναι τὸ στρώμα.
 Ἔλα τριανταφυλλένια μου καὶ φίλα με στὸ στόμα.
 Ἔλα στὸ προσκεφάλι μου καὶ πιάσ' τὴν κεφαλὴ μου,
 ὡσπου νὰ ἔρτ' ἢ ὡρα μου νὰ ἔβγη ἢ ψυχὴ μου.
 Σὰ βγῆ ἢ ψυχὴ μου κι ὕστερα, κάτσε, σαβάνωσέ με,
 βάλε καὶ τὰ ρουχάκια μου, ὄμορφα στόλισέ με.
 Βάλε καὶ τὸ χατζᾶρι μου ἐκεῖνο τὸ μεγάλο,
 ὅπου τὸ καταριούσουνα στὸν Ἄδη νὰ τὸ βάλω.
 Ὅταν θὰ διῆς καὶ τὸν παπὰ μὲ θυμιατὸ στὸ χέρι,
 νὰ κόψης τὰ μαλλάκια σου μὲ δίκωπο μαχαίρι.

- Κι όταν με άκουμπήσανε στῆς ἐκκλησιᾶς τῆ μέση,
 βγάλε φωνή λυπητερή, τὸ τέμπλο τῆς νὰ πῆση.
 Κι όταν θὰ μ' ἀποχαιρετοῦν γιὰ νὰ μὲ πᾶν στὸν Ἄδη,
 βγάλε τὸ δαχτυλίδι μου κι ἔχε το γιὰ σημάδι.
 Καὶ όταν θὰ σὲ φέρουνε τὰ κόλλυδά μου, φᾶτα
 καὶ σχώρνα καὶ μακάριζε ὁ νέος πού σ' ἀγάπα.
- Ἐμένα σὰν τὰ φέρουνε, στή γῆ θὰ τὰ σκορπίσω,
 θὰ πάω καὶ στήν κλίνη μου ν' ἀδικοθανατίσω.
- Σῶπα τριανταφυλλένια μου καὶ μὴ χαλνᾷ ἡ καρδιά σου
 κι ἀπόψε τὰ μεσάνυχτα εἶμαι στήν ἀγκαλιά σου.

Τὸ τρίτο τραγούδι εἶναι ἐρωτικὸ καὶ τὸ ἄκουσα ἀπὸ τὴν Ἑλένη Βλα-
 στοῦ, ἑβδομηνταπέντε χρονῶν.

- Τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδόνια,
 τώρα οἱ πέρδικες συχνολαλοῦν καὶ λένε.
 — Εὐπν' ἀφέντη μου, ξύπνα γλυκέ μ' ἀφέντη.
 Εὐπν' ἀγκάλιασε κορμὶ κυπαρισσένιο
 κι ἄσπρονε λαιμὸ καὶ στήθος κρυσταλλένιο
 σὰν τὸ κρὺ νερό.

Τὸ τέταρτο τραγούδι χορεύεται (συρτὸς) καὶ μοῦ τὸ εἶπε ἡ Χρυσουγῆ
 Μανωλίδου, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ, ἑξηνταπέντε χρονῶν.

- Μιά ταχινή περνῶ ἀπ' τὴν αὐλή τῆς,
 καμάρι καὶ στολίδι τὸ κορμὶ τῆς.
 Ξαναπερνῶ, τῆς λέω «καλημέρα»,
 κείνη μὲ λέει «ξένη μου φύγ' ἀπὸ τὰ μένα».
- Δὲν ἤμουν ἐγὼ πού σ' ἔστελνα ἐκείνα
 τὰ μαργαριτάρια καὶ τὰ φλουριά στήν κρήνα;
 Δὲν ἤμουν ἐγὼ πού τὰ ἔστελνα ἐπέρσι
 τὰ μαργαριτάρια καὶ τὰ φλουριά στὸ φέσι;
- Ἔ, διαβόλου γιέ καὶ δὲ στὸ πιτιρυτίσω,
 στοῦ πασᾶ τὸ κάτεργο θὰ πάω νὰ σὲ ρίξω.
 Ἔ, διαβόλου γιέ πού ξέρεις καὶ ταῖντίξεις
 καρδιές καὶ φυλλοκάρδια τσουρουφλίξεις.
- Ἐγὼ θὰ πῶ πῶς μ' ἔγνεψες ἀτῆ σου
 καὶ μοῦ ἔδωκες τ' ἄσπρο τὸ γεμενὶ σου.
- Κι ἐγὼ θὰ πῶ πῶς μ' ἔγνεψες ἀτός σου
 καὶ μοῦ ἔδωσες τ' ἄσπρο τὸ μάντηλό σου.

Τὸ πέμπτο τραγούδι μου τὸ εἶπε ἡ Ἀνθούλα Κουτρομπάκη, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ, τριανταδύο χρονῶν.

Σ' ἔνα μικρὸ καϊκάκι
ταξίδεα ὁ καυμένος
στὸ πέλαγος τῆς ἀγάπης
χωρὶς νὰ δλέπω γῆς.

Μόνο ἔνα μικρὸ ἀστέρι
στὸ δρόμο μου κυλοῦσε
καὶ μὲ καθοδηγοῦσε
διὰ νὰ μὴ χαθῶ.

Ἐάφνου καὶ πάρ' ἐλπίδα
πλάκωσε μιὰ μαυριλα
καὶ σκέπασε τὸ ἄστρο
κι ἔμεινα μοναχός.

Ἄστρο, λαμπρὸ μ' ἀστέρι
τὰ νειάτα μου λυπήσου
καὶ μὴ μ' ἀφήνης ἔρμο
στὸ πέλαγο νὰ χαθῶ.

Τὸ ἕκτο τραγούδι χορεύεται (συρτός) καὶ τὸ ἄκουσα ἀπὸ τὴν Ἀνθούλα Κουτρομπάκη, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ, τριανταδύο χρονῶν.

- Ἄρχισε ἀχειλάκι μου καὶ ταπεινὴ μου γλώσσα
καὶ πὲς παραπονέματα καμπόσα.
Καὶ πὲς καὶ πὲς ὁ κόσμος νὰ θαυμάζῃ,
ἀπὸ ποῦ τὸ πῆρες τὸ κακὸ μαράζι.
- Πὰ καὶ τὸ πῆρες ἀπὸ τὴν ἀγάπη;
Βασιλικὸ γιατρὸ νὰ ποῦμε νὰ ἴρτη.
 - Τὸ πῆρα καὶ τὴ νιότη μου μαραίνω,
μέρα καὶ νύχτα σὰν τὸ κανάρι κλαίω.
Ἔπερε ὁ γιατρὸς νὰ ἔρε ἀπὸ τὰ πέρσι,
πρὶν νὰ πληθαίνη τοῦ ἔρωτα τὸ ντέρτι.
Τώρα τὸ ντέρτι πλήθουε καὶ πάει,
βασιλικὸς γιατρὸς δὲν τὸ καταπονάει.
Ποῦ ἔχα μιὰ ἀγάπη, ἀγάπη στὸν καιρὸ μου
κεῖν' ἦτανε τὰ μάτια μου, κεῖν' ἦτανε τὸ φῶς μου.

- Πού τήν ἀγαπούσα κρυφά και μπιστεμένα
 και κείν' ἢ ἀφιλότιμη κορόϊδευε μέ μένα.
 Πέφτω σ' ἀρρωστιά, σέ κίνδυνο μεγάλο,
 πῆτε τόν καλό μου, συγχώρεση νά πάρω.
 Ἔρχετ' ὁ καλός της και στάθηκ' ἀπ' ἀλάργα,
 σάν τὸ κυπαρίσσι πού ἔναι στήν Ἁγία Λαύρα.
 Οὔτε τῆ μιλεῖ, οὔτε τῆ συντυχαίνει,
 λέει πῶς δέν τήν εἶδε και πῶς δέν τήν ξέρει.
- Δέ μέ μιλάς χρυσό μου κυπαρίσσι
 ὅπου γιά τὰ σένανε τρέχουν τὰ μάτια μ' ὄρυση;
 Δέ μοῦ μιλάς δεντρί μου τοῦ Λιθάνου
 ὅπου γιά τὰ σένανε τόν κόσμο τότε χάνω;
 Δέ μοῦ μιλάς χρυσό μου παληκάρι
 ὅπου γιά τὰ σένανε ἐλάτρευα τὰ κάλλη;
 Δέ μοῦ μιλάς δλόχρυσό μου ρόϊδο
 ὅπου γιά τὰ σένανε στερεύαυμαι τόν κόσμο;
 Δέ μοῦ μιλάς δλόχρυσό μου μῆλο
 πού ἔχω δυὸ λόγια νά σέ παραγγείλω;
 Τὰ φρύδια σου τὰ πυκνοφυτεμένα
 ἄγγελοι τὰ φυτεύανε κι ἡ Παναγιὰ ἡ Παρθένα.
 Τὰ μάτια σου τὰ μαύρα τὰ μεγάλα
 πού εἶναι ζυμωμένα μέ μέλι και μέ γάλα.
 Ἡ μύτη σου ψηλὴ σάν τὸ κοντύλι
 κι ἡ μέση σου διαμάντι δαχτυλίδι.
 Τὰ δόντια σου καλὸ μαργαριτάρι
 κι ἡ γλώσσα σου γλυκιὰ σάν τὸ κανάρι.
 Τὰ χεῖλη σου γλυκά σάν τὸ κεράσι
 κι ἡ ὀμορφιά σου τόν κόσμο ἔχει περάσει.
- Τί νά σοῦ πῶ μαντάμα μου, χρυσή μου
 ὅπου δέ θελήσανε οἱ δίδγνωνοι γονεῖς μου.
 Πού μέ φυλάγανε και μ' εἶχαν κοντομάτσα,
 νά μὴ γυρίσω και σέ δῶ στά μάτια.
- Ἀφοῦ ἤξερες πῶς σέ ὀρίζαν ἄλλοι
 τί μοῦ ἔλεγε πῶς ἴσσουν παληκάρι;

Τὸ ἔβδομο τραγούδι τὸ ἄκουσα ἀπὸ τὴν Μαλαμάκη Μητσοκόπη, πενήν-
 τα χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ.

Γλυκὸς ὁ ὄπνος τὴν αὐγὴ μέ δυὸ παπλωματάκια,
 θαρροῦσα πῶς κοιμόμουναι μέ δυὸ μαυροματάκια.

Και τὸ πρωὶ σηκώνουμαι, στὸ παραθύρι θγαίνω,
παίρνω τὰ σκυλαράκια μου καὶ στὸ κυνήγι πηγαίνω.
Στὸ δρόμο πού ἐπήγαίνα βλέπω ἕνα κυπαρίσσι.
Βρίσκω μιὰ κόρη κι ἔπλενε σὲ χρυσταλλένια δρύση.

— Καλή σου μέρα λυγερή.

— Καλῶς τὸν κυνηγάρη.

Γιὰ δέσε τὰ σκυλάκια σου σὲ λεμονιάς κλωνάρι.

— Μένα τὰ σκυλαράκια μου λαγούς, περδίκια πιάνουν,
μὰ σὰν καὶ σένα λυγερή ποτὲ δὲ σὲ δαγκάνουν.

Ὁ κυνηγὸς τῆς ἔδωσε μαντήλι γὰ τὸ πλύνη
καὶ ἄσχημα τονε θωρεῖ καὶ πίσω τοῦ τὸ δίνει.

— Λάβε τὸ μαντηλάκι σου τὸ χρυσοκεντημένο
καὶ αἶντε νὰ στὸ πλένουνε πού σ' ἔχουν μαθημένο.
Βρε κυνηγέ φύγ' ἀπὸ δῶ καὶ πᾶνε στή δουλειά σου,
γιατὶ δερβένια ἔρχονται, θὰ ἔβρῃς τὸν μπελά σου.

*Ἐχει δερβένια εἴκοσι καὶ δεκαπέντ' ἀκόμα,
ὄρε κυνηγέ φύγ' ἀπὸ μέ, δὲν εἶσ' ἐσὺ γιὰ μένα.

Τὸ ὄγδοο τραγούδι τὸ ἄκουσα ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνη Τίμινη, ἐξῆντα χρό-
νῶν, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ.

Μιὰ κόρη ἀπὸ τὰ Γιάννενα ἦτανε ξακουσμένη,
Χαίδω τῆνε λέγανε, μικρὴ ἀρραβωνιασμένη,
πού ἔχε τὸν Λάμπρο τὸν περήφανο, τ' ὄμορφο παληκάρη,
πού ἔχε λαγοῦ πορπατηξιά, πουλιώτικο καμάρι,
πού πολεμοῦσε στ' *Ἀγραφα, οἱ Τοῦρκοι τονε πιάσαν.

*Ἄλλοι ἔλεγαν τὸ σούγλισαν κι ἄλλοι πῶς τὸν χαλάσαν.

Ἡ Χαίδω ὅταν τ' ἄκουσε, εὐθύς καιρὸ δὲ χάνει,
ζώνεται ζώνη καὶ σπαθὶ καὶ φουστανέλλα βάνει.

Βάζει τσαπράζ' ὀλόχρυσο, ζώνεται τὸ μιλιόνι,
βάζει σπαθὶ δημοτικὸ καὶ τ' ἄλογο σελώνει.

— *Ἐχετε γειά, ἐφώναξε, μανούλα μου σ' ἀφήνω,
ἐγὼ πηγαίνω στ' *Ἀγραφα ἀρματωλὴ νὰ γίνω.
Ἐπόθεν θε ἔχάθηκε τῆς λεβεντιάς ἡ κόρη.
Ἐσκισε λόγγους καὶ βουγά καὶ πάει, ἀκόμα πάει.
Ἐπεσ' ὁ ἥλιος νύχτισε κι αὐτὴ δὲ σταματάει.
Σὰν μὺλ' ἀκούει τὴν Τουρκιά, ἀκούει τ' ἀραβείσι
κι ἐκεῖνη μέσα ρίχνεται χωρὶς νὰ σταματήση.
Μὲ πεντακόσιους πολεμᾶ, τοὺς διακοσίους σφάζει,
τοὺς ἑκατὸ ἐλάθωσε, τὸ χέρι αἷμα στάζει.

- Βεζύρη γιός ἐφώναξε ἀπὸ ψηλὸ ταμπούρι,
 νὰ τονε πιάσουν ζωντανὸ τὸν ἄπιστο Γκιαούρη.
 Ὅταν τὸν εἶδ' ἀπὸ κοντά, τῆ λεβεντιὰ ζηλεύει,
 κορμί του τὸ περήφαο, γυρίζει καὶ τοῦ λέει :
- Θέλεις καπετανόπουλο τὴν πίστη σου ν' ἀφήσης
 καὶ νὰ σέ κάνω μπέη μου, ἐλεύθερα νὰ ζήσης;
 - Ἄν εἶχα τ' ἄρματα πασᾶ τὰ πάντα ἐγὼ γιὰ σένα
 καταφρονῶ τὰ λόγια σου, τὴν πίστη σου κι ἐσένα.
 - Γιὰ πιάστε τον καὶ θάλτε τον στῆς φυλακῆς τὰ βάθη
 ἐκεῖ ποῦ ἥλιος δὲν φωτᾶ, δὲ φέγγει τὸ φεγγάρι.
 Τὸν πιάσαν καὶ τὸν πήγαγε οἱ ἄπιστοι καὶ πάει
 κι ἐκεῖνη ἀναστέναξε στῆς φυλακῆς τὰ βάθη.
 - Ποιὸς ἦταν π' ἀναστέναξε κι ἔχασα τ' ὄνειρό μου,
 ποῦ ἔβλεπα τὴν Χαΐδω μου εἰς τὸ προσκέφαλό μου;
 Ἄκουει ἡ Χαΐδω τὴ φωνή, τὸ Λάμπρο της γνωρίζει.
 - Δὲ μὲ γνωρίζεις Λάμπρο μου, ἡ Χαΐδω εἶναι κοντά σου,
 παῦ ἔμαθα τὴ θλίψη σου, τὴν τάτη συμφορά σου
 κι ἔσκισα λόγγους καὶ βουνὰ κι ἤρθα νὰ πολεμήσω,
 νὰ σφάξω, νὰ ἐκδικηθῶ κι ὕστερα ἄς μὴ ζήσω.
 - Εὐλογημένος ὁ Θεὸς κι εὐλογημέν' ἡ ὄρα,
 τὴ Χαΐδω εἶδαν τὰ μάτια μου, ἄς ἀποθάνω τώρα.

Τὸ ἕνατο τραγούδι μοῦ τὸ εἶπε ἡ Ἀνθούλα Κουτρουπάκη, τριανταδύο
 χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικῶ.

Νά ἔχα ἕνα ταχυδρόμο,
 νὰ τὸν εἶχα βοηθό,
 νὰ ρωτῶ γιὰ τὸ πουλί μου,
 πῶς περνάει μοναχό.

Ἄλλὰ ποῖος ταχυδρόμος
 θὰ μπορέση νὰ διαβῆ
 τέτοια ὄρη, τέτοια δάση,
 τέτοια θάλασσα φριχτή;

Νά ἔχ' ἕνα μικρὸ βαρκάκι
 μὲ δλάνοιχτα πανιά,
 νὰ ἔχη μέσα τρυγονάκι
 ποῦ τινάζει τὰ φτερά.

Ἄχ ὦραϊο τρυγονάκι
 νά σοῦ δώσω μιὰ γραφή
 στό λαιμό μὲ μιὰ κλωστίτσα
 πρόσεχε νά μὴ χαθῆ.

Καί στὸν πίσω γυρισμό σου
 στὴν παλιά σου τὴν φωλιά
 θὰ χορτάσης ἀπ' ἀγάπη
 κι ἀπ' τοῦ ἔρωτα φιλιά.

Τὸ δέκατο τραγούδι χορεύεται (χασάπικος) καὶ τὸ ἀκουσα ἀπὸ τὴν Με-
 ρόπη Παπαδάκη, ἑξήντα χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ.

Πέρσι τὸ καλοκαιράκι
 κυνηγοῦσα ἓνα πουλάκι,
 κυνηγοῦσα, λαχταροῦσα
 νά τὸ πιάσω δὲ μποροῦσα.
 Ἔστησα τὰ ξόβεργά μου
 κι ἦρθε τὸ πουλί κοντά μου.
 Κι ἀπὸ τὴν πολλή χαρά μου
 πού ῥθε τὸ πουλί κοντά μου,
 μὲ ἐφάνη νά πετάξω
 καὶ στοὺς οὐρανοὺς νά φθάσω.

Ἄγγελοι νά κατεβάσω
 καὶ τὴ θάλασσα ν' ἀδειάσω,
 περιβόλι νά τὴ φκιάσω,
 νά φυτέψω δεντρουλάκια,
 λεμονιές, πορτοκαλάκια,
 νά φυτέψω δένδρα κι ἄλλα
 δενδρολίβανα μεγάλα.

Τὴ Δευτέρα τὰ φυτεύω
 καὶ τὴν Τρίτη τὰ κλαδεύω.
 Τὴν Τετάρτη κάνουν φύλλα
 καὶ τὴν Πέμπτη κάνουν μῆλα.
 Τὴν Παρασκευὴ τὸ βράδυ
 πῆγ' ὁ κλέφτης νά τὰ πάρη.

— Κλέφτη μου μὴν κλέφτης μῆλα
 καὶ κορφολογᾶς τὰ φύλλα.
 Τὰ ῥχει ὁ Ἄγᾶς μου μετρημένα

πέντε - πέντε κι ένα - ένα
στη μπαλάντζα περασμένα.

Τὸ ἐνδέκατο τραγούδι τὸ ἄκουσα ἀπὸ τὴν Χρυσαιγὴ Μανωλίδου, ἐξη-
τα πέντε χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ.

— Ποῦ ἴσυνα φῆς γιάρéνη μου
κι ἔκαφα τὸ τσεμπέρι μου
στή λάμπα μου φυτίλια
τὰ μαυραδετά σου φρύδια;

— Ἐψῆς ἦμουν στή μάνα μου
ντουνοῦ μου καὶ μαντάμα μου.
Προψῆς σὲ μιὰ ταβέρνα
καὶ τραγούδαγα γιὰ σένα.

Ἄπόφε ντιλικάτη μου
νά σὲ χαρῶ ἀηδονάκι μου,
μὲ λόγου σου θὰ μείνω
καὶ δὲ σὲ κακοκαρδίζω.

— Ἐσὺ κι ἂν μείνης μὲ τὰ μὲ
δλο ψέματα θὰ λές
καὶ ἴγὼ θὰ ἀγριέψω,
στάθεριά θὰ ἐπιστρέψω.

Τὸ δωδέκατο τραγούδι τὸ τραγουδοῦν τὶς Ἀποκριές καὶ τὸ ἄκουσα ἀπὸ
τὴν Ἑλένη Βλαστοῦ, ἑβδομήντα πέντε χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ.

Ἄναψε τὸ φαναράκι
καὶ κατέβα στὸ γιαλὸ
λύσε μας τὸ παλαμάρι
πῆρ' ἀέρας νὰ διαβῶ.

Δὲ σὲ εἶπα σκύλας κόρη
στὸ γιαλὸ μὴν κατεβῆς,
κι ὁ γιαλὸς φουρτούνα κάνει
θὰ σὲ πάρη νὰ διαβῆς;

Κι ἂν μὲ πάρῃ
 ποῦ θὰ μὲ πάῃ;
 Μέσα στὰ βαθιὰ νερὰ
 νὰ ἔβρω κόρη νὰ ψαρεύῃ
 μὲ σγουρὰ ξανθὰ μαλλιὰ.

Κάνω τὸ κορμί μου θάρκα
 καὶ τὰ χέρια μου κουπιὰ
 καὶ τίς δυό μου τίς πλεξοῦδες
 κάνω καραβιοῦ σχοινιά.
 Τὸ μαντήλι μου πανάκι
 νὰ σὲ κλέψω μιὰ βραδιά.

Τὸ δέκατο τρίτο τραγούδι τοῦ τὸ εἶπε ἡ Φιλομήλα Γρηγορίου, πενήντα ἕνα χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ.

Εὐύπνα καὶ μὴν κοιμᾶσαι
 χρυσό μου καναρίνι,
 σήκω ἀπὸ τὴν κλίνη
 ν' ἀκοῦς πῶς τραγουδῶ.

Σηκώνουμ' ὁ καυμένος
 σὰν παραπονεμένος,
 τὰ ἄρματά μου θάνω
 πάω νὰ κυνηγῶ.

Λαγούς, περδίκια νὰ ἔβρω,
 πουλάκια νὰ σκοτώσω
 καὶ σένα νὰ γλυτώσω
 κορμί μ' ἀγγελικὸ.

Μακριὰ θωρῶ ἕνα πύργο
 ποῦ λάμπει σὰν τὸν ἥλιο.
 Πουλι κάθεται ἄπάνου
 καὶ γλυκοκελαηδεῖ.

Μὰ ὁ κελαηδισμὸς τοῦ
 μὲ φαίνεται νὰ λέῃ :
 «χαρεῖτε σεῖς οἱ νέοι,
 πῶχετε τὸν καιρὸ.

Χαρά, χαρά χαρεΐτε,
καιρό μὴν καρτερεΐτε,
γιατὶ ὁ καιρὸς διαβαίνει
καὶ δὲ γυρίζει πιά.

Ἔτσι εἶναι τῆς νιότης
χρυσὸ μου καναρίνι,
μαραίνεται σὰν ἄνθος
λυώνει σὰν τὸ κερί».

Τὸ δέκατο τέταρτο τραγούδι εἶναι ἐρωτικὸ καὶ τὸ ἄκουσα ἀπὸ τὴν Χρυσουγὴ Μανωλίδου, ἐξῆντα πέντε χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ.

Ποῦ 'ν' τὰ ρόδα, ποῦ 'ν' ἡ πίστις,
ποῦ 'ν' τὰ δσα μοῦ ὀρκίστης,
ποῦ 'ν' τὰ στέφανα τοῦ γάμου,
ποῦ 'ν' τὰ ρόδα κι οἱ μυρτιές;
Θέλεις, κόρη, γὰ σ' ἀφήσω;
στεῖλε τὰ λουλούδια πίσω.
Στεῖλε πίσω τὰ λουλούδια
γὰ σὲ στείλω τὰ φιλιὰ.
Τὰ λουλούδια μαραμένα,
τὰ φιλιὰ φαρμακωμένα,
τὰ φιλιὰ φαρμακωμένα,
πού μοῦ ἔστειλες σκληρά.

Τὸ δέκατο πέμπτο τραγούδι τὸ ἄκουσα ἀπὸ τὴν Ἑλένη Βλαστοῦ, ἑβδομήντα πέντε χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ.

Πᾶνε δυὸ ἔτη πού μὲ παιδεύεις,
πᾶνε δυὸ ἔτη πού μ' ἀγαπᾶς
καὶ ἡ καρδιά σου ἄλλοινα θέλει
καὶ μὲν' ἀδίκως μὲ τυραννᾶς.

Ἔλα πουλάκι μου, ἄλλαξε γνώμη,
παρῆλθ' ὁ χρόνος ὁ περσινός,
τὸ κρῖμα μένει εἰς τὸ λαιμό σου
κι ἐγὼ διαβαίνω στὴ γῆ νεκρός.

Θά μὲ ζητήσης, θά μὲ ποθήσης,
 μὰ θά ᾽ν' ἀργά,
 θά ῥοθῆς νὰ μ' ἔβρης μέσα στὸ μνημα,
 θά ἔβρης κόκκαλα σκελετωμένα
 στὴ γῆ βαλμένα μέσα βαθιά.

Σὰν ἀποθάνω, ποιὸς θά μὲ κλείσῃ
 τοὺς δακρυσμένους μου ὀφθαλμούς;
 Τὸ ὄνομά σου θεὸ νὰ φωνάξω,
 μακρὰ θά εἶσαι καὶ δὲ θ' ἀκοῦς.

Σὰν ἀποθάνω, ποιὸς θά μ' ἀλλάξῃ;
 Ποιὸς θά μὲ βάλῃ τὰ νεκρικά;
 Ἐνα κεράκι ποιὸς θά μ' ἀνάψῃ;
 Μόνο ἢ νέα ποὺ μ' ἀγαπᾶ.

Τὸ δέκατο ἕκτο τραγούδι τραγουδιέται καὶ χορεύεται τὴν Πρωτομαγιά
 καὶ μοῦ τὸ εἶπε ἡ Αἰκατερίνη Τίμινη, ἐξήντα χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικῶ.

Ἦρθε ὁ Μάης κι ἡ ἄνοιξη, ἦρθε τὸ Καλοκαίρι
 ἦλιε μ', τρίλιε μ', στάσου καὶ διές.
 Τώρα ἡ γῆ στολίζεται λογιῶν λογιῶν λουλούδια
 ἦλιε μ', τρίλιε μ'...
 Μὲ κόκκινα, μὲ πράσινα, μὲ γχιουργχιουλιὰ γαλάζια
 ἦλιε μ', τρίλιε μ'...
 Τώρα κινοῦνε κάτεργα, τώρα κινοῦν καράδια
 ἦλιε μ', τρίλιε μ'...
 Τώρα καὶ μὲ ἡ ἀγάπη μου νὰ ταξιδέψῃ θέλει
 ἦλιε μ', τρίλιε μ'...

- Φεύγεις ἀγάπη μου γλυκιὰ καὶ μένα ποῦ μ' ἀφήνεις;
 ἦλιε μ', τρίλιε μ'...
- Πρῶτα σ' ἀφήνω στὸ Θεό, δεύτερο στοὺς Ἁγίους,
 ἦλιε μ', τρίλιε μ'...
 τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, στὴν εὐσπλαχνή μου μάνα.
 ἦλιε μ', τρίλιε μ'...
- Τί θά μὲ κάνη ἐμὲ ὁ Θεός, τί θά μὲ κάνουν οἱ Ἁγιοί
 ἦλιε μ', τρίλιε μ'...
 τί θά μὲ κάν' ἡ μάνα σου χωρὶς τὴν ἀφεντιά σου;
 ἦλιε μ', τρίλιε μ'...

Πάρε και μὲ μαζίτσα σου νὰ λάμνω τὰ κουπιά σου
 ἤλιε μ', τρίλιε μ' . . .
 Νὰ πλένω τὰ ρουχάκια σου τὰ θαλασσοβρεμμένα
 ἤλιε μ', τρίλιε μ' . . .
 Κι ἀντὶ νερὸ ροδόσταμο κι ἀντὶ σαπούνη μόσχο
 ἤλιε μ', τρίλιε μ' . . .
 κι ἀντὶ τοῦ ἡλίου στέγνωμα φισῶ και τὰ στεγνώνω
 ἤλιε μ', τρίλιε μ', στάσου και διές.

Τὸ δέκατο ἔβδομο τραγούδι τραγουδιέται τὶς Ἀποκριές και μοῦ τὸ εἶπε
 ἡ Μπλαμαῖκη Μητσοκόπη, πενήντα χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικῶ.

Στὴ μητρόπολη καρσι
 πύργο στήνει ἡ Μαργιορή.
 Λούστηκε, χτενίστηκε,
 στραβοφακιολίστηκε.
 Ἦπτε και γλυκὸ κρασί
 και τὴ ζάλισε πολὺ.
 Ἔπεσε, κοιμήθηκε,
 καθόλου δὲ φοβήθηκε.
 Ὁ Δεσπότης τὴ διγκλίζει
 ἀπὸ γιαλένιο παραθύρι.
 Παίρνει σκάλα κι ἀνεβαίνει
 και στὴ Μαργιορὴ πηγαίνει.
 Πιάνει τὰ χεράκια της,
 παίρνει τὰ βραχιολάκια της.
 Παίρνει τὸ γιορντάνι της,
 κλέβει τὸ φουστάνι της.
 Τὸ πρωὶ σὰ σκώθηκε
 και ξενηστικώθηκε,
 τὸ γιορντάνι της κλειμένο,
 τὸ φουστάνι της παρμένο,
 τὸ κορμί της πατημένο.
 Βλέπει τ' ἄσπρα της θυζιά
 σὰν τὸ σύκο μαλακά,
 και τὸ φερετζέ της θάνει,
 στὴ μητρόπολη και πάει.

— Ὡ καλῶς τὴ Μαργιορὴ μου,
 πού ῥθε στὴ μητρόπολή μου.

- Τί τιμή είναι αὐτή
 Μαργιρίτσα μου καλή;
 — Καλημέρα Δέσποτά μου
 νά σέ πῶ τὰ θάσανά μου.
 Ψές ἤρθ' ἕνας μασκαράς.
 — Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς.
 — Πῆρε τὸ γιορντάνι μου,
 πῆρε τὸ φουστάνι μου
 κι ἀπὸ τὰ χεράκια μου
 πῆρε τὰ βραχιολάκια μου
 καὶ τὰ ἄσπρα μου βυζιά
 σὰν τὰ σῦκα μαλακά.
 — Γιὰ τὰ σένα Μαργιρή μου
 χάνω τὴν ὑπόληψή μου,
 Γιὰ τὸ κόκκινὸ σ' ἀχειλί
 δὲν θὰ βάλω πετραχήλι.
 Γιὰ τὸν ἄσπρο σου λαιμὸ
 δὲν θὰ κάνω ἁγιασμό.
 Γιὰ τὴ μαύρη σου ἐλιά
 δὲν θὰ μπῶ στὴ λειτουργιά.
 — Κύριε ἐλέησον ἡμᾶς
 κι ὁ Δεσπότης ζαμπαράς.

Τὸ δέκατο ἔγδοο τραγούδι τὸ ἄκουσα ἀπὸ τὴν Ἀνθούλα Κουτρομπάκη,
 τριανταδύο χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικῆς.

Κυνηγὸς ποὺ κυνηγοῦσε
 εἰς τὰ δάση μιὰ φορά,
 ἔτυχε νὰ συναντήσῃ
 μιὰ ἐρημοκκλησιά.

Προχωρεῖ καὶ μπαίνει μέσα
 μὲ λυπητερὴ καρδιά.
 Βλέπ' ἐκεῖ νὰ προσκυνάῃ
 μιὰ μικρὴ καλογριά.

- Καλογριά μου, τῆς λέει
 τ' ὄνομά σου ἐπιθυμῶ.
 Ἄς τὸ μάθω κι ἄς πεθάνω
 στὸ ἐρημοκκλήσι αὐτό.

— Γ' ὄνομά μου δὲ στὸ λέω,
γιατὶ θὰ μὲ λυπηθῆς,
γιατ' ἐσύ 'σουν ἡ αἰτία
καλογριά νὰ μὲ δῆς.

Πέντε, ἔντεκα καὶ πέντε
δεκατρία καὶ ἑπτὰ·
ἂν ρωτᾷς γιὰ τ' ὄνομά μου,
τὰ ψηφία εἶν' αὐτά·

— Ἔλα, πάτησε τὸν ὄρκο
καὶ παντρέψου μιὰ θραδυά.
Πάρε με τὸν κυνηγάρη
ποῦ σ' ἀγάπησε πιστά.

— Ἐγὼ τὸν ὄρκο νὰ πατήσω,
τὸ Θεό μου ν' ἀρνηθῶ
πῶχω τώρα πέντε χρόνους
μέσα 'δῶ ποῦ ἀσκητῶ;

"Ὅπου δεῖς δυὸ κυπαρίσσια
καὶ στή μέση μιὰ λιτιά,
ἐκεῖ μέσ' εἶναι θαιμιμένη
μιὰ μικρὴ καλογριά.

"Ὅπου δεῖς δυὸ κυπαρίσσια
καὶ στή μέση ἓνα σταυρό,
ἐκεῖ μέσα εἶναι θαιμιμένος
ὁ ὠραῖος κυνηγός.

Τὸ δέκατο ἕνατο τραγούδι τραγουδιέται τὶς Ἀποκριές καὶ τὸ ἀκούσα ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνη Τίμνη, ἐξήντα χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ.

Ἡ Σοῦσα ἦταν ἔμορφη, τῆς Ρόδου τὸ καμάρι,
ἀγάπαε τὸν Σαρῆ Μπαγλῆ τ' ὄμορφο παληκάρι.
Ἀγάπα τον κι ἀγάπα τον χρόνους δεκατεσσάρους.
Εἶχε καὶ ἓναν ἀδελφό, γυρίζει μὲ κουρσάρους.
Μιὰ Κυριακὴ καὶ μιὰ Λαμπρὴ στήν κλίνη της καθίζει
καὶ μὲ τὸ μαντηλάκι της τὰ μάτια της σκουπίζει.

- Ὁ κύρης της τηνε ρωτᾶ κι ἡ μάνα της τὴ λέει :
- Τί ἔχει ἡ Σουσανίτσα μας καὶ κάθεται καὶ κλαίει;
 - Ὁνειρο εἶδα μάνα μου πικρὸ φαρμακωμένο,
εἶδα τὸ ἀδελφάκι μου σπαθὶ ξεγυμνωμένο,
ὡς καὶ τὸ γελεκάκι του στὸ αἷμα βουτηγμένο.
 - Ὁνειρο εἶναι Σούσα μου κι ὄνειρο θὰ περάση
καὶ σένα τ' ἀδελφάκι σου στὰ ξένα θὰ γεράση
Τὴ νύχτα τὰ μεσάνυχτα ποὺ πετεινοὶ λαλοῦσαν,
ἀκούει τὴν πόρτα καὶ χτυπᾶ καὶ σιγοτρῆι κι ἀνοίγει.
 - Σήκω Σαρῆ Μπαγλάκη μου καὶ φύγ' ἀπὸ τὴν κλίνη
μὴν εἶναι τ' ἀδελφάκι μου καὶ μᾶς ἐθανατίνει.
 - Σύρε Σουσάνα κι ἀνοιξε καὶ ἴγὼ μένω στὴν κλίνη,
γιατ' εἶν' ὁ ὕπνος μου θαρύς, νὰ φύγω δὲ μ' ἀφήνει.
Πῆγ' ἡ Σουσάνα κι ἀνοιξε κι ἦταν ὁ ἀδελφός της
κι ἀπὸ τὸν φόβο τὸν πολὺ ἐθάμπωσε τὸ φῶς της.
 - Αἴντε Σουσάνα φέρ' νερὸ καὶ εἶμαι διψασμένος.
Ἄπὸ τίς στράτες ἔρχομαι κι εἶμαι μπαϊλντισμένος.
Παίρνει γυαλένιο μαστραπὰ καὶ φιοφιορὶ κουμάρι
κι ἀπὸ τὸ περιβόλι της κι ἀπὸ βαθὺ πηγᾶδι.
Κεῖνος νερὸ δὲν ἤθελε, τὸν μαστραπὰ δὲν πιάνει,
μ' ἄγριο βλέμμα τὴ θωρεῖ, τρεμούλα τηνε πιάνει.
Βγάζει τὸ μαχαιράκι του ἀπ' ἀργυρὸ θηκάρι
καὶ στὸ βυζὶ τὴ λάβωσε, σὲ τόπο νὰ μὴ γιάνει.
 - Μαρῆ Σουσάνα, Σουσανιώ, μαρῆ γιαθεντισμένη,
δὲ θρῆκες ἄντρα Χριστιανό, μόν' πῆρες Τουρκομένη;
Ἄπ' τὰ μαλλιά τὴν ἄρπαξε, στὴ μάνα της τὴν πάει.
 - Κατέβα μάνα γιὰ νὰ δῆς, σ' ἔφερα τὸ Σουσάνι.
Ἄιντε Σουσάνα στὸ γιατρὸ νὰ γιάνης τὴν πληγῆ σου
κι ὅ,τι κι ἂν κάνης, ἔξοδα, τὰ δίνει τὸ πουλί σου.
 - Γιατρέ μου ὅπου γιάτρεςφες πληγές καὶ μὲ φατζάρι
γιάνε τὴ Σουσανίτσα μας κι ὅσα κι ἂν θέλ' ἄς πάρη.
 - Ἐγὼ πληγές κι ἂν ἔγιανα, πληγές καὶ μὲ φατζάρι,
αὐτὸ εἶν' ἀδελφοχτύπημα, ποτὲ δὲ θὲ νὰ γιάνη.
 - Νὰ πῆτε στὸ Σαρῆ Μπαγλῆ ἂν εἶναι παληκάρι.
νὰ χτίση τὸ μνημόρι μου ὄλο μαργαριτάρι.
Κι ἀπάνω στὸ κεφάλι μου νὰ βάνη κυπαρίσσι
καὶ κάτω στὴ ριζούλα του μιὰ χρυσταλλένια θρύση.
Κι ὅποιος διαβάτης κι ἂν περνᾶ καὶ τύχει καὶ ρωτήση,
ἂν ἔχ' ἀγάπη στὴν καρδιά, ἄς πιῆ νερό, νὰ σήση.

Τὸ τελευταῖο, εἰκοστό, αὐτὸ τραγοῦδι ποὺ χαρεύεται (συρτός) τὴν ἡμέ-
ρα τῆς Γιορτῆς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, τὸ ἄκουσα ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνη Τίμινη, ἐ-
ξῆγτες χρονῶν, ἀπόφοιτη δημοτικοῦ.

Τ' Ἀη-Γιωργιοῦ τὸ κάτεργο, τ' Ἀη-Γιωργιοῦ τὸ θράδου
βασίλοπούλ' ἀρμάτωσε δλόχρυσι φεργάδι.

Βάζει μεταξωτὰ πανιά καὶ ξάρτια μπιρσιμένα
καὶ τὸ τιμόνι μάλαμα καὶ τὰ κουπιὰ ῥσημένα.

Παίρνει καὶ ναῦτες διαλεχτοὶ καὶ πολυχαϊδεμένοι.

Τοῦ ρήγα γιὸς σὰν τ' ἄκουσε, φεργάδες ἀρματώνει
καὶ μέσα στ' ἀντιπέλαγο πάει καὶ τὴνε σώνει.

Μέσα στὸ ἀντιπέλαγο στῆς Ρόδας τὸ κανάλι
ἐκεῖ τὴνε πλησίασε κι ἔχει χαρὰ μεγάλη.

Σουλτάνα μάϊνα τὰ πανιά, Σουλτάνα πάρτα κάτου,
Σουλτάνα δὸς' μου ἕνα φιλι καὶ πάρε ἕνα φεργάδι.

Θέλεις τὸ πράσινο, πάρε, ἂν θέλῃς τὸ γαλάζιο,
ἂν θῆς τὸ χρυσοκόκκινο, ποὺ εἶμ' ἀτός μου μέσα.

— Φρόνιμο σ' εἶχα Ρήγα γιὲ κι ἄσχημα συντυχαίνεις
καὶ μέσα στ' ἀντιπέλαγο σὰν τί φιλι γυρεύεις;
Ἄιντε νὰ θγοῦμε στὴ στεριά κι ὅποιος νικήσ', ἄς πάρη.

Στὴ χώρα μας ἔχουμε θεριδ' σ' ἕνα βαθὺ πηγάδι
κι ἀνθρώπους τὸ ταῖζουε κάθε πρωὶ καὶ θράδου.

Κι ἂν δὲν τοῦ δώσουμ' ἀνθρωπο νὰ φάη, νὰ δειπνήσῃ,
σταλιά νερὸ δὲν ἄφηγε τὴ χώρα νὰ δροσίση.

Ἐκάνανε τὸ μπουλετὴ σὲ παιόνα θὲ νὰ πέση
κι ὁ μπουλετῆς ἐξέπεσε σὲ μιὰ βασίλοπούλα,
δπου τὴν εἶχ' ἡ μάνα τῆς μονάχη, μοναχοῦλα.

Ὁ Βασιλιάς σὰν τ' ἄκουσε, πέφτει, λιγοθυμáει,
λιγοθυμá, λιγοσταμá, λίγο νὰ συνειφέρῃ
καὶ πάνω ποὺ συνείφερε, αὐτὸ τὸ λόγο λέει :

— Ὅλο τὸ βιὸ μου πάρετε καὶ τὸ παιδί μ' ἀφήστε.

Τρέχει λαὸς, πολὺς λαὸς, πάει στὸ βασιλέα.

— Γιὰ δὸς μας τὸ παιδάκι σου ἢ παίρνομε κι ἐσένα.

— Πάρετε τὸ παιδάκι μου, στολίστε το σὰ νύφη
καὶ σύρτε το στοῦ λιονταριοῦ πεσκέσι, νὰ δειπνήσῃ.

Στολίστε τὸ παιδάκι μου μ' ἀτίμητα πετράδια
καὶ μὲ χρυσὰ καὶ μ' ἀργυρὰ καὶ μὲ μαργαριτάρια.

Τὸ πῆραν, τὸ στολίσανε, τὸ κάνανε σὰ νύφη,
τὸ πῆγαν στοῦ λιονταριοῦ πεσκέσι, νὰ δειπνήσῃ.

“Όταν τὴν ἐπερνούσανε ἀπ’ τὸ στενὸ στὴ δρύση
δὲν τὸ ἔπιζε ἢ δυστυχῆς πίσω γιὰ νὰ γυρίση.

Πήγανε, τὴν ἀφήσανε μονάχη, μοναχοῦλα,
τρέχαν τὰ δυὸ ματάκια τῆς σὰ σιγανή θρυσούλα.

Τὴν ὥρα ποὺ καθότανε, βλέπ’ ἓνα καθαλάρη,
ἀρματωμένο μὲ σπαθὶ καὶ μ’ ἀργυρὸ κοντάρι.

Ἐπὸ μακριὰ τονε θωρεῖ καὶ κάθεται καὶ κλαίει
κι ὅταν τῆνε πλησίασε, ἀρχίζει νὰ τὸν λέη :

— “Αἶντε ξενάκη μ’ στὸ καλὸ, νὰ μὴ σέ φάη κι ἐσένα
αὐτὸ τὸ ἄγριο θεριό, ὅπου θὰ φάη κι ἐμένα.

— Ἐγὼ ἤθελα νὰ κοιμηθῶ στὰ γόνατά σ’ ἐπάνω
κι ὅταν θὰ ἔβγη τὸ θεριό, ἐγὼ θὰ τὸ ξεκάνω.

Ἐγὼ ἤθελα νὰ κοιμηθῶ ἐδῶ κοντὰ στὴ δρύση
κι ὅταν θὰ ἔβγη τὸ θεριό, θέλω νὰ μὲ ξυπνήσης.

— Αὐτὰ τὰ λὲς ξενάκη μου, νὰ μὲ παρηγορήσης
κι ὅταν θὰ ἔρθη τὸ θεριό, θὰ φύγης, νὰ μ’ ἀφήσης.

Τὴν ὥρα ποὺ κοιμότανε, βλέπ’ ἓνα περιστέρι,
βαστοῦσε τίμιο σταυρὸ εἰς τὸ δεξιὸ τοῦ χέρι.

Καὶ ὁ σταυρὸς ἀνέγνωνε : «ἐβίβα Ἄη-Γιῶργη
ὅποιος πιστεύει στὸ σταυρὸ, ποτὲ δὲ μετανοιώνει».

Καὶ τὸ θεριὸ ἀνέβαινε, τὰ ὄρη σιγοτρέμαν
κι ἡ κόρη ἀπὸ τὸ φόβο τῆς ἐφώναζε χαμένα.

— Σήκ’ Ἄη-Γιῶργη ἀφέντη μου καὶ τὸ νερὸ ἀφρίζει
καὶ τὸ θεριὸ τὰ δόντια του γιὰ μένα ἀκονίζει.

Σηκώνειτ’ ἀνατολικά καὶ κάνει τὸ σταυρὸ του
καὶ κονταριά τοῦ ἔδωσε κι ἔκοψε τὸ λαιμὸ του.

— Κόρη ποῦ τὸ ὄρες τ’ ὄνομα καὶ πῶς τὸ ἀμφιδάλλεις;

— Τὴν ὥρα ποὺ κοιμώσουνα ἦρθ’ ἓνα περιστέρι.

Βαστοῦσε τίμιο σταυρὸ εἰς τὸ δεξιὸ τοῦ χέρι,

Καὶ ὁ σταυρὸς ἀνέγνωνε : «ἐβίβα Ἄη-Γιῶργη,
ὅποιος πιστεύει στὸ σταυρὸ, ποτὲ δὲ μετανοιώνει».

— “Αἶντε κόρη μ’ στὸ σπίτι σου καὶ αἶντε στοὺς γονεῖς σου
καὶ πᾶς ὅτι σὲ γλύτωσα σήμερα τῆ ζωῆ σου.

— Γιὰ πᾶς μου νέε ἐνδοξε πῶς λένε τ’ ὄνομά σου,
γιὰ νὰ σοῦ δώσω χάρισμα δ,τ’ εἶναι τῆς ἀρεσκιᾶς σου.

— Γεώργιο μὲ λέγουνε ἀπ’ τὴν Καππαδοκία
καὶ ὡς γιὰ χάρισμα ζητῶ νὰ χτίσης ἐκκλησίαι.

Νὰ ζωγραφίσῃς τὸ Χριστὸ μαζὶ καὶ Παναγία

και στα δεξιά της ἐκκλησιᾶς νὰ στήσης καθαλάρη
ἀρματωμένο μὲ σπαθι καὶ μ' ἀργυρὸ κοντάρι.
Χαρὰ δ'που καὶ ἔγινε στή γῆ στήν οἰκουμένη.
Χρυσή κορδέλλα ἔκοψε καὶ τὰ μαλλιά της δένει.
Τοῦ χρόνου τέτοιονα καιρὸ πάλι ν' ἀνταμωθοῦμε
καὶ τὸ τραγούδι τ' Ἀη-Γιωργιοῦ πάλι νὰ ξαναποῦμε.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΧΩΡΙΟΥ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ

Τὸ Νεοχώρι εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πρὸ ἄλλων ὄμοια χωριά τῆς Βόρειας Χαλκιδικῆς. Εἶναι χωρισμένο στὴν κοιλάδα ποῦ σχηματίζουν δυὸ δασωμένα βουνά (Καμήλα καὶ Ἄι-Λιάς).

Οἱ κάτοικοί του ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ τὴν γεωργία, ὑλοτομία, κτηνοτροφία, καθὼς καὶ μὲ τὰ μεταλλεῖα ποῦ ἐκεῖ κοντὰ ὑπάρχουν.

Ὁ πληθυσμὸς του εἶναι ἀκραιφνῆς ἑλληνικὸς. Ἀπερίσκεπτα ὅμως μερικοὶ τανίζουν καὶ γιὰ τὸ χωριὸ αὐτὸ ὑπερβολικὰ τὴν ἐπίδραση τῶν Σλάβων, κυρίως τῶν Βουλγάρων, καὶ διατυπώνουν τὴ γνώμη γιὰ βουλγαρικὴ προέλευση τοῦ χωριοῦ, χωρὶς κἀν νὰ ἐξετάζουν τὰ πράγματα στὰ ἐθνολογικὰ καὶ ἱστορικὰ πλαίσια.

Ἐμφάνιση γι' αὐτὸ τοὺς δίνουν κυρίως τὰ σλαβικὰ τοπωνύμια ποῦ ὑπάρχουν, ἂν καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι περισσότερα ἀπὸ τὰ τουρκικὰ τοπωνύμια ποῦ ἐπίσης ὑπάρχουν στὸ χωριὸ.

Μὲ τὴν προέλευση αὐτῶν τῶν τοπωνυμίων δὲν θὰ ἀσχοληθῶ σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία μου, μὰ ποῦ ἔχει ἀσχοληθεῖ μ' αὐτὸ τὸ θέμα ὁ κ. Ἀπόστολος Γκισδαβίδης στὸ τρίτο τεῦχος τῶν «Χρονικῶν τῆς Χαλκιδικῆς» (σελ. 72). Θὰ περιορισθῶ μόνο νὰ ἀναφέρω τὸ τί γράφει ὁ κ. Γκισδαβίδης σὰν συμπέρασμα τῆς μελέτης του. «Τὰ ἐλάχιστα αὐτὰ τοπωνύμια εἶναι κατάλοιπα βουλγαροφώνων, βλάχων καὶ Ἀλβανῶν οἱ ὅποιοι ἤρχοντο ὡς ἐργάται καὶ ἀνθρακτεῖς. Σλαῦοι δὲν ἐπάτησαν εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, νὰ κάμουν δηλ. ἀποικίσεις».

Τὰ τοπωνύμια ποῦ ἀναφέρω παρακάτω κατ' ἀλφαβητικὴ σειρά, τὰ συγκέντρωσα ἀπὸ διαφόρους ὑλοτόμους καὶ κτηνοτρόφους, πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ὅταν ἀκόμη ἤμουν φοιτητῆς, παρακινήμενος ἀπὸ τὰ μαθήματα τῆς Λαογραφίας στὸ Πανεπιστήμιο.

Ὁμολογῶ ὅτι πρώτη φορὰ ἀσχολοῦμαι μὲ παρόμοια ἐργασία καὶ φυσικὸ εἶναι νὰ ὑπάρχουν σ' αὐτὴν ἀτέλειες· πάντως νομίζω πὼς ὁ σκοπὸς μου θάχει ἐκπληρωθεῖ, ἂν ἡ ἐργασία μου αὐτὴ θεωρηθεῖ σὰν μὴ ἐλάχιστη συμβολὴ στὸ τεράστιο ἔργο ποῦ ἔχει ἀναλάβει ἡ Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία Χαλκιδικῆς· ἔργο ποῦ τὰ μέγιστα θὰ συμβάλει στὴ μελέτη καὶ γνώση τοῦ λαοῦ μας.

Ἄι - Λι ἄς, ὁ : Κορυφὴ βουνοῦ στὰ ΒΔ. τοῦ χωριοῦ. Ἡ ὀνομασία αὐτὴ εἶναι συνηθισμένη σὲ κορυφές βουνῶν.

- Ἄνοιξιάτ'κου, τὸ (= Ἄνοιξιάτικο) : Περιοχὴ στὰ Δυτικὰ μὲ χωράφια καὶ λειβάδια. Ἡ ὀνομασία δόθηκε στὴν περιοχὴ ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ πού παρουσιάζει κατὰ τὴν ἀνοιξή.
- Βαθὺ σοιλὰδ', τὸ : Τοποθεσία ἀνεβαίνοντας πρὸς τὸν Ἄι-Λιᾶ. Ἡ λέξη σοιλὰδ (ι) πιθανῶς νὰ δηλώνει τὴ λέξη κοιλάδα σὲ ὑποχωριστικὴ μορφή. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ θὰ τὴ γράψουμε καὶ μὲ -οι-, διαφορετικὰ μὲ -ι-.
- Βοῦρμπις, οἱ (= βούρμπες) : Περιοχὴ στὰ Δ. Ἡ λέξη βούρμπα εἶναι βουλγαρικὴ καὶ σημαίνει τὸν τόπον πού ἔχει ἰτιές.
- Γαθριάδ', τὸ (γαθριάδι) : Περιοχὴ χωραφιῶν στὰ Δ. τοῦ χωριοῦ. Ἡ ὀνομασία ἀπὸ τὸ φυτὸ γάβρος.
- Γιρου-Δημήτρ', στοῦ (Γέρο-Δημήτρην) : Βρύση στὴν περιοχὴ καραούλι μέσα στὸ χωριό. Ἡ ὀνομασία ἀπὸ ἓνα γέρο-Δημήτρην πού εἶχε τὸ σπίτι του δίπλα στὴ βρύση.
- Γκαθάξ, τὸ : Περιοχὴ στὰ ΒΑ. τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπάρχει μετάλλευμα μαγκανίου. Ἡ λέξη εἶναι τουρκικὴ καὶ σημαίνει τὸν ὑπασπιστή, τὸ φύλακα. Ἡ ὀνομασία δόθηκε ἐπειδὴ στὴν περιοχὴ αὐτὴ σκότισαν ἓναν Τοῦρκο φύλακα αὐτοῦ τοῦ μεταλλείου.
- Καθιρίδια, τὰ (καθαρίδια) : ΝΑ. περιοχὴ λίγο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Ἡ λέξη ἀπὸ τὸ ρῆμα καθαρίζω, ἐπειδὴ ἡ περιοχὴ εἶχε θάμνους πού καθαρίστηκαν.
- Καμήλα, ἡ : Βουνὸ στὰ ΝΑ. Ἡ ὀνομασία ἀπὸ τὸ σχῆμα.
- Κανταρά, στοῦ : Βρύση στὰ Α. τοῦ χωριοῦ. Ἡ ὀνομασία ἀπὸ κάποιον Κανταρὰ πού ἔφτιαξε τὴ βρύση.
- Καραούλ', τὸ (καραούλι) : Ἔτσι ὀνομάζεται μιὰ περιοχὴ τοῦ χωριοῦ, χτισμένη σὲ λόφο ἀπ' ὅπου μπορεῖς νὰ δεῖς ὅλο τὸ χωριό. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὑπῆρχε ἐκεῖ καὶ φρούριο, παρατηρητήριο.
- Καστέλλ', τὸ (καστέλλι) : Τοποθεσία στὸ βουνὸ Καμήλα. Ἡ λέξη ἀπὸ τὸ λατινικὸ castellum = φρούριο. Πιθανῶς ὑπῆρχε ἐκεῖ κάποιον φρούριο.
- Κατῆ, στοῦ : Βρύση στὰ Α. Ἡ λέξη Κατῆς εἶναι τουρκικὴ καὶ σημαίνει τὸ δικαστικὸ, τὸν εἰρηνοδίκη. Στὴ βρύση αὐτὴ συνήθιζε νὰ πηγαίνει ὁ Τοῦρκος Κατῆς τῆς περιφέρειας καὶ ἄφησε καὶ τὸ ὄνομά του.
- Κουκουρίκου, ὁ (κουκουρίκος) : Τοποθεσία πάνω στὸ βουνὸ Καμήλα. Ἡ ὀνομασία ἀπὸ τὸ σχῆμα.
- Κουλουκθάδ'κου, τὸ (κολοκυθάδικο) : Περιοχὴ ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, ὅπου βγαίνουν πολλὰ κολοκύθια.
- Κουτσιανὰδ'κου, τὸ (κουτσιανὰδικο) : Περιοχὴ μὲ λειβάδια στὰ ΝΑ. Ἡ ὀνομασία ἴσως νὰ δόθηκε ἀπὸ κάποιον πού ὀνομάζονταν Κότσιανος.
- Κράθιακας, ὁ : Περιοχὴ στὰ Β., ὅπου ὑπάρχει βρύση μὲ πολὺ κρῦο νερό.

- Ἡ λέξις πιθανῶς εἶναι παρεφθαρμένη ἀντὶ τοῦ κραυάλακας. Κατ' ἄλλους ἀπ' τὸ κραυγή - νεροῦ ἢ κρύος - βράχος.
- Κρανια, ἡ: Τοποθεσία στὸ δρόμο πρὸς τὰ Στάγιρα. Ἡ ὄνομασία ἀπὸ δέντρο κρανιά, ἡ ὁποία ὑπάρχει καὶ τώρα ἐκεῖ.
- Λαδιαβίτ', ἡ (λαδιαβίτη): Βορεινὴ περιοχή μὲ λειβάδια. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως μου εἶναι ἄγνωστη.
- Μιλαύλακους, ὁ (μελαύλακας): Μικρὸ ποτάμι. Ἡ λέξις σύνθετη ἀπὸ τὸ μέλας καὶ αὐλακας (αὐλαξ).
- Μουνηθασιά, ἡ (Μονεθασία): Τοποθεσία πάνω στὸ βουνὸ Καμήλα.
- Μπαλμπούζανς, ὁ: Βουνὸ στὰ θόρεια. Ἡ λέξις ἴσως τουρκικὴ σύνθετη ἀπ' τὸ μπάλ = μέλι καὶ μπουζάν = χαλῶν.
- Μπαντίνα, ἡ: Περιοχὴ στὰ ΝΑ. προτοῦ φτάσωμε στὸ βουνὸ Καμήλα. Ἡ λέξις, σλαβικὴ, σημαίνει τὴν πλαγιά.
- Μπιάβιτσα, ἡ: Περιχὴ στὰ Β. τοῦ χωριοῦ. Ἡ λέξις εἶναι βουλγαρικὴ καὶ σημαίνει βδέλλα. Φαίνεται ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχαν βδέλλες.
- Μπουτζιάκα: Περιοχὴ στὰ Δ. λίγο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Ἡ λέξις πιθανῶς ἀπὸ τὸ τουρκικὸ buzagı = βόδι καὶ κυρίως μοσχάρι, ἐπειδὴ ἐκεῖ βόσκουν τὰ βόδια.
- Μπρατζιόλια, τὰ: Βουνό. Ἡ λέξις πιθανῶς παράγεται ἀπὸ τὸ μπράτσο.
- Νταμπίζ', ἡ: Βουνὸ στὰ Α. πού ἀνήκει στὴ μονὴ Ἰθῆρων. Τῇ λέξει δὲν μπόρεσα νὰ τὴν ἐτυμολογήσω. Δὲν τὴν θρῆκα οὔτε σὲ τούρκικα οὔτε σὲ σλαβικὰ λεξικά.
- Ντραγασιά, ἡ: Περιοχὴ ἀριστερὰ τοῦ βουνοῦ Ἄι-Λιά. Ἡ ὄνομασία ἀπ' τὸν Δραγάτη πού φύλαγε τ' ἀμπέλια, πού ὑπῆρχαν ἐκεῖ σὲ παλιότερη ἐποχὴ.
- Ξηρουτσέσμ', τὸ: Λέξις σύνθετη ἀπὸ τὸ ξηρὸς καὶ τὸ τούρκικο τσεσιμέ = θρύση. Ὑπάρχει ἐκεῖ θρύση χωρὶς νερό.
- Παλιόμ'λους, ὁ (παλιόμυλος): Τοποθεσία στὰ σύνορα Παλιοχωριοῦ - Νεοχωριοῦ. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ ὑπῆρχε ἐκεῖ νερόμυλος. Σήμερα ὑπάρχει μόνο μιὰ πηγὴ μὲ κρύο νερό.
- Παλιουκκλησιά, ἡ (παλιὰ ἐκκλησία): Ἔτσι ὀνομάζεται ἓνα μέρος ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, ὅπου σὲ παλιότερα χρόνια ὑπῆρχε μιὰ ἐκκλησία. Σήμερα ἔχει ἀνεγερθεῖ ἐκεῖ ἓνα ξωκκλησί τοῦ Προφήτη - Ἡλία.
- Παλιόφουρνους, ὁ (παλιόφουρνος): Τοποθεσία στὰ σύνορα Παλιοχωριοῦ - Νεοχωριοῦ. Ἴσως κάποτε νὰ ὑπῆρχε ἐκεῖ φούρνος. Σήμερα πάντως δὲν ὑπάρχει τίποτα.
- Παπᾶ χωράφια στοῦ: Περιοχὴ πέρα ἀπὸ τὸ βουνὸ Καμήλα. Ὑπάρχουν χωράφια πού ἀνῆκαν σὲ κάποιον παπᾶ τοῦ χωριοῦ.
- Πέτρις, οἱ (πέτρες): Ἔτσι ὀνομάζεται ἡ ΒΑ. περιοχή τοῦ χωριοῦ ἀπ' τις πολλὰς πέτρες καὶ βράχους πού ὑπάρχουν ἐκεῖ.

- Πύργους, ό (πύργος) : ΒΔ. περιοχή με χωράφια. Ήσως σέ παλιότερη έποχή νά υπήρχε εκεί κάποιος πύργος.
- Ράχ', ή (ράχη) : Ήψωμα στα δυτικά. Ή όνομασία από τó σχήμα πού έχει.
- Ρόγκια, τά : ΝΑ. περιοχή καθώς πηγαίνομε στό θουνό Καμήλα. Ή λέξη είναι βουλγαρική και παράγεται από τó ρήμα ρόγκο = κόβω. Ήπομένως ρόγκια = κοψίδια = ύλοτομίσιμη ξυλεία.
- Σκλήθρα, τά : Τοποθεσία στα ΒΑ. Ή όνομασία από τó δέντρο σκλήθρο.
- Σταυρουδρόμ', τó (σταυροδρόμι) : Τοποθεσία πάνω στό θουνό Καμήλα. Ή όνομασία από τή διασταύρωση δυό μονοπατιών.
- Στρεϊβάδια, τά : Περιοχή με λειβάδια στα σύνορα Παλαιοχωρίου - Νεοχωρίου πρós τó δυτικό μέρος. Ή όνομασία από τó χόρτο στρεϊβάδι.
- Τζιανίλαθους, ό : Βουνό πέρα από τόν Κράβιακα. Ή έτυμολογία τής λέξης μου είναι άγνωστη.
- Τζιόλιν, στοῦ : Πηγή στις ρίζες τού θουνού Καμήλα. Ή όνομασία ίσως νά είναι από κάποιο κύριο όνομα παρεφθαρμένο.
- Τούρλα, ή : Βουνό πίσω από τόν Άι-Λια. Ή λέξη είναι σλαβική και σημαίνει τó ύψωμα.
- Τσάρκ, τó : Τοποθεσία έξω από τó χωριό. Ή λέξη είναι τουρκική και σημαίνει τó μαγκανοπήγαδο, καθώς και τó λάκκο.
- Τσιλινίκα, ή : Πηγή έξω από τó χωριό στό Α. μέρος. Ή όνομασία από τó Χριστουγεννιάτικο δέντρο τσιλινίκα. Στο μέρος αυτό έχει γίνει τώρα τó νέο κοινοτικό ύδραγωγείο.
- Τσιότρας, ό : Ήτσι όνομάζεται ή Α. περιοχή τού χωριού, διότι εκεί είχαν έγκατασταθει ξένοι και έφτιαναν τσιότρες = μπουκλες = ξύλινα δοχεϊά νερού.
- Τσιουτσιούλια, τά : Τοποθεσία στα ΒΑ. Ή όνομασία από δύο λοφίσκους πού υπάρχουν εκεί.
- Τσιμούδα, ή : Βρύση λίγο έξω από τó χωριό. Ή λέξη παράγεται από τó τουρκικό τσεσμέ = βρύση. Είναι δηλ. ύποχοριστικό τού τσεσμέ.
- Ήψομένου δέντρου, τó (ύψωμένο δέντρο) : Τοποθεσία κοντά στα σύνορα Νεοχωρίου - Παλιοχωρίου.
- Φουλουριά, ή : Περιοχή στό θουνό Καμήλα. Ή όνομασία από αντίστοιχα φυτά.
- Χιλανταρνό, τó (χιλιανδαρινό) : Περιοχή με λειβάδια στό Δ. μέρος. Φέρει αυτή τήν όνομασία, γιατί παλιότερα άνήκε στή σερβική μονή τού Άγλου Όρους «Χιλιανδάρη».

ΣΤΑΥΡΟΥ Α. ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ ΕΤΘΥΤΜΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΚΑΙ ΕΥΤΡΑΠΕΛΟΙ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

ΤΑ ΚΕΡΑΣΙΑ ΤΟΥ ΘΑΝΑΣ΄

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους)

Πολλές κερασιές εἶχε ὁ κάμπος τοῦ χωριοῦ τὴν παλιὰ ἐποχὴ καὶ ἦταν ὀραῖο τὸ θέμα στὸν καιρὸ τῆς καρποφορίας νὰ βλέπη κανεὶς πρῶτα τὰ ἀνθισμένα κλωνάρια μὲ τίς φούντες σὰν στολισμένες νύφες νὰ λικνίζονται μὲ τὸ ἐλαφρὸ ἀεράκι καὶ νὰ φκιάνουν διάφορα σχήματα καὶ ὕστερα τὰ κεράσια κρεμασμένα μὲ τὰ σαμπιά τους σὲ διάφορα χρώματα. Γιατὶ εἶχε διάφορες ποικιλίες. Τὰ μαῦρα μικρά, τὰ κόκκινα λίγο τρανώτερα, τὰ γαλανὰ σκούρα καὶ ἀσπρουλιάρικα καὶ τὰ χοντρά θαθεῖα κόκκινα, τὰ λεγόμενα τραγανὰ ἀμπέλια.

Ἔγαν μπαξὲ μὲ τέτοιες κερασιές εἶχε καὶ ὁ Θανάσης, ἕνας καλὸς νοικοκύρης, ἐργατικὸς καὶ χαρούμενος τύπος. Ἦταν ὅμως πολὺ συμπερονολόγος καὶ μποροῦσε νὰ φκιάσῃ ἕνα «ζνάρ' καυγᾶ» καὶ γιὰ τίς πιὸ ἀσήμαντες δοσοληψίες καὶ τσιγκούνης μὲ τ' ὄνομα «ταμπρῆς». Ἐμίεινε δὲ ἀνάμ' στοῦ χωριοῦ ἕνα δικό του χασμέρ'.

Μιὰ μέρα ὁ μικρὸς ὁ γυιὸς του πῆγε στοῦ παζάρ' σταλμένος ἀπ' τὴ μάνα του νὰ τὸν πῆ νὰ πάρ' διάφορα σεγιά ἀπ' τ' ἀργαστήρ'. Ἀμα ὁ μικρὸς ἀράδιασε τὰ σείκ πού ἔπρεπε νὰ πάρ', ὁ Θανάσης ἐξαγριώθηκε, γιατί τοῦ φάνηκαν πολλὰ καὶ θὰ γινόταν τρανὸ ζιάν', ἔδωκε ἕνα μπάτσο στὸν μικρὸ φωνάζοντας «Τοῦ πάρει, πάρει στοῦ ἴμαθε ἢ μάνα σ', τοῦ μήτι, μήτι δὲ στοῦ ἴμαθε».

Καὶ τὴ μάνα του, τὴ θεῖα Θαλάσσω, τὴν ἔκανε καμμιά φορὰ καὶ σπληνίζονταν, γιατί ὅ,τι τὸν παράγγελε νὰ τὴ φέρ' ἀπ' τὴ Σαλονίκη, καμμιά φορὰ δὲν τὴν ἔκανε τὸ χατίρ' κι ἔλεγε ἢ δόλια μὲ παράπονο: «Τάχα δὲ δουκέται, ἀμ' αὐτὸ τὸ ἱντιρέσου τ' κί ἢ ταμαχκιά τ' θὰ μὲ κάν' καμμιά φουρὰ νὰ τοὺν βλαστμήσου».

Ὅταν, λοιπόν, ὠρμάζαν τὰ κεράσια μεγάλη κίνησι γινόταν στοῦ χωριό. Καλάθια, γαϊτανουίδες, κάσσεσ τοῦ γκαζιοῦ καὶ διόφτια τοιμάζονταν γιὰ τὸ μάζωμα καὶ συνέχεια γιὰ τὴ μεταφορὰ στὴ Σαλονίκ' γιὰ τὸ πούλημα.

Τὸ μάζωμα γινόταν ἀπὸ βραδὺς καὶ ἀμέσως φόρτωναν τὰ ζῶα, ἄλογα, μουλάρια, γαδούρια, γιατί δὲν ὑπῆρχαν τότε ἄλλα μεταφορικά μέσα, καὶ κινουῦσαν, караβάνια ὀλόκληρα, ἔλη τὴ νύχτα γιὰ νὰ φτάσουν τὸ πρωὶ στὴ Σαλονίκη.

Ἔνα κασιὰν μόνον, ξεκούρασμα τῶν ζώων, ἔκαναν κοντὰ στὰ λουτρά τοῦ Σέδες κι ἀπὸ κεῖ κατ' εὐθεῖαν πρωὶ πρωὶ ἔφταναν στὴ Σαλονίκ'. Τὸ στέκι τους τὸ εἶχαν στὰ δυὸ ὀνομαστὰ τότε χάνια τοῦ Τζαμπάζ' Ἄλῃ καὶ τοῦ Τούρ-

κουλου Χάν'. Ξεφόρτωναν και ἀράδιαζαν τὰ κοφίνια και τὰ κασόνια. Ἐχει κατέφθαναν οἱ ζαρζαβατζήδες, οἱ μανάθηδες τῆς Σαλονίκης, πού ἦταν κατὰ τὸ πλεῖστον Ἑβραῖοι. Και ἀρχίζαν τὰ παζάρια. Και τί παζάρια; Ἑβραϊκά, μὲ φωνές και ταβατούρια.

Στὸ μεταξύ ὁ Κιὸρ Ἀχιμέτ ὁ κανταρτζής μ' ἕνα τρανὸ καντάρι στὸν ὦμο, κορδωμένος και κουνάμενος γύριζε καρτερώντας ν' ἀρχίσῃ τὸ ζύγισμα, γιατί ἔπαιρνε τὰ ζυγιστικά δικαιώματα κι ἐν τῷ μεταξύ ἄρπαζε κεράσια και συνέχεια μασσοῦσε. Κανέννας δὲν τολμοῦσε νὰ τὸν σταματήσῃ.

Ὁ Θανάσης εἶχε φίλον και μουστερή τὸν Ἑβραῖο τὸν Ἰσχά, μεγάλον ζαρζαβατσήν, ἔξυπνον, τετραπέρατον, ἀλλὰ μὲ χούγια σάν τοῦ Θανάση, γι' αὐτὸ και ταίριαζαν, τσιγκούνηδες και ταμαχικιάρηδες και οἱ δύο.

«Καλωζόρσες, κουζούμ' Τανάσ', τί χαμπέρια, εἶνις καλά, τοῦ φαμίλια, τὰ πιτιά» μὲ γέλια και χάχανα ὁ Ἑβραῖος καθόταν δίπλα στις κάσσες μὲ τὰ κεράσια, ἀπασχολώντας τὸν Θανάση μὲ τίς κουβέντες, ἄρπαχνε χούφτες τὰ κεράσια κι ἔτριγε ἀπ' τῆ μόστρα τὰ καλύτερα.

Ὁ Θανάσης πού τὰ ἔβλεπε αὐτὰ κατέβαζε μπακακάκια ἀπ' τὸ κακό του, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ τὰ χαλάσ' μὲ τὸν Ἰσχά, γιατί τοῦ ἔπαιρνε πάντοτε ὄλο τὸ πρᾶγμα, ὄχι μόνον τὰ κεράσια, ἀλλὰ και ὅ,τι ἄλλα φρούτα κατέβαζε στὴ Σαλονίκη.

«Σήμερα ἔχω καλὸ πρᾶμα, μπαρμπα-Ἰσχά, τέτοιο δὲ θὰ θρῆς ἀλλοῦ». Τέλος, μὲ πολλὰ παζαρέματα κατέληγαν σὲ συμφωνία κι ὁ Ἑβραῖος ἀγόραζε ὄλα τὰ φορτιά τὰ κεράσια.

Πέρασε καιρὸς κι ὁ Θανάσης εἶχε κατεβῆ στὴ Σαλονίκη γιὰ δουλειές του και πέρασε ἀπ' τὸ ζαρζαβατζήδικο τοῦ Ἰσχά και κάθησε σὲ μιὰ κάσσα κοντὰ στὰ φρούτα. Εἶχε ὠραῖα ροδάκινα, ἀχλάδια, δαμάσκηνα και ἄλλα εἶδη και ὁ Θανάσης ἄρχισε νὰ τρώῃ ἀπ' τὰ καλύτερα πού ἦταν ἀπάν' στοὺς νταμπλάδες και δὲν σταματοῦσε.

Ὁ Ἑβραῖος γκούρλωσε τὰ μάτια, ἀναψε ἀπ' τὸ κακό του, πού ἔβλεπε τὸν Θανάση νὰ τρώῃ ἀπ' τὰ καλύτερα και προσπαθοῦσε νὰ τὸν παρασύρῃ νὰ σηκωθῆ. «Φάει ἀπὸ τοῦτα Τανάσ, εἶνι οὔρμα» και τὸν ἔδειξε κάτι σάπια πού εἶχε σ' ἕναν ταμπλά. «Καλὰ εἶνι κι τοῦτα, μπαρμπα-Ἰσχά». Ὁ Ἑβραῖος ἔσκασε ἀπ' τὸ κακό του και ὁ Θανάσης εἶχε ἐκδικηθῆ.

Ο ΕΓΓΛΕΖΟΣ

Καλοκαιρί ἦταν και κατὰ τὸ μεσημέρι ὄσοι βρισκόταν στὸ παζάρι, στὰ καφενεῖα, βγήκαν γιατί ἀκούστηκε μιὰ βοή ἀπὸ φωνές παιδιῶν. Εἶχαν στὴ μέση ἕναν πανύψηλο Ἑγγλέζο και τὸν ἔφερναν συνοδεία σάν ἕνα παράξενο φαινόμενο πού πρωτοἔβλεπαν στὸ χωριό. Τὸν εἶχαν πάρει ἀπὸ κοντὰ μίλις μπῆκε στὸ χωριὸ τὰ πρῶτα παιδιὰ πού τὸν εἶχαν δῆ και συνέχεια στὸ δρό-

μο μαζεύτηκαν δσα θρισκόνταν και ακολουθοῦσαν μελίσο' σωστό. Και αὐτὸς κορδωμένος και ἀμίλητος προχωροῦσε χωρὶς νὰ δίνη σημασία καμμιά.

Πρῶτες τὸν εἶδαν ἡ Μπέτσιω και ἡ Τατάνα. «Μαρή αὐτὸς θὰ εἶνι κανένας Ἰγγλέζους Μιλιόρδους, κι τί μπόι εἶνι μαρή, λελέκ', ψλότερος κι ἀπ' τοῦ Γιῶρ' τοῦ Μπαμπαλιάρ'», εἶπε ἡ Μπέτσιω. Αὐτὸς ἤτογε ὁ ψηλότερος τοῦ χωριοῦ, μὲ τ' ὄνομα «ἀνάμο' Γαλατσιάνους». Ἄλλά ἡ Τατάνα δὲν μποροῦσε νὰ τὸ χωνέψ', γιατί ἀν ἦταν Μιλιόρδους δὲν θὰ ἴρχονταν πεζὸς και σὲ τέτοια χάλια και εἶπε: «Χαζή εἶσι μαρή, αὐτὸς θὰ εἶνι κανένας ξεπεσμένος Ταλιάνους' δὲ τὸν γλέπ'ς ποῦ ἔχ' στοῦ κεφάλι τ' ἕναν τζετζιάρ'».

Και ἦταν πραγματικά ἕνας Ἰγγλέζος πολὺ ψηλός, ξερακιανός, ξανθός, ξεθωριασμένος' στὸ κεφάλι φοροῦσε μιὰ φαρδιά κάσκα και στή ράχη κουβαλοῦσε ἕναν τρανὸν σάκκο και μιὰ τσάντα και μ' ἕνα φιλό λουρί μιὰ φωτογραφικὴ μηχανή στή μασχάλη. Κρατοῦσε και μιὰ χοντρή μαγγούρα, ἕνα μπαστούνι πολὺ ἄγαρμπο.

Στὸ παζάρι θρισκόνταν μερικοὶ τζιορμπατζήδες και ἄμα τὸν εἶδαν σηκώθηκαν, τὸν καλωσόρισαν και ὁ Βασίλης ὁ καφετζής τσακίστηκε νὰ τὸν περιποιηθῇ. Ἔβαλε ἰδιαίτερο τραπέζι ἀπὸ κάτω στὸν ἴσκιο τῆς μουροσκαμιᾶς και ὁ Ἰγγλέζος ἀφοῦ χαιρέτισε διὰ χειραψίας ὄλους στρώθηκε φαρδὺς πλατὺς στήν καρέκλα. «Αὐτὸ εἶναι Γκαλάτιστα; ὦ, γιές». Τὸν εἶπαν τί θέλει νὰ τὸν κερᾶσουν και αὐτὸς τοὺς ἔδωσε νὰ καταλάβουν ὅτι γύρευε πιστό. Τὸν ἔδωκαν ἕνα ποτηράκι ρακί, ἀλλά τὸ εἶδε μὲ περιφρόνησι και ἔδειξε τὸ ποτήρι τοῦ νεροῦ. Τοῦ τὸ γέμισε ὄλο ρακί και τὸ κατέδασε μονορούφι. «Μωρὲ αὐτὸς εἶνι τρανὸ ποτήρ'», εἶπαν μερικοί.

Συνέχεια ἔβγαλε ἀπὸ τῆ τσιάντα ἕνα γράμμα και τὸ ἔδειξε στοὺς γύρω του ποῦ καθόνταν. Ἦταν μιὰ συστατικὴ ἐπιστολὴ γιὰ τὸν Γιαννάκη τὸν γιατρό. «Αὐτὸ ντόκτορ τέλω νὰ ἰντώ», λέγει τσιάτ' πάτ' ἑλληνικά. Στέλνουν τὸν Ζιῶκο τὸν Καψιμάλ' και σὲ λίγο ἔφτασε ὁ γιατρός. Μίλησαν γαλλικά και ὁ γιατρός διάδασε τὸ γράμμα και ὅπως μαθεύτηκε ὕστερα ἦταν ἀπὸ ἕνα τρανὸ πρόσωπο τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ Ἰγγλέζος ἦταν ἐπιφανὴς ἀρχαιολόγος και φιλόσοφος και ἔκανε πεζὴ τὸν γύρο τῆς Ἑλλάδος και κυρίως ἐκεῖ ποῦ ὑπῆρχε ἀρχαιολογικὸ ἐνδιαφέρον. Ἦταν ἡ ὥρα γιὰ φαγητὸ και ὁ γιατρός τὸν πῆρε μαζὺ του νὰ τὸν φιλοξενήσῃ στὸ σπίτι του.

Τὸ ἀπόγευμα βγήκαν πάλι στὸ παζάρι και ὁ Ἰγγλέζος ἔβγαλε ἕναν χάρτη κι ἕνα μεγάλο λεξικό. Στὸ μεταξὺ φάνηκε και ὁ Ἄγγελος ὁ γιατρός, εἶδε τὸν ξένο, τὸν ἐχαιρέτησε και ὁ Γιαννάκης ἔκαμε τίς συστάσεις.

Ὁ Πύργος τὸν ἔκαμε ἐντύπωσι και τὸν πῆγαν νὰ τὸν περιεργαστῇ. Τὸν ἐξήτασε και εἶπε τίνος αἰῶνος εἶναι, πότε ἐκτίσθη και ἄλλα ἀρχαιολογικά σχετικὰ μὲ τὸ ἱστορικὸ του. Τὸν ἔκανε ἐντύπωσι και τὸ δέντρο ποῦ εἶχε φυτρώσει στὸ μέσον τοῦ Πύργου. Τοῦ εἶπαν πὼς τὸ λέν «Κουκτσιά». Ἀμέσως τότε ἐξετάζει τὸ λεξικό, ἀλλά ποῦ νὰ βρῇ Κουκτσιά, γιατί τὸ ἐπιστημονικὸν

δνομα δέν τὸ ἤξερε κανένας. Στὸ τέλος πῆρε φωτογραφίες. Συνέχεια ζήτησε, σύμφωνα μὲ τὸν χάρτη πού εἶχε, τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ἀνθεμοῦντος. Ἄν καὶ ἦταν μακριά, κάτω ἀπ' τὴν Ἀγία Παρασκευή, πού ἀπείχε περὶ τὰ τέσσερα χιλιόμετρα, σὰν πεισματάρης Ἑγγλέζος, ἐπέμενε νὰ πάη πεζὸς καὶ τὸν ἔστειλαν μὲ δυὸ ἀγροφύλακες νὰ τὸν συνοδέψουν.

Πῆγε, ἐξήτασε λεπτομερῶς ὅλη τὴν περιοχὴ, πῆρε φωτογραφίες καὶ τὸ θράδυ ἀργὰ γύρισε στὸ χωριὸ καὶ εἶπε στοὺς γιατροὺς τὰς ἐντυπώσεις του. Τὸν πῆρε ὕστερα ὁ Γιαννάκης στὸ σπῖτι καὶ ἐκεῖ διενυκτέρευσε.

Τὸ ἄλλο πρωὶ βγήκαν πάλι στὰ καφενεῖα καὶ βρῆκαν τὸν Ἄγγελο τὸν γιατρό. Αὐτὸς ἦταν ἕνας ἰδιόρρυθμος τύπος, φοβερὸς εἴρων, τὰ πάντα σατύριζε. Σὲ συζήτησι συνέχεια ὁ Ἑγγλέζος ζήτησε νὰ μάθη ἂν ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἀξιοθέατα μέρη. «Ἐχουμε κι ἕνα ἄλλο τρανὸ ἀξιοθέατο, τοῦ Κουλουσύρτ». Ὁ Ἑγγλέζος ἀνοίγ' τὸ λεξικὸ νὰ βρῆ τὴ λέξ' ἀλλά, ὅπως ἦταν ἐπιμένο δὲν βρισκόνταν. Περίεργος νὰ ἰδῆ τί εἶναι αὐτὸ τὸ πρωτάκουστο ἀξιοθέατο τοῦ χωριοῦ, ζήτησε νὰ τὸν πᾶν καὶ ὁ Ἄγγελος μὲ προθυμία τὸν πῆγε μὲ ἀκολουθία ἀπὸ ὄσους βρισκόνταν στὸ παζάρι. Τσιουῦρμιο τρανὸ.

Δέν ἦταν μακριά, ἔξω ἀπ' τὸ χωριὸ, στὸ δρόμο πού πάει γιὰ τὸν Ἄη Λιά. Πρῶτος σύρθηκε ὁ γιατρός καὶ συνέχεια ἔβαλαν καὶ τὸν Ἑγγλέζο πού τόσο ἐνθουσιάζστηκε καὶ γελοῦσε φωναχτὰ καὶ πῆρε καὶ φωτογραφία μὲ ὄλους τοὺς γύριω του συνοδοῦς.

Τὴν ἄλλ' ἡμέρα ξεκίνησε μὲ προορισμὸ, σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα πού εἶχε, τὴν ἀρχαία Ὀλυμπο. Τοῦ ἔδωκαν ἕναν ἀγροφύλακα νὰ τὸν ὀδηγήσῃ μὲχρι τὰ ἰσιώματα, τὸν δρόμο τῆς Κασσάντρας. Ἦταν τυχερὸς ὁ ἀγροφύλακας, γιατί ἀποχαιρετώντας τὸν ὁ Ἑγγλέζος τὸν φιλοδώρησε γενοναῖα.

ΤΑ ΚΑΡΝΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ

Ἡ Μαρία ἢ Μήτρενα εἶχε μαζέψει σπόρο ἀπὸ κρομμύδια ἀπ' τὶς ζαμάρες τὶς θηλικές τὶς μονόκλωνες καὶ εἶχε φτιάσει τὰ καρίκια. Ἐρριξε τὸ σπόρο καὶ ἔβανε ἀπὸ πᾶν πιπιλιὰ κοσκινισμέν' καὶ κοπριά. Ἔτσι καρτεροῦσε νὰ φυτρώσουν νὰ μάσ' τ' ἀρπατζίκ' τὸ μικρὸ κοκκάρι καὶ νὰ φυτέψ' στὸν κῆπο, πού τὸν καλλιεργοῦσε καὶ τὸν περιποιούνταν μοναχῇ μὲ τὰ παιδιὰ τῆς.

Ὁ Δημήτρης, ὁ ἄντρας τῆς, ἦταν κι αὐτὸς ἐργατικὸς καὶ τὰ κατάφερναν καὶ ζοῦσαν καλοῦτσικα μὲ τὰ τρία παιδιά, τὴ φανίλια τους, γιατί «τσιλιστοῦσι» καὶ καταπιάνταν ἀπ' ὅλα. Λίγα χωραφάκια πού τὰ ἴσπερνε σιτάρι κι ἔθγαζε τὴν ἀνόνα τοῦ σπιτιοῦ, κάτι φρούτα ἀπ' τὸν μπαξέ, κουκούλια λίγα, ἀνοιξαν ἕνα «κτι» μαμουδ', κρομμύδια ἀπ' τὸν κῆπο πού τὸν κουμάντερνε ἢ Μαρία, πού ἦταν ὅπως εἶπαμε καπάτσα γυναίκα. Εἶχαν κι ἕνα ἄλογο κι ἕνα ζαλίμ' γιὰ τὶς δουλειές καὶ ὅταν ἀρχίζε ὁ χειμῶνας ἀπὸ τὸ «προυχεῖμ'» κουβαλοῦσε καὶ κάρβουνα στῆ Σαλονίξ' τὰ «κάρνα», πού τὰ ἴλεγαν στὸ χωριὸ.

Είχε όμως ένα τρανό κουσούρ' ο Δημήτρης. Ήταν μερακλής στο πιό-τό και μάλιστα το παράκνε και πεντέξ' φορές το χρόνο, σαν να το είχε τάμα, έφκιανε το κεφάλ' και πήγαινε στο σπít' σε κακά χάλια. Τό μόνο καλό ήταν πού το μεθύσι του ήταν μαλακό. Γελοῦσε σαν χαζός, έλεγε σιακάδες και τραγουδοῦσε βραχνά και σιγά με ντέρτι, πού έλεγεσ πώς είχε τρανά καρ-μέτια.

Έτσι μιὰ μέρα, καλοκαίρι ήταν και τό κάμα τρανό, βγήκε τ' απόγεμα στο καφενείο κι έμπλεξε με μιὰ παρέα από μερακλήδες σαν κι αυτόν. Άρχισαν να πίνουν, τραγούδια και χάχανα και τούς βρήκαν τὰ μεσάνυχτα ως που γίνηκαν τύφλα στο μεθύσι. 'Ο Δημήτρης έφτασε στο σπίτι παραπατώντας και τριγκλίζοντας σε κακά χάλια. 'Ολοι κοιμούνταν βαθειά. 'Η Μαρία αποσταμέν' καθώς ήταν, γιατί δλ' μερίς σκάλιζε στον κήπο, ούτε τον πήρε χαμπάρ' πού πήγε στο δοξάτο πού ήταν πλαγιασμένη άπάνστ'.

Πλάγιασε κι αυτός κοντά της κι έβαλε τή μούρη του στο μέλος εκείνο τό άκάθαρτο του σώματος νομίζοντας ότι ήταν τό πρόσωπό της και σε μιὰ στιγμή φώναξε: «Άχ, Μαρίγια μ' θερμασμέν' είσι πάλι κι θρουμοῦν τὰ χνώ-τα σ'».

Ήρτε τό προυχείμ' και μιὰ μέρα ο Δημήτρης φόρτωσε κάρβουνα στο άλογο και τράβηξε για τή Σαλονίκη, πού έφτασε κατά τό μεσημέρι. Άμα μπήκε στην συνοικία της Άγίας Τριάδος, άρχισε να διαλαλή: «Κάρνα καλά, Κάρνα α! α! α!...».

Μιὰ κοκώνα τον φώναξε να τ' αγοράση και άρχισαν τὰ παζάρια. Με τὰ πολλά συμφώνησαν, τὰ ζύγιασαν και ή κοκώνα έκανε τό λογαριασμό. Τό-σες οκάδες από τόσο μäs κάνουν τόσο και ο Δημήτρης συμφώνησε, γιατί αυτός ήξερε τό λογαριασμό από τό χωριό πού ξεκίνησε, πόσα γροσσούδια έκαναν.

'Ο Δημήτρης πκρατήρησε ότι στο μέτρημα ή κοκώνα έβαλε δέκα γρο-σούδια παραπάν'. «Σωστά είναι μπάρμπα;», λέει στο Δημήτρη, «μέτρησέ τα κι έσύ». «Σουστά θα είναι κυρά μ', τί να τὰ μετρήσω, άγράμματος είμι, δε κατα-λαβαίνω από χισάπτα». Τὰ έδесе δε έπιδεικτικά στη σερβέτα τ' για να δη και ή κοκώνα και τράβηξε για τό χάν' του Τσαμπάζ' Άλή. Στο δρόμο διως έβγαλε τὰ δέκα παραπανίσια γροσσούδια και τὰ έβαλε χωριστά σε μιὰ τσε-πούδα στον άλατζιά για τό ένδεχόμενο πού είχε προβλέψει πώς θα γινόταν.

Τό μεσημέρι πού πήγε στο σπίτι ο άνδρας της κοκώνας έγινε λόγος για τὰ κάρβουνα και ζήτησε τό λογαριασμό και βρήκε ότι πλήρωσε δέκα γρο-σούδια παραπάνω και μάλωνε τή γυναίκα πού τήν γέλασε ο χωριάτης. «Δε με γέλασε, καλέ, εκείνος ήταν άγράμματος, ούτε τὰ μέτρησε ο δόλιος και ο-πως του τὰ έδωσα τὰ έδесе σ' ένα μαντήλ' και τὰ 'βαλε στο ζουνάρι του». 'Ο άνδρας δεν χάν' καιρό και τρεχάτος έφτασε στο χάνι πού ήξερε πού πήγα-ναν οι χωριάτες άπ' τή Χαλκιδική. Και πραγματικά ρωτώντας τον βρήκε.

«Σὺ είσαι μπάρμπα πού πούλησες τὰ κάρβουνα στη γυναίκα μου; έγινε

λάθος και σ' ἔδωκε δέκα γροσοῦδια παραπάνω». «Νά, ἰδῶ εἶναι ἀφεντικό, τὰ ἔχω δεμένα στή σεργέτα, ὅπως μὲ τὰ ἔδωκε ἡ κοκώνα· ἐγὼ ἀγράμματος εἶμι κι ἔκανε ἱκεῖν' τοῦ χισάπ'». Τὰ μετροῦν και τὰ βρίσκουν σωστά, ὅπως ἦταν ὁ λογαριασμός ἀπὸ τὰ κάρβουνα. Τὸ ἀφεντικό δικαίωσε τὸν Δημήτρη, τὸν ἀγράμματο και ἀθῶο, τί ἔγινε ὁμως στὸ σπίτι ὕστερα πού γύρισε, μὲ τὴν κοκώνα, ἕνας Θεὸς τὸ ξεῦρει. . .

ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Τὴν περασμένη Κυριακὴ βρέθηκα στὸ χωριό μου. Αὐτὸ τὸ κάνω κατὰ καιροὺς ἀπὸ νοσταλγία γιὰ παλιές ἀναμνήσεις ἀπ' τὰ παιδικὰ μου χρόνια. Νά ἰδῶ τοὺς παλιούς φίλους, συμμαθητάς, συγγενεῖς, τοὺς πιὸ παλιούς πατριῶτες γέρους τώρα, καμπουριασμένους, μὲ τὰ δεκανίκια, νὰ σέρνουν τὰ ποδάρια τους, θασγεστημένους ἀπὸ τὸ βάρος τῶν χρόνων, πού ἄλλοτε γεμάτοι ζωντάνια και σφρίγος, μὲ τίς λαμπάδικες κορμωστασιές τους, ἀκούραστοι στὴν πάλη τῆς ζωῆς σ' ὅλες τίς ἐκδηλώσεις της, στὴν ἐργασία, τὰ γλέντια, τὸ πιότό, τοὺς χοροὺς, ἦταν μιὰ τάξις καλῶν νοικοκυραίων.

Νά ἰδῶ τὰ καλτερίμια τοῦ χωριοῦ, τὰ στενοσόκακα, τὰ παλιὰ σπίτια μὲ τίς πορτάρεις, τὰ ἀρχοντικά, ἐρειπωμένα τώρα, γιὰ νὰ θυμίζουν στοὺς παλιούς τοὺς τζιορμπατζήδες τοῦ χωριοῦ μὲ τίς πατριαρχικὲς φαμίλιες τους, τίς βρύσεις μὲ τὰ τρεχάμενα νερά, τοὺς μύλους πού εἶχαν μιὰ γραφικότητα μὲ τοὺς μυλωνάδες, πού καθέννας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ξεχωριστός τύπος, και πού τώρα ξηροὶ και χορταριασμένοι ἀργοῦν, γιὰτι τοὺς ἔφαγε ἡ. . . Μάκενα, και νὰ μὲ μυρίση και λίγη. . . καθαλίνα.

Τὸ πρῶι, λοιπόν, πῆγα στὴν ἐκκλησιά, στὴν Παναγία τῆς παλιᾶς μου γειτονιάς. Και τί δὲν θυμῆθηκα ἐκεῖ! Τὸν Παπαθόδωρο τὸν τρανό, τοὺς φαλτάδες τοὺς καλλίφωνους, πού στὸν ἕνα ἤμουν ἰσχυράτης και τίς γιορτές ἔλεγα και τὸν Ἄπόστολο. «Τοῦν τζιτζίνησι πάλι σήμερα ἡ Σταυρίς τοῦν Ἄποστολο», ἔλεγαν πολλοὶ πού τοὺς εὐχαριστοῦσε.

Ἄπὸ τὴν ἐκκλησιά πῆγα στὸ παζάρι, στὰ καφενεῖα. Καλωσορίσματα, κεράσματα και κουθέντα μὲ φίλους και συγγενεῖς και τὸν παπα-Γιῶργη, πού τώρα εἶναι συνταξιούχος, μὲ τὰ παλιὰ μασάλια του και τὸ ξεχωριστό του χιούμορ.

Τὸ μεσημέρι πῆγα στὸ συγγενικό σπίτι πού μὲ φιλοξενοῦσε. Φαγητὸ πλούσιο, πιοτά, φρούτα και χαρούμενη συντροφιά. Ἄργα τὸ ἀπόγευμα κατεβήκαμε στὸ ἐξοχικό καφενεῖο τοῦ Γιάννη. Ἄπὸ μακρὰ ἕνας παλιὸς χορευτικὸς χαθᾶς μὲ κλαρίνο και βιολι μὲ προδιέθεσαν γιὰ ἕνα ἀνέλπιστο ἀπολαυστικό θέαμα πού μὲ προσέφερε ἐκείνη ἡ βραδυά. Πλησιάσαμε και τί νὰ δῶ. Χορὸν στρωμένον μὲ κλαρίνο, βιολι και λαγοῦτο τοῦ παλιοῦ καλοῦ καιροῦ.

Λεβέντικα παιδιὰ μὲ καλοφορεμένα πανταλόγια και καθαρὰ πουκάμι-

σα και κορίτσια με τὰ γιορτερά τους, με διάφορα καλοραμμένα φουστάνια με ποικιλία από χρώματα και σχέδια, γοητευτικές Γαλαταιανούδες, σωστές πέρδικες, κατά τὸ παλιὸ ρητό, χόρευαν ἕναν συρτὸ σέρτικο πηδιχτό. Ὁ πρῶτος χορευτῆς, ὕστερα ἀπὸ μερικοὺς γύρους, προσέφερε στὴν πρώτη κοπέλλα πού τὸν ἀκολουθοῦσε τὴ θέσι του και αὐτὴ με θάρρος και ὠραῖες ρυθμικὲς στροφῆς μᾶς ἔδωκε ἕνα συγκινητικὸ και ἀπολαυστικὸ θέαμα.

Ἐπηκολούθησαν συνέχεια ἄλλοι χαβάδες με χορευτὰς πού ἐναλλάσσονταν, κορίτσια και ἀγόρια ὡς ἀργὰ κοντὰ τὰ μεσάνυχτα. Γύρισα στὸ σπίτι πλημμυρισμένος ἀπὸ διπλὴ συγκίνηση. Ἡ πρώτη, γιατί εἶδα νὰ διατηροῦνται τὰ παλιὰ χορευτικὰ ἔθιμα στὸ χωριό μου, πού σ' ἄλλα χωριά, τὰ περισσότερα ἴσως, τὰ ἄφησαν ὡς σκουριασμένα πλέον και ἀναχρονιστικά και στὸ παλιὸ χοροστάσι τοῦ χωριοῦ χορεύουν τοὺς μοντέρνους χοροὺς πηδώντας σὰν ἀγριοκάτσικα. Ἡ δεύτερη, γιατί θυμήθηκα τοὺς παλιούς χοροὺς με τοὺς καλοὺς χορευτὰδες πού χόρευαν στὰ χοροστάσια τοῦ χωριοῦ στὸ Παζάρι, στὸ Μπεγλίκι, στὴν Κοπριά, στὸν Κοῦκο και στὶς γειτονιές, στὸν Ἄη Νικόλα, στὸ Μπουροῦνι.

Στὸ Παζάρι και στὸ Μπεγλίκι γινόνταν οἱ ἐπίσημοι χοροὶ τὶς μεγάλες γιορτές με τὰ κλαρίνα, βιολιά, ντέφια και λαγοῦτα. Σ' αὐτοὺς ἔπαιρναν μέρος και οἱ ἀφεντάδες με τὶς γυναῖκες τους και τὰ κορίτσια τους πού ἔκαναν ἐντύπωση με τὸ θαρὺ λῶσο τους και πού δὲν ἔκαναν διάκρισι και χόρευαν με τὸ λαὸ με κέφι αὐθόρμητο.

Ἐκεῖ διακρίνονταν και οἱ πιὸ καλοὶ χορευτὰδες, γιατί ἀπλωνόνταν ὁ χορὸς σὲ ἔκτασι με μεγάλο κύκλο και ὁ χορευτῆς εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ δημιουργῆ ὅλες τὶς φυγοῦρες και τὰ τσαλίμνια του. Καὶ θυμήθηκα τοὺς δυὸ μανιώδεις χορευτὰδες, τὸν Πάγκαλο και τὸν Ἀσπρόψηλο, πού γεμάτοι τότε ἀπὸ νειάτα και ζωή, εὐθυμοὶ τύποι και μερακλήδες, χόρευαν ξυπόλυτοι, μόνο με τὰ σκουφούνια τ' ἄσπρα τὰ χιονάτα, πετώντας τὰ παπούτσια ἅμα μπαίναν μπροστά και ἔσερναν τὸ χορὸ. Καὶ τὸν πατέρα μου, πού ἀργεῖα χόρευε ἀλλὰ με μεράκι, γιατί ἦταν καλὸς χορευτῆς και πού ἐπέβαλε στοὺς παιγνιδιάτορες νὰ τὸν ἀκολουθοῦν κατὰ βῆμα παίζοντας.

Ἰδιαίτερη γραφικότητα εἶχαν τότε και οἱ χοροὶ με τὰ τραγοῦδια, κυρίως στὸ χοροστάσι, τὸν Κοῦκο, με τὰ κορίτσια τῆς γειτονιάς. Ὁ Μῆτσος ὁ Λαλιός, ἕνα ὁμορφο παλληκάρι τότε, ψηλός, μελαχροινός, με μαῦρα μαλλιά και μουστάκι φουντωτὸ προῦνο, ἔσερνε πρῶτος, κατὰ τὰ καθιερωμένα και ἀκολουθοῦσαν τὰ κορίτσια τραγοῦδώντας ἐκ περιτροπῆς οἱ μισὲς πρῶτες και οἱ ἄλλες οἱ τελευταῖες.

Και πέρα στὸν Ἄη Νικόλα και τὸ Μπουροῦνι τὰ ἴδια γινόνταν, ὡς συνοικιακοὶ χοροί. Φεύγοντας τὴν ἄλλη μέρα, μοῦ ἤρθε στὸ νοῦ τὸ παλιὸ τραγοῦδι τῆς Βέμπο:

Χωριό μου, χωριοῦδάκι μου
και πατρικὸ σπιτάκι μου,

στή σκέψι μου σᾶς φέρνω νύχτα μέρα
ἐδῶ στὰ ξένα πέρα.

Ο ΓΥΡΟΛΟΓΟΣ

Χρόνια εἶχε νὰ φανῆ στὸ χωριὸ ὁ Πίπησ ὁ Σπανὸς ὁ Γυρολόγος. Μπροστὰ ἀπὸ λίγα χρόνια ἐρχόνταν ταχτικά, στὰ πανηγύρια καὶ στὶς μεγάλες γιορτές καὶ ἀπλωνε τὸ σερκί του μὲ διάφορα ψιλικά. Ταντέλες, κορδέλλες, καρούλια, διάφορα γυναικεῖα στολίδια, δαχτυλίδια, σκουλαρίκια, μπιλετζίκια, χάντρες παρδαλές, καδένες, χτένες, ποῦδρες, μυρωδιές, ροδόσταμο πού γυαλίζουν τὰ μαλλιά, μοσχοσάπουνα καὶ σὲ κάτι κουτάκια ξύλινα ἀλοιφές διάφορες γιὰ τὸ πρόσωπο. Παιγνίδια παιδικὰ διάφορα, σφυρίχτρες, μαχαίρακια, πιστόλια μικρὰ τενεκεδένια καὶ γιὰ τοὺς ἄντρες καμπολόγια, τσιμπούκια, ταμπακιέρες καὶ κάτι μαχαίρια ἀσπρομάνικα μὲ φκάρια, λάζους πού τοὺς λέγαν.

Καὶ νὰ τος πάλι ὁ Πίπησ ξαφνικὰ φάνηκε ἀνήμερα τῆς Παναγιᾶς μὲ στρωμένο τὸ σερκί του σὲ μιὰ γωνιὰ στὸ παζάρι πρὸς τὸ πάνω μέρος, κοντὰ στὸ φούρνο τοῦ μπαρμπα-Κωσταντή. Ἐκεῖ τὸ θρῆκε κατάλληλο γιὰ τίς γυναικες καὶ τὰ κορίτσια κυρίως πού ντρεπόνταν νὰ πᾶν νὰ ψωνίσουν καταμεσῆς στὸ παζάρι κοντὰ στὰ καφενεῖα. Αὐτὸ τὸ εἶχε διαπιστώσει ἀπὸ ἄλλες φορές ὁ τετραπέρατος ὁ πονηρὸς Κερκυραῖος γυρολόγος.

Γιατὶ πραγματικὰ ἦταν ἀπ' τοὺς Κορφοὺς ὅπως ἔλεγε καὶ φαινόταν κι ἀπ' τὴν προφορά του κι ἀπ' τὰ χαρτιά του πού ἐξήτασε ἢ Ἄστυνομιᾶ. Ἦταν ἓνας τύπος χαρούμενος, γελαστός, πολυλογᾶς μὲ μιὰ δόσι πονηρίας. Μὲ τὰ ἀστεῖα του καὶ τὴν πειστικότητα πού εἶχε στὴ διαφήμισι τῆςπραμάτειας του, σπάνια ἔχανε τὸν μουστερή. Καταφερτζῆς σωστός. Ἄφοῦ κατάφερε καὶ τὴν θειὰ τὴν Ἀφέτρια νὰ τὴν πωλήσῃ ἓνα μπουκαλούδ' λεβάντα κι ἓνα κτουδ' ποῦδρα πού τὰ γύρευε γιὰ τὴ θυγατέρα τῆς, τὴ Μαργούδα, πού ἦταν «συδεμέν'»· «νὰ πρέπ'ς κι αὐτὸ τοῦ καυμένου κι νὰ χαρῆ τώρα πού εἶνι συδεμένου». Καὶ ἦταν εὐχαριστημέν', γιατί ὁ πονηρὸς Πίπησ τὴν ἔδωκε τζιάμπα καὶ δυὸ σπυριά μοσχοθυμίαμα νὰ θυμιάν' τ' Παναγιᾶ.

Ἄλλὰ κείνο πού κατάφερε νὰ πωλήσ' στὸ μπαρμπα-Θόδωρο ἓνα παρδαλὸ τσιμπούκ' μὲ πλουμίδια, ἦταν πραγματικὴ κατατσιουσόν', γιατί ἦταν γνωστὴ σ' ὅλους στὸ χωριὸ ἢ τσιγκουνιὰ τοῦ μπαρμπα-Θόδωρου.

Ἄλλοσ ὁ κόσμος πού ἐδῶγαινε μετὰ τὴν ἀπόλυσι τῆς ἐκκλησιαῶς, περιεργάζονταν τὰ σιρκιὰ τοῦ Πίπη, πού τὰ διαφήμιζε φωναχτὰ: «Πάρτε τζισγοῦλες μου, τζαθαέρια μου, νὰ σᾶς χαρῶ, πάρτε νὰ θυμάστε τὸν Πίπη τὸ μορφωνιὸ πού σᾶς φέρνει οὐλα στὴ νειότης τὰ κχλούδια». Ὅπου νὰ καὶ φάνηκε ἀπὸ πέρα, συνάμενος καὶ κουνάμενος ὁ Κώτσιος τῆς Σουσοῦλους.

Καλὸ παιδί καὶ ἡσυχος ὁ Κώτσιος, ἀμὰ εἶχε μιὰ λόξα. Ὅταν βρισκόνταν στὸ χωριὸ, τίς μεγάλες γιορτές, κυρίως, ντυνόταν μὲ φουστανέλλα. Ἄ-

σπρη, χιονάτη με όλα τα τακίμνια, πισλιά χρυσογαϊτανουμένα, καλτσοδέτες με φούντες, φέσι με τρανή φούντα που έπεφτε στην πλάτη και τσαρούχια κόκκινα με κατσαρές φούντες.

Σελάχι στη μέση μ' ένα μαχαίρι που ή λαβή του ήταν μαλαμοκαπνισμένη, που γυάλιζε κι έκανε νερά. Μουστάκι μαύρο προύγο που γυάλιζε από μαντέκα στριμμένο τσιγκέλ γκιμπί. Γάμπριζε ο Κώτσιος κι έλο γλυκοκύτταζε τα κορίτσια, αλλά καιμιά δέν τον πρόσεχε στα σοβαρά. Τόν είχαν πάρει λιγάκι στο «χασμέρ». Είχε παραδάκια γιατί έκανε δουλειές του ποδαριού, κυρίως με αρχαιολογικά εύρήματα. Νομίσματα, κανατούδια, προτομές και ότι εύρισκε θγόραζε και πουλούσε στη Σαλονίκη και σε διάφορες πόλεις και χωριά. "Έλεγαν ότι είχε κι ένα σπάνιο νόμισμα χρυσό που είχε «μια σκρόφα με τα γκρουτζιλούδια» μεγάλης αξίας.

Αυτόν άμα τον είδε ο Πίπης τον πήρε για τρανόν καπετάνιο και άρχισε τις ρεδερέτσες. «Όρσε καπετάνιο μου, καλώς αριβάρισες στο χωριό» και τον έδωσε το σκαμνί να καθήση. Με την κουδέντα που έπιασαν, ο ξευπνος Κερκυραίος δέν άργησε να τον καταλάβη και όταν έμαθε τί δουλειές κάνει, σκέφτηκε ότι μπορούσε να τον συγυρίση... έμπορικώς.

«Μωρέ, καπετάνιο μου, με τσι αντίκες κι εγώ κάνω νταραβέρια, μπορούμε οι δυό μας να δουλέψουμε τίμια και έμπορικά».

Το θράδυ όταν νύχτωσε και μαζεύτηκε ήπραμάτεια οι δυό τους κάθισαν στο καφενείο, το συζήτησαν καλύτερα, ήπιαν αρκετά ποτηράκια και συνέχεια πήγαν στο σπίτι του Κώτσιου για να ιδή ο Πίπης τη συλλογή απ' τση αντίκες.

Τί έμπορική συναλλαγή γίνηκε δέν τόμαθε κανένας. Το μόνον που φάνηκε ήταν ο Κώτσιος την άλλη μέρα ήταν σκυφτός και συλλογισμένος και ο Πίπης ο γυρολόγος φεύγοντας χαρούμενος και γελαστός φώναζε: «'Αριβε-τέρτσια, 'Αριβετέρτσια».

Ο ΜΑΚΕΝΑΤΖΗΣ

'Η θειά ή Δαμασκηνή με τη θυγατέρα της τη Φραξούδα και το μικρό γυιό της τον Βαγγέλ' τρύγισαν τ' άμπελουδ' που είχαν στο Μπουζίκ'. Μικρό ήταν, τρεις σπορές, αλλά 'κείν' τή χρονιά είχε καλό μπιρικέτ'. Δημιό ήταν το σταφύλ' ταμάμ' για κρασί: είχε όμως και μερικά κλήματα μσάγγουρα και κανά δυό βαλάντοβα, μα αυτά τα μάζωναν νωρίς για το σπίτι', για φάγωμα.

'Έτρωγε ή έρμ' και σχωρνούσε του μακαρίτ' τον άντρα της. «'Η Θιός να σχουρές' τ' ψχούδα τ' π' τα φύτεις». Βασανισμέν' γυναίκα ήταν ή καυμέν' ή θειά Δαμασκηνή, γιατί χήρεψε νέα και τυραννιούνταν τώρα στα γηράματα να τα κουμαντέρν' όλα του σπιτιού, τώρα που έπρεπε να ραχατέψ' λιγάκ' κι αυτήν. Τί να κάν' όμως, αφού ο τρανός ο γυιός της ο Νικόλας που θα είχε

τὸ κουμάντο τοῦ σπιτιοῦ, τίς ἀφῆκε καὶ πάει σὺγαμπρος καὶ δὲ γύριζε νὰ τοὺς δῆ.

Γι' αὐτό, καμμιά φορά, τὴν ἔπιανε τὸ παράπονο καὶ τὴν ἔρχονταν νὰ τὸν βλαστημήσ', ἀμὰ πάλι δὲ τ' βαστοῦσε ἡ ψυχὴ τ'ς. «'Ας τοὺν κρίν' ἡ Θεὸς κατὰ τὰ ἔργα τ', ἀλληλούγια».

Ἐκεῖνο πού τὴ βασάνιζε πιὸ πολὺ ἦταν πῶς νὰ σιάσ' λίγα προικιά καὶ σπιρίλογο γιὰ τοῦ κουρίτσ', τ' Φραξοῦδα, καὶ νὰ πάρ' κανένα καλὸ παιδί σὺγαμπρο νὰ ξαποστάσ' ἡ δόλια ἀπ' τὰ καραμέτια πού τραβοῦσε. Γιὰ τὸν μικρό, τὸ Βαγγέλ', δὲν τὴν ἔννοιαζε. Αὐτὸν θὰ τὸν ἔστελνε στὴ Σαλονίκ' πού εἶχε ἕναν ἀδελφό, νὰ τὸν μάθ' ντογραματζή.

Ἡ Φραξοῦδα ἦταν πολὺ προκομμένο κορίτσ'. Ἐκανε ὅλες τίς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ καὶ κάθονταν καὶ στὸν ἀργαλιὸ ὡς τὰ μεσάνυχτα πολλὲς φορές τὸν χειμῶνα, γιὰ τὴν ὅλα τὰ ροῦχα τὰ φκιάναν στὸν ἀργαλιό.

Κάτω στὴ Κουμπουτὴ εἶχαν ἕνα καλὸ χωράφ' καὶ πάντα τὸ ἴσπερναν μπαμπάκι καὶ κείν' τὴ χρονιά ἅμα τελειώσαν τὸν τρύγο, ἀρχίζαν καὶ μάζευαν τὰ καρδίτσια πού εἶχαν ἀνοιξ', γιὰ τὴν φοβοῦνταν νὰ μὴ πιάσ' τίποτα βροχές καὶ τὰ χαλάσ'. Ἦταν ὁμοῦ καλὸς καιρὸς ὡς τὸ τέλος καὶ μαζεύτηκε ὅλο τὸ μπαμπάκι χωρὶς καμμιά ζημιὰ καὶ σὲ ποιότητα καλὴ. Στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ τ' ἄπλωναν καὶ στέγνωνε καλὰ καὶ τὸ ἔβαναν στὰ τσιουβάλια. Ἄλλὰ ὕστερα ἔπρεπε νὰ τὸ καθαρίσουν νὰ βγάλν' τὸ σπόρο καὶ δὲν ἦταν ἄλλος τσιαρὲς παρὰ νὰ τὸ πᾶν στὴ μάκενα τοῦ μπαρμπα-Γιάννη.

Αὐτὸς ἦταν τότε ὁ μοναδικὸς πού ἔφερε στὸ χωριὸ μιὰ μάκενα, ἐκκοκιστήριο δηλαδὴ, γι' αὐτὸ τὸν βγάλαν καὶ μακενατζή. Ἦταν καλὸς νοικοκύρης, ἐργατικὸς καὶ προσδευτικὸς στὴν ἐποχὴ του καὶ ἔκανε, κάθε χρόνον, χρυσὲς δουλειές. Ὅλο τὸ χωριὸ περνοῦσε ἀπὸ κεῖ, μὲ τὴν ἀράδα. Εἶχε ἕνα τεμπεσίρι, κιμουλλία πού τὴν λέγαν, κι ἔγραφε στὰ σανίδια τῆς σκάλας τὰ ὀνόματα μὲ τὴ σειρά. Ἄλλὰ γινόταν πολλὲς φορές καυγάδες ἕνα γόνα. «Ἰγὼ ἦταν ἡ ἀράδα μ' κί μοὶ ζύφους· ζύβατον αὐτὸν γιὰ τὴν καταπόδ' ἀπ' τὴ μένα».

Πολλὲς φορές ἅμα τὸν σεκλέτιζαν πολὺ, τοὺς ἔβγαζε ὅλους ἔξω, κλείδωνε τὴν πορτάρρα καὶ μαντάλωνε.

Ἄλλη φασαρία πάλι μὲ τὸ λογαριασμὸ. Τόσες δακάδες ἀπὸ τόσο μᾶς κᾶν' τόσο κι τὰ τρακόσια δράμια καὶ τὰ ἑκατὸ καὶ τὰ πενήντα ὠσπου νὰ τοὺς δώσ' νὰ καταλάβν', γιὰ τὴν ὅλα κι ὅλα, τὸ δίκιο τ' τὸ ἤθελε μέχρι τὸ τελευταῖο δεκαροῦδ'.

Ἔτσι, λοιπόν, κοντὰ στοὺς ἄλλους πῆγε κι ἡ θεῖα Δαμασκηνὴ τρία τσιουβάλια στὴν ἀρχή, στὴ μάκενα γιὰ νὰ πάρ' κι αὐτὴν ἀράδα. Ὁ μπαρμπα-Γιάννης τὸ ζύγισε μὲ τὸ τρανὸ τὸ καντάρ', πού τὸ ἔλεγε, κι ἀπ' τ'ς βαρές, μαζὺ μὲ τὴ Δαμασκηνὴ, πού ἔπιανε ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ τὴ βασταγαριά κι ἀπ' τὴν ἄλλ' μεριὰ ὁ Γιάννης πού ζύγιαζε καὶ κανόνιζε τὸ γκούτιδα γιὰ νὰ ἔρτ' τὸ

γλωσσούδ' στο καράρι' τ'. Ἐγραψε ὕστερα τὶς ὀκτάδες καὶ τ' ὄνομα στὸ σινδὶ τῆς σκάλας καὶ τὴν εἶπε νὰ περάσ' μὲ δυὸ μέρες.

Πῆγε καὶ πραγματικὰ ἦταν ἔτοιμο. Ὁ μακκενατζῆς ἔπρεπε νὰ κάμ' τὸ λογαριασμὸ καὶ γύρισε νὰ δῆ πόσες ὀκτάδες ἦταν γραμμένες. Ἀλλὰ ἦταν σχεδὸν σβυσμένος ὁ ἀριθμὸς, ἔβαλε καὶ τὰ γυαλιά, ἀμὰ πάλι δὲν φαίνταν καὶ τί θὰ γένταν; Ζύγιασαν ὕστερα καὶ τὸ σπόρο κι ἀπὸ κεῖ φάνκε πάνω - κάτω πόσο ἦταν. Ἀλλὰ ἡ θειά Δαμασκηνή δὲν ἔμεινε εὐχαριστημένη καὶ εἶχε τὴν ἰδέα ὅτι ἦταν πλείοτερο. Τί νὰ κάν' ὁμως, ποὺ εἶχε τὴν ἀνάγκ', γιατί εἶχε καὶ τ' ἄλλο τὸ μπαμπάκ'; Φεύγοντας ὁμως δὲ θάσταξε καὶ τὸν εἶπε: «Τ' μάκενα σ' νὰ τ' χαίρεσι, μὰ ν' ἀλλάξ' τοῦ... ντεμπισίρ».

Η ΓΟΥΝΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΑΙΝΑΣ

Ἡ Κατερίν' ἡ Βασιλαίνα δὲν ἦταν γρηά. Ἦταν δὲν ἦταν καμμιά πενηνταριά χρονῶ. Μορφογυναίκα, ἄσπρη, παχουλή, μὲ κάτι σπαστὰ καγκλωλὰ μαλλιά. Ἦταν «λουχιρή» μὲ τέτοια λουχιράδα ποὺ μπροστά της ἡ κόρη της ἡ Σοφούδα δὲν ἔπιανε πεντάρα. Δουλευτάρρα ἦταν καὶ νοικοκυρεμέν', μὰ ἀγαποῦσε πολὺ, ἀπὸ κορίτσ' ἀκόμα, τὰ λουσα. Στὸν πατέρα της, ποὺ ἦταν μοναχοκόρ', σὲ τέσσερα ἀγόρια, μποροῦσε καὶ λουσαρίζονταν ὅπως γύρευε, γιατί κι ἡ μάνα της, ἡ θειά Ζαφείρω, ἤθελε νὰ τὴ βλέπ' πάντοτε νὰ εἶναι «κρίκ», πῶλεγε, μοναχοθυγατέρα δὰ ποὺ τὴν εἶχε.

Μὲ τὸν Βασίλ', τὸν ἄντρα της, δὲν ταίριαζαν. Ἐκεῖνος ἦταν τσαπατσούλης, δὲν ἔδινε πεντάρα γιὰ τὸ ντύσιμό του καὶ γενικὰ γιὰ τὴν ἐμφάνισί του. Ἐκεῖν' δὲ μποροῦσε νὰ τὰ χωνέψ' αὐτὰ καὶ γκρίνιαζαν ὀλοένα. «Ἄτσαλος πλιά εἶσι μωρὲ Βασίλ' κι δὲ λουγαριάξ' ποὺ θὰ γένομι κι σπιθήροι ταχιά, τ'ν' ἄλλ' παιδιὰ ἔχουμε κι τὰ ντρουπιάσιμ'». Ἦταν ἱκανὸς νὰ μείνη ἀξύριστος δυὸ ἑβδομάδες καὶ πῆγγαινε καὶ στὴν ἐκκλησιά ἔτσι, ρίχνοντας τὴ πατατούκα του ἀναπεταρίκ'.

Μιά ἑβδομάδα μπροστά ἀπ' τὰ Χριστούγεννα ἡ Κατερίν' ἦταν στὰ νεῦρα της μιὰ γιὰ τὶς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ, τὰ συγυρίσματα, καὶ μιὰ γιὰ τὸ τάμα ποὺ τὴν ἔκανε ὁ ἄντρας της καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἐνδιαφέρον νὰ πραγματοποιηθῆ. Γιὰ μιὰ γούνα νὰ βάλ' στὸ χειμωνιάτικο παλτό της.

«Τί μαρὴ ἔχ'ς πάλι κι κρέμασις τὰ μοῦτρα δυὸ πθαμὲς σιακάτ';». «Εἰμι χουλιασμέν' μὲ τὴ σένα γιὰ τοῦ τάμα σ'. Μὰ θὰ πῆς μὲ τοῦ τάξμου σπὶτ' δὲ χαλνάει. Γιὰ τ' γούνα μάλλιασι ἡ γλώσσα μ' νὰ σοὶ λέω. Γιατί τάχα κι ἐγὼ δὲν εἶμι πέντε παραδιῶν νοικοκυρά; Κι νὰ πῆς πὼς δὲν ἔχουμε τοῦ τρόπου μας; Ἄλλες παρακατνὲς φόρεσαν κι κουντεῦ' νὰ φουρέσ' κι τοῦ Πιτσινοῦδ' κι ἡ Ἀσάνου ἡ Καφετσού».

Εἶχε πάει καὶ στὸ Θανάσ' τὸ ράφτη καὶ πῆρε καὶ τὰ μέτρα σύμφωνα μὲ τὸ τσόχινο παλτό ποὺ τὴν εἶχε φτιάσει καὶ περίμενε νὰ τὰ δώσ' τὸν ἄντρα

της όταν θα πήγαινε στη Σαλονίκη, όπως την είχε υποσχεθῆ πολλές φορές. Ὁ Βασίλης δὲν τὸ ἔκανε ἀπὸ τσιγκουνιά, μᾶλλον ἀπὸ ἀδιαφορία, παίρνοντας τὰ πράγματα ἀπ' τὴ δική του νοοτροπία, τὴν ἀδιαφορία του δηλαδή γιὰ ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνισι.

Καὶ τὸ πρᾶγμα εἶχε παραγίν' μὲ τις ἀναβολές καὶ θὰ περνοῦσε καὶ ἡ θίξιτα τοῦ ἄντρα της, τοῦ Ἄη Βασίλ', χωρὶς νὰ φορέσ' τὴ γούνα. Τί ντροπή, θὰ τὴν περιγελοῦν ὅλες οἱ γειτόνες καὶ οἱ συνφάδες της ποὺ εἶχαν μάθει ὅτι βαστοῦσε τὸ παλτὸ ἀφόρετο χωρὶς νὰ θάν' τὴ γούνα.

Τέλος, ζορίστηκε ὁ Βασίλης καὶ τὸ κατάλαβε πὼς τὸ πρᾶγμα δὲν χωροῦσε ἄλλες ἀναβολές. «Καλὰ μαρή, τ'ν' ἄλλ' βδομάδα θὰ πάω τ'ς Σαλονίχ' κὶ θὰ μπιτίσ' κι αὐτὴν ἢ ὀλειά, μὴ σικλιτίζισι». Καὶ πραγματικὰ κατέβηκε στὴ Σαλονίχ' νὰ ψωνίσ' διάφορα ἄλλα πράγματα καὶ νὰ πάρῃ καὶ τὴ γούνα σύμφωνα μὲ τὰ μέτρα ποὺ πῆρε.

Πῆγε στὸν γνωστὸ του τὸν Γιουσέκο τὸν Ἑβραῖο, ποὺ εἶχε κατάστημα ἀπὸ μπασμάδες καὶ ἄλλα τσιασίτια. Σ' αὐτὸν εἶχε ἐμπιστοσύνη πὼς δὲν θὰ τὸν γελοῦσε στὴν ποιότητα καὶ στὴν τιμὴ, γιὰτὶ ἀπὸ χρόνια τὸν εἶχε μουστερῆ ὁ Ἑβραῖος καὶ πάντοτε προσπαθοῦσε νὰ τὸν εὐχαριστῆ σ' ὅ,τι τοῦ ζητοῦσε.

«Καλωζόρισε κυρ-Βασίλ', τί κάνεις; ἡ φαμίλια εἶναι καλὰ κὶ χρόνια πολλά γιὰ τοὺς γιουρτές. Μάσιαλα εἶσι τρούπ' γκιμπί, ποὺ νὰ μὴ βασκαντῆς».

Τὸν πῆρε ὕστερα ὁ Ἑβραῖος καὶ πῆγαν σὲ κάτι μαγαζιά γουναράδικα καὶ ὁ Βασίλης προσπαθοῦσε νὰ θρῆ τὸ εἶδος καὶ τὴν ποιότητα ποὺ τοῦ εἶχε δώσει ἡ γυναίκα παραγγελιά. Τέλος, πέτυχαν μιὰ ὅπως τὴν ἤθελε καὶ ἄρχισαν τὰ παζάρια. Τὴν ὥρα ὅμως ποὺ παζάρευαν πῆρε τὸ μάτι τοῦ Βασίλη ἕνα παράξενο συνθηματικὸ νεῦμα πρὸς τὸν πωλητῆ, Ἑβραῖο κι αὐτόν, καὶ τότε κατάλαβε ὅτι αὐτὸ ἦταν σύνθημα γιὰ τὴ μεσιτεία. Γιὰτὶ ὅλα κι ὅλα ὁ Ἑβραῖος τὸ ἰντερέσο τὸ εἶχε στὸ αἷμα του.

Πέντ' ἀπάν' πέντε κὰτ' στὸ τέλος συμφώνησαν καὶ τὴν πῆρε τὴν γούνα. Τὴν ἄλλη μέρα ἔφτασε στὸ χωριὸ ἀργὰ τὴ νύχτα ποὺ εἶχε ἕνα τσουχτερὸ κρῦο κι ἔβριχνε ἕνα χιονόνερο. Αὐτὸ ἦταν σημάδι πὼς ὁ καιρὸς θὰ χειροτέρευε. Ἡ Κατερίν' ὅμως μ' ὄλο τὸ κρῦο, τουρτουρίζοντας περίμενε στὸ μπαλκόνι τοῦ σπιτιοῦ. Εἶδε τὴ γούνα, τὴν ἄρεσε, ὅπως τὴν ἤθελε καὶ εὐχαριστήθηκε.

Ἐημέρωσε τὴν ἄλλ' μέρα παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιάς κι ἡ Κατερίνα ἔτρεξε μὲ τὴ γούνα στοῦ Θανάση τοῦ ράφτη. Ὅμως ἐκεῖ θρῆκε ἄλλο τρανὸ μπέρδεμα. Ὁ ράφτης δὲν εἶχε καιρὸ, γιὰτὶ εἶχε νὰ παραδώσ' ἄλλες παραγγελιές, προηγούμενες, καὶ μ' ὄλα τὰ παρακάλια, στάθηκε ἀδύνατο νὰ τὸν γκαϊντίσ'.

Γύρισε στὸ σπίτι ἀπελπισμέν' καὶ μὲ κάτι μούτρα καὶ δὲ μιλιοῦνταν. Ὅλα τὴν ἔφταιγαν. Τὴν ἄλλ' μέρα, Πρωτοχρονιά καὶ Ἄη Βασίλ'ς, μετὰ τὴν ἐκκλησιά, ἄρχισαν νὰ πηγαίνουν στὸ σπίτι ἐπισκέπτες γιὰ τὴ γιορτὴ τοῦ Βα-

σίλ', τοῦ ἄντρα της. "Όλα ἦταν ἔτοιμα, ἀλλὰ αὐτή ἦταν κακόκεφη καὶ μω-
τρωμένη.

Ἐ Βασίλης στενοχωρήθηκε πού τὴν ἔβλεπε ἔτσι καὶ ἔκανε κάτι πού
δὲν τὸ περίμεναν ὄσοι πῆγαν. Πῆρε τὴ γούνα καὶ τὴν κρέμασε στὴν πόρτα,
στὸν καλὸ τὸν ὄντᾶ πού ἦταν οἱ ἐπισκέπτες. "Όλοι γέλασαν καὶ τὴν εὐχάρηθη-
καν μὲ ὑγεία νὰ τὴ φορέσ'. Αὐτὴν ὁμως τὴν κακοφάνηκε καὶ κάπως θυμωμέ-
να εἶπε: «Αὐτὸ ἔλλψει τώρα νὰ τ' κάνουμι κι... μπαϊράκ».

ΤΟ ΠΑΣΧΑ ΤΟΥ ΓΑΜΠΡΟΥ

Ἡ θειά ἢ Θυμιὰ τὸ εἶχε συδεμένο τὸ ἕνα της κορίτσι τὴν Πηγελόπη μ'
ἕνα καλὸ παιδί τὸν Θωμᾶ τῆς θειάς Ἀφέτριας. "Όλοι στὸ χωριὸ τὸ θεωροῦ-
σαν ταιριαστὸ ζευγάρι κι ἔλεγαν ὅτι τὸ κορίτσι ἦταν τυχερὸ καὶ τὸ παιδί νοι-
κοκυρεμένο.

«Καλὸ εἶνι τζιάνουμ' τοῦ πηδί, μὰ πολὺ ταμαχχιάρκου' πάτσι πουδάρ'
κί μᾶς πῆρε τοῦ μσὸ τοῦ εἰός», ἔλεγε ἡ θειά ἢ Θυμιὰ, γιατί σλουγίζονταν καὶ
τ' ἄλλο τὸ κορίτσι πού εἶχαν, τὸ μικρότερο, τὴν Κατερνούδα. Ἄλλὰ κουρε-
μός' τοῦ δῶσ' στεριουμέν' νὰ εἶνι κι χαλάλ' τ'ς.

Ἦρθε ἡ Μεγάλ' ἑβδομάδα καὶ τὸ σπίτι ἀνάστατο γιὰ νὰ τμαρέψν' νὰ
ὑποδεχοῦν τὸ γαμπρὸ καὶ τὸ σπεθεριὸ πού θὰ ἴκαναν δίτζιτα. Ἐ μπαρμπα-
Στέργιος πῆγε στὴ Σαλονίκ' κι ἔφερε ὄλα τὰ καλούδια, σύμφωνα μὲ τίς παραγ-
γελίες τῆς θειάς Θυμιᾶς.

Αὐτὴ ἦταν περήφαν' κι ἤθελε νὰ μὴ θροῦν κανένα κουσούρ' τὰ σπε-
θεριακά. Ἄγαποῦσε τίς ἐπιδείξεις καὶ γύρευε νὰ γίνεταί λόγος γιὰ τὸ σπίτι
της καὶ τὸν ἑαυτὸ της. Τὰ κορίτσια τὴν ἔφκιασαν ἕναν καινούργιο ἀλατζά,
τὴν πῆραν λαχοῦρ' καινούργιο, ποδιά ὕφαντὴ μὲ λίγα πλουμῖδια, παπούτσια
τὴν πῆραν ἀπ' τὸν Καλυδιώτ' τὸν Λιαριγκοβνό. Τὴν ἔφκιασαν κι ἕνα ἐσώρ-
ρουχο, ἀλλὰ τὸ εἶχαν κρυφόν. Ἄλλ' αὐτὴ δὲν κρατιοῦνταν καὶ γύρευε νὰ μα-
θευτῆ καὶ τὸ εἶπε σὲ κάποια γειτόνισα πού ἤξερε ὅτι θὰ τὸ κοινολογοῦσε, νὰ
τὸ μάθουν καὶ οἱ σπεθέρες. Καὶ πραγματικὰ τὸ ἔμαθαν κι ἀπὸ τὴ ζήλεια τους
εἶπαν: «Τώρα πλιά τ' χρειάζεταν τ' Θυμιὰ κι... τρυκόκουλου».

Τὴν Μεγάλη Παρασκευὴ ὁ γαμπρὸς ἔστειλε στῆς νύφης τὸ σπίτ' ἕνα
ἀρνί, μανάρ', πού τὸ εἶχε θρεμμένο γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ. Ἐκ μέρους τῆς νύ-
φης ἔστειλαν στὸ γαμπρὸ διάφορα πεσκέσια καὶ τὸν προσκάλεσαν νὰ τὸν κά-
νουν τὸ τραπέζ' τὴν μέρα τῆς Πασχαλιάς.

Καὶ πραγματικὰ πῆγε ἀπ' τὸ βράδυ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου μὲ δυὸ
τρανὲς λαμπάδες στολισμένες μὲ κορδέλλες καὶ συνοδεύοντας τὴ νύφη μὲ τὰ
πεθερικά πῆγαν στὴν ἐκκλησιά. Στολισμένοι καὶ οἱ δυὸ μὲ τὰ καλά τους ἦταν
ἕνα ζευγάρι πού ὄλοι, φίλοι καὶ συγγενεῖς, τὸ καμάρωναν γιατί ἔκτος τῆς νύ-
φης πού ἦταν πολὺ νόστιμη κι ὁ Θωματζίκος, ὅπως τὸν λέγαν χαϊδευτικὰ,

ήταν ένα παλληκάρι με ώραία κορμοστασιά και πάντα γελαστός και χαρούμενος.

Όταν ύστερα από την Ἀνάστασι πήγαν στο σπίτι τῆς νύφης, βρῆκαν στρωμένο τὸ τραπέζι. Καὶ τί τραπέζι! τί δὲν εἶχε! Ποικιλία τὰ φαγιά και γλυκά, τὸ σαραγλί και τὶς τηγανίτες. Αὐγά κόκκινα και τσατσαρίτσες. Ρακιὰ και κρασιά μπόλικα. Συνέχεια στο φαγητό, τὸ ῥιξαν στο κρασί και πρώτος ὁ μπαρμπα-Στέργιος ἔδωκε τὸ σύνθημα με τὶς τρανές τὶς κούπες. «Ἐ, βίβα, παιδιὰ και καλὰ δεξίματα και ἡ ὥρα ἡ καλὴ νὰ δώσ' ἡ Θιός». Κι ὕστερα τὸ ῥιξαν στο τραγούδι και ὄλοι ἐπέμεναν νὰ πῆ ὁ μπαρμπα-Στέργιος τὸ τραγούδι τοῦ Ἀλῆ Πασιά, γιατί ἤξεραν ὅτι τραγουδοῦσε ἀπὸ τὰ νειάτα του και ἄρχισε με τὴ βροντερὴ φωνή του.

Σήκω καὺμέν' Ἀλῆ Πασιά νὰ πᾶς στο Τεπελένι.

Δὲ σκύνουμι ῥ' τὰ Γιάννενα τοῦ κιαμέτ' νὰ γένη.

Τὴν ἄλλη μέρα πήγαν στὴ Δεύτερ' Ἀνάστασι και στὴν Ἐπισκοπή και πῆραν τ' αὐγά πὺ μοίραζε ὁ Δεσπότης και ἡ Μανιὰ ἡ Δεσποτινα. Τ' ἀπόγευμα πῆγαν στο χορὸ στο Μπεγλίκι κι ἐκεῖ χόρεψαν οἱ συδεμένοι και ὁ γαμπρός, ὅταν ἔσυρε ἡ νύφη πρώτη, ἐνθουσιάστηκε και κόλλησε στοὺς παιγιδιάτορες, στον ἀγλέφαρο, πολλὰ γροσούδια.

Ἡ Πασχαλοδομάδα ἔτσι πέρασε με βίζιτες, χοροὺς και γλέντια. Καὶ ἤρτε ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ. Γιόρταζε ὁ γαμπρός, ὁ Θωματζίκος. Ἐτοιμασία στο σπίτι του τρανὴ γιὰ νὰ δεχτοῦν τὴ νύφη και σπεθερικά. Ὅλα τὰ εἶχαν μπόλικα και καλοφκιασμένα, φαγιά, αὐγά κόκκινα, πιστά και ἕνα πιστό πὺ ξεχώριζε, τὸ ροσόλ, ἕνα λικέρ ἐβραϊκῆς κατασκευῆς πὺ τὸ ἔφεραν ἀπ' τὴ Σαλονίκη.

«Γιὰ νὰ δγῆ ἡ Θυμιὰ πὺ δὲν εἶμασι κι μεῖς παρακατιανοί», εἶπε ἡ σπεθέρα ἡ Τατάνα, ἡ μάνα τοῦ γαμπροῦ.

Τὸ πρωὶ τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ ὁ γαμπρός πῆρε τὴ νύφη και τὴν ἀδελφὴ τῆς και πῆγαν στὴν ἐκκλησιά. Μετὰ τὴν ἀπόλυσι πῆγαν στο σπίτι τοῦ Θωμᾶ. Κεράσματα, εὐχές και καλωσορίσματα και τὸ μεσημέρι στρώθηκαν στο φαγητό με ὅλα τὰ καλούδια. Τὸ ἀπόγευμα πῆγαν γιὰ βίζιτα και τὰ πεθερικά, ὁ μπαρμπα-Στέργιος με τὴ θειά Θυμιὰ. Ὑποδοχὴ τρανὴ, εὐχές, κεράσματα και συνέχεια γλέντι τρικούβερτο.

Στο τραπέζι αὐτὸ ἦταν προσκαλεσμέν' κι ἡ θειά ἡ Μπέτω, θειά τοῦ γαμπροῦ. Αὐτὴ ἦταν λιγὰν' γλωσσοῦ και δὲν τὰ εἶχε καλὰ με τὴν πεθερά, τὴ Θυμιὰ, και δὲν τὴν χώνευε. Τὴν ἔλεγε πινιστάρα. Ἔτσι, ὅταν ἔγινε λόγος γιὰ τὰ λούσα τῆς νύφης και τῆς πεθερᾶς τὰ καινούργια, δὲ βάσταξε κι ἔβγαλε τὸ φαρμάκι τῆς. «Νὰ μαρὴ γιατί τ'ν ἔφκιασαν τὸ... τρυκόκουλου νὰ μὴ ζγανίξ' ἡ... σέλα τ'ς».

Η ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΜΠΑΡΜΠΑ-ΝΙΚΟΛΑ

Ἡ θειά ἡ Μελάχρω μὲ τὴν κόρη της, τὴν Τασούδα, ἀσβέστωσαν τὸν καλὸν τὸν ὄντᾶ, τὸν φουσαφίρ ὄντᾶ πού τὸν λέγαν, πάτωσαν τὸ χαγιάτ', φουρκάλασαν τὴν αὐλή, καθάρσαν τὰ παραθύρια, πέρασαν τ'ς μπερτέδες πού ἦταν γεμάτες πλουμίδια, κεντημένες ἀπ' τὴ θυγατέρα, ἔστρωσαν τὶς καρπέτες, γιόμισαν μὲ χορτάρ' τὰ καλά, τὰ παρδαλὰ ὕφαντὰ μαξιλάρια καὶ ἔβαλαν στὸ πάτωμα τ'ς κουρελοῦδες. Ἀράδιασαν ὕστερα γύρω στοὺς τοίχους τὰ κάρρα: «Αἱ τρεῖς χάριτες», μιὰ μελαχροινή, μιὰ ξανθιά καὶ μιὰ καστανὴ σὲ ζωηρὰ χρώματα, τρία λεοντάρια καθισμένα μὲ τὰ κεφάλια πρὸς τὰ κάτω σὲ στάσιν ὑποταγῆς καὶ στὴ μέση ὁ Δανιήλ μὲ ἐπιγραφή «ὁ Δανιήλ ἐν μέσῳ τῶν λεόντων», μιὰ ρεκλάμα τῆς βιομηχανίας Κονιάκ Μπαρμπαρίου τενεκεδένια, μὲ χρωματιστὰ μετάλλια ἀπὸ Ἐκθέσεις καὶ τὸ Ἑλληνικὸ Στέμμα κι ἀπὸ κάτω: «Προμηθευταὶ τῆς Βασιλικῆς Αὐλῆς». Αὐτὸ τὸ ἔφερε ὁ γυιὸς της ἀπὸ τὴ Σαλονίκη. Ὅλα αὐτὰ γιὰ τὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου πού γιόρταζε ὁ ἄντρας της.

Ὁ μπαρμπα-Νικόλας ὅμως ὄρηκε τὸν μελεᾶ του κεῖνο τὸ ἀπόγευμα τῆς παραμονῆς τῆς γιορτῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἡ θειά ἡ Μελάχρω, ἡ γυναίκα του, τὸν εἶχε σεκλετίσ' πολὺ μὲ τὰ ψωνίσματα. Πάρε τὸ ἕνα, πάρε τὸ ἄλλο, ἔκεινο τὸ ἀστόχσις, τὸ ἄλλο πού τὴν φαίνταν' λίγο, στὸ δώσαν καίκ'. Ὁ καυμένος μὲ τὸ σύρε κι ἔλα εἶχε μπαϊλτίσ' καὶ ξάπλωσε νὰ ξαποστάσ' λιγάκ'. Ἀλλὰ πού τὸν ἄφηγε ἦσυχο ἡ θειά ἡ Μελάχρω.

«Μωρὲ ραχατλῆς ἄνθρωπος· δὲ σλουγιέτι πού ταχιά ἔχουμι βίζιτα. Ἄμ' πῶς ἄλλοιῶς θὰ γένουμι κιπαζέδες στοῦ κόσμου!». Τὸν ἀράδιασε ὕστερα ἕνα σωρὸ πράγματα νὰ πάρ', γιὰτὶ ἤθελε νὰ μὴ λείπη τίποτε καὶ ντροπιαστοῦν χρονιάρια μέρα καὶ γιορτὴ.

«Νὰ τὰ πάρ'ς αὐτὰ κι νὰ πᾶς στοῦ μπαρμπερ' νὰ μπαρπεροστῆς νὰ μὴ σοὶ σχέντι ἡ κόσμους. Νὰ ἔρτ'ς γλήγουρα προυμὴ χτυπήσ' ἡ καμπάνα, νὰ πάω τ' λειτουργιὰ γιὰ νὰ σκώσουμι τοῦ ὕψωμα».

Σηκώθηκε ὁ ἔρμος καὶ πῆγε πάλι νὰ ψωνίσ' τὶς παραγγελιές πού τοῦ ἔδωκε ἡ γυναίκα του καὶ ὅλα εἶχαν ἐτοιμαστῆ ὅπως τὰ ἤθελε ἐκεῖνη. Ἦταν περῆφανη καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὴ βροῦν κανένα κουσούρ' οἱ μουσαφιρέοι στὴ βίζιτα τοῦ ἄντρα της.

Εἶχε καὶ δυὸ γυιούς παλληκάρια γιὰ παντριὰ καὶ μιὰ κόρη μικρότερη αὐτῆ καμμιά δεκαπενταριά χρονῶν καὶ πῆγαινε καὶ γιὰ σπεθέρα. Ἦταν καὶ τ' ἄλλο. Τὴν περασμέν' χρονιά εἶχε πάει κι ὁ Δεσπότης μὲ τοὺς παπάδες καὶ μερικοὶ τσιορμπατζήδες καὶ γι' αὐτὸ τὰ ἤθελε ὅλα, νὰ μὴ ντροπιαστοῦν σὲ τέτοια ἐπίσημα προσώπατα.

Θυμήθηκε ὕστερα κάτι καὶ φώναξε τὸν τρανὸ τὸ γυιό: «Νὰ πάρ'ς αὐτὸν τὸν παλιογάδαρο καὶ νὰ τὸν πᾶς στ' παλιά τ'ν ἄχυρῶνα, γιὰ νὰ μὴ πᾶ-

θουμι τὰ περσνά, πού ντάς σέβεναν στού σπίτ' ή Δεσπότ'ς κι οί τζιουρμπατζήδες άρχινσι κι γκάρζι τού καταραμένου».

Κρασιά και ρακιά τὰ είχαν μπόλικα, γιατί ο μπαρμπα-Νικόλας ήταν καλός νοικοκύρης, κτηματίας άπ' τούς πρώτους με άμπέλια, μπαξέδες, χωράφια. Είχε και καλά παιδιά, δουλευτάρικα και δέν άφηναν καμμιά περίστασι πού νά μή τήν εκμεταλλευτούν.

Εημέρωσε ή γιορτή και όλα ήταν έτοιμα στο σπίτι. Μετά τήν άπόλυσι τής εκκλησιας άρχισε νά πηγαιν' ο κόσμος. Και πάλι ο Δεσπότ'ς με τ'ς παπάδες. Κεράσματα, καφέδες και γλυκά και για τó Δεσπότ' και τ'ς παπάδες άπ' τó καλό τó γλυκό, τόν πελτέ, γιατί για τούς άλλους είχαν τó τριφτό κυδώνι. Και ρακί άπ' τó καλό, τó ματαθρασμένο.

Τó μεσημέρι κάθησαν δλοι στον τρανό τó σουφρά και ο μπαρμπα-Νικόλας, ο γιορταστής, ήταν μέσ' στις χαρές του και καμάρωνε τή φαμίλια του.

Δέν είχαν καλά καλά τελειώσει τó φαγι και νά μιá παρέα με τ' άνήφια και κάτι γειτόνους τραγουδώντας μπήκαν στο σπίτι. Έρχόνταν άπό άλλες βίζιτες και ήταν σέ κέφι, με διάθεσι νά συνεχίσουν τó ποτό και τὰ τραγούδια. Κεράσματα, κρασί και μεζέδες μπόλικα όλα. Αυτά ήταν άπ' τὰ συνηθισμένα, αλλά κείνο πού άναστάτωσε τó σπίτ' και τή γειτονιά ήταν όταν σέ λίγο φάνηκε άλλη παρέα με τή γκάιντα τού Περπερή. Όλοι σχεδόν τής παρέας ήταν μεθυσμένοι και στάθηκαν κάτω στην αυλή τραγουδώντας και χορεύοντας. Κατέβηκαν και οί σπιτικοί και τούς πιάσαν στο χορό δλους. Ό γερο-Νικόλας ήρτε στο κέφι και χόρευε κι έκανε και κάτι καλτσαμάκια παιδιακίσια. Αυτά όμως δέν τὰ χώνευε ή θειά ή Μελάχρω για τó γέρο και είπε όταν τελείωσε τó μουχιπέτι: «Είδις γέρο παλαδό, θάριε τον άπ' τὰ νειάτα τ'».

ΤΟΥ ΣΤΥΧΕΙΟ Τ'Σ ΜΠΑΡΑΣ

Άνάστατο ήταν κείνη τή δδομάδα τó ήσυχο εκείνο χωριό στα Ζερβά. Ό Βασιλκός ο Τσοπλάκης έφερε ένα τρομερό χαμπέρ'. Με τήν ψυχή στα δόντια, αναμαλλιασμένος, ιδρωμένος και μή μπορώντας νά βγάλη άχνα, μπήκε στο μικρό καφενείο τού χωριού και έπεσε σ' ένα σκαμνί σχεδόν άναίσθητος. Όσοι ήταν στο καφενείο και ο καφετζής μαζί τρόμαξαν νά τον συνεφέρουν.

Και νά τί ήταν ή αίτία τής τρομάρας του αύτης, όπως τó διηγήθηκε κείνο τó βράδυ. Έρχόνταν, λέει, άπό τó χωράφι. Είχε σουρουπώσει όταν έφτασε κοντά στη μπάρα — ήταν δέ ή μπάρα αύτή έξω στο χωριό όχι πολύ μακριά, πού είχε σχηματιστή άπό νερά πού έρχονταν άπ' τó βουνό και άπό δρόχια πού μαζεούνταν τόν χειμώνα. Έκει ποτίζονταν και τὰ περαστικά ζώα —. Άμέριμνα σιγοτραγουδοῦσε, όπóταν γυρίζοντας τὰ μάτια του πρós τή μπάρα είδε μιá σκιά, έναν κοκκαλιάρη άνθρωπον μ' ένα μακρύ άσπρο ρούχο και στο κεφάλι είχε τρία άναμμένα κεριά. Άλλο τίποτα δέν είδε, γιατί

τόσο φοβήθηκε πού κόντεφε νά μείν' στὸν τόπο, γὰ τὰ «κακαρώσ», ὅπως εἶπε καὶ τὸ ἴθαλε στὰ πόδια.

Ἔτσι στὸ καφενεῖο ἔμειναν μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα. Τρομαγμένοι συζητοῦσαν τί τάχα νὰ ἦταν αὐτὸ πού εἶδε ὁ Βασιλικός. Ὁ μπαρμπα-Ντόνας ὁ Μπαλάσκας ἔβγαλε τὸ «χουλιασά», τὸ συμπέρασμα: «Αὐτὸ εἶνι τοῦ στυχεῖο πού ἔλεγγαν οἱ σχουρεμέν' οἱ παπάδες μας».

Τὴν ἄλλη μέρα ὅλο τὸ χωριὸ τὸ ἴμαθε καὶ συζητοῦσαν ὅλοι μὲ φόβο μὴ τοὺς γίν' κανένα κακὸ στὸ χωριό. «Αὐτὸ εἶνι κακὸ σμάδ'», εἶπε ἡ Μαρούδα ἡ Ντόλινα ἀπ' τὸν πάνω μαχαλά. «Ἄμ' ἔτσ' εἶνι, ἔφαμι ἀπ' τ' Ἰοῦ τοῦ δρόμου καὶ τώρα θὰ μᾶς κουμαντέρν' ἡ βελζιβούλ'ς», εἶπε κι ἡ Λισάδα ἡ Καψούρινα. Ὁ μουχτάρης μὲ τοὺς ἀγάδες τὸ συζήτησαν τὸ πρᾶγμα καὶ γιὰ νὰ θεβαιωθοῦν ἂν ἦταν ἀλήθεια ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν ἕναν ἄλλον τὴν ἄλλ' ὄραδιὰ. Καὶ διάλεξαν τὸν Ἀποστόλ' τὸ Νταναδιὰ πού ἦταν λιγάκι νταῆς καὶ δὲ λογάριαζε τίποτε.

Πῆγε αὐτὸς καὶ γυρίζοντας τοὺς εἶπε ὅτι πραγματικὰ τὸ εἶδε, ἀπ' τὴν ἄλλ' μεριά ὁμοῦ, κοντὰ στὸ βουνὸ μὲ τρία φῶτα στὸ κεφάλι. Ἡ ἐπιβεβαίωσις αὐτὴ ἦταν ὅτι ἔπρεπε γιὰ νὰ τὸ πάρουν ὅλοι στὰ σοβαρὰ καὶ νὰ τρομοκρατηθοῦν.

Μόνον ὁ μπαρμπα-Βαγγέλης ὁ Ἀζᾶς κούνησε τὸ κεφάλι του καὶ εἶπε: «Αὐτὰ εἶνι χασμέρια. Αὐτοὶ θὰ εἶδαν κανένα πουργάρ' πού κάναν κουλουφουτιές».

Μιὰ ὁδομάδα δάσταζε αὐτὴ ἡ ἀναστάτῳσι καὶ ταραχὴ στὸ χωριό. Ὁ Παπαστέργιος διάβασε στὴν ἐκκλησιὰ μιὰ εὐχὴ καὶ ξόρκια γιὰ τὰ κακὰ πνεύματα καὶ τὸν ὄξου πού δῶ. Ὅλες οἱ γυναῖκες μὲ τὰ θυμιατερὰ στὰ χέρια γυρίζαν καὶ θύμιαζαν τὰ σπίτια καὶ τίς ἀχυρῶνες.

Πέρασαν μέρες καὶ τὸ στυχεῖο δὲν ξαναφάνηκε καὶ ὅλοι ἠσύχασαν. Εἶχε διαδοθῆ ὁμοῦ στὸ χωριὸ ὅτι ἂν φανῆ τοῦ στυχεῖο σὲ κανέναν ἢ καμμιά νὰ μὴ φωνάξουν καὶ νὰ μὴ τοῦ μιλήσουν. Ὅποιος κρίν' θὰ «κουπῆ ἢ λαλιά τ'».

Ἐνα πρωί, ὕστερα ἀπὸ μέρες, διαδόθηκε στὸ χωριὸ ὅτι τὸ στυχεῖο πῆγε τὴ νύχτα στὴ χήρα τ' Ναστασιὰ πού ἦταν πολὺ νέα. Αὐτὴ φοβήθηκε καὶ δὲ φώναξε καθόλου καὶ εἶπε ὅτι ἔγνωισε ἕνα πασπάτεμα μόνον καὶ τίποτε ἄλλο. Δὲν ἔπαθε κανένα τρανὸ «ζαράρ'».

Ἡ γειτόνα της ἡ Στεργιανὴ ἡ Μηλούδα πού τὸ ἴμαθε εἶπε στὴ γειτονιά: «Δὲν ἦταν μαρὴ τοῦ στυχεῖο, μόν' τ' πάτση ἢ ἴσκιου τ'ς». Αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ δέχτηκαν ὅλοι ὡς πολὺ φυσικό.

Ἐστερα ἀπὸ μέρες εἶπαν καὶ γιὰ μιὰ ἄλλη χήρα στὸν ἀκρινὸ μαχαλά, χωρὶς νὰ ξεδιαλεχτῆ τὸ πρᾶγμα. Ἄρχισε πάλι νὰ γίνεται σούσουρο στὸ χωριὸ καὶ διάφορα συμπεράσματα ἔβγαζαν. Ἄλλὰ γιὰ νὰ πααίν' τοῦ στοιχειοῦ μόνον στὶς χήρες καὶ κατὰ προτίμησις στὶς νέες; Καμμιά γρηὰ δὲν ἔπαθε τίποτε, πού εἶχε πολλὲς ἀπ' αὐτές.

Ὁ κυρ-Λάζαρος, ὁ δάσκαλος τοῦ χωριοῦ, πού τ' ἄκουγε ὄλα αὐτὰ καὶ γελοῦσε μὲ τὴν ἀφέλεια τῶν ἀθῶνων χωριανῶν, ἀποφάσισε νὰ διαλευκάν' τὸ πρᾶγμα χωρὶς νὰ πῆ σὲ κανέναν τίποτε.

Στὴ γειτονιά του εἶχε μιὰ χήρα νέα. Σ' αὐτὴν δὲν εἶχε πάει τὸ στοιχειό. Ἦταν βέβαιος ὅτι θὰ πῆγαινε καὶ κάθε θράδου παραφύλαγε μόνος του μὲ ὄλες τὶς προφυλάξεις. Καὶ μιὰ θραδιά, κοντὰ τὰ μεσάνυχτα, βλέπει ἕναν μὲ ἄσπρη πουκαμίσα νὰ πλησιάζη καὶ νὰ προσπαθῆ νὰ ντρασκελίσ' στοῦ ντουβάρου τῆς ἀχυρώνας πού ἦταν κολλητὰ στοῦ σπιτί τῆς χήρας. Πετιέται τότε τὸν ἀρπάζ' ἀπ' τὴν πουκαμίσα καὶ τὸν ρίχνει κάτω. Τὸν γνῶρισε ἀμέσως. Ἦταν ὁ Κῶτσιος ὁ Τσελοῦδης, ἕνας νέος καιμιὰ τριανταριά χρονῶν, γνωστὸς ὡς τετραπέρατος καταφερτζῆς. Ἄντὶ νὰ φύγη προτίμησε νὰ τὰ πῆ στοῦ δάσκαλο ὄλα καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ μὴ κοινολογήσ' τὸ πρᾶγμα. Ἔμειναν σύμφωνοι καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐπαναληφθῆ τὸ μουραφέτ'. Καὶ πράγματι τὸ στοιχειό δὲν ξαναφάνηκε στοῦ χωριοῦ καὶ δὲν γινόταν πιά λόγος. Μόν' ἡ χήρα, ἡ θειά ἡ Τριανταφιλιά, πού ἦταν πολὺ χορατατζοῦ, ὅταν τὴν εἶπαν στοῦ σόμπουρο ἕνα θράδου, τί θὰ ἔκανε ἂν πῆγαινε σ' αὐτὴ τοῦ στοιχειό, «Ἄμ' πού τέτοια... μπιρικέτια».

Ο ΧΑΛΒΑΣ ΤΗΣ ΜΠΑΛΑΣΩΣ

Τὰ εἶχε καλομαθημένα ἡ θειά ἡ Μπαλάσω τ' ἀγγονούδια της καὶ πάντα προσπαθοῦσε νὰ τὰ κἀν' τὰ κέφια τους, κυρίως στὶς λιχουδιές, τὶς πίττες καὶ τὰ γλυκά. Ἦταν καὶ πτήδια καὶ ἀκούραστη καὶ καταπιάνταν μὲ ὄλα.

Κάθε ἐποχὴ ἔφκιανε καὶ ἀνάλογες πίττες. Τυρόπιττες, μὲ λάχανα διάφορα καὶ πάντοτε μὲ λίγδα· τὸν καιρὸ πού ἦταν μικρὰ τὰ κολοκύθια, ἔφκιανε τὶς κουλουμπάρπτες, καὶ ὅταν γινόταν τὰ τρανὰ τὰ μπαλακαμπάκια, τὰ γλυκοκολόκθα, τὶς γλυκές, πού τ' ἀγγονούδια τρελλαίγονταν ἀπὸ χαρὰ καὶ τὶς ἔτρωγαν τόσο λαίμαργα, καφτὲς ἀκόμα ἀπ' τὸ φούρνο.

«Μωρὲ ζματίσκαν τ' ἀκαρτέρτα, τὰ λήξουρα, θὰ κάψν' κὶ τοῦ γκαργκαλιάνου τ'ς», τὰ φώναζε καὶ τὰ μάλωνε, ἀλλὰ ἐκεῖνα ἔπεφταν σὰ ληχτούργια καὶ τ' χλαπατοῦσαν ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ τρανὸ τὸ σνί.

Ἦταν καιμιὰ δεκαριά ἀπὸ τοὺς δυὸ γιουὺς της καὶ ἀπὸ τὴ θυγατέρα της πού ἦταν κοντὰ τὸ σπιτί της στὴ γειτονιά καὶ πλαλοῦσαν κὶ ἐκεῖνα σὰν ἔπαιρναν μυρωδιά.

Τὸ ἴδιο καὶ τρανύτερο ταδατούρ' γινόταν ὅταν ἔφκιανε στοῦ τρανὸν τοῦ τζιέτζιαρ' τὸ κατσιαμάκ'. Κρατοῦσε καλαμποκίσιο ἀλεύρι, ἀπ' τὸ καλύτερο πού εἶχαν, μόνο γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ. Ἔβαζε καὶ λιγδοῦδα γιὰ νὰ γίν' νόστιμο. Ἐτρωγαν καὶ οἱ μεγάλ' ἔτσι σκέτο, ἀλλὰ γιὰ τ' ἀγγονούδια ἔβγαζε καὶ τὸ πιτιμέζι, πού εἶχε φυλαγμένο σὲ κάτι τρανὲς χωματινιές βουτνάρες καὶ περικοῦσε σὰ μούρια πού ἔβαζε τὸ κατσιαμάκ'.

Αὐτὰ γινόταν κυρίως στὶς διαφορὲς γιορτὲς ταχτικά. Ἐκεῖνο ὁμως πού

γινόταν μιὰ φορά τὸ χρόνο, σάν νὰ τὸ εἶχε τάμα, ἦταν ὁ χαλβᾶς ποὺ ἐφκίανε τὴν τελευταία ὀδομάδα τῆς Ἀποκρηᾶς ἢ θειά ἢ Μπαλάσω, στὸ μικρὸ τὸ μπακρατσούδ' ἔτσι χορταστικόν, γιὰ ὄλον τὸν νταϊφᾶ' λές και τὸ καρτεροῦσαν ὄλοι στὸ σπῆτι. Ἐκεῖ ἔβαζε ὄλη τὴ μαεστρία τῆς και τὸν πετύχαινε μὲ τὰ κουκουνάρια ποὺ ἔβαζε και ἄλλα μυρωδικά, κανέλλα και ροδόσταμο.

Ὁ μπαρμπα-Μόσχος, ὁ ἄντρας τῆς, ἕνας καλοκάγαθος και χαρούμενος γέρος, ὅταν ἄνοιγε τὸ Τριώδιο, τῆς θύμιζε: «Νὰ ἔχ'ς τοῦ νοῦ σ' μπάμπο τ'ς χρονιάρες μέρες νὰ μὴ ἀστουχίς τοῦ τάμα σ'».

Ἀπὸ τὴν παραμονὴ τῆς τελευταίας Ἀποκρηᾶς ὁ γερο-Μόσχος ἔφερε γιὰ τ' ἀγγονούδια τὰ σουσαμένια παταρούδια τοῦ χαλβᾶ και τὸ θράδου νωρὶς μάζευε ὄλα τ' ἀγγόνια νὰ τὰ κἀν' τοῦ χάσκαρ'. Σὲ μιὰ κλωστή ἔδενε ἕνα παταρούδ' χαλβᾶ και μὲ τὴν ἀράδα ἕνα ἕνα ἄνοιγε τὸ στόμα του και ὁ παπποῦς τὸ κουνοῦσε γύρω στὸ στόμα ὡς που νὰ καταφέρ' ὁ μικρὸς νὰ τὸ χάψη και οἱ ἄλλοι γύρω σκάζαν στὰ γέλια.

Ἐκεῖν' τὴ χρονιά ἢ θειά Μπαλάσω μὲ τίς πολλὲς δουλειὲς τοῦ σπιτιοῦ, γιὰτι πολλὰ πράγματα καταπιάνταν ἢ ἴδια και τὰ τ'μάρευε χωρὶς νὰ καρτερῆ νὰ τὰ φκιάσουν οἱ νύφες, ἄργιασε νὰ φκιάσ' τὸ χαλβᾶ και μόλις σουρούπιασε τὸ θράδου τῆς Κυριακῆς τὸν τοίμασε και ὅπως ἦταν καυτὸς τὸν ἔβαλε στὸ μπαλκονοῦδ' νὰ κρῶσ' γιὰ τὸ θραδινὸ τραπέζι, ποὺ πάντα θὰ εἶχαν και κανέναν μουσαφίρ' ἢ και καρναβάλια, ὅπως γινόταν κάθε χρόνο.

Ὁ καιρὸς ἦταν καθαρὸς χειμωνιάτικος. Φυσοῦσε βορριᾶς ὄχι πολὺ δυνατὸς, ἀλλὰ ἱκανὸς νὰ τσιρνιάζ' τὰ χέρια και νὰ τὰ χουχλίζιν' ὄσοι κυκλοφοροῦσαν στοὺς δρόμους. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο, ἀλλὰ και γιὰτι ἢ παραγγελιά τοῦ γερο-Μόσχου στὰ παιδιὰ ἦταν αὐστηρή, μαζεύτηκαν νωρὶς τὸ θράδου γιὰ νὰ φᾶν ὄλοι μαζί ὅπως ἔπρεπε τέτοια χρονιάρια μέρα.

Στρῶθηκε ὁ τρανὸς σουφρᾶς κι οἱ νύφες ἔφεραν τὰ φαγιὰ και ὄτι ἄλλο εἶχαν ἔτοιμάσει, ὡς και τὸ κρασί ποὺ ἦταν ἀπαραίτητο, γιὰτι τέτοιες μέρες ἔπιναν ὄλοι, μεγάλοι και μικροί.

Δὲν εἶχαν καλοκαθῆσει ὄλοι και ἀκοῦν νὰ κροταλοῦν τὴν τρανή τὴν πορτάρα δυνατὰ και νὰ φωνάζουν μὲ κάτι ἀγριοφωνάρες μὲ ξενικὴ προφορὰ και νὰ χτυποῦν τὴν πόρτα μὲ μπαστούνια και ρόπαλα πολλοὶ μαζί, ἄντρες και γυναῖκες.

Ὅλοι τρώμαξαν, ἀλλὰ γρήγορα συνῆλθαν ὅταν ὁ ἕνας γυιὸς ποὺ εἶδε ἀπὸ τὸ παραθύρι κάτω τοὺς εἶπε ὅτι εἶναι καρναβάλια. Τοὺς ἄνοιξαν και μὲ φωνές και τραγούδια μπῆκαν μέσα χορεύοντας. Ὅλοι τοὺς φοροῦσαν μάσκες, τσιαμαλαγκά, ὅπως εἶχαν στίς καμηλές τὰ Φῶτα και διάφορες φορεσιές.

Μιὰ γιούφτσα μὲ ἕνα παρδαλὸ φουστάνι και στὸ κεφάλι τσεμπέρι κι ἕνα ντέφι στὸ χέρι ποὺ τὸ χτυποῦσε χορεύοντας μαζί μ' ἕναν γιούφτο μαβρον μουτζουρωμένον, ἕνας ἀράπης μὲ μιὰ ἀραπίνα μαῦροι μὲ γκελεμπιές, ἕνας γιατρὸς μὲ μπαστούνια και γυαλιά, ἕνας μπαμπακτσῆς μὲ τὸ τζαντζᾶρι του

και ένας καλαϊτζής με μιὰ τρανή βέργα στο χέρι κι ένα τσουβάλι στον ώμο, κουτσαίνοντας λίγο, σαν τόν παλιό τόν μπαρμπα-Λευτέρη, πού έρχόνταν τὰ παλιά χρόνια και ήταν γνωστός σέ όλο τò χωριό. Κανένas απ' αυτούς δέ μιλούσε και έκαναν διάφορα νοήματα σαν νὰ παίζαν παντομίμα.

"Αρχισαν τὰ κεράσματα, κρασί και μεζέδες και κατόπιν χορός γύρω στο τραπέζι. 'Η θειά Μπαλάσω θυμήθηκε και τò χαλβὰ νὰ προσφέρη στα καρναβάλια χρονιάρα μέρα και πήγε νὰ τόν πάρη απ' τò μπαλκόνι πού τόν είχε δάλει νὰ κρυώσει. 'Αλλά χαλβὰ δέν βρίσκει, μπρέ άμάν! Τρέχει μέσα ξεφωνίζοντας. "Όλοι τρώμαζαν. Τί νὰ έγινε, μήπως έπεσε κάτω; "Έτρεξε ό ένας γυιός, αλλά δέν βρίσκει τίποτε.

"Η Μπαλάσω πήγε νὰ σάση απ' τò κακό της, γιατί κοντά στο χαλβὰ χάθηκε και τò μπακρατσούδ'. Κι όχ' άλλο, ήταν και κακό σμάδ', γουρσουζιά μέσ' στο σπίτι'.

Σ' εκείνη τήν άναταραχή και τή σιαστιμάρα πού όλοι σταμάτησαν και συζητούσαν για τò ζήτημα, πετάχτηκε στή μέση ό καλαϊτζής με τò σακκούλι του και χτυπώντας τò πάτωμα με τή βέργα του τρεις φορές, σήκωσε ψηλά τὰ χέρια του και με χειρονομίες διάφορες έδειξε τò ταβάνι και όλοι γύρισαν νὰ δουν. Τότε κατέβασε τò σακκούλι του κι έβγαλε από μέσα τò μπακρατσούδ' με τò χαλβὰ. "Όλοι τότε ξέσπασαν σέ γέλια και φωνές για τò χνέρ'. Μόνον ή θειά Μπαλάσω κούνησε τò κεφάλ' κι είπε κάπως θυμωμένα: «Μιά φουρά του παθαίν' ή γρηά του μασκαραλίκι».

Η ΠΑΠΑΡΟΥΝΑ

'Η ξηρασία εκείνης τής χρονιάς ήταν από τις λίγες πού θυμούνταν οι παλιοί παππούδες. Πέντε μήνες δέν έβρεξε σταλαγματιά. "Όλα τὰ σπαρτά μόλις κρατιούνταν ζαρωμένα και μιὰ πθαμή έβγαλαν στάχυ. "Ένα λισδό άτζώμητο. Ούτε τὰ χασίλια για τὰ πράματα έγιναν και τὰ άπόλκαν νὰ τὰ βοσκήσουν στα κοντινά χωράφια.

Και τὰ νερά απ' τις θρύσες είχαν λιγοστέψει τόσο πού οι μύλοι έκαναν ένα μερόνυχτο νὰ γιομίσουν τò ντοχειό για ν' άλέσουν' ως και ό τρανός ό βύλακας πού ήταν κοντά στ' άλώνι του μπαρμπα-Γιώργη στέγγωσε κι αυτός.

Γενική ήταν ή λύπη και ή στεναχώρια για τò ζήτημα αυτό. Παντού τò συζητούσαν, στα σπίτια, στα καφενεία, στις εκκλησιές.

'Η Μπέτσιω ή Σκοτίνινα, όπως τò έκανε και άλλες φορές, μάζεψε θυμιάμα και πήγε στή τραπεζίτσα στον "Αη Λιά και θύμασε και άναψε και τὰ καντήλια. 'Αλλά τίποτε δέν βγήκε κι απ' αυτό.

Τότε άποφάσισε μιὰ έπιτροπή και πήγε στο Δεσπότη νὰ διατάξ' νὰ γίν' λιτανεία. Και πραγματικά διέταξε τόν Παπαδασίλ' τόν Οικονόμο με τούς άλλους παπάδες κι έκαμαν τή λιτανεία. Γύρισαν όλο τò χωριό με τις εικόνες,

τὸ σταυρό, τὰ ξεφτέρια, τὰ μπαϊράκια καὶ εἶπαν ὅλες τὶς εὐχὲς καὶ φαλμωδιὲς καὶ ἀκολούθησε κόσμος πολὺς. Ἔτσι οἱ ἄνδρες ἔκαναν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ κάνουν ἀλλὰ τίποτα δὲν βγῆκε.

Καὶ ἀποφάσισαν νὰ συνδράμουν καὶ οἱ γυναῖκες. Κι ἔκαναν ἐκεῖνο ποὺ εἶχε ἀπομείνει, τὴν Παπαρούνα. Ὡς κατάλληλη γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ ἐρῆκαν τὴ Μαρία τὴ Γιαννακάρενα, ποὺ πρόθυμα δέχτηκε νὰ προσφέρ' τὶς ὑπηρεσίες της. Τὴν ἔβαλαν πρῶτα ἕνα χοντρὸ καὶ μακρὸ φουστάνι κι ἀπὸ πάνω τὴν κρέμασαν κάτι μακρὰ βούζια καὶ ἄλλα βότανα κι ἕνα χαλασμένο καπέλο, σκιάθα στὸ κεφάλι. Τὴν ἔρριξαν ὕστερα ἕναν κουδᾶ νερὸ νὰ βρεχτοῦν ὅλες τὰ σιγκούνια της καὶ γύριζαν στοὺς δρόμους τραγουδώντας μὲ τὴν Παπαρούνα ὅλες οἱ γυναῖκες ποὺ ἀκολουθοῦσαν.

Παπαρούνα, παπαροῦ, παπαροῦ, δροσολογαί
καὶ δροσολογίζεται
γιὰ νὰ βρέξ' ἡ Θιὸς νερό.
Βρέχ' ἐδῶ, βρέχ' ἐκεῖ
καὶ στῆς μπάμπους τοῦ κουκι
καὶ τ' παπποῦ τὰ παράσπορια
γοῦρνις, γοῦρνις, τὰ σιτάρια
καὶ ἀμπάρια τὰ κριθάρια.

Ἄπ' τὰ σπίτια ποὺ περνοῦσαν ἔρριχναν νερὸ στὴν Παπαρούνα οἱ γυναῖκες καὶ λάβαιναν μέρος στὸ τραγούδι. Ἀνάστατο τὸ χωριό, ὅλοι στὰ παράθυρα περίμεναν καὶ τὰ παρασταμνούδια γιόμιζαν κι ἀδειαζαν στὸ κεφάλι τῆς Παπαρούνας. Στὸ πέρασμα λάβαιναν μέρος καὶ ἄνδρες γιὰ νὰ δώσουν καὶ αὐτοὶ τὸν τόνο τους, νὰ φανῆ γενικὸ τὸ ξεσήκωμα γιὰ τρανὸ ταβατοῦρ'.

Ἔτσι παρασύρθηκαν καὶ δυὸ γέροι, ὁ μπαρμπα-Θανάσης καὶ ὁ μπαρμπα-Γιώργης κι ἀκολούθησαν κι αὐτοὶ τὴν Παπαρούνα. Ὅταν ὅμως περνοῦσαν ἕνα στενοσόκακο πίσω ἀπ' τὸν Ἄη Γιώργη, μιὰ γυναίκα μ' ἕνα παρασταμνούδι ἀντὶ νὰ μίξ' τὸ νερὸ στὴν Παπαρούνα τὸ ἔρριξε στὸ κεφάλ' τοῦ γέρο Θανάσ'. Καὶ ἅμα τὸ εἶδε αὐτό, ἀπ' τὴν ταραχὴ της καὶ τὰ γέλια καὶ χάχανα τοῦ πλήθους, τὴν ξέφυγε ἀπ' τὰ χέρια τὸ παραστάμν' κι ἔπεσε στὸν ὄμο τοῦ μπαρμπα-Γιώργη, ἀφοῦ τὸν πῆρε ἔξοφ' στὸ κεφάλ' καὶ τὸν ἔκανε ἕναν τσιόχο.

Καὶ ὦ τοῦ θαύματος, τὴν ἄλλ' μέρα ἔδρεξε πολὺ. Τὰ ἔρριξε μὲ τὴ στάμνα ποὺ λέν. Ὅλοι τὸ ἀπέδωσαν σ' ὅλα τὰ προηγούμενα ποὺ ἔγιναν, στὴ λιτανεία, στοῦ Ἄη Λιά τὰ θυμιατὰ καὶ στὴν Παπαρούνα. Μόνον ὁ γερο-Μανώλης κοόνησε τὸ κεφάλι του καὶ εἶπε: «Ὅλα καλὰ γίνεκαν τζιάνουμ' μὰ ἀστόησιτι κι τ' ἄλλο ποὺ συδρόμισι ποὺ ἔφκιασαν καὶ τοῦ γερο-Θανάσ'. . . Παπαρούνουν».

ΤΑ ΑΝΑΤΥΠΑ
ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ
ΕΚΤΥΠΩΘΗΚΑΝ ΤΟ ΜΑΪΟ ΤΟΥ 2000
ΣΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΜΑΙΑΝΔΡΟΣ»
ΑΓΑΠΗΝΟΥ 1 - Τ.Κ. 546 21 - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΤΗΛ.-FAX: 241.675
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ